

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI TERÖRİZMİN EGEMENLİK-OTORİTE İLİŞKİSİ
AÇISINDAN ANALİZİ: LÜBNAN 1967-2006**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Serpil GÜDÜL**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. Burcu BOSTANOĞLU**

Ankara-2008

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI TERÖRİZMİN EGEMENLİK-OTORİTE İLİŞKİSİ
AÇISINDAN ANALİZİ: LÜBNAN 1967-2006**

DOKTORA TEZİ

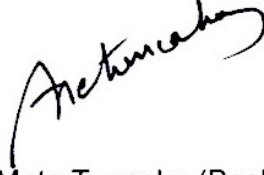
**Hazırlayan
Serpil GÜDÜL**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. Burcu BOSTANOĞLU**

Ankara-2008

ONAY

Serpil Gdl tarafından hazırlanan "Uluslararası Terörizmin Egemenlik-Otorite İlişkisi Açısından Analizi: Lübnan 1967-2006" başlıklı bu alışma, 4 Aralık 2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

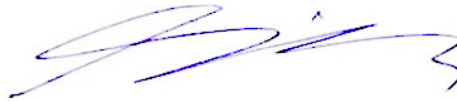
Prof.Dr. Mete Tunoku (Başkan)

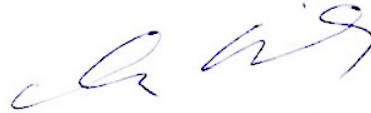
Prof.Dr. Yüksel İnan

Prof.Dr. Sertaç Hami Başeren

Prof.Dr. Burcu Bostanoğlu

Prof.Dr. Levent Köker

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EGEMENLİK-OTORİTE İLİŞKİSİ VE BAŞARISIZ DEVLETLER

I. EGEMENLİK KURAM VE YAKLAŞIMLARI.....	4
A. Jean Bodin'in Egemenlik Kuramı.....	5
B. Thomas Hobbes'un Egemenlik Kuramı.....	11
C. John Locke'un Egemenlik Yaklaşımı.....	16
D. Jean-Jacques Rousseau'nun Egemenlik Yaklaşımı.....	21
II. GÜNÜMÜZDE EGEMENLİK TARTIŞMALARI VE TİPOLOJİK YAKLAŞIMLAR.....	26
A. Dış Egemenlik.....	31
B. İç Egemenlik.....	33
C. Westphalia Egemenliği.....	35
1. Ulus Kavramı.....	38
2. Ulus-devlet Kavramı.....	45
III. SİYASAL OTORİTE VE TOPLUMSAL RIZA.....	47
A. Siyasal Otorite.....	47
B. Düzen.....	55
C. Kuvvet- Toplumsal Rıza İlişkisi.....	57
D. Güç-Otorite İlişkisi.....	60
IV. BAŞARISIZ DEVLETLER.....	63
A. Başarısız Devletlerin Temel Özellikleri.....	68
B. Başarısız Devletleri Meydana Getiren Nedenler.....	73
C. Başarısız Devletlerin Oluşturduğu Tehditler.....	78

İKİNCİ BÖLÜM

LÜBNAN'DA MANDA DEVLETEN BAŞARISIZ DEVLETE GİDEN YOL

I. LÜBNAN'IN TOPLUMSAL YAPISI.....	85
A. Dini Yapı.....	85
1. Maruniler.....	87
2. Sünniler.....	89
3. Şiiler.....	91
4. Dürziler.....	94
B. Sosyal Yapı: Zaimlik müessesesi.....	97
II OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE LÜBNAN.....	102

A. Lübnan'ın Özel Statü Kazanmasından Önceki Durumu	102
B. Lübnan Nizamnamesi.....	106
III. OSMANLI DEVLETİ SONRASI LÜBNAN'IN FRANSIZ YÖNETİMİ	
ALTINDAKİ DÖNEMİ	108
A. Kral Faysal'ın Fransızlara Karşı Yenilgisi	108
B. Büyük Suriye'nin Bölünmesi - Lübnan'ın Suriye'den Ayrılması	110
C. Bağımsızlığa Giden Yol: İlk Anayasa	113
D. Ulusal Pakt.....	117
IV. LÜBNAN DEVLETİNİN KURULUŞUNDAN İÇ SAVAŞA KADAR OLAN	
DÖNEM (1943 – 1975 DÖNEMİ)	120
A. 1958 Krizi Öncesi Dönem:.....	122
1. Bishara Huri Yönetimi: 1943-1952	122
2. Camille Chamoun Yönetimi: 1952-1958.....	124
3. 1958 Krizi Öncesi Orta Doğu'da Meydana Gelen Önemli	
Gelişmeler	125
a. Süveyş Kanalı Krizi	126
b. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Kurulması	127
c. Eisenhower Doktrini.....	129
B. 1958 Krizi ve ABD'nin Lübnan'a Müdahalesi.....	131
C. Fuad Chehab Yönetimi : 1958-1964	134
D. 1967 Arap İsrail Savaşı ve Sonuçlarının Lübnan'a Yansımaları.....	138
1. Lübnan'daki Filistin Varlığı	140
a. Filistinli Mülteciler	140
b. Filistinli Gerillaların Lübnan'a Yerleşmesi.....	142
c. Kahire Anlaşması	145
V. İÇ SAVAŞ DÖNEMİ : 1975 – 1991 DÖNEMİ.....	148
A. 1975 İç Savaşını Hazırlayan Nedenler	148
B. 1975 İç savaşı ve Suriye'nin Müdahalesi.....	155
C. İç Savaş Sonrası Durum ve Yeniden Yapılanma Çalışmaları	163
D. İsrail'in Lübnan'ı İşgali - 1978.....	167
E. Ara Dönem – 1979-1982	169
F. İsrail'in Lübnan'ı İşgali (1982) ve Uluslararası Müdahale.....	173
G. Şiilerin Militer ve Siyasal Açından Güçlendiği Dönem	182
H. Taif Anlaşması	187
VI. 1992 SONRASI YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ	194
VII. 2000-2006 DÖNEMİNDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER	200
A. İsrail'in Lübnan'dan Çıkması	200
B. Anayasa Değişikliği	202
C. Refik Hariri'nin Öldürülmesi.....	205
D. Suriye'nin Lübnan'dan Çıkması.....	206
E. Mayıs 2005 Seçimleri	208
F. Lübnan'da İsrail-Hizbullah Savaşı – 2006.....	211

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LÜBNAN'DA TERÖRİST YAPILANMA

I. DİNİ SÖYLEMLE MEŞRULAŞTIRILMIŞ TERÖRİZM	218
A. Terörizmin Tanımı	221
B. Transnasyonal Terörizm.....	222
C. Cihad.....	223
II. DİNİ SÖYLEMLE MEŞRULAŞTIRILMIŞ TERÖRİZMİN ORTA DOĞU'DA ORTAYA ÇIKIŞI	226
A. Haşhaşiler	228
B. İhvan Hareketi	230
C. Kutubçu Hareket	235
D. İran İslam Devrimi	239
III. LÜBNAN'DAKİ TERÖRİST YAPILANMANIN TEMEL ÖRNEĞİ: HİZBULLAH ÖRGÜTÜ	244
A. Hizbullah'ın Kuruluşu.....	244
1. Necef Etkeni	244
2. Siyasal ve Sosyo-Ekonomik Etkenler	246
B. Hizbullah-İran İlişkisi.....	249
C. Hizbullah-Suriye İlişkisi.....	253
D. Hizbullah'ın Terörist Faaliyetleri	255
1. Ülke İçinde ve Dışında Diğer Örgütlerle Bağlantısı	255
2. Örgütün Terörist Eylemlerinden Örnekler	258
E. Örgütün Siyasallaşması.....	259
1. Örgütün Siyasallaşmasındaki Sosyal Etken; Sosyal Hizmet Programları	261
2. Örgütün Siyasallaşmasındaki Militer Etken: Direniş Hareketi.....	264
F. 2006 İsrail-Hizbullah Savaşı'nın Değerlendirilmesi.....	269
SONUÇ.....	276
KAYNAKÇA	280
ÖZET	297
ABSTRACT	298

KISALTMALAR

I.DS	: Birinci Dünya Savaşı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACG	: Arap Caydırıcı Gücü
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tebliğ
AKC	: Arap Kurtuluş Cephesi
BAC	: Birleşik Arap Cumhuriyeti
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Geçici Kuvveti
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
ed.	: Editör
FKDC	: Filistin'in Kurtuluşu İçin Demokratik Cephe
FKHC	: Filistin'in Kurtuluşu İçin Halk Cephesi
FKHC-GK	: Filistin'in Kurtuluşu İçin Halk Cephesi - Genel Komutanlığı
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
GLO	: Güney Lübnan Ordusu
GOP	: Genişletilmiş Orta Doğu Projesi
Haz.	: Hazırlayan
İSP	: İlerici Sosyalist Parti
LUH	: Lübnan Ulusal Hareketi
No.	: Numero
Nu.	: Numara, Number
s.	: Sayı
S.	: Sayfa

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
p. : Page
ULP : Ulusal Liberal Parti
UN : United Nations
UNIFIL : United Nations Interim Forces for Lebanon
Vol. : Volume

GİRİŞ

Lübnan, Osmanlı devletinin dağılma aşamasında emperyal güçlerden biri olan Fransa tarafından manda altına alınan Büyük Suriye'den 1920'de ayrılarak sınırları cetvelle çizilmek suretiyle oluşturulmuş bir devlettir. 1943'de yapılan Ulusal Pakt ve 1989'daki Taif Anlaşması ile oluşturulan siyasi sistemi, ülkedeki siyasi yaşamın, ideoloji üzerine değil, din üzerine yapılandırılmış olduğunu açıkça gösterir. Çünkü ülke, etnik köken, din ve mezhep açısından geniş bir mozağe sahiptir ve bölgedeki diğer ülkeler gibi yüzyıllar boyunca, sosyal ve siyasi yaşamında din hakim olmuştur.

Toplumsal yapının din üzerine yapılmış olması, ülkede ulus bilincinin oluşmasını engellemiş ve Westphalia Anlaşması ile ortaya çıkan ulus-devlet modelinin ülkede uygulanabilirliğini zorlaştırmıştır. Öte yandan, din temelini yanı sıra, sosyal ve siyasi yaşamda güçlü ailelerin hakimiyetine dayanan, ağalık sistemi benzeri olan zaimlik müessesesi, egemen devlet otoritesinin Lübnan'da kurulmasına engel teşkil etmiştir. Tüm bunlara, gerek bölge içi gerekse bölge dışı güçlerin kendi aralarındaki sorunlarında Lübnan'ı zemin olarak kullanması eklenince, devletin gücünü daha da zayıflatmıştır. Bölge devletlerinin transnasyonal terörizmi Lübnan zemininde bir uluslararası politika aracı olarak kullanmaları, Lübnan devletinin otoritesinin sorgulanmasını zorunlu kılmıştır. Zira Lübnan, devlet otoritesinin zayıflaması sonucu başarısız ülke konumunda değerlendirilmektedir.

Bu noktada tezimizin temel varsayımı da ortaya çıkmaktadır; Lübnan'daki terörizm, bu ülkede egemenliğin inşa edilememesinden kaynaklanmaktadır.

Bunu ispat etmek için, birinci bölümde, tezde kullanılacak temel kavramlar incelenmektedir. Bu bağlamda, egemenliğin dayanması gereken toplumsal rıza mevcudiyeti sorgulanacaktır. Durum, ayrıca başarısız devletler

çerçevesinde de değerlendirilmektedir. Egemenlik kavramının tarihsel süreç içinde gelişerek ulaştığı açılıma yer verilecektir. Bu amaçla, Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau'nun egemenlik kuramları ve günümüzdeki egemenlik tartışmaları ele alınacaktır. Egemenlik kavramına tipolojik açıdan yaklaşıldığında, iç ve dış egemenlik ile Westphalia egemenliği konu edinilmektedir. Çalışmanın temel kavramı; egemenlik, daha ziyade, iç egemenlik ve Westphalia egemenliği çerçevesi içinde yer almaktadır. Egemenlik kavramı ile bağlantılı olarak ulus ve ulus-devlet kavramı tartışmalarına yer verilecektir. Çünkü modern devlet anlayışında ulus ve ulus-devlet önemli bir yeri teşkil etmektedir. Bu bölümde, siyasal otorite tartışmalarına yer verilmek suretiyle çalışmada egemenliğe temel teşkil eden otorite tanımlaması gerçekleştirilecektir. Halkın güvenliğini sağlaması için egemen kılınan devletin sahip olması gereken gücü, kuvvet ile toplumsal rızanın birleşmesinden elde edeceği argumanı çerçevesinde, bu ilişkiler ağı analiz edilecektir. Teorik çerçeve içinde, başarısız devletler de analiz edilecektir. Çünkü başarısız devletlerin temel özellikleri, oluşum sürecindeki etkenler ile oluşturduğu tehditler, incelenen egemenlik-otorite ilişkisi ile doğrudan ilintili olduğu görülmektedir.

İkinci bölümde; manda altına alınan devletlere ilişkin özelliklerden hareketle başarısız devlet kavramına kadar uzanan süreçte Lübnan'ın tarihi gelişimi değerlendirilecektir. Bu nedenle öncelikle Lübnan'ın toplumsal yapısı; dini ve zaimlik müessesesi açıdan analiz edilecektir. Osmanlı dönemindeki Lübnan'a kısaca yer verilmesinin ardından Fransız yönetimindeki olaylara geçilecektir. Lübnan'ın bugünkü sorunlarının manda yönetimi dönemi ile doğrudan bağlantılı olduğu düşünüldüğünde bu kadar geri bir tarihe gidilmesi doğru olacaktır. Lübnan devletinin kurulmasından sonra 2006 tarihine kadar izlenen süreçte ülkede yaşanan olaylar, teorik çerçeve içerisinde kronolojik olarak ele alınacaktır. Lübnan'ın siyasi ve sosyo-ekonomik yapısına da yine konjonktürel çerçevede yeri geldiğinde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

Üçüncü bölümde; Lübnan'daki terörist yapılanmalar ve meşrulaştırma temelleri incelenecektir. Bu incelemede, Hizbullah'a, Lübnan'daki önemi ile orantılı olarak daha geniş bir yer ayrılacaktır. Lübnan'daki terörist yapılanma, dini söylemle meşrulaştırılmış terörizm olarak tanımlanarak öncelikle Orta Doğu'da ortaya çıkış süreci incelenecektir. Ardından da Lübnan'daki terörist yapılanmanın temel örneği olarak Hizbullah örgütü analiz edilecektir. Örgütün kuruluşundaki etkenler, çalışmanın ikinci bölümünde ele alınan Lübnan'ın tarihsel sürecindeki olaylar ve oluşumlar ile bağlantılı olarak ortaya konulacaktır. Örgütün faaliyetleri transnasyonal terörizm çerçevesi içinde değerlendirildiği için yurtdışı bağlantıları, özellikle İran ve Suriye ile ilişkileri gözden geçirilecektir. Lübnan'da siyasal sürece dahil olması nedeniyle siyasallaşmasının ardındaki nedenler, sosyal ve militer düzeyde olmak üzere incelenecektir.

Uluslararası ilişkiler alanında beş analiz düzeyi bulunmaktadır. Bunlar; Birey/grup, devlet, uluslararası kuruluşlar, alt-sistem ve global sistemdir. Günümüzde bunlara ek olarak uluslarüstü kuruluşlar eklenmiştir. Bu söz konusu düzeyler, aktör düzeyi (birey/grup, devlet, uluslararası kuruluşlar, uluslarüstü kuruluşlar) ve sistem düzeyi (alt-sistem, global sistem) olmak üzere iki grupta da toplamak mümkündür. Devlet, uluslar arası ilişkilerde en önemli aktör olma özelliğini korumaktadır. Çalışmadaki analiz düzeyi devlet düzeyinde olup analiz Lübnan devleti üzerinden yapılmaktadır.

Tezin birinci bölümü kavramsal çerçeveyi oluşturmaktadır. Çalışmada, disiplinlerarası yaklaşım benimsendiği için kavramsal çerçevede uluslararası ilişkiler disiplininin yanı sıra, siyaset bilimi disiplini de içermektedir. İkinci bölümde analiz, son bölümde ise varsayımın kanıtlanması yer almaktadır. Çalışmada tümevarım yönteminden yararlanılmıştır.

Genel olarak kütüphane çalışması yapılmış ve kaynak olarak kitap, dergi, makale, rapor ve kararlardan yararlanılmıştır. Bu kaynaklardan elde edilen veriler ışığında analiz yapılarak varsayım sorgulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EGEMENLİK-OTORİTE İLİŞKİSİ VE BAŞARISIZ DEVLETLER

I. EGEMENLİK KURAM VE YAKLAŞIMLARI

Tarihte, “devlet” olarak kabul edilebilecek ilk olgu Mezopotamya’da M.Ö. 3000 yılında ortaya çıkmıştır.¹ İlk devlet, toplumda en üst kontrol kurumudur. Nitekim bu özelliğiyle devlet daha sonraki gelişmeler içinde toplumsal, politik ve ekonomik olayları yönlendirici rolü oynamış ve kurumsallaşması giderek artmıştır. Özellikle feodal gelenek ve göreneklerin zayıflamasıyla, politik kontrolün yapısı ve sınırları; hukuk, haklar ve itaat gibi olgular Avrupa politik düşüncesini meşgul etmeye başlamıştır. Böylece, devletin kurumsallaşma düzeyi de XVI. yüzyılın sonlarından itibaren yükselmeye başlamıştır.²

Kurumsallaşma düzeyinin artmasına paralel olarak devletin üstün ve emredici müeyyideler koyan ve bunların içerdiği kurallara uymayı sağlayan bir güç olma vasfı pekişmiştir. Nitekim bu vasfın iktidar ve otorite üzerine inşa edilmesi, ilk devlete ilişkin olarak yukarıda belirtildiği üzere en üstün kontrol kurumu niteliğine modern devletin de sahip olduğunu göstermektedir.³

Modern devlet kuramı Machiavelli ile başlamasına rağmen, egemenlik, sosyal sözleşme, devlet-sivil toplum, meşruiyet, birey, ulus, modern

---

¹ Ali Yaşar Sarıbay, **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s.114.

² Sarıbay, a.g.e., s.117.

³ Sarıbay, a.g.e., s.117.

cumhuriyet... gibi kavramlar, Machiavelli düşüncesinden türetilemez. Kapıyı ilk açan ve süreci başlatan Jean Bodin olmuştur.⁴

A. Jean Bodin'in Egemenlik Kuramı

Jean Bodin, siyasal iktidarı toplumsal yaşamın var olmasının zorunlu kurumu olarak kabul etmesiyle, Padovalı Marsilius ile Machiavelli'den sonra modern devlet kuramının oluşumuna katkıda bulunan bir diğer düşünürdür. Bodin'in, egemenlik kuramında, Tanrı'ya yer vermesi, siyasal olayların açıklanmasında astrolojiye önemli bir yer atfetmesi, onun tam anlamıyla yeni bir düşünür olmasını engellemektedir. Bodin'in düşüncesi bir kopuşu değil, geçişi ifade etmektedir.⁵ Bodin, modern devletin ayırıcı özelliği olan gücün tek elde toplanması olgusunu "egemenlik" kuramı üzerinden hukuksal bir kategoriye yerleştirir.⁶

Birleşme ve birleştirici bir kamusal iktidarın bütün tarihsel toplumlarda görülen bir olgu olduğunu belirten Bodin, bu iktidara özgü niteliğin egemen erk (ya da egemenlik) olduğunu ortaya koyar. Kamusal iktidarın, yani devletin başat özelliği, egemen erki içinde bulundurmasıdır.⁷

Bodin'e göre, devletin amacı, yurttaşların iyiliğini ve mutluluğunu, barışı ve güvenliğini sağlamaktır. Bu nedenle devletin, ulusun maddi ve

---

⁴ Cemal Bâli Akal, **İktidarın Üç Yüzü**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, 2003, s.63.

⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, Ankara, İmge Kitabevi, 3. Baskı, 2004, s.17.

⁶ Mithat Sancar, **"Devlet Aklı" Kısacasında Hukuk Devleti**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s.16.

⁷ Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.18.

ekonomik refahını sağlamaya yönelmiş bir politika gütmesi gerekir.⁸ Bodin, devletin kaynağını ailede görmekte, devleti aileye benzetmekle, babanın aile içindeki yerini ve rolünü devlet içinde krala vermek istemektedir. Çünkü Bodin, bütün toplulukların kaynağı olarak aileyi görmektedir.⁹ Bodin'e göre devlet, birçok ailenin ve bu ailelerde ortak olan şeylerin egemen erk tarafından doğrulukla yönetilmesidir. Bu tanımında dört önemli öge vardır: Doğruluk, aile, ortak şeylerin (çıkarların) yönetimi ve egemen erk.¹⁰ Devlet, hukuka uygun, meşru bir kurumdur, iyilik, mutluluk ve düzen gibi değerlere yabancı değildir. Temel unsuru aile olan devleti devlet yapan siyasal toplumun birlik ve bütünlüğünü sağlayan, egemen gücüdür.¹¹

Bodin aileyi, özel mülkiyet hakkı bulunan ve aile başkanının otoritesi altında örgütlenen doğal bir birim olarak nitelemektedir. Aile, aynı zamanda, devleti oluşturan ilk hücrelerdir ve İyi düzenlenmiş siyasal toplumun mikro düzeyindeki modelidir. Bu nedenle, devletin iyi düzenlenmesi, ailenin de iyi düzenlenmesine bağlıdır. Böylece, devleti zora, güce bağlayarak açıklamanın yetersiz olacağı düşüncesiyle, otoriteyi ekler. Devletin otoritesini, aile başkanlarının otoritelerinden yararlanarak iki otorite arasında koşutluk kurarak açıklar.¹²

Bodin, aile kavramıyla, Romalıların ataerkil aile anlayışlarının ürünü olan pater familias (aile başkanı) kurumunu ve içerdiği hukuksal yapıyı canlandırmayı amaçlamaktadır. Romalılara göre tam anlamıyla özgür bir yurttaş olan pater familias evinde tam yetkilidir: bakmakla yükümlü olduğu aileye özgü her konuda, aile üyelerinin canları üzerinde karar vermeye kadar varan mutlak bir iktidar hakkına sahiptir. Aile başkanı, yani baba erkini

---

⁸ Alâeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 11. Basım, 2004, s.313.

⁹ Şenel, a.g.e., s.311, 312.

¹⁰ Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.18.

¹¹ Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, İstanbul, Beta Yayınları, 9. Baskı, 2000, s.126.

¹² Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.20.

Tanrı'dan almıştır; otoritesi doğaldır, bunun tartışılması bile yapılamaz. Bodin'in deyişiyle, "baba, büyük egemen Tanrı'nın gerçek suretidir... İyi düzenlenmiş devlette, Tanrı'nın ve doğa yasasının babalara verdiği yaşam ve ölüm üzerinde erk kullanma hakkını kabul etmek gerekir".¹³

Aslında Bodin'in temel sorunsalı, devletin özünü teşkil eden egemenliğin ortaya konmasıdır.¹⁴ Bir başka deyişle, Bodin'in, siyasal düşünüşünün odak noktası ve onun siyasal düşünüşüne katkısı "egemenlik" kavramıdır.¹⁵ Devlet, birçok ailenin ve onların ortaklaşa sahip oldukları şeylerin, egemen güç tarafından hukuksal yönetimidir.¹⁶ Bodin'e göre, "bir devlette egemenlik, yurttaşlar ve uyruklar üstündeki en yüksek, en mutlak ve en sürekli güçtür".¹⁷

Egemenlik, doğanın yaşamak isteyen her siyasal topluma verdiği hükmetme-hükmedilme ilişkilerini açıklığa kavuşturan temel ilkedir. Egemenlik olmazsa, siyasal toplumun birliği bozulur, parçalanır, dolayısıyla devlet de yok olur. Bodin, egemenliği "yurttaşlar üzerindeki en yüksek, en mutlak ve en sürekli güç" olarak tanımlar.¹⁸ Mutlakiyetten kasıt, egemen otoritenin, bir devletin meşru olarak kullandığı tüm güce sahip olmasıdır.¹⁹ Egemenlik, siyasi gücün kullanımını meşrulaştırmak için yeni bir dışsallık oluştururken, yeni bir siyasi iktidar tipi düşüncesini mümkün kılacaktır: Devlet ya da kurumsallaşmış siyasi iktidar. Ve egemen devlet Bir'dir. Bodin de

---

¹³ Paul Janet, **Histoire de la science politique dans ses rapports avec la morale**, C.1, Paris, Librairie Félix Alcan, 1924, 409'dan naklen Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.20.

¹⁴ Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.22.

¹⁵ Şenel, a.g.e., s.314.

¹⁶ Franz Oppenheimer, **Devlet**, çev. Alâeddin Şenel ve Yavuz Sabuncu, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2005, s.29, 30.

¹⁷ Jean Bodin, **On Sovereignty- Four Chapters from The Six Boks of the Commonwealth**, Book I, Ch. 8, 1., ed. and trans. by Julian H Franklin, Cambridge, U.K., Cambridge University Pres, Sixth Printing, 2003.

¹⁸ Jean Bodin, a.g.e., s.1.

¹⁹ Jean Bodin, a.g.e., s.xxii.

Machiavelli gibi, hükümdarın siyasi gücünü Bir olarak düşünmüştür.²⁰ Herhangi bir yönetici, kendi üzerindeki birinin buyurma gücü ile sınırlıysa, o kimse egemen sayılmaz.²¹ Aynı topraklar içinde bir başka otoritenin kabulü, zorunlu olarak egemenliğin etkinliğini yok edecektir.²²

Egemenliği sınırlayan hiçbir güç yoktur. Ne uyruklar, ne sınıflar, ne kurumlar, hatta ne yasalar onu sınırlayabilir. Çünkü yasaları koyan da egemen olduğuna göre, ondan yasaya uyması istenemez.²³ Mutlak egemen güç, teba için, dilediği gibi, yasa yapar, yasayı değiştirir, yenisini yapar.²⁴ Egemen, yasaları koyarken bir başka gücün, örneğin bir senatonun, bir halk meclisinin ya da herhangi bir kurulun onayını almaz. Onların onayını almak zorunda olan kişi (ya da kişiler), egemen olmaz.²⁵ Toplumdaki iktidar odakları, egemenin izniyle, onun verdiği ölçü ve süre içinde mevcuttur. Bodin, feodal sistemin ürünleri olan korporasyonlar, loncalar ve hatta toplumsal tabakalar gibi kurumların ve bunlara özgü iktidarların, egemenden doğduklarını ileri sürmektedir. Bu nedenle egemen, eylemlerinde ve kararlarında tam anlamıyla özgürdür.²⁶

Bodin'e göre egemenlik süreklidir; çünkü, değişen yönetimlerin ötesinde hep aynı kalır. Egemenliğin sürekliliği, siyasal toplumun sürekliliği düşüncesinden kaynaklanır.²⁷ Bodin, egemenliğin sürekli olma niteliğini, egemen ile yöneticiyi karşılaştırarak açıklar. Yönetici, egemenin uyruğu konumundadır ve egemenin iradesi sayesinde meşru olduğundan, yasalara

---

²⁰ Akal, a.g.e., s.66.

²¹ Şenel, a.g.e., s.314.

²² Louis W. Pauly and Edgar Grande, "Reconstituting Political Authority: Sovereignty, Effectiveness, and Legitimacy in a Transnational Order", **Complex Sovereignty: Reconstituting Political Authority in the Twenty-first Century**, ed. Edgar Grande and Louis W. Pauly, Canada, University of Toronto Press, 2005, s.9.

²³ Şenel, a.g.e., s.314.

²⁴ Göze, a.g.e., s.126.

²⁵ Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.28.

²⁶ Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.27.

²⁷ Göze, a.g.e., s.126.

ve egemene bağımlıdır. İtaat etmeyen yönetici kararının sonuçlarına katlanmak zorundadır. Yapacağı en iyi şey de devleti terk etmek olacaktır. Yöneticiden çok farklı olan egemen prens, egemenlik hakkını ömür boyu kullandıktan sonra, tacıyla birlikte kendinden sonra gelene aktarır. Böylece monarşilerde egemenlik, hiçbir kopukluk olmaksızın bir kişiden başka kişiye geçmiş olur. Demokratik devletlerde ise egemenlik, sosyopolitik kurumların sürekliliği içinde beden bulup varlığını sürdürür.²⁸

Akal, Bodin'in egemenlik kuramının özgün, daha önce düşünülmemiş savının süreklilik olduğunu belirtir. Machiavelli düşüncesinde eksik olan ve onu, modern siyasi-hukuki kavramsallaşma dışında tutan budur.²⁹ Süreklilik, egemenlik kavramına dışsal anlamı kazandırır. Egemenliğin sürekli olması, ona soyutluk özelliği kazandırır. Akal, bu görüşünü şöyle ifade etmektedir: "...Machiavelli ötesinde, söz konusu olan, dışsallığın farklı bir biçimde yeniden kurulması, tanrısallıktan bağımsızlaşmış bir siyasi güç düşüncesinin hükümdarın bedensel varlığına bağlı kalmaktan kurtarılması, egemen denen ve soyut niteliğini zamandışılıktan, süreklilikten alan kavramın oluşturulmasıdır.³⁰ Süreklilik ilkesi, Bodin'in modern devlet kuramına getirdiği en önemli katkıdır. Egemenlik, süreklilik sayesinde siyasal iktidar onu kullanan kişiden (ya da kişilerden) bağımsızlaşır. Egemenliğin sürekliliği, devletin zamanla sınırlı olmadığı, sürekliliği içerdiğini ifade eder.³¹

Egemenlik, en yüksek buyurma gücü, en yüksek iktidar olup, öteki bütün buyurma güçleri, öteki bütün iktidarlardan ondan çıkmadır; onun izni ile, onun izin verdiği kadar ve onun izin verdiği sürece mevcuttur. Öteki bütün

---

²⁸ Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.29, 30.

²⁹ Akal, a.g.e., s.66.

³⁰ Akal, a.g.e., s.72.

³¹ Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.31.

buyurma güçleri egemen tarafından “sınırlı bir süre” için verildiği halde, egemenin buyurma gücü “süreklidir”.³²

Bodin’e göre egemenlik bölünemez ve devredilemez. Egemen olan kişi ya da topluluk, bu üstün erki bir başka kişiye ya da kuruma devredemez.³³ Bölünmezlik, siyasi gücün kullanılmasına ilişkindir ve somuttur.³⁴

Belli bir ülke üzerinde ancak tek bir egemen kudret olabilir ve bu egemen kudret bölünemeyeceği gibi başkasına da devredilemez.³⁵ Egemenliğin mutlak ve sürekli oluşu, onun “bir” olmasını gerektirir. Dolayısıyla egemenlik, parçalanmamak ve bir bütün olarak kalmak koşuluyla bir prenste, bir azınlıkta ya da toplumun tümünde olabilir.³⁶ Bodin, kralın bulunduğu bir ülkede egemenliğin kralın elinde toplanmasını zorunluluğu üzerinde durur. Bu durum, egemenliğin birliğinin, bölünmezliğinin bir sonucudur.³⁷

Bir ülkede tek egemen yoksa, o ülkede devlet, devlet düzeni yoktur, kargaşa vardır. Anarşiye düşmek istemeyen her devlet, tüm egemenliği tek bir krala, tek bir kurula bırakmak zorundadır. Egemenlik bölündü mü anarşi çıkar. Bunun için ya mutlak egemenlik, ya da anarşi. Egemenliği hem bölmek hem de düzeni sağlamak olanaksızdır.³⁸

---

³² Şenel, a.g.e., s.314.

³³ Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.32.

³⁴ Akal, a.g.e., s.72.

³⁵ Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Ankara, Bilgi Yayınları, 13. Basım, 2001, s.56.

³⁶ Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.31.

³⁷ Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.34, 35.

³⁸ Şenel, a.g.e., s.314, 315. Bodin, bu düşünceyi geliştirirken, yakın örnek olarak, Fransız din savaşlarının yol açtığı kargaşa mevcuttu. Şenel, a.g.e.,s.315. Bodin’in yaşadığı dönemde (1530-1596) Fransız Krallığı’nın kontrolü için, Fransız Protestanları ile Kutsal Katolikler Birliği arasında mücadele yaşanmaktaydı. Kemâli Saybaşılı, **Political Theory-1-Historical Foundations**, N. 478, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1989, 150.

Egemenlik, devlette soyut, kralda somut bir nitelik gösterir.³⁹ Kralda somutlaşan egemenlik, “ulusal devlet” ile “ulusal özgürlük” kavramlarını havada asılı kalmaktan kurtarıp sağlam temeller üzerine oturtur.⁴⁰

B. Thomas Hobbes’un Egemenlik Kuramı

Hobbes, modern devlet kuramına, getirdiği sosyal sözleşme kavramı ile katkıda bulunmuştur. Hobbes’un yaşadığı dönemde (1588-1679), Cumhuriyetçiler ile Kralcılar arasında İngiliz iç savaşı yaşanmaktaydı. Bu savaştan etkilenen Hobbes, savaşın yarattığı dehşet ve kargaşa nedeniyle en önem verdiği konu iç savaşların önlenmesi olmuştur.⁴¹ Sosyal sözleşme düşüncesine de iç savaşın önlenmesi gereğinden yola çıkarak ulaşmıştır.

Hobbes’a göre, insanın toplum içindeki davranışlarının temelinde “yaşamını sürdürmek” amacı ya da bunun uzantısı olan “güvenlik isteği” ile “bencillik” yatar. Önemli olan bireylerin çıkarlarıdır. Toplum, bireylerin çıkarlarını gerçekleştirme aracıdır. Hobbes, toplum felsefesinin temellerine “bencillik”, “bireycilik” ve “faydacılık” ilkelerini yerleştirir. Güvenlik isteği, insan doğasının temel gereksinimidir.⁴² Çünkü, insanın ilk ve en temel korkusu, ölümdür.⁴³ Diğer insanların arasındaki insan, onların üzerinde bir egemenlik kurmadıkça kendini güvende duyamadığı düşüncesinden yola çıkarak, güvenliğin uygulamada, “iktidar isteğine” dönüştüğünü öne sürer.⁴⁴ Ölüm korkusunun hemen ardından gelen güç tutkusudur. Toplumun ve devletin

---

³⁹ Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.33.

⁴⁰ Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.36.

⁴¹ Şenel, a.g.e., s.318.

⁴² Şenel, a.g.e., s.322.

⁴³ Akal, a.g.e., s.95.

⁴⁴ Şenel, a.g.e., s.323.

ortaya çıkmasından önce, “güvenlik gereksinimi” içinde olan ve bu nedenle diğer insanlar üzerinde iktidar kurma isteği ile dolu insanlardan oluşan insan topluluğu olduğunu varsayarak bu durumu “doğa durumu” olarak tanımlar. Doğa durumunda insanlar arasında, birbirlerini yok edebilecek derecedeki eşitliği, güvensizlik yaratır. Güvensizlikten kurtulmak için başkaları üzerinde egemenlik kurmaya çalışmak ise savaşı doğurur. Doğa durumunda, “herkesin herkesle savaşı” vardır.⁴⁵ Egemen gücü oluşturmaya iten, doğa durumundaki güç tutkusuyula uzlaşması mümkün olmayan ölüm korkusu ve dolayısıyla barış ya da güvenlik isteğidir.⁴⁶ Bir başka deyişle, belirli insan topluluğu arasındaki savaşın engellenmesinin toplumsal sözleşme ile mümkün olacağı sonucuna varır.

Hobbes’a göre, rekabet, güvensizlik ve birbirinden üstün olma tutkusunun hüküm sürdüğü bu doğa halinden toplumsal düzene geçişi temellendirecek sözleşmeyi, ancak egemen güç, yani Leviathan sağlayabilir.⁴⁷ Bir başka deyişle, insanları yabancıların saldırısından ve birbirlerine verebilecekleri zararlardan koruyabilecek ve böylece kendi emekleriyle ve doğanın sunduğu imkanlarla mutluluk içinde yaşayabilmelerinin sağlayacak genel bir gücü kurmanın tek yolu, tüm güçlerini, tek bir kişiye ya da hepsinin iradesini çoğunluk esasına göre tek bir iradeye indirgeyecek heyete devretmeleridir. Bu şekilde tek bir kişilik olarak birleşmiş topluluk “devlet”tir. İnsanların iradelerini tek bir kişiye ya da heyete devretmeleri, ortak barış ve güvenlikle ilgili işlerde yapacağı ve yaptıracağı şeylerin amili olmayı kabul etmeleri ve kendi muhakemelerini onun muhakemelerine tabi kılması anlamına gelir. Herkesin herkesle yaptığı bir ahit yoluyla, hepsinin tek ve aynı kişilikte gerçekten birleşmeleridir. Devlet, kendisine verilen yetkiyle elde ettiği güç ve kudret sayesinde insanların yurtda barış ve yurtdışında düşmanlara karşı yardımlaşma yönündeki iradelerini

---

⁴⁵ Şenel, a.g.e., s.323.

⁴⁶ Akal, a.g.e., s.95.

⁴⁷ Göze, a.g.e., s.137.

birleştirip biçimlendirmeye muktedir olur. Devletin özünün toplandığı kişiliği taşıyana “egemen” denir ve onun egemenlik kudretine sahip olup onun dışında kalan herkes ise onun “uyruğu”dur. Bu öz, “büyük bir topluluğun üyelerinin birbirleriyle yaptıkları ahitlerle, her birinin huzur ve sükunu ile ortak savunmaları için, içlerinden birinin, onun uygun bulacağı şekilde, hepsinin birden gücünü ve imkanlarını kullanabilmesidir.⁴⁸ Hobbes’un ortaya çıkışını bu şekilde açıkladığı devlet, “herhangi bir devlet değil, gücü merkezileştirilmiş, şiddeti tekeline almış bir yeryüzü tanrısıdır”.⁴⁹ Akal’a göre Hobbes, güvenlik isteğine dayalı sosyal sözleşmeyle, tabii hukuk ve Tanrı ile bağlantısı kesilmiş, soyut, yapay bir devlet modeli oluşturur.⁵⁰

Devletin kuruluğu Hobbes’un yazdığı Leviathan’da řu şekilde ifade edilir: “Bir insan topluluğu, kendi arasında ahit yaparak, hepsinin birden kişiliğini temsil etmek, yani onların temsilcisi olmak hakkının hangi kişiye veya heyete verileceği konusunda çoğunlukla anlaştığı zaman, bir devlet kurulmuştur. Barış içinde birlikte yaşamak ve başkalarına karşı korunmak amacıyla, o kişi veya heyetin bütün eylemlerini ve kararlarını yetkili kılar. Devletin bu şekilde kurulmasından, halkın rızası ile kendisine egemenliğin devredildiği kişi veya heyetin bütün hakları ve yetkileri doğar.”⁵¹

İnsanların toplanıp aralarında yaptıkları sözleşmeyle bütün haklarını bir egemene, sözleşmeye taraf olmayan bir egemene temelli devretmeleri ile doğa durumundan uygar toplum durumuna geçmişlerdir. Toplum sözleşmesinin varlık nedeni, can ve mal güvenliğinin sağlanmasıdır. Can güvenliği sağlandığı sürece uyruklar egemene boyun eğerler. Sözleşme, uyruklar arasında yapılmış olup, egemen, sözleşmeye taraf değildir. Bu

---

⁴⁸ Thomas Hobbes, **Leviathan**, çev. Semih Lim, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, 2005, s.129, 130.

⁴⁹ Mithat Sancar, a.g.m., s.26.

⁵⁰ Akal, a.g.e., s.97.

⁵¹ Hobbes, a.g.e., s.131.

nedenle, egemenin, uyruklara karşı bir yükümlülüğü yoktur. Uyruklar ise, kendilerini yönetme haklarını tümüyle egemene devrettikleri için, egemenin buyruklarına mutlak bir boyun eğme yükümlülüğü altındadırlar. Uyruklar, egemeni başlarından atamazlar, direnme, başkaldırma ya da yönetimi değiştirme hakları yoktur. Egemen, yasama, yürütme, yargı haklarını, savaş ve barış yapma, cezalandırma yetkisini elinde toplamıştır.⁵² Yasaların uygulanması için zor kullanabilir, ama kendi yasalarıyla bağlanmaz, onları dilediği gibi değiştirebilir. Egemen yasanın üstündedir. Uyruklar, yasanın haklılığı ya da haksızlığı konusunda değerlendirme yapamaz; sözleşmeyle, bedensel varlığını ya da kamusal gücü tehdit edenler dışında, bütün yasalara uymayı kabul etmiştir. Ancak, Hobbes'a göre, yurttaş bilemeyeceği bir yasayı çiğnemişse, bağışlanmalıdır, çünkü bu yasa onun açısından yok sayılır; deliler ve çocuklar için de aynı şey sözkonusudur. Bu da, Hobbes'un, egemenliğin oluşturulduğu sırada rızaya verdiği özel önemin işaretidir: Açık rıza yoksa, yasa da yoktur.⁵³

Hobbes'a göre egemenlik iki yoldan elde edilir. Birinci yol, doğal zor iledir. Düşmanlarını savaş yoluyla kendi iradesine tabi kılması ve ancak bu şartla hayatlarını bağışlamasında olduğu gibi zorlama yoluyla egemenlik kurulur. Buradaki devlet, "edinilmiş devlet"tir. İkinci yol ise, bir kişiye veya kurula, onun kendilerini başkalarına karşı koruyacağı inancıyla, tabi olmak için insanların gönüllü olarak kendi aralarında anlaşmalarıdır. Bu ikincisi, siyasal bir devlet veya "sözleşme ile kurulmuş bir devlet"tir.⁵⁴

Hobbes, da Bodin gibi, egemenliğin en önemli niteliğinin "bir"lik olduğunu vurgular. Devlet birdir; aynı şekilde devletin ruhunu oluşturan

---

⁵² Şenel, a.g.e., s.325-327.

⁵³ Akal, a.g.e., s.97.

⁵⁴ Hobbes, a.g.e., s.130.

egemenlik de birdir; ve bu egemenliği de tek kişi (bir insan ya da meclis) kullanır.⁵⁵ Hobbes, devleti devleştiren egemenliği mutlaklaştırmıştır.⁵⁶

Hobbes'a göre egemenlik, varlığını doğrudan doğruya sözleşenlerin yaptığı sosyal sözleşmeye borçludur. Egemenliğin kaynağı Tanrı değil, toplumdur.⁵⁷ İnsanlar, devleti kurar ve temsille, temsilden önce, kendi kurdukları siyasi *corpus*'a tabi olurlar. Meşruiyet Tanrıda aranmadığı için, itaati de yalnızca bu meşrulaştırabilir. Bu düşüncede, siyasi iktidarı kullanana itaatin tek dayanağı, Bir'i kalabalığın aynası yapmaktır. Böylece, temsil sayesinde, "yaratıcı", "aktör" e kendisini yönetme yetkisi veren birine dönüşür.⁵⁸

Hobbes'un kuramında, devlet kuramının yanında ulus kavramı da doğmuştur. Temelini sosyal sözleşmenin oluşturduğu egemen güç, sözleşenlerin tüm güçlerinin toplamından meydana gelmiştir. Bir başka deyişle, üyelerin kendi aralarında anlaşarak, güçlerini devretmeleriyle kurulan egemenlik, ulus egemenliğidir. Egemenlik "yaratıcılar"da vardır ya da ulustadır.⁵⁹ Hobbes'da, monarşik yapı, laik modern devletle özdeşleşerek, ulus egemenliği düşüncesini içerir. Demokrasi kalabalığın, herhangi bir biçimde Bir'i oluşturmasıdır. Monarşik ya da değil, modern devlet düşüncesi, ancak onunla varolabilecek halk ya da ulus düşüncesine dayanır. İster ulusun temsilcileri aracılığıyla ulus-devlette egemenliği kullandığı, ister Hobbes monarşisinde olduğu gibi kral-devlette egemenliği bir kişiye devrettiği düşünülün, bu farklılık, temsilcinin ötesinde, devletin, meşruiyetini aldığı sosyal temelle belirlenen ayırt edici niteliğini değiştirmez. "(Kral)-devlet

---

⁵⁵ Ağaoğulları ve Köker, a.g.e., s.225.

⁵⁶ Şenel a.g.e., s.328.

⁵⁷ Cemal Bâli Akal, a.g.e., 97.

⁵⁸ Lucien Jaume, **Hobbes et l'Etat Représentatif Moderne**, Paris, Puf, 1986, s.185, 111'den naklen Akal, a.g.e., s.101, 102.

⁵⁹ Simone Goyard-Fabre, *Le droit et la loi dans la philosophie de Thomas Hobbes*. Paris, Klincksieck, 1975, s.117'den naklen Akal, a.g.e., s.99.

Benim” denecektir ya da “(ulus)-devlet Biziz” , ama devlet hep aynı devlettir.⁶⁰

C. John Locke’un Egemenlik Yaklaşımı

Bodin ve Hobbes’un kuramlarındaki mutlak egemenlik anlayışı ve denetlenemez devlet gücü, John Locke ve Jacques Rousseau tarafından sınırlandırılmıştır. Hobbes’un gücü sınırsız ölümlü tanrısı karşısında, yalnızca özel ilişkiler alanında koruyucusu olarak, sınırlı güce sahip Locke devleti ortaya çıkmıştır. Locke, henüz siyasi *corpus*’la sivil toplumu birbirinden ayırmasa bile, liberal devlet/sivil toplum sorunsalının ana temasını kaba hatlarıyla çizmeye başlamıştır.⁶¹

Locke, aristokrasinin metafizik, dogmatik, skolastik düşüncesine karşı çıkarak burjuvazinin dünya görüşünün felsefi temellerini, ampirizmi ortaya atmış ve burjuvazinin siyasal görüşlerini sistemleştirmiştir.⁶² Locke, ortaya koyduğu siyasal kuramında, egemenliği halka dayandırarak, yalnız İngiliz burjuvazisinin değil, tüm Avrupa burjuvazisinin siyasal düşüncesinin temellerini atmıştır.⁶³

Locke’un doğa hali, Hobbes’un savaş halinden çok farklıdır, çünkü Locke’un doğa halinin sivil halde de sürdürülmesi gerekir.⁶⁴ İnsanların uygar toplum aşamasından önce ilkel bir doğa durumu içinde yaşadıkları görüşünde olan Locke, doğa durumunda, herkesin herkesle savaş

---

⁶⁰ Akal, a.g.e., s.100.

⁶¹ Akal, a.g.e., s.47.

⁶² Şenel, a.g.e.,s. 335.

⁶³ Şenel, a.g.e., s.288.

⁶⁴ Akal, a.g.e., s.48.

durumunda olmadığını savunur. Doğa durumunda, insanlar kimseden izin almadan ya da iradesine bağlı olmadan doğa yasası sınırları içinde eylemlerini düzenleme özgürlüğüne sahiptir.⁶⁵ Çünkü, bu devrede, insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen, onların sadece ihtiraslarının güdüsüyle hareket etmelerini önleyen birtakım doğal kanunlar vardır. İnsanlar, yaşam, özgürlük ve mülkiyet gibi birtakım haklara sahiptirler.⁶⁶ Doğa durumunda herkesin, doğanın sağladığı olanaklardan eşit olarak yararlanma hakkı olduğu için ortak mülkiyet düzeni vardır. Doğa durumundan getirilen özgürlük ve yaşam hakkı ile birlikte mülkiyet hakkını da toplumsal sözleşmeyle, uygar toplumla yaratılmış bir hak olmadığı için, kutsal ve doğal bir temel hak olarak sunar.⁶⁷ Devlet, hakların yaratıcısı olmayıp, devletten önce var olan, vazgeçilmez birey haklarını uygulamakla sınırlıdır. Yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarından oluşan doğal hakların geçerliliği doğal hukuka ve akla müracaat edilerek gösterilebilir.⁶⁸ Locke'a göre, dünyadaki tüm egemenler iktidarlarını, ilk toplumsal sözleşmelere borçludurlar. Locke böylece, tanrının egemenliği anlayışına da karşı çıkarak, egemenliğin doğal bir hak olarak algılanmaması gerektiğini ortaya koymuştur.⁶⁹

Locke'a göre, egemen, halka rağmen herhangi bir hak ileri süremez. Çünkü, devlet, Hobbesyen anlayışta olduğu gibi mutlak egemenliğe sahip değildir. Devlet, kendisini oluşturan toplumun amaçlarının gerçekleşmesinde sadece bir araçtır. Locke doğa durumunu tasvir ederken, yasaların zaten doğal olarak var olduğunu ve egemenin, bu yasaları sadece keşfederek uygulamakla yükümlü olduğunu belirtir. Locke'a göre, yasa, devletten önce

---

⁶⁵ Şenel, a.g.e., s.339.

⁶⁶ Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 7. Basım, 1993, s.32.

⁶⁷ Şenel, a.g.e., s.339.

⁶⁸ Norman P. Barry, **Modern Siyaset Teorisi**, çev. Mustafa Erdoğan, Yusuf Şahin, Ankara, Liberte Yayınları, 2003, s.255.

⁶⁹ John Dunn, "John Locke: Güvene Dayalı Siyaset", **Siyasal Düşüncenin Temelleri**, der. Brian Redhead, çev. Mehmet Turhan, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, s.153.

zaten vardı ve dolayısıyla devletin egemenliği de bu yasalar ile sınırlandırılmıştır.⁷⁰

Locke'a göre, insan, doğası itibariyle, özgür, eşit ve bağımsızdır. Hiçkimse, kendi rızası olmaksızın mülkünün dışına atılamaz veya başka birinin siyasal gücü altında yaşayamaz. Bu nedenle, bireyin, doğal özgürlüğünü kaybetmeksizin üzerine sivil toplumu oluşturması ancak, diğer insanlarla bir araya gelip, rahat, güvenli ve barış içinde bir hayat sürmek, mülklerini güven içinde kullanabilmek ve tecavüzlere karşı daha güvende olmak için bir topluluk şeklinde birleşmeye anlaşması ile mümkün olmaktadır.⁷¹

Toplum sözleşmesi ile, bireyler yargılama ve cezalandırma haklarını devretmişler, aralarında çıkacak olan anlaşmazlıkları çözecek, doğa yasalarını düzenli ve etkili bir şekilde uygulayacak üstün bir otorite kurmuşlardır. Locke'a göre, toplum sözleşmesi gerçek bir sözleşme niteliği taşır. Sözleşmenin her iki tarafa da uyulması zorunlu hükümleri içermesi sebebiyle, devletin yükümlülüklerini yerine getirmemesi, bireylerin direnme hakkını ortaya çıkarır.⁷² Toplumsal rıza, egemenin gücünün sınırlandırılması açısından da önem taşır. Çünkü, siyasal otoritenin meşruiyetinin temel dayanağını teşkil eder. Nitekim, Locke, toplumun kendine duyulan güvene ihanet eden bir egemene karşı direnme hakkının kullanılabileceğini belirtmiştir.⁷³

---

⁷⁰ William Ebenstein, **Great Political Thinkers**, New York, Holt, Rinehart and Winston, 3d ed.,1960, s.183.

⁷¹ Charles Rowley, **Özgürlük ve Devlet**, çev. İbrahim Dalmiş, Ankara, Liberte Yayınları, 2002, s.82.

⁷² Kapani, **Kamu ...**, a.g.e., s.32.

⁷³ David Thomson, **Siyasi Düşünce Tarihi**, çev. Ali Yaşar Aydoğan, Hüseyin Yılmaz, İzzet Akyol, Mehmet Demirhan, Cengiz Şişman, Hasan T. Kösebalaban, Kenan Çayır, M. Süreyya Er, Süleyman Kor, İstanbul, Şule Yayınları, 2000, s.90.

Locke'un sözleşme kuramında tek sözleşmenin mi yoksa çift sözleşmenin mi olduğu belirgin değildir.⁷⁴ Sözleşme teorisini oldukça dikkatli inceleyen Althusius ve Puffendorf gibi düşünürler, iki türlü sözleşme olduğunu kabul etmişlerdir. Birincisi, kişiler arasında yapılan ve toplumu kuran sözleşme, ikincisi ise, topluluk ile yönetim arasında yapılan sözleşmedir.⁷⁵ İlk aşamada, siyasal topluma katılma yolunda yapılan bir sözleşme, ikincisi aşamada ise, siyasal erkin, yargılama ve cezalandırma hakkının devredilmesini içeren bir sözleşme mevcuttur. Ancak, her ikisi de hem toplumu hem siyasal erki yaşam, özgürlük ve mülkü korumak amacıyla kurulmuş kurumlardır.⁷⁶

Toplumsal sözleşme ile, toplumun üyeleri yalnızca yargılama ve cezalandırma haklarını değil, toplumun bazı doğal haklara saygı ve onları koruma çerçevesi içinde düzenlenmesi yolunda siyasal haklarını teşkil eden yasama ve yürütme haklarını da devretmektedirler. Bu anlaşma, bir devlet olma yolunda toplum üyeleri arasında "herkesin herkesle yaptığı bir anlaşma" bir sözleşmedir. Locke, toplum sözleşmesi kuramı ile yönetimlerin yasama ve yürütme erklerinin kaynağının böyle bir sözleşme, dolayısıyla halk olduğunu belirtmektedir.⁷⁷ Locke, yöneten tarafından, yönetilenlerin doğal haklarına ve bireysel özgürlüklerine yöneltilebilecek tehlikelere karşı korunabilmesi için, yönetim erkinin ikiye ayrılması, yani yasaların yapanlarla uygulayanların farklı kimseler olması gerekir.⁷⁸

Locke'a göre, yönetimin çözülmesine açıklık getirilmek için öncelikle, toplumun çözülmesiyle, yönetimin çözülmesi birbirinden ayrılmalıdır. İnsanlar topluluğu meydana getirirken, gevşek doğa durumundan çıkıp siyasal bir

---

⁷⁴ Şenel, a.g.e., s.341.

⁷⁵ George Sabine, **Siyasal Düşünceler Tarihi II**, çev. Alp Öktem, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını, 1969, s.219.

⁷⁶ Şenel, a.g.e., s.341.

⁷⁷ Şenel, a.g.e., s.341, 342.

⁷⁸ Şenel, a.g.e., s.344.

toplum halini almak ve ayrı bir devlet olmak için anlaşmışlardır. Bu birliğin çözümlenmesinin olağan ve hemen hemen tek yolu ise, ülkelerini fetheden bir yabancı gücün akınıdır. Böyle bir durumda, kendilerini bütünlük ve bağımsızlığı olan bir yapı halinde sürdürmeye yetenekli olmadıklarından herkes uygun bulduğu gibi, bir başka topluma geçmeye ve orada güvenliğini aramaya özgür olmak üzere, önceden içinde bulunduğu duruma döner. Toplum çözümlenince, o toplumun yönetiminin ayakta kalamayacağı kesindir.⁷⁹

Yönetimlerin dışarıdan yıkılmasının yanı sıra içeriden de çözülebilmeleri mümkündür. Bir kere, bu çözümlenme, yasama organının değişmesiyle meydana gelir. Yasama organı parçalanır ya da kaldırılırsa, ardından çözümlenme olur. Çünkü, yasama organı toplumun özü ve birliği, bir tek iradesidir. Çoğunluk⁸⁰ yasama organını bir kere kurunca, iradenin açıklanmasını ve devam ettirilmesini sağlar. Halkın onayı ve atamasıyla yetkilendirilmiş kişilerin yönetimi altında halkın birliğinin sürekli olmasını sağlayan yasama organının kurulması, toplumun birinci ve temel yasasıdır. Halkın yasa yapmak için atamadığı herhangi bir kişi ya da kişiler yasa yapmaya kalkarlarsa yasaları yetkisiz olarak yaparlar. Halk bu yasalara uymak zorunda değildir. Eğer uymazsa, uyrukluktan çıkar ve yetkisiz olarak yasa yapmaya kalkışanlara karşı direnme özgürlüğüne sahiptir ve yeni yasama organı kurabilir. İkinci olarak, yönetimin çökmesi, otorite sahiplerinin genel faydaya aykırı olarak iktidarlarını kötüye kullanmaları halinde ortaya çıkar. Yönetimin çözümlenmesinin bir diğer nedeni ise, yasama ya da yürütme güçlerinin, kendilerine verilen yetkilere aykırı hareket etmeleridir. Bütün bu durumların gerçekleşmesi halinde halkın çözümlenen yönetimin yerine bir yönetim kurma hakları doğar.⁸¹

---

⁷⁹ John Locke, **Two Treatises Of Government**, ed. Thomas I. Cook, New York, Hafner Press Company, 1947, s.228.

⁸⁰ Locke'un kastettiği çoğunluk, bugünkü anlaşılacak çoğunluk değildir. Çünkü, Locke, zamanı İngiltere'nin anayasal monarşisinde olduğu gibi, kadınları ve yoksulları vatandaşlık hakları dışında bırakmaktadır. Şenel a.g.e., s.344.

⁸¹ Locke, a.g.e., s.228.

D. Jean-Jacques Rousseau'nun Egemenlik Yaklaşımı

Rousseau da Locke gibi, insanın doğuştan özgür olduğuna ve özgür kalma hakkının varlığına değinmiş ve devletin insanın özgür kalma hakkını koruması gerektiğini ileri sürmüştür. Rousseau, doğal yasayı doğru aklın bir ilkesi olarak görmüştür. Bu çerçevede mutlakiyetçiliğin ve köleliğin doğal yasa ile değil sonradan oluşturulduğunu ve insanların özgürlük hakkı çerçevesinde bunların yok edilmesi zorunluluğunu ifade etmiştir.⁸²

Rousseau'ya göre, doğa durumunda, iyi kötü, adaletli adaletsiz, gibi kavramlardan bahsedilemez; çünkü insanların birbirlerine karşı hiçbir görev ve sorumlulukları yoktur. İnsanların aralarında, uygarlığın yarattığı eşitsizlikler yoktur; çünkü mülkiyet yoktur. Bu nedenle doğa halinde, "doğal özgürlük" vardır.⁸³

Rousseau, insanların daha önce bağımsızlık içinde yaşamakta olduklarını ve bu hâl içerisinde, birbirlerine tabii olarak düşman olamayacaklarını, çünkü aralarında barış ya da savaş hâli oluşturacak kadar değişmez ilişkiler içerisinde bulunmadıklarını söylemektedir. Çünkü, ona göre, savaşa yol açan sâik, "insanlar arasındaki ilişkiler" değil, "olaylar arasındaki ilişkiler"dir.⁸⁴

---

⁸² Steven Forde, "Hugo Grotius on Ethics and War" *The American Political Science Review* V. 92, N. 3, September 1998, s.641.

⁸³ Şenel, a.g.e., s.359.

⁸⁴ Jean Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, çev. Vedat Günyol, İstanbul, Adam Yayınları, 4. Basım, 1974, s.21.

Doğa durumundan uygar topluma geçiş konusunda farklı iki görüş öne sürer. Şenel, bu iki geçişin birbirleriyle tutarlı olmadığı, birincisinin “tarihsel” durumu, ikincisinin “kuramsal” bir sorunu açıklamak için çizilmiş olabileceği kanısındadır. Tarihsel durumu açıklamak için kurduğu, doğa durumundan uygar topluma geçiş kuramında, mülkiyetin, maden işletmeciliğinin ve tarımın çıkıp gelişmesinin zamanla doğa durumunun eşitliğini bozduğunu belirtir. Kuramsal görüşüne göre ise, ilkel insanlar az sayıdaki gereksinimlerini kolaylıkla karşılayabilirken, zamanla gelişip, evrim geçirip illiklikten uzaklaşınca karşılayamaz olurlar. Çünkü evrim mülkiyeti, mülkiyet kavgaları doğurmuştur. Kavgaların önlenmesi için de kuvvetin yerine hakkın konması gerekir. Toplum sözleşmesi de hakkın konması aşamasında oluşturulur. Kavga durumuna son vermek, barış ve düzeni kurabilmek için insanlar aralarında bir sözleşme yapmaya karar verirler.⁸⁵ Rousseau için toplum düzeni, diğer hakların temeli olan kutsal bir haktır. Bununla birlikte, doğadan gelme değildir; sözleşmelere dayanmaktadır.⁸⁶

Toplum sözleşmesi yapılırken, insanların iki amaçları vardı; biri doğa durumundaki özgürlüklerini korumak, diğeri, doğa durumunda ortaya çıkan kavgalara son verecek bir egemenin yönetimi altına girmek. Rousseau, herkesin, bir egemen yönetim altında birleşmekle birlikte, gene kendine itaat etmeyi sürdürmesini ve eskisi kadar özgür kalmasını istemiştir. Paradoks olarak görünen bu durumu da genel iradeyi oluşturarak çözmüştür. Herkes tüm haklarını topluma devrederse, hiç kimseye devretmemiş olacak, toplumun yönetimi altına girmekle birlikte, gene de kimsenin yönetimi altına girmemiş, kendilerine itaat etmiş olacaklar. Herkesin tek tek haklarını devretmesiyle ortaya, toplumu yönetecek olan “genel irade” denen ortak bir güç çıkmaktadır. Toplum sözleşmesi yapıldıktan sonra, toplumun üyeleri genel iradeye itaat etmiş olacaklar, haklarının ve özgürlüklerinin tümünü

---

⁸⁵ Şenel, a.g.e., s.359-361.

⁸⁶ Mete Tunçay, **Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2002, s.350.

devretmiş olmakla birlikte tüm haklarından ve özgürlüklerinden yararlanabileceklerdir. Toplum üyeleri, sözleşmeden önce, doğa durumunda sahip oldukları güvencesiz “doğal haklarını” ve “doğal özgürlüklerini” topluma, egemene, devlete devredeceklerdir; toplum, egemen, devlet bunlara karşılık üyelerine güven içinde “uygar haklar” ve “uygar özgürlükler” bağışlayacaktır.⁸⁷

Rousseau'ya göre, siyasal bütün ya da devletin, var olabilmek için egemenliğe sahip olması gerekir. Egemeni yurttaşların bütünü anlamındaki halktır. Rousseau, egemenliği kayıtsız koşulsuz halka verir. Egemenlik, halkın iradesinin, yani genel iradenin işleyişidir. Egemenlik ile genel irade arasındaki bu ilişki, egemenliğin özelliklerini büyük ölçüde belirler.⁸⁸

Rousseau'ya göre egemenlik devredilemez. Egemenlik de özgürlük gibi halkın devredemeyeceği bir haktır. Toplum yaşamında özgürlük, egemenlik tarafından güvence altına alındığı için egemenlikten vazgeçildiği zaman, halk kendi iradesinden feragat ederek sadece kendisini yok etmekle kalmaz, devleti de ortadan kaldırır. Bu nedenle egemenliğin devredilmesi halinde halk, halk olma niteliğini kaybeder, egemen ortadan kalkar ve siyasal beden yok olur.⁸⁹

Egemenlik temsil edilemez. Egemenlik başlıca genel iradeden oluştuğu için genel iradenin niteliği gereği kesinlikle temsil olunmaz. Halkın kendisine temsilci(ler) seçmesi, kendini bir efendinin hükmü altına sokması anlamına gelir. Bu da halkın özgürlüğünü kaybetmesi ve dolayısıyla halk egemenliğinin ortadan kalkması demektir. Halkın temsil edilmemesi ilkesi

---

⁸⁷ Şenel, a.g.e., s.361, 362.

⁸⁸ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği**, Ankara, İmge Kitabevi, Şubat 2006, s.99,100.

⁸⁹ Ağaoğulları, a.g.e., s.100.

yasama alanına ilişkin olup yürütme gücü düzeyinde halk temsil edilebilmektedir.⁹⁰

Egemenlik bölünemez. Egemenliğin bölünmemesi de iradenin genel olan niteliğinden kaynaklanır. Halkın bütününün iradesi olması durumunda irade, bir egemenlik edimidir ve yasayı korur. Halkın yalnızca bir bölümünün iradesi olması durumunda ise özel bir iradedir. Egemenliğin bölünmesi, onun birden fazla irade ve güç arasında paylaşılması anlamına da gelir. Bu durumda, belli bir eşitlik içine sokulmuş birden fazla irade bulunduğu için egemenlikten söz edilmesi mümkün değildir. Halkın karşısına başka güçler dikilir ve özel iradeler halkın iradesiyle rekabet etmeye başlarsa, halk egemen olmaktan çıkar, egemen diye bir şey kalmaz. Özetle, egemen otoritenin bölünmesi, yok edilmesi anlamına gelir.⁹¹

Rousseau'ya göre, egemenlik mutlaktır ve doğrudur. Egemenliğin mutlaklığı sınırsızlığını işaret eder. Çünkü, eğer bir güç mutlak değilse, karşısında onu sınırlayan, ondan üstün bir başka gücün olduğu anlamına gelir. Bu durumda, mutlak olmayandan egemen diye söz edilmesi mümkün değildir. Egemenliğin mutlaklığı ve sınırsızlığı içermesi keyfilik anlamına gelmez. Çünkü egemenlik, toplum sözleşmesinden türediği ve genel irade ile doğrudan bağlantılı olduğu için rasyoneldir ve doğru olanı, haklı olanı gerçekleştirmeye yöneliktir. Rousseau'ya göre, egemen sınırsız olmasının yanı sıra sınırlara da sahiptir. Bu sınırlar egemene dışarıdan, dışsal bir güç tarafından dayatılamaz, ancak egemen onları kendi özünde taşır. Bir başka deyişle, toplum sözleşmesinin içerdiği ortak iyilik amacıyla sınırlıdır. Dolayısıyla egemen, tüm yurttaşların iyiliğini temin eden, onları özgür ve eşit kılan davranışları gerçekleştirmelidir.⁹²

---

⁹⁰ Ağaoğulları, a.g.e., s.100, 101.

⁹¹ Ağaoğulları, a.g.e., s.103-105.

⁹² Ağaoğulları, a.g.e., s.105, 106.

Rousseau'ya göre, bireylerin yaşamlarını korumaları devletin var olmasına ve varlığını sürdürmesine bağlıdır. Devlet olmazsa, yaşam hakkı hiçbir anlamı olmayan içi boş bir hakka dönüşür. Bu nedenle, devletin, halkın yaşamını koruyabilmesi için, yasalarla belirlenmiş çerçevede kimseye ayrıcalık tanımadan insanlardan ölüme gitmelerini talep etme hakkına sahip olması, toplumun bireylerin bir arada barış içinde yaşayabilmelerinin, tam manasıyla siyasal bir toplum olmalarının ve bu durumu sürdürebilmelerinin zorunlu bir sonucudur. Devletin böyle bir hakka sahip olmaması halinde, siyasal toplumun ve bireyin hayatta kalabilmeleri mümkün değildir. Ancak, bireylerin devlete olan bağımlılıkları koşulsuz değildir. Devletin bireylerin yaşamını koruyamaması, yani amacına uygun davranamaması halinde uyrukların devlete (egemene) itaat etmesi beklenemez. Zaten bu durumda devletin varlığından da söz edilemez. Ancak, devlet, her zaman olması gereken olduğuna göre, hangi gerekçeyle olursa olsun, ona karşı direnme hakkını ileri sürmek mümkün değildir.⁹³

Rousseau'ya göre, bireylerin toplumda özgür olmaları ile devletin mutlak bir güce sahip olması arasında doğrudan bir ilişki vardır. Eğer amaç bireyleri özgür kılmak ise, bu, tam anlamıyla egemen bir devlet yaratmakla elde edilir. Egemenliğin sınırlanması, tam aksi sonuçlar doğurur. Zira, devletin gücünün zayıflatılması, bireylerin özgürlüğünü tehdit edecek başka iktidar odaklarının oluşmasına neden olur. Bir başka deyişle, devlet kendi iradesini (ya da genel iradeyi) bütün yurttaşlara dayatamayacak bir konum içine indirgendiğinde zayıflar güçlülerin, yoksullar zenginlerin hükmü altına girmek zorunda kalırlar. İnsanların başka insanlara bağımlı hale geldiği böyle bir durumda özgürlük de yok olur. Devletin gücünü korumasını, egemenliğin

---

⁹³ Ağaoğulları, a.g.e., s.131-133.

sınırlanmamasını savunan Rousseau'nun toplum sözleşmesindeki devlet, totaliter bir niteliğe de sahip değildir.⁹⁴

II. GÜNÜMÜZDE EGEMENLİK TARTIŞMALARI VE TİPOLOJİK YAKLAŞIMLAR

Egemenlik, üstün iktidarı nitelemekte, bir başka deyişle, hiçbir denetime bağlı olmadan kesin buyruklar verme gücünü belirtmektedir.⁹⁵ Jean Bodin, “egemenlik” i, bir ülkede mutlak ve sürekli olarak verilen güç olarak tanımlamıştır.⁹⁶ Bu tanımlamada, mutlakiyet ve süreklilik kavramının önemi belirtilmektedir. Hukuki olarak belirli bir süre için verilen gücün egemenlik olarak tanımlanması düşünülemez. Verilen gücün sınırlandırılması da söz konusu olamaz, mutlak güç esas alınmıştır. Ancak günümüzde, uluslararası hukuk ve uluslararası düzen ile bu gücün sınırlandığı görülmektedir.

Egemenliğin iki önemli teorisyeni Bodin ve Hobbes, devlet içinde nihai otorite kaynaklarının meşruiyeti için akılcı gerekçeler sunmaya çalışmışlardır.⁹⁷ Egemenlik, başlangıçta, en üst ve mutlak siyasal otorite, siyasal toplumdaydı.⁹⁸ Hobbes'tan sonra gelen Locke, Marx gibi teorisyenler ise, özellikle otoritenin devlet içinde organizasyonu üzerinde durmuşlardır.⁹⁹

---

⁹⁴ Ağaoğulları, a.g.e., s.133,134.

⁹⁵ H. Kelsen, Principles, 189; Ch. Rosseau: Tome II, 57; P. Reuter, **Institutions Internationales**, Paris, 1964, s.29-30'dan naklen Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II. Kitap, Ankara, Turhan Kitabevi, 4. Baskı, 1996, s.18.

⁹⁶ Bodin, a.g.e., s.1.

⁹⁷ Stephen D. Krasner, **Sovereignty : Organized Hypocrisy**, Ewing, NJ, USA, Princeton University Press, 1999, s.11.

⁹⁸ F. H. Hinsley, **Sovereignty**,. Cambridge Cambridge University Pres, 2nd ed., 1986, s.25.

⁹⁹ Krasner, a.g.e., s.11.

John Locke, egemen gücü, vatandaşlarının iradesine tabi tutmuştur. Rousseau daha da ileri giderek, egemenlik prensibinin muhafaza edilmesi fakat egemen halk içinde tekrar yerini bulması gerektiğini savunmuştur. Demokrasi yanlıları, son iki yüzyıldır meydana gelen oluşumları, halka dayalı meşru egemenlik açısından değerlendirmişlerdir. Anayasal düzenlemelere dayanan devletlerde de genellikle halkın egemenliği ilke olarak benimsenmiştir.¹⁰⁰

Egemenliğin tarihsel gelişiminde farklı devlet türleri ortaya çıkmıştır. XVII. ve XVIII. yüzyılda, egemen gücün ve güvenlik görevlerinin merkezileştiği ve toplandığı mutlakiyetçi devletler mevcuttu. XIX. yüzyılda, egemen gücün, yöneticiler, anayasalar ve kanuni kurallar arasında yayıldığı anayasal devletler ve ortak tarih, dil, sosyokültürel inançlar vasıtasıyla ülke nüfusunun ulusal güvenlik doktrini ile bütünleşmesi sonucu ulus devletler varolmuştur. XIX. ve XX. yüzyılda halk egemenliği ortaya çıkmış ve egemenliğin yöneticilerden yönetilenlere geçtiği demokratik devletler oluşmuştur. XX. yüzyılda, egemen gücün görevleri genişleyerek refah devleti ortaya çıkmıştır. Egemen güçteki genişleme, vatandaşların güvenliğini sağlama sorumluluğunu da içermekteydi.¹⁰¹

Bazı siyaset bilimcilerine göre egemenlik kavramının varlığı, neorealist ve neoliberal okulda olduğu gibi, devletlerin rasyonel, üniter ve bağımsız aktörler olarak kabul edildiği bir ortamda analitik olarak kabul edilmiştir. Diğerleri için ise, egemenlik kavramı, devlet adamlarının içinde toplumsallaştığı normatif bir kurallar dizini olarak tanımlanmaktadır.¹⁰²

---

¹⁰⁰ Christopher Pierson, **The Modern State**, New York, Routledge, Second Ed., 2004, s.12.

¹⁰¹ Pauly and Grande, a.g.m., s.12.

¹⁰² Krasner, a.g.e., s.1.

Neorealist yaklaşıma göre, egemen devletler uluslararası politikada temel aktördür. Bu egemen devletler, üniter, ülkesel ve otonom birimlerdir.¹⁰³

Yapısalcı yaklaşımda ise, egemenlik kavramına daha farklı bakılmakta, yapılar ve birimlerin sürekli olarak birbirlerini yeniden yapılandırmakta olduğu kabul edilmektedir. Bazı yapısalcılar egemenliği, az ya da çok değişmez bir şekilde birbirine bağlı vasıflar bütünü olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu vasıflar; toprak parçası, nüfus, etkili şekilde ülke içinde hiyerarşik kontrol, hukuki (*de jure*) anayasal bağımsızlık, fiili olarak (*de facto*) dış otoritenin olmaması, uluslararası tanıma ve sınır geçişlerini düzenleme kabiliyetidir.¹⁰⁴

Boli, devletin egemenliğini, daha geniş dünya siyasası ile ve çeşitli yerel varlıklarla ilişkilerinde ulusal varlığın üstünlüğü olarak tanımlamaktadır. Egemen devlet, anayasal olarak bağımsızdır. Kendi rızası olmadan, başka herhangi bir otoritenin kontrolüne tabi değildir. Dışarıda, kendi kabul ettiği kısıtlamalar çerçevesi içinde özgürce hareket eder. Başka bir deyişle, otorite ilişkiler zinciri, devletin üstüne çıkamaz. Hiçbir dış aktör, meşru olarak, egemen devlet üzerinde hakimiyet kuramaz ve yaptırım uygulayamaz. Bunun için de egemen devletin bunları kabul etmemesi gereklidir.¹⁰⁵

Deudney, egemenliği, siyasal varlık içindeki en üst otorite kaynağı olarak tanımlar.¹⁰⁶ Hinsley'in egemenlik tanımında ise son ve mutlak otorite siyasal toplumda olup başka yerde mevcut değildir.¹⁰⁷ Egemen devlet ile ulusal varlık içindeki aktörler arasındaki ilişkiler açısından ise, ülke içindeki

---

¹⁰³ Krasner, a.g.e., s.6.

¹⁰⁴ Krasner, a.g.e., s.6.

¹⁰⁵ John Boli, "Sovereignty from a World Polity Perspective", **Problematic Sovereignty – Contested Rules and Political Possibilities**, ed. Stephan Krasner, New York, Columbia University Press, 2001, s.58.

¹⁰⁶ Krasner, a.g.e., s.10.

¹⁰⁷ Hinsley, a.g.e, s.26.

organizasyonlar, otorite uygulayabilirler fakat egemen devlet en üst otoriteye sahip olandır. İşçi ve işveren arasındaki anlaşmazlıklar, dini gruplar arasındaki husumet aşiretler arasında savaşlar, sınır komşuları ile sorunlar devletin çatısı altında çözülür.¹⁰⁸

İç egemenlik de dış egemenlik de otoritenin meşruiyeti üzerine geliştirilmiştir. Dış egemenlik, devletin işlerinde tamamen kısıtlamasız olduğu anlamına gelmez. Dış egemenlikte, devlet, dışarıdan herhangi bir siyasal varlık tarafından gelen müdahaleleri reddetmeye yetkilidir. İç egemenlikle ilgili olarak, devlet, otoritesini uygulaması konusunda kısıtlamalara tabi olmakla birlikte en üst otoriteye de sahiptir. Bu, devletin, emirlerine ve kararlarına uyulması için yaptırımlar uygulamaya yetkili olması anlamına gelir. Rüşvet, yolsuzluk, şiddet, ihmal ve birçok benzeri durumlar, devlet otoritesini yıkabilirler. Çünkü bunlar halkın devlete olan güvenini yok eder.¹⁰⁹

Egemenlik kavramı içinde özellikle dört farklı yönün bulunduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bunlar şöyledir: Karşılıklı bağımlılık egemenliği (Interdependence sovereignty), iç egemenlik (Domestic sovereignty), uluslararası meşru egemenlik (International legal sovereignty) ve Westphalia egemenliği (Westphalian sovereignty).¹¹⁰ Egemenlik kavramının tanımındaki en önemli ortak nokta ise, diğer devletlerin içişlerine karışmamasıdır.¹¹¹

Akademisyenler ve uygulayıcılar “Egemenlik” kavramını dört farklı ve ayrı şekilde kullanmışlardır. Bunlardan birinin mevcut olmaması veya kaybedilmesi, diğerlerinin varlığını yok etmez veya zedelemes. Bir devlet, uluslararası meşru egemenliğe sahip olabilir fakat dış otorite veya kontrolün

---

¹⁰⁸ Boli, a.g.m., s.58.

¹⁰⁹ Boli, a.g.m., s.58, 59.

¹¹⁰ Krasner, a.g.e., s.2.

¹¹¹ Krasner, a.g.e., s.1.

idaresi olan otorite yapısı nedeniyle Westphalia egemenliğinden söz edilemeyebilir. İç egemenliğe sahip olan bir devlet tanınmayabilir.¹¹²

İster ülke içinde olsun, ister uluslararası alan olarak tanımlanan dışta olsun egemenlik, baskı kabiliyetinin bir ürünü değildir ancak, karşılıklı tanımayı gerektirir. Tanımanın iki kaynağı arasındaki fark önemlidir. İç egemenlik, ülke içinde genel mutabakatı gerektirirken, dış egemenlik diğer devletler tarafından uluslararası tanınmayı varsayar. Her iki tür egemenlik de birbirinden ayrı olarak gelişebilir.¹¹³ Örnek olarak; Lübnan devleti, dış egemenliğe sahip iken özellikle iç savaş döneminde iç egemenliğini tamamen yitirdiği görülmektedir.

Karşılıklı bağımlılık egemenliği, hükümetin, mal, sermaye, insan ve düşüncenin ülke sınırları dışına geçişini düzenleme kabiliyetine sahip olması şeklinde tanımlanmaktadır. Uluslararası meşru egemenlik ise, bir devletin başka devletler tarafından hukuki olarak tanınması ile tanınan devlet tarafından edinilmektedir. 1980'li yılların sonlarından itibaren egemenlik kavramının iki farklı temele oturtulduğu görülmektedir. Bunlar, hukuk kuralları çerçevesinde serbestçe hareket edebilme yetkisini belirten hukuksal egemenlik (legal sovereignty), ile siyasi iktidar olgusuna dayanan siyasi egemenlik (political sovereignty)'dir.¹¹⁴ Uluslararası meşru egemenlik, devletlere, antlaşmalara taraf olma yetkisi verir. Böylece uluslararası meşru egemenlik, yöneticilerin, iktidarda kalabilme ve halkının güvenlik ve ekonomi alanında çıkarlarını koruyabilme yeteneklerini arttırabilmeleri için imkan sunar.¹¹⁵ Bir siyasi birimin egemen olabilmesi için uluslararası meşru egemenliğe sahip olması ilkesi¹¹⁶ son yıllara kadar geçerliliğini korumuştur.

---

¹¹² Krasner, a.g.e., s.12.

¹¹³ Pauly and Grande, a.g.m., s.11.

¹¹⁴ Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II. Kitap, a.g.e., s.19.

¹¹⁵ Krasner, a.g.e., s.17.

¹¹⁶ K.J. Holsti, **International Politics**, New Jersey, Third Edition, 1877, s.92.

Ancak, günümüzde bu ilke tartışılmaktadır. Westphalia egemenliği ise, devletin dış otorite etkisi olmadan iç otorite yapısının otonomisine sahip olması şeklinde tanımlanabilir.¹¹⁷

İç egemenlik, otorite ve kontrolü gerektirirken, karşılıklı bağımlılık egemenliği sadece kontrolü, Westphalia egemenliği ve uluslararası meşru egemenlik ise otoriteyi ve meşruiyeti içermektedir. Otorite, bir aktörün diğerleri üzerinde hakimiyet kurma da dahil olmak üzere belirli bir aktivite içerisinde bulunma hakkının karşılıklı olarak tanınmasına dayandırılmaktadır. Otorite, etkin kontrolü gerektirebilir veya gerektirmeyebilir. Kontrole de yine kuvvet kullanma ile ulaşılabilir.¹¹⁸

A. Dış Egemenlik

Dış egemenliğin başlangıcı XVII. yüzyıla uzanır. XIX. yüzyıl itibariyle, dış egemenlik üç farklı unsura sahipti: Devletler, uluslararası sistemin temel birimleriydi. Diğer kamu ve özel otoriteler var olmalarına rağmen, bu otoriteler egemenlikten yoksundu. Tüm devletler, topraklarının büyüklüğü ya da askeri gücüne bakılmaksızın hukuken eşit olarak kabul edildiler. Devlet egemenliği, dış müdahalelerden etkilenilmemesi olarak anlaşılmaktaydı. Bu, bir devletin bir başka devletin işlerine müdahalesinin yasaklanması anlamına gelmekteydi.¹¹⁹

---

¹¹⁷ Stephen D. Krasner, “Problematic Sovereignty”, **Problematic Sovereignty – Contested Rules and Political Possibilities**, ed. Stephan Krasner, New York, Columbia University Press, 2001, s.2.

¹¹⁸ Krasner, “Problematic Sovereignty”, a.g.m., s.7.

¹¹⁹ Pauly and Grande, a.g.m., s.13.

Dış egemenliğin bu unsurları, aslında Westphalia Anlaşması ile ortaya çıkmıştır. Westphalia Anlaşması ile üç temel ilke belirlenerek kabul edilmiştir. Bu ilkelerden birincisi; sadece egemen devletlerin birbirleriyle antlaşma yapabilmeleridir. Bu, egemen olmayan siyasal birimin sistem içinde bir yasal birim olmayacağı anlamına gelmektedir. Bu ilke, devletlerarası ilişkilerde hala geçerliliğini taşımaktadır. Diğer devletler tarafından tanınan yasal egemenliğe sahip olmayan bir siyasal birim (sömürge ülke, koruma altında olan ülke ya da bağımsızlık hareketleri) diğer devletlerin arasında yasal konuma sahip değildir. İkinci ilkeye göre, eğer bir devlet egemen ise, kendi rızası olmaksızın diğer siyasal entiteler o devletin ülkesi içinde kendi kurallarını yapamaz ve uygulayamaz. Bu, karşılıklı bir yükümlülüktür. Aynı zamanda egemen devlet de diğerlerinin içişlerine karışmayacak ve toprak bütünlüğüne de saygı gösterecektir. Devletler birbirleriyle ilişkilerinde diğer devletlerin uygulamalarını diplomatik kanallarla etkilemeye çalışırlar. Diğer devletin iç siyasal sürecini etkilemesi için, işgal, ikna veya halkı, doğrudan hareketlerle tehdit etme yöntemlerine başvuramaz. Üçüncü ilke ise, devletlerin, toprak genişliği, nüfus, bulunan bölge veya askeri yetenekler açısından farklılaşmalarına rağmen, kanuni haklar ve yükümlülükler açısından eşit olmalarıdır. Teorik olarak tüm devletler, egemen ve bağımsızdır. Tümü, toprak bütünlüğü ve meşru müdafaaya ilişkin eşit haklara ve diğer devletlerin içişlerine karışmama ve antlaşma koşullarını yerine getirme konularında eşit yükümlülüklerle sahiptir. BM'in kurulmasından sonra, devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde tehdide ya da kuvvete başvurmadan kaçınması gerektiği de eklenmiştir.¹²⁰

Giddens, bir devletin, egemenliğinin diğer devletler tarafından kabul edilmedikçe egemen olamayacağını ifade etmektedir. Güç farkı açısından durum ne olursa olsun eşitler olarak karşılıklı bir tanıma mevcuttur. Tüm

---

¹²⁰ Holsti, a.g.e., s.92, 93.

devletlerin küresel olarak birbirlerine egemenlik atfetmeleri de uygulamada II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir.¹²¹

Birçok devlet, iç egemenlik için ülke içinde gerekli olan genel mutabakat olmadan uluslararası alanda tanınmıştır. Otoriter rejimler ve Somali gibi başarısız devletler buna örnek verilebilir. Bu durumun tam tersi de gerçekleşebilmektedir. Ülke içinde önemli ölçüde halk desteğine sahip olmasına rağmen, diğer devletler tarafından tanınmayan siyasal otoriteler de bulunabilmektedir.¹²²

B. İç Egemenlik

Egemenlik teriminin en eski kullanımı iç egemenliğe karşılık gelmektedir. Belirli bir devletteki otoritenin organizasyonu ve etkisi iç egemenlik olarak nitelendirilmektedir.¹²³ Bir başka deyişle, kamu otoritesinin resmi olarak devlet içinde örgütlenerek, kendi politik varlık sınırları içerisinde kontrol sağlamaları yeteneğidir.¹²⁴ İç egemenlik, bir devlet içerisinde kamu otoritesinin örgütlenmesine işaret eder. Bu otorite sahipleri, etkili kontrol gücüne sahiptir.¹²⁵

İç egemenlik açısından siyasal otoritenin organizasyonu ve etkinliği en önemli sorundur. Fakat siyasal otoritenin bir devlet içinde organizasyonu ve devlet tarafından kullanılan kontrolün seviyesi uluslararası meşru egemenlik

---

¹²¹ Anthony Giddens, **Ulus Devlet ve Şiddet**, çev. Cumhur ATAY, İstanbul, Devin Yayıncılık, Mart 2005, s.366.

¹²² Pauly and Grande, a.g.m., s.11.

¹²³ Krasner, "Problematic Sovereignty", a.g.m., s.7.

¹²⁴ Krasner, a.g.e., s.4.

¹²⁵ Krasner, a.g.e., s.9.

ya da Westphalian egemenliği ile ilişkili değildir.¹²⁶ Siyasal otoritelerin ülke içinde kullandıkları i kontrolün seviyesi bu iki tür egemenliği etkilememektedir. Çünkü hükümetlerin ülke içindeki gelişmeleri düzenlemekte başarısız olmaları, uluslararası meşru egemenliğin kaybedilmesi anlamına gelmez. Hükümet de devlet de tanınmaya ve BM gibi uluslararası örgütlere ye olmaya, diğer devletler ve uluslararası finans kuruluşları ile anlaşmalar imzalamaya devam edeceklerdir. Bu tür devletlerin Westphalia egemenliği dış aktörler tarafından tehlikeye sokulabilir ya da sokulmayabilir. Eğer güçlü dış aktörler başarısız devletin geleceği hakkında umursamaz bir tutum iindelerse, i otorite yapısını değiştirmesi için dışarıdan bir zorlama olmayacaktır.¹²⁷

Bir devlet, uluslararası meşru egemenliğe sahip olup diğer devletlerce tanınmakla birlikte, kurulu otorite yapısında veya yöneticilerinin ülke toprakları içinde olup bitenler üzerindeki kontrol yeteneği bakımından en sınırlı i egemenliğe de sahip olabilir.¹²⁸

i egemenlik, kontrol ve otoritenin yanı sıra, bir siyasal varlık içerisinde meşru otoritenin ayrıntılı olarak tanımlanması ve bu otoritenin etkili olarak uygulanabilmesi için kapsamının belirlenmesini içerir.¹²⁹ Eğer bir devlet, sınır geçişlerini dzenleyemezse, ülke içinde olup bitenler üzerinde de kontrol sağlayamayacaktır.¹³⁰ Kontrolün bir süre kaybı da otoritenin kaybına neden olacaktır.¹³¹ Devlet, dıştan gelen tehditlere olduğu kadar içten gelen tehditlere karşı da ülke güvenliğini sağlamak zorundadır.¹³² Sınır güvenliğinin sağlanamaması, içeride hem güvenlik hem de ekonomik anlamda sorun

---

¹²⁶ Krasner, a.g.e., s.12.

¹²⁷ Krasner, “Problematic Sovereignty”, a.g.m., s.7, 8.

¹²⁸ Krasner, a.g.e., s.4.

¹²⁹ Krasner, a.g.e., s.4.

¹³⁰ Krasner, a.g.e., s.13.

¹³¹ Krasner, a.g.e., s.10.

¹³² Leslie Lipson, **The Great Issues of Politics**, New Jersey, Prentice-Hall, Inc., 1989, s.50.

oluşmasına neden olur. Tüm bu sorunlar, içeride otoritenin etkin bir şekilde kullanılmasıyla giderilir.

İç egemenlik ile, devlet ve toplum arasındaki ilişkiye işaret edilmektedir. İç egemenlikte devletin toplumdaki ayrılan özerkliği kastedilmektedir. Ancak, iç egemenlik, iç uzlaşmaya dayanır.¹³³ Çünkü iç egemenliğin temelinde otorite yatar.

C. Westphalia Egemenliği

Westphalia, uluslararası otoritenin devlet merkezli, egemenlik yönelimli, belli bir toprak parçasıyla sınırlı (ülkesel) çerçevesini belirten, hiyerarşik biçimde yapılandırılmış bir dünya düzenini tanımlamaktadır. Westphalia, Otuz Yıl Savaşları'nın (1618-1648) sonunda yapılan Avrupa barış anlaşmasıdır. Westphalia anlaşması, dünya düzeninin, yalnızca egemen devlet niteliği taşıyan, ülkeye dayalı siyasal aktörlere tam katılımlı üyelik verilen devlet merkezli modern yapısal çerçevesini oluşturmuştur.¹³⁴ Buradan da anlaşılacağı üzere, Westphalia düzeni, egemenliği, otoriteyi, otonomiye, kontrol ve toprak bütünlüğünü içerir.¹³⁵ Westphalia anlaşması aynı zamanda, baskıcı devletlerin hesap sorulabilirliğini engelleyen, zayıf ve ekonomik anlamda dezavantajlı ülkeleri müdahaleler ve maddi yoksunluklar karşısında korumasız bırakan bir sistemi getirmiştir. Westphalian sistem, 1648 anlaşmalarının öngördüğü koşullarla Avrupa'da ortaya çıkmış ancak, devletçilik (eşitlik mantığı) ile hegemonik (eşitsizlik mantığı) gerçeği

---

¹³³ Pauly and Grande, a.g.m., s.11.

¹³⁴ Richard A. Falk, **Dünya Düzeni Nereye?**, çev. Neşenur Domaniç, Nusret Arhan, İstanbul, Metis Yayınları, Mart 2005, s.26.

¹³⁵ James, A. Caporaso, "Changes in the Westphalian Order: Territory, Public Authority, and Sovereignty", **International Studies Association**, V. 2, I.2, Summer 2000, s.4.

birleştirerek dünyayı kuşatmıştır.¹³⁶ Birbirleriyle çelişen düzenleyici mantıkların ortak yönü, ister devletlerin kendi toprakları üzerindeki egemenliği, ister devletler arasındaki ilişkilerin jeopolitik anlamda hegemonik mekanizmalar aracılığıyla denetlenmesi bağlamında olsun, g/iktidar üzerinde odaklanmalarıdır.¹³⁷

Westphalia düzeninde otorite, kabul edilme ve meşruiyete dayanır. Meşruiyet de halkın yönetimin otoritesine itaat etmesi ile sağlanır. Egemen otorite olarak devlet, nihai otoritedir ve en üst seviyedeki karar vericidir. Hinsley, egemenliğin belirli bir toprak parçası içinde en üst hüküm olmadığını, devletin egemenlikten önce varolduğunu ifade eder. Çünkü otorite, egemenlikten önce vardı.¹³⁸

Westphalia egemenliğinde temel kural, dış otorite yapılarının bir devletin toprağı haricinde tutulmasıdır. Egemen devletler sadece de jure bağımsızlık değil, aynı zamanda de facto otonomiye de sahiptir. Yöneticiler bir dereceye kadar dış evre tarafından baskı altına alınmaktadır. Diğer devletler, piyasalar, ulusaşırı (transnational), veya uluslararası finansörler, belirli hükümetler için tercihlerde sınırlama getirebilir. Fakat yine de hükümet, sınırlı seçeneklerden birini serbest olarak tercih edebilir. Bundan başka, Westphalia egemenliğinde hükümet, kendi iç egemenliğinin, otorite uygulamasında kullandığı kurumların karakterini belirleyebilir. Yöneticiler bağımsız bir merkez bankası kurmayı seçebilir, çünkü bunun uluslararası yatırımcılar için ülkenin çekiciliğini artırdığına inanırlar. Tam aksi, bağımsız bir merkez bankasının kuruluşu sırasında, eğer başka devlet ya da uluslararası finans kurumu şartlı olarak borç para verirse, Westphalia egemenliği tehlikeye girer. Eğer dış aktör, memurların atanması veya politik

---

¹³⁶ Falk, a.g.e., s.27.

¹³⁷ Falk, a.g.e., s.33.

¹³⁸ Hinsley, a.g.e, s.21.

varlık içindeki aktörlerin görüşlerinin değiştirilmesi suretiyle iç egemenlikteki karar alma mekanizmalarını etkileyebiliyorsa, Westphalia egemenliği daha büyük bir tehlike içinde olacaktır. Eğer dış aktör, bağımsız bir merkez bankasının kurulmasını zorla kabul ettirebiliyorsa, Westphalia egemenliğinin hukuki geçerliliği olmayacaktır.¹³⁹

Baskı veya müdahale etme, Westphalia egemenliğinde olduğu kadar uluslararası meşru egemenlikte de kabul edilemezken, yöneticilerin kendi iradelerine bağlı, keyfi hareketleri, devletlerin uluslararası meşru egemenliğini ihlal etmez fakat Westphalia egemenliği ihlal eder.¹⁴⁰ Bir başka deyişle, anlaşmalar ile gönüllü olarak sağlanan ve içişlerine müdahaleyi içeren devletin iradesiyle gerçekleşen düzenlemeler, Westphalia egemenliğini ihlal etse dahi uluslararası meşru egemenlik ile tutarlılık teşkil eder. II. Dünya Savaşı'ndan sonra içişlerine karışmama (müdahale etmeme) şartı, usulen önemli büyük antlaşmalara konmuştur. Bunlara örnek BM Kuruluş Antlaşması'dır (UN Charter). Ancak 1990'larda etnik çatışmaların ardından, BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 1999 sonbaharındaki BM Genel Kurulu'nda egemenliğin insan haklarına saygı üzerine koşullandırılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁴¹

Tanınmış ülkesel sınırlar içinde "zayıf devletler" in var olması ve herhangi bir devletin ya da devletlerin liderlik rolü üstlenmemesi halinde, dünya düzeninin Westphalian niteliği zayıflama eğilimi gösterir.¹⁴²

Falk'a göre; küresel düzeyde siyasal aktör olarak ülkesel devletin üstünlüğü, uluslararası savaşların merkezi rolü, egemen devletin üstünlüğü,

---

¹³⁹ Krasner, "Problematic Sovereignty", a.g.m., s.11.

¹⁴⁰ Krasner, "Problematic Sovereignty", a.g.m., s.11.

¹⁴¹ Krasner, "Problematic Sovereignty", a.g.m., s.12.

¹⁴² Falk, a.g.e., s.33.

egemen devletin tanınmış uluslararası sınırlar içinde yönetim özerkliği, egemen otoritenin kendi alanında yaptığı insan haksızlıklarına yaygın hoşgörü ve lider devlet(ler)ce jeopolitik alanda üstlenilen özel liderlik rolü ve hukuk egemenliğinin zayıflığı, yüzyıllardır dünya düzenine Westphalian biçimini vermeye devam etmektedirler.¹⁴³ Davranışsal ve söylemsel yıkıcılık dinamikleri Westphalian temelleri hızla aşındırmaktaysa da, esas itibariyle post-Westphalian bir dünya düzeni henüz oluşmamıştır. Aslında “Westphalian dünya” artık mevcut değildir ve asla mevcut olmamıştır. Çünkü, koşulsuz bir egemenlik hiçbir zaman gerçekleşmemiş, sadece ideal bir tip olmuştur.¹⁴⁴

Westphalia düzeninde, egemen otoritenin dayandığı meşruiyet, ulusun varlığı ile dünyevi bir nitelik kazanmaktadır. Bu nedenle, ulus ve ulus-devlet kavramlarına ve bu kavramlara ilişkin görüşlere yer vermekte fayda vardır.

1. Ulus Kavramı

Ulus nosyonu içinde, başlangıç, köken gibi anlamlar vardır.¹⁴⁵ Bu nedenle, potansiyel olarak yoğun bir aidiyet duygusu ifade eder. Ancak, tarihsel gelişim içinde bu nosyon, artık bu ilişki örgüsünü çağrıştırmaktan uzak olmuştur. Bu ilişki örgüsü; etnik örgüsünün yanı sıra, din ve dil birliği ya da kurumsal bir miras paylaşımına dayalı bir ilişki ya da kader duygusunu içermektedir. Ulus olma kavramı, belli bir yönetim merkezinin askeri başarılarıyla ve başarısızlıklarıyla sınırları belirlenen belli bir toprak parçasını

---

¹⁴³ Falk, a.g.e., s.39.

¹⁴⁴ Falk, a.g.e., s.41.

¹⁴⁵ İngilizce'deki ‘nation’ (ulus) sözcüğünün kökü, tıpkı ‘nature’ sözcüğünde olduğu gibi Latince'deki ‘nasci’ sözcüğünden, yani “doğmaktan” gelir. Gianfranco Poggi, **Devlet-Doğası, Gelişimi ve Geleceği**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Birinci Baskı, Mart 2007, s.36.

paylaşan bir nüfus şeklinde genişlediği görülmektedir.¹⁴⁶ Ulusun tanımlanmasında, ulusun ne olmadığı konusuna da değinilmektedir. Günümüzde ulus, bir sosyal, bir dini ve bir ırka dayalı grup değildir. Bir başka deyişle, ulusu teşkil eden vatandaşları bir araya getiren şey, tarihsel faktörlerin birleşmesiyle oluşan üründür ve sosyal, din ya da ırk şeklinde tek bir yöne indirgenemez. Ulus bilinci, ne oldukları ile değil, geçmişte ne yaşadıkları ile vatandaşları bir araya getirir. Ulus bilinci, yaşanan ortak tarihi, ortak felaketleri, ortak zaferleri, ortak kaderi içerir.¹⁴⁷

Modern anlamda ilk ulusçuluk, erken bir dönemde, XII ve XIII. yüzyıllarda, “kral buyruğuyla” belirse bile, ulus ve devlet kavramlarının yepyeni bir birlik oluşturmak üzere buluşmaları Orta Çağ sonuna rastlayacaktır. XVI. yüzyılda da, Avrupa’da ilk ulus-devletler belirirken, ulusçuluğun ilkbaharı yaşanacaktır: Ulus bütünüyle yeni anlamına ise, Fransız Devrimi ile kavuşacaktır. Burada Rousseau’nun genel irade kuramının, yaratıcı ulusun düşünülebilmesi açısından ne kadar etkili bir kuram olduğu da ortaya çıkacaktır. Ulusallık artık, modern devlet içinde, meşruiyetin temel direklerinden biri olmaktadır.¹⁴⁸

Anthony Giddens, “ulus” ile hem dahili devlet ve hem de diğer devletler tarafından tepkisel olarak gözetilen, üniter bir yönetime konu olan ve açıkça belirlenmiş bir bölge içerisinde varolan bir ortaklığı kastetmektedir. “Ulus”, yalnızca bir devletin egemenliğini iddia ettiği bölge üzerinde birleşik idari erişime sahip olduğunda mevcuttur. Ulus, aynı zamanda modern devletlerin de belirgin özelliğidir.¹⁴⁹ Sınırların tespiti, devlet sisteminin tepkisel düzenlemesine bağlı olduğu için, ulusların çoğalması ve gelişimi, iç devlet

---

¹⁴⁶ Poggi, a.g.e., s.36, 37.

¹⁴⁷ Jean-Marie Guehenno, **The End of the Nation State**, trans. Victoria Elliott, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1995, s.4.

¹⁴⁸ Alessandro Passerin D’entreves, *La Notion de l’Etat*, Paris, Sirey, 1969, s.212-221’den naklen Akal, a.g.e., s.339.

¹⁴⁹ Giddens, a.g.e., s.159.

egemenliğinin merkezileşmesi ve idari genişlemesi için temel teşkil etmektedir.¹⁵⁰

Rupert Emerson'a göre ulus, çift anlamda birlikte olduklarını hisseden insan topluluğudur: Bunlardan birincisi, ortak geçmişin en önemli unsurlarını paylaşmaları, ikincisi ise, gelecekte ortak yazgıya sahip olmalarıdır.¹⁵¹ Anthony Smith, gerçek ulusu, tarihsel toprakları paylaşan, gelecek yaşama ait ortak ölküye ve ortak tarihsel geçmişe, halk kültürüne, ortak ekonomiye, kanuni hak ve yükümlülüklerle sahip olan insan topluluğu olarak tanımlamaktadır.¹⁵² Elie Kedourie de, din, ırk, kültür ve hatta bazen din birliğinin, ulusun farklı yönlerini oluşturduğunu belirtmektedir.¹⁵³

Akal'a göre, yasaların yaratıcısı olarak düşünülen ulus, egemenlik kavramına hukuki ve fiili bir geçerlilik kazandırmakta ve otorite ulusta dünyevi bir niteliğe kavuşmaktadır.¹⁵⁴ Genel olarak meşruiyet, gücü kullanana otorite odağının onayını vererek, yasallığı sağlar. Eski toplumlarda, uygulama, meşruiyetini dünya ötesi (dışsal yasa) bir gönderende bulurken, laikleşme sonucunda uygulama kendisine dünyevi alanda yeni bir gönderge, bir meşruiyet kaynağı (dünyevi yasa yaratıcısı) arayacaktır: Ulus.¹⁵⁵

Aristotle, devletin varlığı için siyasi istikrarın önemini vurgulamış, bunu da ekonomik açıdan refahın toplum içindeki dağılımı ile ilişkilendirmiştir. Aristotle, yoksulluğu, devrim ve suçun ana nedeni ve besleyen kaynak olarak nitelendirmiş ve orta sınıfın olmadığı ve fakirliğin büyük ölçüde artış gösterdiği bir yerde (ülkede) sorunların artacağını ve devletin ortadan

---

¹⁵⁰ Giddens, a.g.e., s.163.

¹⁵¹ Rupert Emerson, **From Empire to Nation – The Rise to Self-Assertion of Asian and African Peoples**, Cambridge, Harvard University Press, 1962, s.95.

¹⁵² Anthony D. Smith, **National Identity**, London, Penguin, 1991, s.14.

¹⁵³ Elie Kedourie, **Nationalism**, London, Hutchinson and Co. Ltd., 1960,s.73.

¹⁵⁴ Akal, a.g.e., s.339-340.

¹⁵⁵ Akal, a.g.e., s.341.

kalkacağıını belirtmiştir. Aristotle'a göre siyasi istikrar, aşırı zenginlik ve aşırı yoksulluğun ortadan kalkmasına bağlıdır. Aristo, orta sınıfın diğer aşırı iki sınıftan daha fazla çoğunlukta olduğu siyasi toplumlarda, yönetimin daha iyi olduğunu ve diğer aşırı iki sınıfın üstünlüğünü önlediğini belirtmiştir.¹⁵⁶ Liberal bakış açısıyla değerlendirildiğinde, buradan, ulusu oluşturan halkın ekonomik anlamda refaha kavuşmasının, ulus bilincini güçlendireceği sonucuna varılmaktadır. Nitekim Poggi de bu görüşü savunmaktadır; Devlet, halkını bir arada tutan ortak değerleri siyasal olarak bütünleyeceğini ve destekleyeceğini ileri sürer ve halktan da kendisini desteklemesini ister. Uyguladığı iktidar tümüyle bunun üzerine oturur. Devlet, halkına verdiği hizmetlerde kendi varlığının doğrulandığını görmek ister. Halkının, devletten gelen siyasal taleplere uygun hareket etmesini bekler. Bunu gerçekleştirirken de halka verdiği hizmetlerin tanınmasını ve bunlara saygı gösterilmesini sağlar. Bu beklentisi ileride sunacağı hizmetlerin ön koşuludur. Bu söz konusu hizmetlerin başında ekonomik hizmetler gelmektedir. Ülkenin endüstriyel gelişimi ve milli hasılasındaki büyümeyi desteklemek amacıyla devletin yaptığı katkılar bu ekonomik hizmetlerdir.¹⁵⁷

Avrupa'da ulus-devlet, uzun bir siyasal gelişimin sonucu olmuştur. Afrika devletlerinde ise durum tam tersinedir. Ulus devlet, sömürge güçleri tarafından yaratılmıştır.¹⁵⁸ Avrupalı güçler, Westphalia ile inşa edilen ulus-devlet modelini devletin henüz teşkil edilemediği bölgelere uygulamak istemişlerdir.¹⁵⁹ Batılı devletler tarafından sömürgeleştirilen ülkelerde, sömürgeliğin kalkmasının ardından, batılı kültürü ile yetişen aydınlar ulus-devleti kurma ve yönetme çabasına girmişlerdir. Ancak bu aydınların yaşamlarının kökleri küçük topluluklara uzanmaktadır ve bağlılıkları ilk olarak,

---

¹⁵⁶ Ebenstein, a.g.e., s.105.

¹⁵⁷ Poggi, a.g.e., s.38, 39.

¹⁵⁸ Wolfgang Heinrich ve Manfred Kulesa, "Yeni Devletçilik İçin Bir Fırsat Olarak Devletlerin Yıkılması? Somali ve Somaliland Örneği", **Ulus İnşası**, ed. Jochen Hippler, çev. Algan Sezgintüredi, Burhan Şayli, İstanbul, Versus Kitap, Ocak 2007, s.66.

¹⁵⁹ Boli, a.g.m., s.65.

aşirete, bölgeye veya dini, etnik veya dil gruplarıdır. Bu da ulus bilinci oluşmasının önünde büyük engel teşkil etmektedir. Batılı sömürgeci devletlerin, yaşadıkları toprakların sınırlarını cetvelle çizerek oluşturduğu topluluklar, bu sömürgeci devletleri topraklarından çıkarmak için birleşerek sadece bu anlamda “ulusal” olmadan öteye gidememişlerdir.¹⁶⁰ Buradaki “ulusal” kavramı, belirli bir amaç ve kısa bir zaman algılamasını ifade etmektedir. Dolayısıyla ulusal olmaktan çıkarak gerçek anlamda tanımlanan ulus olma benliğine kavuşamamıştır. Bu topluluklara en belirgin örnek olarak Lübnan halkı gösterilebilir. Farklı etnik ve dini yapı ile ağalık sistemi benzeri zaimlik müessesesi ulus olmanın önünde engel teşkil etmişlerdir.

Afrika devletlerinin büyük bir çoğunluğu, bağımsız hale gelirken, yerleşmiş olumlu almamda politik cemaat fikrine sahip değildi. Dolayısıyla böyle bir yapı üzerine ulus kurma çabalarının çoğu başarısız olmuştur. Farklı din, dil ve kültür ve yaşam tarzlarına sahip toplulukları tek bir ulusal kimlik altında yaşamaları Avrupa’daki topluluklar gibi kolay olmamıştır. Avrupa’da, yüzyıllardır tek bir devletin çatısı altında yönetilen halklar ortak dil, kültür ve tarihi kimliğe sahiptirler.¹⁶¹ Afrika devletlerinde, politik cemaat anlayışının eksikliği ile din, dil, kültür ve yaşam tarzı farklılıklarına ilaveten, yeni devletin yönetim kademelerinde bulunanlar, çok kısa sürede sömürge devletlerinin veya süper güçlerin siyasal çıkarlarına hizmet etmektedirler.¹⁶² Sömürge sonrası ülkeler, sömürge döneminde keyfi çizilmiş sınırlar nedeniyle çok-kavimli devletlere dönüşmüştür. Ancak, her yeni kurulan devlet, bu çizilen topraklardaki insan topluluğunu ulus-devlet çatısı altında toplamaya çalışmıştır. Meşruiyet ve katılım pahasına, nüfuz ve bir kimlik yaratma yönündeki girişimler, etnik, dinsel ve dil açısından farklılıklara sahip gruplar arasında gerilim veya şiddetli çatışmalarla sonuçlanmıştır. Ekonomi ve

---

¹⁶⁰ John Spanier, **Games Nations Play**, New York, Praeger Publishers, Inc, Second Edition, 1976, s.420.

¹⁶¹ Christopher Clapham, **Africa and the International System**, New York, Cambridge University Press, 1996, s.49.

¹⁶² Heinrich ve Kulesa, a.g.m, s.67.

toplumsal refah alanında da toplumun istekleri karşılanamamıştır.¹⁶³ Nitekim yıllardır, Afrika devletleri, toprak bütünlüğünü ve mevcut rejimini koruyabilmek için dış yardıma en fazla ihtiyaç duyan devlet konumundadırlar.¹⁶⁴ Yönetim kademelerindekilerin zafiyeti ve bu devletlerin dış yardıma ihtiyaç duyması döngüsel bir hal almıştır. Özetle; sömürge devletler tarafından oluşturulan Afrika'daki ulus devletlerin yöneticileri neredeyse tamamen, diğer devletler tarafından tanınmasının getirdiği dış egemenliğe dayanarak yurttaşlarına insani güvenliği garanti etme yükümlülüğünü içeren iç egemenliğini sağlama başarısından yoksun olmuşlardır.¹⁶⁵

Jackson'a göre de; üçüncü dünya ülkelerinde uluslar, sömürge topraklarının, halkının herhangi bir ulus tanımına uymasa da, ulusal kaderini kendi belirleme (national self-determination) adı altında bağımsızlıklarını elde etmesi sonucu ortaya çıkmıştır.¹⁶⁶

Emerson, ulus-devletlerde homojen dini yapıya dikkat çekmekte ve ulus devletlerde bu yapı sayesinde dini farklılıklardan doğan sorunların meydana gelmediğini belirtmektedir.¹⁶⁷ John Spanier'e göre ise, dini ayrımlar ulusal birliğin oluşmasında bir sorun teşkil etmemekte ancak, farklı dinlere sahip toplumların oluşturduğu ülkelerde iç çekişme, ulus olma bilincini engellemektedir. Bunun en açık örneklerinden biri Lübnan'dır.¹⁶⁸ İç çekişmenin ve hatta iç çatışmanın yaşandığı ülkelerde dini farklılıklar, ayırıcı bir faktör olarak ortaya çıkmakta ve iç ve dış güçler tarafından kullanılmaktadır.

---

¹⁶³ Helmut Van Edig, "Ulus İnşası: Bölgesel İstikrar ve Çatışmayı Önleyici Bir Strateji, **Ulus İnşası**, ed. Jochen Hippler, çev. Algan Sezgintüredi, Burhan Şayli, İstanbul, Versus Kitap, Ocak 2007, s.174.

¹⁶⁴ Clapham, a.g.e., s.50.

¹⁶⁵ Heinrich ve Kulesa, a.g.m, s.67.

¹⁶⁶ Robert Jackson, **Quasi States: Sovereignty, International Relations, and the Third World**, Cambridge, Cambridge University Pres, 1990, s.77.

¹⁶⁷ Emerson, a.g.e., s.166.

¹⁶⁸ Spanier, a.g.e., s.421.

Din ile ulusçuluk arasındaki ilişkiye, İslam dini açısından, Wilfred Cantwell Smith tarafından getirilen yoruma göre, İslam dünyasındaki ulusçuluk, ne İslam dininin sınırlarını aşar, ne de Müslüman olmayanları ulusal topluluğun Müslüman üyeleri ile eşit olarak içine alır.¹⁶⁹ Böylece dini farklılıkların çatışmaya dönüşmesini engelleyen zemini yaratmaktan uzaklaşır.

Din, ulusun alt birimlerinden biri iken, Müslümanlar arasında genelde tersine, ulusların bir dinin alt birimi olduğu görüşü yatkındır. Bunun nedeni, Orta Doğu'daki ulus devletlerin çoğunun Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgisinin ardından kurulan İngiliz ve Fransız hakimiyetinin mirası oluşu ve eski emperyal güçlerin belirlediği sınır çizgileri ve devlet yapısına sahip olmalarıdır.¹⁷⁰ Lübnan'da da durum böyle olmuş ve Müslümanların yanı sıra Hıristiyanlar tarafından da ulus, dinin alt birimi olarak değerlendirilmiştir.

Arap dünyasında İslam dininin toplum üzerindeki etkisinin çok büyük olduğu bilinen bir gerçektir. İslam dininin, geniş sosyal ve politik role sahip olduğu gözlenmektedir. Ulusçuluğun ise Arap dünyasında, etkisinin en az olan unsuru teşkil ettiği belirtilmektedir.¹⁷¹ Mısır'da Hasan El Benna tarafından başlatılan Müslüman Kardeşler hareketi, İslam dininin etkisinin artmasında ve bugünlere kadar devam etmesinde önemli rol oynamıştır. Batıda, Hıristiyan mezhepleri ve daha geniş olarak dinlere, ulus içinde yer verilerek etkileri sınırlandırılmıştır.¹⁷² Bu durumda, 1648 yılında Westphalia Konferansı ile ortaya çıkan ulus-devlette dinin etkisine son verilerek laik bir yönetim anlayışı kabul edilmesinin sonuçları gözlenmektedir.

---

¹⁶⁹ Wilfred Cantwell Smith, **İslam in Modern History**, Princeton, Princeton University Press, 1957, s.75.

¹⁷⁰ Bernard Lewis, **İslam'ın Krizi**, çev. Abdullah Yılmaz İstanbul, Literatür Yayınları, Haziran 2003, s.4.

¹⁷¹ Emerson, a.g.e., s.168, 169.

¹⁷² Emerson, a.g.e., s.169.

Foucault'a göre ulus, başka uluslara göre belirginleşmemiştir; ulusu ayırt edecek şey, (başka uluslar, düşman, karşıt ya da yan yana duran uluslar) başka topluluklarla olan yatay bir ilişki değildir. Bir ulusu belirgin kılacak olan, tersine, bir devlet kurmaya muktedir olan bu bireyler topluluğundan, devletin kendisinin gerçek varlığına uzanan dikey bir bağıntıdır. Bu dikey ulus/devlet eksenini boyunca ulus belirgin kılınacak ve saptanacaktır. Bu ilişki, ulusun gücü konusunda belirleyici rol üstlenir. Bir ulusun gücünü oluşturan fiziksel gücü, askeri yetenekleri değil, devlet yeterliliğidir. Bir ulus, elinde ne kadar devlet yeterliliği bulundurursa, o kadar güçlüdür. Ulusun tarihsel rolünün ve görevinin özünü oluşturan, öteki uluslar üzerinde bir egemenlik ilişkisi kurmak olmayacak; kendini yönetme, idare etme, hükümet etme, devlet figürünün ve iktidarının kendi üzerindeki kuruluşunu ve işleyişini sağlamak olacaktır. Ulus, devletin etkin, kurucu çekirdeğidir. Ulus, bir bireyler topluluğu içerisinde doğuyor olması, kendini oluşturuyor olması ve varoluş koşullarını burada buluyor olması ölçüsünde devlettir.¹⁷³ Bu nedenle, ulus-devlet kavramına yer verilerek konunun bütünlüğe kavuşması sağlanmalıdır.

2. Ulus-devlet Kavramı

Modern dünya sisteminin başlarında, XVI. yüzyılda, devletler genellikle çok zayıftılar ve genellikle pek az meşruiyete sahiptiler. Çeşitli kılıklardaki mutlak hükümdarlar, itaatsiz yerel baronlar ve teba halklar üzerinde iktidarlarını ilan etmeyi hedeflediler. Bazıları diğerlerine göre daha başarılı oldular. Devlet, en alt düzeyde bir meşruluk yaratmak için milliyetçi hislerin çimentosunu kullanmaya başladı. Bu tür milliyetçi çimento, ciddi olarak ancak

---

¹⁷³ Michel Foucault, **Toplumunu Savunmak Gerekir**, çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, Eylül 2004, s.230, 231.

Fransız devrimini izleyen dönemde tutmaya başladı. Durumu temelden dönüştüren en önemli unsur, egemenliğin halkta olduğu kavramının yükselişi oldu. Bir defa bu fikir yaygınlık kazanınca, halk ulus olarak tanımlandı ve uluslar devletlerin destekleyici yapılarına dönüştüler. Uluslar yaratıldılar. Temel eğitim ve askerlik hizmeti, ulus yaratma sürecinde en etkili iki mekanizma oldu.¹⁷⁴

Toprak bütünlüğü ve sınırların korunması ile siyasi bağımsızlık, ulus-devletin başlıca karakterlerindedir. XVI. ve XVII. yüzyılda ulus-devletlerin birbirleriyle ilişki kurarken uyulması gereken temel kurallar, dönemin hanedanları, diplomatları ve hukukçuları tarafından oluşturuldu. Ulus-devletler için çok önemli olan ve hâlâ da geçerliliğini koruyan üç temel kural; egemenlik, toprak bütünlüğü ve devletlerin hukuksal açıdan eşitliğidir.¹⁷⁵

Egemenliğe, ulus-devlet modelinin merkezinde bir rol verilmiştir. Her devlet, ülke içindeki diğer yerel varlıkları üniter otorite yapısı altına almak ister. Böylece devlet, içeride tek otorite olmasının yanı sıra dünyada da politik varlığın tek temsilcisi olacaktır.¹⁷⁶

Diğer ulus devletler ile birlikte varolan ulus-devlet, belirlenmiş hudutlara sahip bir bölge üzerinde bir yönetim tekeline sahip, hükmü kanun, iç ve dış şiddet araçlarının kontrolü ile onaylanan bir kurumsal hükümet şekilleri dizisidir.¹⁷⁷ Ulus-devletin ayırıcı özelliği, belirli sınırlar içinde, belli bir topluluk üzerinde hükümlerlik tekeli iddiasında bulunması olarak ortaya çıkmasıdır. Ulus-devletin, kendinden önce hükümlerlik iddia eden ve süren

---

¹⁷⁴ Immanuel Wallerstein, “Devletin Meşruyetinin Çöküşü”, **Güncel Yorumlar**, çev. Veysi Atlı, Deniz Hakyemez, Barış Yeldiren, İstanbul, Aram Yayıncılık, Eylül 2001, s.152.

¹⁷⁵ Bu kurallar daha detaylı olarak, çalışmanın “Dış Egemenlik” alt başlığında anlatılmaktadır. K.J. Holsti: a.g.e., s.91.

¹⁷⁶ Boli, a.g.m., s.65.

¹⁷⁷ **A Contemporary Critique of Historical Materialism**, C. 1, London, Macmillan, 1981, s.190

sosyal birimlerden farkı, iktidar tekeline ve merkeziyetçi yapıya sahip olmasıdır.¹⁷⁸

Westphalia anlaşması ile ortaya çıkan ulus-devlet fikri, devleti sadakati güvence altına alan bir plan işlevi görmüş, kısmen de devletin özgül etnik kimliklere bakmaksızın yasal “milliyet” tayin edebilmesine katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra, ülke içinde çoğu hiyerarşinin ve sınıf, ırk ve etnik kimliğe dayalı ayrımcılığın aşınmasını sağlamıştır.¹⁷⁹

Küreselleşme ile birlikte modern dünya sisteminde, devletlerin dışında başka aktörler de oluşmuştur. Ancak, ulus-devlet, eski gücüne sahip olmasa da temel aktör olarak yer almaya devam etmektedir.

III. SİYASAL OTORİTE VE TOPLUMSAL RIZA

A. Siyasal Otorite

Uluslararası ilişkiler çalışmalarının temel aktörü olan devletin kurucu unsurları; insan topluluğu, ülke ve başka bir otoriteye bağımlı olmayan siyasal yönetimdir. İnsan topluluğunda aranan nitelik, süreklilik arz etmesidir. İnsan topluluğunun bir tek ulustan olması gerekmemektedir. Birden fazla ulusun oluşturduğu devletler günümüzde mevcuttur. İnsan topluluğunun üzerinde yaşayabileceği toprak parçası da ülkeyi oluşturmaktadır. Ülke, kara, deniz ve hava birimlerini kapsamaktadır. Devletin kurucu unsuru olan devlet

¹⁷⁸ A. Nuri Yurdusev, “ ‘Uluslararası İlişkiler’ Öncesi”, **Devlet, Sistem ve Kimlik**, der. Atilla Eralp, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 1997, s.21.

¹⁷⁹ Falk, a.g.e., s.38.

ülkesinin güvenliği ve bölünmezliği siyasal açıdan çok önemlidir. Uluslararası hukuk kurallarına göre bir devletin ülkesi bu devletin rızası olmadan hiçbir şekilde parçalanamaz, bölünemez. Diğer devletler de bu bütünlüğe saygı göstermek zorundadır.¹⁸⁰ Ancak siyasal açıdan bu ilke tanınmamakta ve ülke bütünlüğünü koruyabilecek tek güç de devleti oluşturan bir diğer unsur olan siyasal otoritedir. Başka bir otoriteye bağımlı olmayan siyasal otorite iki niteliğe sahip olmalıdır: Bu iki nitelikten biri, siyasal ve hukuksal olarak örgütlenmiş bir kamu otoritesi olması, diğeri ise, bu otoritenin egemen olma özelliğidir. Belirli bir insan topluluğunun belirli bir ülke üzerinde siyasal ve hukuksal olarak örgütlenmesini sağlayan kamu otoritesinin ulusal ve uluslararası diğer kamu örgütlenmelerinden ayırt edilen niteliği egemen olmasıdır. Devletin başka hiçbir otoriteye bağımlı olmaması egemenlik kavramı ile açıklanmaktadır. Bu düşünce, modern ve merkezci devletlerin doğduğu XVI. ve XVII. yüzyıllarda ağırlık kazanmıştır.¹⁸¹

Weber, devleti üç ana unsura dayanarak tanımlar: Şiddet araçlarının denetimi üzerindeki meşru tekel iddiasını destekleyebilecek, verili bir toprak parçasında bu tekeli onaylayabilecek ve düzene sokulmuş idari bir kadronun mevcudiyeti.¹⁸² Şiddet araçlarını tekel altına alma hakkının tahsis edilmesi ve bunun bir çeşit ülkesellik kavramı ile özdeşleştirilmesi, devletlerin genel özellikleridir.¹⁸³

Yerleşik yaşam biçimi, insanoğlunun doğasında bulunan saldırganlık ve rekabet duyguları, kişiler arasındaki şiddeti azaltacak bir hanedanlık otoritesini zorunlu hale getirir. Bedeviler zamanında bu duygular, düşman aşiretlerle savaşmak üzere dışarıya kanalize edilebilirken, yerleşik yaşamın sürüldüğü şehirlerde, insanın şiddeti, bir yöneticinin (otorite sahibi

---

¹⁸⁰ Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap** a.g.e., s.11-15.

¹⁸¹ Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap** a.g.e., s.17-18.

¹⁸² Giddens, a.g.e., s.30.

¹⁸³ Giddens, a.g.e., s.31.

yöneticinin) mutlak hakimiyetiyle durdurulması gereklidir.¹⁸⁴ Bu nedenle, şehirlerde otorite, şiddetin frenlenmesi için gereklidir. İbni Haldun da, Bedevilerin yerleşik yaşama karşı dayanma güçlerinin “eğitim ya da otorite ile kırıldığını” belirtir. İnsanların genellikle başkasının hakimiyeti (otoritesi) altında bulunurken mevcut otorite yumuşak ve adil olursa, hüküm, karar ve yasaklar zora ve baskıya dayanmıyorsa, böyle bir otoritenin altında bulunanlar ister korku, ister cesaret içinde olsunlar, otoritenin yasağcı ve baskıcı olmadığını inanırlar ve güvenirlir. Neticede, kendine güven onların tabii hali olur ve bundan başka bir şey bilmezler. Hukuk düzeni ve kanun hakimiyeti, şehirlilerin metanetini ve mukavemet gücünü kırar. Uygulanan kanun ve hükümler eğitime ve öğretime dayanıyorsa, küçüklükten beri bunlara bu şekilde uyuluyorsa, üzerinde uygulanan şahıs üzerinde az çok etkisi olur. Çünkü o korku ve boyun eğme hali üzerine yetiştirilmiştir. Bu nedenle kendi gücüne ve metanetine güvenemez.¹⁸⁵

Otorite, genel olarak, bir süreç ya da durumun, sonuçlarına bağlı olanlar tarafından tanınmasıdır. Kuruluşlar, bürolar, örgütler veya şahıslar, otoriteye sahip olduğu tanınmadan otoriteye sahip değildir. Otorite, otoriteyi kullananın, belirli faaliyet alanı içerisinde yetkisinin tanınmasına bağlıdır.¹⁸⁶

Siyasal otorite, genel anlamda otoriteden farklıdır. Siyasal otorite, insanları diğer türlerinden farklı olarak etkilemektedir ve modern devletin mahiyetinde yer almaktadır. Devletin otoritesinin ayırt edici özelliği, devletin müeyyidelere başvurmasıdır.¹⁸⁷ Morgenthau, egemen otoriteyi, kanun

---

¹⁸⁴ Charles Lindholm, **İslami Ortadoğu**, çev. Balkı Şafak, Ankara, İmge Kitabevi, 2004, s.99-100.

¹⁸⁵ İbni Haldun, **Mukaddime-1**, Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul, Dergah Yayınları, Üçüncü basım, Haziran 2004, 330-332.

¹⁸⁶ Pauly and Grande, a.g.m., s.276.

¹⁸⁷ Barry, a.g.e., s.109.

yapmanın ve kanunu uygulamanın birleştiği yüksek daire olarak tanımlamaktadır.¹⁸⁸

XX. yüzyılda, sömürgeciliğin yok olmaya doğru gerilemeye başlamasından sonra, siyasal otoritenin kurumsallaşmış şekli sadece modern devlet olmuştur.¹⁸⁹ Hükümet, egemen otoriteyi vekil olarak temsil eder ve bu temsil de modern devletlerde çoğulculuğa doğru olan eğilimlerin kaynağını oluşturur.¹⁹⁰

Otoriteyle ilgili modern tartışma, Alman sosyolog Max Weber ile başlar. Weber, otoriteyi üçe ayırır; rasyonel-hukuki otorite, geleneksel otorite ve karizmatik otorite. Rasyonel hukuki otorite, modern, bürokratik sanayi devletinin karakteristiğidir. Bu tip otoritede, karar alma mekanizmasındaki yetkililer, rasyonel gerekçelerle haklılaştırdıkları gayrişahsi kurallar sayesinde karar alırlar.¹⁹¹ Bu otorite, kuralların yasallığına ve bu kurallara göre yönetimi elinde tutanların emir verme hakkına inanmaya dayanır. Burada otoritenin anlamı, bir lider ya da patronun yaptıklarına bağlıdır; bu otoritenin gerekçeleri açıklanabilir ve iktidar makamını elinde tutan herkes için bu gerekçeler geçerlidir. Geleneksel bir düzende, ne denli yoz ya da saçma olsa da, yalnızca düklerin oğulları gelecekte dük olma hakkına sahipti: yasal rasyonel bir sistemde ise bir görevin gerektirdiği niteliklere sahip herkesin bu göreve gelme hakkı vardır.¹⁹² Geleneksel otoritede, bireylerin itaatlerini sağlayan, yazılı olmayan, ancak içsel olarak bağlayıcı kurallar vardır. Bu kurallar, rasyonel olmaktan ziyade tarihseldir. Karizmatik otoritede kurallar yerine

---

¹⁸⁸ Hans Morgenthau, **Politics Among Nations**, New York, Knopf Inc. 1960, s.328.

¹⁸⁹ Pauly and Grande, a.g.m., s.8.

¹⁹⁰ Raymond Aron, **Peace and War**, Malabar, Krieger Publishing, 1981, s.738.

¹⁹¹ Barry, a.g.e., s.104.

¹⁹² Richard Sennett, **Otorite**, çev. Kamil Durand, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2005, s.29.

bireyin sahip olduğu özellikler esastır. Çünkü birey, kendisine itaati, bu özellikler sayesinde temin eder.¹⁹³

Weber'e göre siyasal otorite, bir grup insan tarafından itaat edilecek, belirli içeriğe sahip hükmün (emrin) gerçekleşme olasılığıdır.¹⁹⁴ Weber, gerçekleşme olasılığını meşruiyet ölçüsü olarak değerlendirir. Hükmü verene bunu yapma hakkını verirken, hükmedilenlere de böyle bir hükme uyma mecburiyeti getirilir. Meşru otorite, alt aktörler tarafından bazı bakımlardan kendileri için zorunlu veya muaf olarak kabul edildiği için en azından kısmen itaat edilen bir otoritedir.¹⁹⁵ İmparatorluklar, birlikler, kabileler ve akrabalık grupları, modern dönem öncesi böyle bir beklentiye sahipti. Modern dönemde siyasal otoritenin kilit mevki devlet oldu.¹⁹⁶ Weber, modern devleti, belirli toprak sınırları dahilinde meşru olarak fiziksel kuvvet kullanma tekeline sahip devlet olarak tanımlar.¹⁹⁷ Modern devletler, modern dönem öncesinden farklı formda otorite sahibidir. Çünkü modern dönem öncesindeki devletler, yoğunlaşma, kurumlaşma ve zorlayıcı kuvvet kullanmayı düzenleme kabiliyetinden yoksundu.¹⁹⁸

Modern siyaset teorisinde, iktidar ile otorite, itaati hangi yolla sağlandığına bakılarak birbirinden ayrılır. İktidar, bir toplumun değişmesindeki devrimler ve hükümet darbeleri gibi geçici anları açıklayabilirse de yalnız başına devamlılık ve istikrarı güvence altına alamaz. Otorite mevkiinde bir kişinin veya grubun bulunması, itaatin tehditten başka araçlarla sağlandığını ve otorite kurallarının bir sonucu olduğunu gösterir.¹⁹⁹

---

¹⁹³ Barry, a.g.e., s.104.

¹⁹⁴ Max Weber, **Economy and Society**, New York, Bedminister, 1978, s.55.

¹⁹⁵ Weber, **Economy...** a.g.e., s.31.

¹⁹⁶ Pauly and Grande, a.g.m., s.7.

¹⁹⁷ Weber, **Economy...** a.g.e., 78.

¹⁹⁸ Pauly and Grande, a.g.m., s.7.

¹⁹⁹ Barry, a.g.e., s.103.

Geleneksel görüş, otoriteyi hiyerarşiye bağlar.²⁰⁰ Arendt de, otoriteyi hiyerarşiye bağlayarak açıklar. Arendt, otorite ile iktidarın arasında fark olduğunu belirtir. Arendt'e göre, otorite her zaman kendisine itaat edilmesini istediği için, genellikle belli bir iktidar ya da şiddet biçimleriyle karıştırılmaktadır. Ancak, otorite, dışarıdan zorlayıcı araçlar kullanılmasını men eder. Aksi takdirde, zorun geçerli olduğu yerde otorite de iflas etmiş demektir. Öte yandan, otorite, eşitliği önvarsayan ve bir temellendirme süreci içinde işleyen iknaya da benzemez. Argümanlara başvurulduğu yerde, otorite askıya alınmış demektir. İkna sürecinde varolan eşitlikçi yapı, her zaman hiyerarşik olagelmış otoriter yapıyla taban tabana zıttır. Bu durumda otoritenin tanımı yapılacak olsa, bu tanımın hem argümana dayanan iknaya hem de güce dayanan zorlamayla karşıtlık içinde olması gerekir. Buyuran ile boyun eğen arasındaki ilişki, ne ortak bir akıla ne de buyuranın gücüne dayanır. Ortak olarak sahip oldukları tek şey, her iki tarafça da haklı ve meşru görülen, her iki tarafa da önceden belirlenmiş sabit konumlar biçim hiyerarşidir.²⁰¹

Otorite, kuvvete, zora ve tehdide başvurmaksızın bir iradenin yürütülmesi kabiliyetini ifade eder. Gerektiğinde kuvvete başvurulması halinde de, kuvvet kullanmanın haklılığı/meşruluğu önceden kabul edilmiştir.²⁰² Çünkü otoritenin kararlarına dayanılan haklılık/meşruluk, yeterince sayıda insanın kabul edip içselleştirmesinin bir ürünüdür.²⁰³

---

²⁰⁰ Grace Skogstad, "Contested Political Authority, Risk Society, and the Transatlantic Divide in the Regulation of Genetic Engineering", **Complex Sovereignty: Reconstituting Political Authority in the Twenty-first Century**, Canada, University of Toronto Press Inc., 2005, s.238.

²⁰¹ Hannah Arendt, **Geçmişle Gelecek Arasında**, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, Birinci Baskı, 1996, s.129.

²⁰² Kapani, **Politika ...**, a.g.e., s.52, 53.

²⁰³ Barry, a.g.e., s.108.

Devlet, otoritesinin genel olarak kabul görülmemesi halinde büyüyüp gelişemez.²⁰⁴ Burada “büyüyüp gelişme” kavramı “güçlü olma” anlamında kullanılmıştır. Ülke içinde ve ülke dışında güçlü olmayan bir devletin içeride iç savaşa, terörist faaliyetlere maruz kalması ve/veya dışarıdan da diğer devletler tarafından müdahale edilerek kontrol altına alınmak istenmesi kaçınılmaz bir neticedir. Bu nedenle otoritenin varlığı kadar toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmesi de önemlidir. Devlet otoritesinin toplum tarafından tanınmamasının nedeni devlet otoritesini kullanan iktidar ile toplumun yapısında aranmalıdır. Toplumsal yapıyı temsil etmeyen ya da toplumsal yapıyı temsil ettiği kabul edilen ancak, toplumu tatmin etmeyen bir yürütmeye sahip iktidar, toplum tarafından reddedilir ve devlet otoritesini kullanamaz hale gelir.

Modern devlet, siyasal otoritenin tarihsel özel ifadesi, egemenlik de modern devletin tanımlayıcı karakterlerinden biridir.²⁰⁵ Bir başka deyişle, nihai ve mutlak otoritenin siyasal toplumun elinde olduğu egemenlik,²⁰⁶ modern devletin en önemli belirleyicilerinden biridir.²⁰⁷

Otorite ve meşruiyet de modern devletin temel unsurlarıdır. Hiçbir devlet, baskıya dayanan gücü ile uzun süre varlığını sürdürülemez. İstikrarlı bir devlette, halkın çoğunluğu, çoğu zaman devletin kurallarını kabul etmelidir. Modern devlet, halkın iradesini temsil ettiği kadar meşru görülür.²⁰⁸ Otorite ve meşruiyet, normal koşullarda ve çoğu halk için, devletin eylemleri ve halkından taleplerinin kabul edilmesi ya da en azından aktif olarak

---

²⁰⁴ Lipson, a.g.e., s. 53.

²⁰⁵ Pauly and Grande, a.g.m., s.6.

²⁰⁶ Bu tanım Hinsley'e aittir. Hinsley, a.g.e, s.26.

²⁰⁷ Pierson, a.g.e., s.37.

²⁰⁸ Pierson, a.g.e., s.17.

mukavemet edilmemesi anlamına gelmektedir. Belirli bir seviyede meşruiyet olmaksızın, herhangi bir devletin varlığını sürdürmesi zordur.²⁰⁹

Modern dünyada bir otorite kaybının var olduğuna ilişkin bir görüşün doğmasına neden olan, modern devletin gücü ve onun işleyiş tarzıdır. Norman Barry, bunun ne anlama geldiğini, vaktiyle kiliseler, aile ve diğerleri tarafından kullanılan ahlaki otoritenin gerilemesiyle örneklendirerek açıklar.²¹⁰ Hannah Arendt, modern dünyada otoritenin çöküşünün totaliterizme yol açtığı görüşündedir. Arendt, otoritenin aslında özgürlükle çatışmadığını, otorite zayıflamasının özgürlükte artışa neden olmadığını, aksine totaliterizmi güçlendirdiğini belirtir.²¹¹

Devletin ülke üzerindeki otoritesinin kaynağının toplumsal sözleşmeci görüşün²¹² dışında, hukuksal açıdan açıklamak gerekirse, mülkiyet hakkından yola çıkılır. Bir ülkede, ülke toprakları üzerinde iki tür mülkiyet hakkı yer almaktadır. Bu haklardan birincisi, ülke topraklarının belirli parçaları üzerinde, gerçek ve tüzel kişilerin sahip olduğu, medeni hukuka dayalı (medeni hukukla ilgili) mülkiyet hakkı, ikincisi ise, ülke bütünlüğü üzerinde devletin sahip olduğu mülkiyet hakkıdır. Devletin mülkiyet hakkı, özel ve tüzel kişilerin sahip olduğu mülkiyet hakkına üstün gelmektedir. Ülkedeki özel ve tüzel kişiler, devletin müsaadesi ile mülkiyet haklarına sahip bulunmakta, devletin belirlediği esaslar çerçevesinde varlığını ortaya koyabilmektedir.²¹³ Devlet bunu sağlarken, toprak yine devlete ait olma özelliğini korumaktadır.

---

²⁰⁹ Pierson, a.g.e., s.18.

²¹⁰ Barry, a.g.e., s.109.

²¹¹ Arendt, a.g.e., s.127-193.

²¹² Bu görüşe, çalışmanın birinci bölümünün birinci kısmında “Egemenlik Kuram ve Yaklaşımları” başlık altında detaylı olarak yer verilmiştir.

²¹³ Recai G. Okandan, **Umumi Amme Hukuku – Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmesi, Unsurları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No. 2138, Hukuk Fakültesi, No. 479, 1976, s.739.

Devletin ülke toprakları üzerindeki mülkiyet hakkı, uluslararası ilişkiler açısından incelendiğinde, her devletin kendi ülkesi üzerinde devletler hukuku ile ilgili mülkiyet hakkına, uluslararası hukuk mülkiyetine sahip olmaktadır. Bu mülkiyet hakkı, sadece mülk sahibine münhasır olmak üzere, devlete tam ve serbest tasarruf hakkı sağlamaktadır.²¹⁴ Ülkenin tamamı üzerinde, devletin sahip olduğu mülkiyet hakkı o devlete, diğer devletler ile olan ilişkileri yönünden, ülke üzerinde yalnız kendisine münhasır, sürekli ve sınırsız tasarruf hakkı sağlamaktadır. Yabancı devletler o ülke üzerinde bir hakka sahip değildir. Yabancı devletler tarafından ülke topraklarına yapılacak tecavüz, o devletin mülküne yapılan tecavüz olarak nitelendirildiği için, devlete ülke topraklarını yabancı devletlere karşı savunmak hak ve yetkisini verir. Devletin bu hak ve yetkisi, onun devlet olma niteliğinin önemli özelliğini teşkil eder.²¹⁵

Devleti meydana getiren unsurlardan insan unsurunun, bir başka deyişle toplumun, devletin meydana gelişinin ve sürekliliğinin sağlanabilmesi için devletin ifadesi olan bir düzen ve teşkilata (örgüte) ve bunun gerekliliklerine tabi olması ve bu düzen ve teşkilat tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Bir başka deyişle, böyle bir düzen ve teşkilat varolmadan ve toplumun fertleri ve onların meydana getirdiği birliklerin bu düzen ve teşkilata tabi olmadan devletin oluşumu ve sürekliliği söz konusu değildir.²¹⁶

B. Düzen

---

²¹⁴ Fauchille (P.), *Traité de droit international public*, C.1, S.450, Paris 1925,; Schoenborn (w.), *op. cit.*, 106 ve müt., 112'den naklen Okandan, a.g.e., s.740, 741.

²¹⁵ Okandan, a.g.e., s.743.

²¹⁶ Okandan, a.g.e., s.739

Düzen, fiziki varlıklar için ne kadar önemli ve gerekli ise, fiziki varlıkların meydana getirdiği birlikler için de o kadar önemli ve gereklidir. Düzenin olmadığı yerde birliklerin mevcut olması söz konusu değildir. Birlikleri meydana getiren elemanların birbirine perçinlenmesi ve birlikleri meydana getiren amaca yönelmeleri, elemanların hareket ve faaliyetlerinde bir birlik sağlanması gereklidir. Bu birliğin sağlanması da birlik elemanlarının hareket ve faaliyetlerinin belirli kurallara tabi kılınması ile mümkün olmaktadır. İnsanlar tarafından meydana getirilmiş birliklerin en önemli örneği olan devlet için de durum aynıdır. Devleti meydana getiren insanların hareket ve faaliyetleri devleti meydana getirme amacına yönelik olarak bir birlik içinde olabilmeleri belirli kurallara tabi olmak zorundadır.²¹⁷

Düzen, güvenliğin, bir başka deyişle yaşamın güven altına alınmasından sonra kurulabilir. Eğer düzen, barışı getirmekse, bu, hukuka ve hukukun uygulanmasını sağlayan yapılanmaya dayandırılmalıdır.²¹⁸ Düzen, toplum tarafından kabul edilen ortak kurumlar aracılığıyla etkili bir şekilde uygulanan ortak kurallarıdır.²¹⁹ Düzen de meşruiyet gerektirir. Aksi takdirde, baskıya başvurulmak zorunda kalınır.²²⁰

Düzenin kurulması yeterli değildir. Kurulu düzenin istikrarının sağlanması, en az kurulması kadar önemlidir. Düzenin korunması için adaletin tesis edilmesi şarttır. Halkın adil biçimde muamele edildiğine ikna edilememesi halinde oluşturulan sisteme halkın uyması sağlanır ancak halkın sadakat göstermesi mümkün kılınmaz. Tüm bireylerin ve grupların temel hak ve çıkarlarının eşit bir şekilde tanınması ve aralarında bir uyum sağlanması gerekmektedir. Böyle bir durumda halk, temel çıkarlarının kendi

---

²¹⁷ Okandan, a.g.e., s.744, 745.

²¹⁸ Lipson, a.g.e., s.54.

²¹⁹ Jean Monnet, "Quoted in The Common Market, ed. Lawrence B. Krause, Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall, 1964, s.44'den naklen Lipson, a.g.e., s.54.

²²⁰ George Sorensen, "War and State Making-Why Doesn't It Work in the Third World?" **Failed State Conference**, Florence, April 10-14, 2001, s.3.

arasında eşit bir şekilde korunduğunu ve eşit şans tanındığını hisseder.²²¹ Toplumda insanların ilişkilerinde ihtilafa düşmeleri halinde farklılıklarını uyumlu bir şekilde harmanlayacak düzenli bir sürece ve toplum tarafından genel kabul gören, aldığı kararların bağlayıcı niteliği kabul edilen bir yargı mekanizmasına ihtiyaç vardır.²²² Bu düzeni sağlayacak olan da devlettir.

C. Kuvvet- Toplumsal Rıza İlişkisi

Egemenliğin birinci işlevi yasa yapmaktır; öyleyse modern demokraside, yasaların yaratıcısı olarak sunulan ulusla uygulayıcı aygıt olarak ileri sürülen devlet arasında, egemenlikle tanımlanan yeni bir siyasi iktidar (meşruiyet) ilişkisi vardır.²²³

Wallerstein'e göre, halkın, içinde yaşadıkları devlete tahammül etmeleri ve hükümetin yaptığı işlere engel olmamaya çalışması, açık isyana girişmemesi, hükümetin yasalar koymasını, kendisini vergilendirmesini ve denetlemesini kabul etmesi, devleti meşrulaştırması anlamına gelmektedir. Fakat meşrulaştırma değişmeyen bir sabit değildir. Bazen meşruiyet derecesi görece yüksek, bazen de görece düşüktür. Son beşyüz yıl boyunca modern dünya sisteminin tarihinde ulusal hükümetlerin kendi halkları tarafından meşrulaştırılmasının çok uzun bir süre yükseliş içinde olduğu görülmektedir. Bunun bir nedeni, devlet yapılarının güçlerini arttırdıkça, halk için halkın istediğinden daha fazlasını yapabilmesiydi. Diğer nedeni ise, daha fazla insanın liderlerini seçmeye katılmasına imkan tanıyan devlet yapılarındaki değişimlerin sonucu olarak, muhtemelen sıradan insanların, hükümet

---

²²¹ Lipson, a.g.e., s.55.

²²² Lipson, a.g.e., s.50, 51.

²²³ Akal, a.g.e., s.339.

yetkililerinin kendi çıkarlarını en azından kısmen yerine getirdiğini düşünmeye başlamalarıydı.²²⁴

Meşruiyete sahip devletler olduğu gibi, meşruluğu çökmüş olduğu görünen devletler de vardır. Kimi zaman, hiç kimsenin hükümeti meşrulaştırmadığı görülür. Bazen çok geniş bir grup aktif şekilde hükümetin meşruluğunu kabul etmez. Bu tür durumlar genellikle iç savaş olarak nitelendirilir. Eğer devlet zayıf ekonomik durumu nedeniyle görece küçük bir bütçeye sahipse, halkın ihtiyaçlarını karşılayabilen bir hükümete sahip olması, dolayısıyla halkın gözünde meşruiyet kazanması pek mümkün değildir. Bu durum, mafyanın kendi çıkarı için devlet yapısının denetimini ele geçirmesini karlı hale getiren, sömürülecek zengin maden yatakları olduğunda, daha da kötüleşir.²²⁵

Devletin kuvvet kullanımının, hükümetlerin toplumsal rızaya dayandığı doktrinini çürüttüğü düşünülebilir. Ancak, toplumsal rıza olmadan hükümetin kuvveti de var olamaz. İnsanoğlu, sürekli olarak, birbirinin gücünü sınırlama düşüncesinde olmuştur. Bu nedenle de devletin kuvvetinin bazı insanların diğerlerine karşı sınırlamak için gerekli olduğunu düşünür.²²⁶ Toplumsal rıza ile devletin kuvvetinin birleşmesi, devlet gücünü oluşturur.²²⁷ Devlet gücü de halkın kendi içinde birbirinin gücünü sınırlamak için ihtiyaç duyulan gücü teşkil etmektedir.

Güvenlik, düzen ve adalet, devletin ulaşmayı hedeflediği amaçlarıdır. Güvenliği sağlayabilmek için devlet kuvvete sahip olmalıdır. Ülke dışından gelen saldırılara karşı halkını koruyabilmek için devletin, saldırı gücüne sahip

---

²²⁴ Wallerstein, “Devletin...” a.g.m., s.151.

²²⁵ Wallerstein, “Devletin...” a.g.m., s.151, 152.

²²⁶ A.D. Lindsay, **The Modern Democratic State**, New York, Oxford University Press, 1947, s.206.

²²⁷ Bu konu, bu bölümün “Güç-Otorite İlişkisi” başlıklı kısımda detaylı olarak anlatılmaktadır.

grup ve örgütlenmelere ihtiyacı vardır. Bir başka deyişle devlet, etkin polis ve asker gücüne sahip olmalıdır. Devlet olmanın temelinde de kuvvet kullanma özelliği vardır. Devlet tarafından kontrol edilemeyen kuvvet, potansiyel olarak, devlete karşı koyma kaynağını temsil eder ve bu da devletin aktivitelerine sınırlama getirilmesi anlamını taşır. Devlet, halkın güvenliğini temin etme görevinde tek ve rakipsiz olmak için zor kullanma tekniklerinin tek sahibi olmayı ister. Kuvvet, diğer kuruluşlar veya kişiler tarafından kullanılabilir olursa, bu durum, mevcut devletin yerine geçebilecek bir devlet oluşumunun başlangıcı anlamına gelir.²²⁸

Güvenliği sağlamak için sahip olması gereken kuvvetin etkili olabilmesi için de tek elde toplanması gerekir. Devlet, kuvveti tekeline alma özelliğiyle, diğer kuruluşlardan ayrılır.²²⁹ Max Weber de devleti, kuvvet kullanma yetkisine sahip tek güç olarak nitelendirir. Ancak, kuvvet kullanma, devletin normal veya tek aracı değildir. Şiddet, siyasetin son kozudur.²³⁰

Devlet, organize kuvvete sahiptir ve bu kuvveti de kullanabilir. Çünkü halkın büyük bir kesimi ortak kuralların olmasını ve evrensel olarak bu kurallara uyulmasını ister. Herkes tarafından korunmadığı sürece kuralların çok az bir değeri olmakta ve bu nedenle kuvvete ihtiyaç duyulmaktadır. Halkın büyük bir kısmının kurallara çoğunlukla uyması ile tüm halkın daima uyması arasındaki boşluğu doldurmak için kuvvete ihtiyaç vardır.²³¹ Bu kuvvet de devlettedir.

---

²²⁸ Lipson, a.g.e., s.56, 57.

²²⁹ Lipson, a.g.e., s.71.

²³⁰ Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s.76.

²³¹ Lindsay, a.g.e., s.206.

Ülkede güvenliği sağlamak için gerekli olan kuvvet ile toplumsal rızanın birleşmesi, devletin gücünü oluşturur. Bir başka deyişle, toplumsal rızanın varlığı, kuvvetin devlette güce ulaşmasını sağlar.

D. Güç-Otorite İlişkisi

Devletin kurucu unsurlarından biri olan hükümetin görevi güvenliği sağlamakla başlar. Güvenlik, başlama noktasıdır ve düzen içinde gelişir ve düzen de adaletin içinde yeşerir. Kuvvet, güvenlik için yeterli olabilir ancak, düzeni sağlamak için daha fazla şeye ihtiyaç vardır. Bu da “güç”tür. Güç, basit olarak kuvvete eklenen rızadır. Bütün hükümetler kuvvet kullanır. Diktatörlükler, minimum ölçüde rıza ile desteklenir. Halkın hükümetten beklentileri vardır. Halk, bu beklentilerinin yetkililer tarafından yerine getirilmesi için de arzu ettiği düzeni temin eden ve koruyan hukuka rıza gösterirler. Hukuka karşı gelenlere zorlayıcı tedbirlerin uygulanmasını da onaylar.²³²

Güç, istenen sonuca ulaşabilme kabiliyetidir. Biraz daha açılırsa; güç, desteğin seferber edilerek ve bir grup ya da temsilcileri ile ilişki kurularak elde edilen üründür. Devleti oluşturan vatandaşlar 3 grup halinde sınıflandırılır:²³³

1. Temsilciler (veya liderler) ve onların resmi yardımcıları
2. Temsilcileri destekleyenler
3. Temsilcilere karşı koyanlar

---

²³² Lipson, a.g.e., s.60.

²³³ Lipson, a.g.e., s.61.

Güç, temsilciler (veya liderler) ve onların resmi yardımcıları ile temsilcileri destekleyenlerin birleşmesiyle oluşur.²³⁴

John Boli'ye göre egemen devlet, otorite kullanmak için yasal hakka sahiptir. Egemen devlet, dışarıdan, diğer aktörlerden gelen otorite kullanma ve kontrol etme taleplerini reddedebilir. Bu da otorite değil, güç konusudur.²³⁵

Otorite ile güç arasında ayırım vardır. Otorite, haklı olarak tanınmış güçtür. Otorite, herkes tarafından onaylanır ve kabul etmeyenler tarafından da tahammül edilir, karşı koyulmaz. Güce karşı çıkmak yasaldır ancak, otoriteye karşı çıkmak kanun dışıdır.²³⁶

Devletin, devlet olabilmesi için, yerine getirmesi gereken temel, vazgeçilmez görevi, halkın güvenliğini sağlamasıdır. Zaten devlet de, içten ve dıştan gelebilecek saldırılara karşı halkı koruması, halkın güvenliğini sağlaması için egemen kılınmıştır.²³⁷ Eğer devlet, en vazgeçilmez görevi olan güvenliğin sağlanmasını yerine getiremez ve bir başka kuruluş bunu yaparsa, bu kuruluş devlet olacaktır.²³⁸

Güvenlik (koruma) gerekliliğine rağmen, yeterli olmadığı için, insanoğlu düzene ilişkin bir sistem kurmuştur. Bu sisteme göre; en kalıcı düzenin adaletin temin edildiği düzen olduğunu kabul ettikleri için, düzenden adaleti elde etmeye çalışırlar. Güvenliğin sağlanması için önceden gerekli olan kuvvettir. Kuvvet, düzeni oluşturan sistemi tek başına ayakta tutamadığı için güç, kuvvet ve toplumsal rızanın karışımıyla elde edilir. Sonuçta, eğer

---

²³⁴ Lipson, a.g.e., s.61.

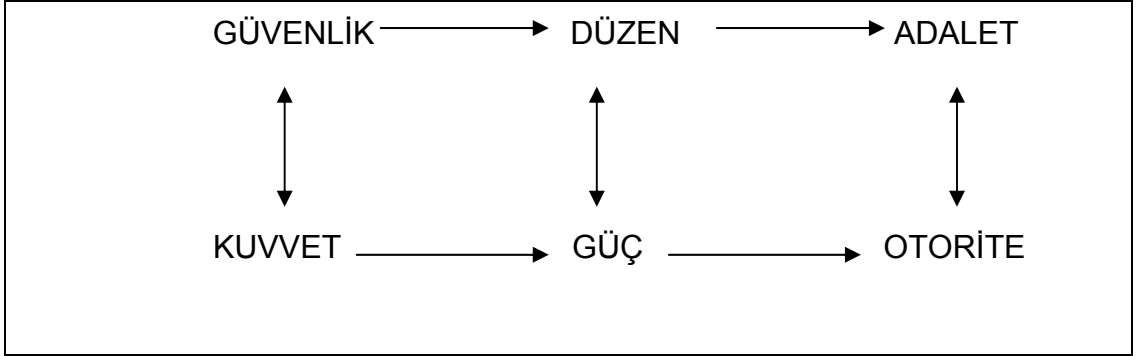
²³⁵ Krasner, "Problematic Sovereignty", a.g.m.,s. 6.

²³⁶ Lipson, a.g.e., s.61.

²³⁷ Devletin halk (siyasal toplum) tarafından oluşturularak egemen kılınması konusu, çalışmanın birinci bölümünde detaylı olarak anlatılmaktadır.

²³⁸ Lipson, a.g.e., s.47.

düzen, adaletin sağlanması için ise, güç, otoriteye dönüştürülmelidir. Otorite, güç ihtiva etmezse, içi boştur. Güç de kuvvete sahip değilse, yaptırım konusunda dikkate alınmaz. Adalet düzene bağlı olarak artar ve insanların birbirine güveni ve itimadı olur. Böyle bir sistem, düzenin korunması halinde olur.²³⁹

Şekil 1: Güvenlik, kuvvet, güç, düzen, otorite ve adalet ilişkileri.²⁴⁰

Birçok devlet, adalet seviyesine asla ulaşamazlar. Bazı devletler adaleti, sadece çoğunluk için kurarlar. Bu durumda, çoğunluğun adalet olarak kabul ettiğini, azınlık, çoğunluk tarafından haksız bir şekilde uygulanan “hukuk ve düzen” olarak algılar ve o zaman, bu güce karşı koymak için, yasa dışı olarak tanımlanan, kendi kuvvetlerine başvurabilir. Birçok hükümet, gücü otoriteye dönüştüremezler. Bazı devletlerin gücünde kuvvet fazla, toplumsal rıza az olabilir.²⁴¹

Otoritenin kaynağı, hükmü altında olan topluluk olmaktan ziyade vatandaş olarak kabul edilen topluluktur. Vatandaşlar, güç veren, gücün kullanımını denetleyen ve geri alabilendir. Otorite, birkaçının birçoğuna karşı zorla dayatması değildir. Fakat, birçok kelimesi belirsizlik içerir. Aritmetik olarak, her zaman, bir hükümeti destekleyenlerin sayısı, hükümet gücünü

²³⁹ Lipson, a.g.e., s.64.

²⁴⁰ Lipson, a.g.e., s.64.

²⁴¹ Lipson, a.g.e., s.64.

kullananlardan daha fazladır. İktidarda olanları destekleyenler bütün içerisinde azınlık durumdaysalar, hükümette olanlar, çoğunluğu kontrol etmek için baskıya başvuracaklardır. İktidardakilerin çoğunluğun rızasına sahip olmaları halinde, baskı minimum seviyede olur ya da hiç olmaz.²⁴²

Devletin güçlü, bir başka deyişle başarılı olması, özerklik ve toplumsal destek derecesi ile yakından ilgilidir. Devletin yüksek derecede özerk olması, dolayısıyla kontrolü tesis etmesi, yüksek derecede toplumsal desteğe sahip olmasına bağlıdır. Devletin, toplumsal desteği sağlaması için sosyal organizasyonlar üzerinde kontrol kurması gereklidir. Bu da toplumsal rıza, katılma ve meşruluk ile sağlanabilir.²⁴³

Genel anlamda, rızanın temin edilmesi için ideolojik propagandanın yetmediği noktada kuvvet kullanılır. Devleti, toplumdaki sosyal organizasyonlardan ayıran bir özelliği bu noktada ortaya çıkar: Devlet, kuvvet kullanması meşru olan tek organizasyondur. Tabii ki sadece kuvvet kullanarak kontrolü sağlamak mümkün değildir. Bu nedenle, devletin, toplumun tüm kesimlerinin geniş onayına/kabulüne dayanması, yani meşru görülmesi şarttır. Devletin meşruiyetini sağlayan mekanizma ise, toplum kesimlerinin kolektif karar alma sürecine katılması ile gerçekleşir. Bu şekilde, rıza, katılma ve meşruluk ne kadar yüksek ise, devletin amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik kontrolün kurulması da o kadar mümkün olur.²⁴⁴

IV. BAŞARISIZ DEVLETLER

---

²⁴² Lipson, a.g.e., s.65.

²⁴³ Joel S. Migdal, **Strong Societies and Weak States**, Princeton, Princeton University Press, 1988, s.32' den naklen Sarıbay, a.g.e., s.122,123.

²⁴⁴ Sarıbay, a.g.e., s.123.

Küreselleşme ve 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika’da Dünya Ticaret Merkezi’ne düzenlenen terörist saldırısının, ağırlıklı olarak egemen devletlerin karşılıklı olarak etkileşimiyle uzun sürede oluşturulmuş olan dünya düzeninin yapısı içindeki yıkıcı etkileri hâlâ devam etmektedir. Devletlerin tanzim edici yetenekleri baltalanmakta ve bölgesel olmayan, iletişim ağlarıyla birbirine bağlanmış, enformasyona dayalı güçlü bir örgütlenme ortaya çıkmaktadır. Meydana gelen değişimler, son birkaç yüzyıldan beri uluslararası diplomasiye ve dış politikaya egemen olan kaynaklara dayalı gücün ve ülke sınırlarına sıkışmış otorite yapılarının varlıklarını sürdürüp sürdüremeyecekleri konusunda derin kuşklar uyandırmaktadır.²⁴⁵ Bu gelişmelerle, egemen devletlerin gücü azalmakta, otoriteleri zayıflamakta ve “başarısız devlet” olarak adlandırılan yeni devlet statüleri ortaya çıkmaktadır.

Soğuk Savaş’ın sona ermesinden bu yana başarısız devletler uluslararası düzenin en önemli sorunu haline gelmiştir.²⁴⁶ Bu durum, 11 Eylül’ün ardından terörizm ile birlikte daha da önem kazanmıştır.²⁴⁷ 11 Eylül saldırılarından önce, ABD politika belirleyicileri, devletleri, özellikle egemenlik zafiyetine sahip oldukları şeklinde değerlendiriyorlardı. Afganistan’da bulunan El Kaide örgütünün Amerika topraklarında gerçekleştirdiği 11 Eylül saldırıları ile ABD yönetimi, başarısız devletlerin oluşturduğu tehdidin diğer devletlerden daha fazla olduğu kanısına vardı.²⁴⁸ Bir başka deyişle, başarısız devletler, transnasyonel terörizmin Amerika’yı vurarak devlete her açıdan önemli ölçüde zarar vermesinden, daha da öte Amerika’ya meydan okumasından sonra önem kazanmıştır.

---

²⁴⁵ Falk, a.g.e., s.25.

²⁴⁶ Francis Fukuyama, **Devlet İnşası**, çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004, s.111.

²⁴⁷ Michael Stohl, “Networks of Terror, Failed States and Failing Policies After September 11”, **Workshop on Failed States**, Santa Barbara, California, Strategic Outreach Program of the Army War College, September 9-11, 2002, s.4.

²⁴⁸ **National Security Strategy of the United States of America**, September 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>, 10 Aralık 2002, 1

Amerika'nın konuya ciddi yaklaşımı, Ulusal Güvenlik Strateji belgesinden başka, üst düzey yetkilileri tarafından da dile getirilmiştir. Nitekim ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, sorumlu egemenliğe (responsible sovereignty) sahip devletlerin sınırlarını koruyarak, içişlerini iyi yöneterek ve iç güvenliği sağlayarak, terörist yuvalanmaların gelişmesini önlemesi, başta kitle imha silahları olmak üzere tüm silah kaçakçılığının ve diğer tehlikelerin yayılmasına izin vermemesi gerektiğini belirtmiştir.²⁴⁹

Bugüne kadar, her biri İmparatorlukların çökmesini takip eden dört büyük devlet kuruluş dalgası olmuştur. XIX. yüzyılda Güney Amerika'da (İspanyol İmparatorluğu), I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da (Rusya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu), II. Dünya Savaşı'ndan sonra Asya ve Afrika'da (Belçika, Hollanda, Fransa, Britanya ve Portekiz) ve 1980'lerin sonunda Orta Asya ve Doğu Avrupa'da (Sovyetler Birliği) yeni devletler inşa edilmiştir. Bu sistem geçişlerinin çoğu, toprak ve kimlik çatışmalarını içeren düşman çevrelerde yeni devletlerin birdenbire ortaya çıkmasıyla birleşmiştir. Örneğin, II. Dünya Savaşı sonrası sömürgeciliğin kalkması dönemi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, birçok yeni ve zayıf eski bağımlı (ex-client) devletlerin uluslararası sisteme girmesine neden olmuştur. Bununla birlikte, Batı Avrupa ve Latin Amerika uluslarının yöneticilerinin aksine, bu yeni Afrika, Asya ve Doğu Avrupa devletlerinin liderleri birbirleriyle bağlantılı ve güvensizlik algılamalarını arttıran üç sorun ile karşılaşmışlardır. Savunmak zorunda kaldıkları sınırlar, tek taraflı ve keyfi olarak oluşturulmuştu; toplumlari homojen değildi; bu devletlerin liderlerinden çok azı yurttaşlık ve demokratik kültürleri kapsayan yapılanmaya ilişkin tecrübeye sahipti. Aslında, bu devletlerin güvenlik tehditleri dıştan geldiği kadar içten de gelmekteydi ve hala da öyledir.²⁵⁰

---

²⁴⁹ Adam Garfinkle, "A Conversation With Condoleezza Rice", **The American Interest**, July 25, 2005, http://www.amuniversal.com/ups/features/american_interest/index.htm, 20 Ağustos 2005.

²⁵⁰ David Carment, "Assessing State Failure: Implications for Theory and Policy", **Third World Quarterly**, V.24, N.3, 2003, s.411.

Başarısız devlet kavramı yeni olmamasına rağmen, günümüzde, geçmişten çok daha fazla endişe uyandırmaktadır. Çünkü başarısız devletler, sadece kendileri ve komşuları için değil, aynı zamanda, uluslararası toplum için de bir tehlike oluşturmaktadır. Bu nedenle, devletlerin başarısız devlet statüsüne gelmesini önlemek ve başarısız olanları da mevcut durumdan kurtarmak, stratejik ve ahlaki zorunluluk haline gelmiştir.²⁵¹

Zayıf ve çökmüş devletleri (weak states-collapsed states) başarısız devletlerden ayıran sınır netlik kazanmış değildir. Çünkü ortak olarak kabul edilen bir “zayıf devlet”, “çökmüş devlet” ve “başarısız devlet” tanımları bulunmamaktadır. Bu kavramların anlamları çok gerilere dayanmakta ise de tanımlama ve adlandırma ile ilgili çalışmalar yenidir. Devletleri nitelendirmede, “güçlü devlet” en tepede bulunmaktadır. Onu sırasıyla zayıf devlet, başarısız devlet ve çökmüş devlet izlemektedir.²⁵² Ancak, bu tür devletlerin sahip oldukları nitelikler açısından yapılan ayrımlar, tanımlamalar ve adlandırmalar üzerinde bir konsensus sağlanabilmiş değildir. Genel eğilim olarak başarısız devlet nitelendirmesi zayıf ve çökmüş devlet özelliklerini de içerebilmektedir. Bu nedenle, çalışmada, bu tür devletlerin tümü başarısız devlet olarak değerlendirilmektedir.

Başarısız devletler, günümüzde, geçmişte mevcut olduğundan daha fazladır. Kapitalizmin küreselleşmeyle etkisini arttırarak yayılması ile hemen hemen dünyanın her yerinde başarısız devletlere rastlamak mümkün olmaktadır. Özellikle Afrika ve Orta Doğu’daki devletlerin başarısız olduğu gözlenmektedir. Ancak, yakın tarihte, Sovyetler Birliği’nin dağılmasından ve Yugoslavya’nın parçalanmasından sonra Balkanlar ile Orta Asya’da yeni

---

²⁵¹ Robert Rotberg, “Failed States in a World of Terror”, **Foreign Affairs**, V.81, I.4, July/August 2002, s.116.

²⁵² Jonathan Hill, “Beyond the Other? A Postcolonial Critique of the Failed State Thesis”, **African Identities**, V.3, N.2, 2005, s.146.; Carment, a.g.m., s.409.

kurulan devletlerin içinde başarısız olanlar da çıkmıştır. Jonathan Hill, “başarısız devletler” teriminin Batı Avrupa ve Kuzey Amerika devletlerinin kötü kopyaları olan Afrika devletlerini temsil ettiğini belirtmektedir.²⁵³

Weber, devlet olarak, “klasik Avrupa devleti”ni tanımlamıştır. Klasik Avrupa devleti, modern devletler için model olmuştur.²⁵⁴ Başarısız devlet nitelendirilmesi, Avrupa veya Batı kaynaklıdır. Başarısız devlet tanımlamasına, başarılı devletin içerdiği sabit, evrensel standart üzerine kurulmuş, devlet/başarısız devlet dikotomisi ile oluşturulması sonucu ulaşılmıştır. Batılı devletler, örnek oluşturan, başarı standartlarını temsil eden devletlerdir.²⁵⁵ Başarı tanımı, klasik Avrupa devletinin sahip olduğu egemenlik ve ulus devlet özelliklerine karşılık gelmektedir.²⁵⁶ Bazı Afrika devletleri, Batı ülkelerinde olan siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel koşulları kopya edememeleri sebebiyle, başarısız devlet literatürüne başarısız olarak geçmiştir.²⁵⁷ Hill, Afrika devletlerinin, ne olduklarına göre değil, ne olmadıklarına göre nitelendirildiğini, Batı devletleri ile karşılaştırıldıklarında, başarılı olmadıklarına ilişkin değerlendirme yapıldığını ifade eder.²⁵⁸ Afrika devletlerinin halkının gerçek ulus olmadığı için başarısız olarak nitelendirildiklerini belirtmiştir.²⁵⁹ Benzer bir değerlendirme, Orta Doğu devletleri için de yapılabilir.

---

²⁵³ Hill, a.g.m., s.140.

²⁵⁴ Robert H. Jackson, Calr G. Rosberg, “Sovereignty and Underdevelopment: Juridical Statehood in the African Crisis” **The Journal of Modern African Studies**, V.24, N.1, 1986a, s.3.

²⁵⁵ M. Carolyn Warner, “A Reply to A.G. Hopkins”, **Review of International Studies**, V.26, N.2, s.322.

²⁵⁶ Hill, a.g.m., s.151.

²⁵⁷ Warner, a.g.m., s.322.

²⁵⁸ Hill, a.g.m., s.148.

²⁵⁹ Hill, a.g.m., s.151.

A. Başarısız Devletlerin Temel Özellikleri

Başarısız bir devletin ne olduğunu anlayabilmek için, başarılı devletin²⁶⁰ nasıl olduğunu bilmek gerekir. Başarılı bir devlet, temel görevi olarak, halkını iç ve dış tehditlerden koruyarak güvenliğini sağlar. Halkına sağlık hizmeti sunar ve refahını temin eder.²⁶¹

Migdal'a göre başarılı devlet, toplum içine nüfuz etme, sosyal ilişkileri düzenleme, ülke için gerekli kaynakları elde etme ve kaynakları doğru şekilde kullanma ve yönetme kabiliyetlerine sahip olup görevlerini yerine getirirken bu kabiliyetlerini en yüksek seviyede kullanan devlettir.²⁶² Başarılı devletler başarılı istikrara sahiptir. Başarılı istikrar da, ulusal çıkarları kendi çıkarlarından üstün tutan, halk ile bütünleşmiş bir liderlik, kabiliyetli, meşru ve güvenilir devlet kuruluşları ve yönetişime aktif olarak katılan vatandaşları gerektirir. Çatışmaların²⁶³ artmaya başladığı devletler, başarılı istikrarın bu gereklerinden yoksundur.²⁶⁴

Başarılı devletler, topraklarını kontrol eder ve üst seviyede siyasal faydayı vatandaşlarına sunar. Bunu da ekonomileri doğrultusunda gerçekleştirirler.²⁶⁵ Bu tür devletler, ekonomi alanında, temel makroekonomik yapılanmayı yürütmek için çaba gösterirler veya özel teşebbüs, serbest ticaret, doğal kaynakların yönetimi, yabancı yatırım ve ekonomik gelişme için

---

²⁶⁰ Başarılı devlet, güçlü devlet olarak değerlendirildiği için bazı kaynaklarda güçlü devlet (strong state) olarak geçmektedir.

²⁶¹ Michael Stohl, "Small Arms and Failed States", **America's Defense Monitor**, October 24, 1999, <http://www.cdi.org/adm/1307/transcript.html>, 4 Temmuz 2003.

²⁶² Joel S. Migdal, **Strong Societies and Weak States: States-Society Relations and State Capabilities in the Third World**, Princeton, NJ. Princeton University Pres, 1988, s.4.

²⁶³ Burada çatışma terimi ifade edilen, fikir çatışmalarından öte, şiddet içeren çatışmalardır.

²⁶⁴ Stephen D. Krasner and Carlos Pascual: "Addressing State Failure", **Foreign Affairs**, V.84, I.4, July/August 2005, s.154.

²⁶⁵ Robert Rotberg, a.g.m., s.120.

gerekli hukuki ve düzenleyici ortamı oluştururlar.²⁶⁶ Hill'e göre, başarılı devletler, vatandaşlarına, refah, hukuk, düzen ve güvenliği içeren bir dizi siyasal faydayı sağlarlar. Başarısız devletler ise, bu siyasal faydaların hiçbirini vatandaşlarına sunamazlar.²⁶⁷

Başarılı devletler, siyasal ve adi suçlardan mümkün olduğunca arınmış, üst seviyede bir güvenlik sağlarlar. Siyasal özgürlükler ve insan hakları ile ekonomik fırsat gelişimine yardımcı olan çevrelerin yaratılmasını güvence altına alırlar. Güçlü devlet topraklarında barış ve düzen vardır.²⁶⁸

Başarısız devletlerde durum tersinedir. Başarısız devletlerin en karakteristik özelliği; vatandaşlarını şiddette ve hatta belki de ölüm ve büyük tahribata karşı korumadaki acizliği ya da isteksizliğidir.²⁶⁹ Başarısız devletler, halkın güvenliğini sağlamada, ülke içinde ve dışında vatandaşların haklarını korumada veya resmi ve diğer demokratik kurumların çalışmasını sağlamada başarısız olan devletlerdir.²⁷⁰ Dolayısıyla, Adi suçlarda ve siyasal şiddette artış vardır.²⁷¹ Suç ve şiddetin kontrolden çıkarak tırandığı böyle ortamlar karşıt grupların hızla silahlanmasını sağlar. Silahlanmada, küçük ve hafif silahlar ve patlayıcı maddeler tercih edilir. Çünkü bunlar ucuz, sağlam, taşınması ve kullanımı kolay silahlardır ve çok sayıda temin edilebilirler.²⁷² Silahlanan karşıt grupların çatışmaları, ülkede ekonomiyi zayıflatarak işlemez hale getirir. Ülkede çok sayıda insanın evlerini bırakarak başka bölgelere göç etmesi barınma sorunlarına, uzun dönem gıda kıtlığına ve hastalık, açlık ve doğrudan çatışmalar nedeniyle çok sayıda sivil halkın ölümüne neden olur.²⁷³

---

²⁶⁶ Steward Patrick, a.g.m., s.29.

²⁶⁷ Hill, a.g.m., s.145.

²⁶⁸ Robert Rotberg, a.g.m., s.120.

²⁶⁹ Noam Chomsky, **Failed States**, New York, Metropolitan Boks, Henry Holt and Company, 2006, s.38.

²⁷⁰ Chomsky, a.g.m., s.109.

²⁷¹ Robert Rotberg, a.g.m., s.120.

²⁷² Stohl, a.g.m.

²⁷³ Carment, a.g.m., s.409.

Başarısız devletlerde, süregelen çatışmaların varlığı, ağır sosyo-politik krizlerin önemli bir göstergesidir.

Jackson'a göre, ülke içinde barış, hukuk ve düzen gibi toplum için gerekli minimum koşulları sağlayamayan ve iyi yönetim gösteremeyen ya da göstermek istemeyen devletler başarısızdır.²⁷⁴ Her devletin iyi yönetim göstermesi beklenir. Halkının, güven içinde, zenginleşmiş, sağlıklı, eğitilmiş olmasını ve ulusu ile gurur duymasını sağlaması beklenir. Bir başka deyişle; halkına güvenlik, sağlık ve eğitim hizmetlerini sunar ve halkını zenginleştirir. Devlet, siyasal faydaları sağlamak için mevcuttur. Bu siyasal faydalar, özel sektörün genellikle daha az sağlayabildiği hizmet ve yararlardır. En başta, ulusal ve bireysel güvenlik ile kamu düzeninin sağlanması gelir. Bu, malların ve sözleşme haklarının korunmasını, bağımsız yargıyı ve diğer sorumlulukları içerir. İkinci, fakat önemli bir siyasal fayda ise, lojistik ve iletişim altyapılarının sağlanması, örgütlenmesi ve düzenlenmesidir. Son olarak da, bir devlet, temel sağlık hizmetlerinin, eğitimin, sosyal hizmetlerin, bir sosyal güvenlik ağının, su ve enerji düzenlemesinin ve temininin yanı sıra çevre korumasının gerçekleştirilmesine yardımcı olur. Hükümet, tüm vatandaşlarına bu hizmetleri sağlamayı reddeder ya da gerçekleştiremezse, devlet başarısız olur.²⁷⁵ Çünkü bu hizmetler devletin temel görevleridir. Devlet, temel görevlerini yerine getiremediğinde başarısız olur.²⁷⁶

---

²⁷⁴ Robert H. Jackson, **The Global Covenant: Human Conduct in a World of States**, Oxford, Oxford University Press, 2000, s.296.

²⁷⁵ Rotberg, a.g.m., s.119.

²⁷⁶ Daniel C. Esty, Jack A. Goldstone, Ted Robert Gurr, Barbara Harff, Marc Levy, Geoffrey D. Dabelko, Pamela T. Surko, and Alan N. Unger, State Failure Task Force Report: Phase II Findings, Political Instability Task Force, 31 July, 1998.

Başarısız devletler, otoriteyi veya siyasal düzeni sağlayamayan siyasal varlıklardır. Başarısız devletlerde, temel kamu düzeni ile hukukun ve düzenin sağlanmasında çöküntü meydana gelmiştir.²⁷⁷

Başarısız devlet, dar anlamda, merkezi devlet otoritesi çöken devlet olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu çöküntünün en az birkaç yıl sürmesi gerekmektedir. Geniş anlamda ise, çalışamaz hale gelen devlet ile birlikte bir dizi toplumsal çatışmaları, siyasal krizleri ve geniş insan hakları ihlallerini içermektedir.²⁷⁸ Devlet olmanın gerektirdiği yükümlülüklerini yerine getiremeyen başarısız devletler, iç düzeni sağlayabilmek ve dıştan gelen saldırıları caydırmak ya da karşı koymak için gerekli olan temel araçlara ve güvene sahip olamazlar.²⁷⁹ Başarısız devletler, kendi sınırları içinde kalan topraklarda güç kullanma ve otorite iddia etme kabiliyetine sahip olmadıkları için ülke toprakları içinde idari açıdan boşluk bulunur.²⁸⁰

Başarısız olan devletlerde, sınırlar üzerindeki kontrolde kayıplar yaşanmaktadır. Ortaya çıkan etnik, dini ve kültürel husumetlerde artış bulunmaktadır. İç savaş yaşanmaktadır. Kendi vatandaşlarına karşı terör uygulanmaktadır. Zayıf kurumlar, bozulan ve yeterli olmayan altyapının varlığı ve yersiz bir baskı olmadan vergilerin toplanamaması, yüksek seviyede yolsuzluk, rüşvet ve çökmüş bir sağlık sistemi, bebek ölümlerinde artış ve hayattan beklentilerde düşüş, okulda düzenli eğitim ve öğretim fırsatının sona ermesi, kişi başına düşen Toplam İç Hasıla'da düşüş olması, enflasyonun tırmanması, ulusal olmayan para birimleri tercihinin yayılması, temel gıda sıkıntısı yaşanması ve açlık tehlikesinin ortaya çıkması başarısız devlette mevcut durum ve özelliklerdir.²⁸¹

---

²⁷⁷ Pierson, a.g.e., s.168.

²⁷⁸ Esty, v.d., a.g.e.

²⁷⁹ Carment, a.g.m., s.414.

²⁸⁰ Rotberg, a.g.m., s.116.

²⁸¹ Rotberg, a.g.m., s.120.

Devletlerde, özerklik ve toplumsal destek çok önemlidir. Başarılı devletlerin, sahip oldukları özerklik ve toplumsal destek derecesi üst seviyededir. Başarısız devletler ise hem özerklik hem de toplumsal destek bakımından düşük seviyededirler.²⁸²

Pauline Baker ve John Ausnik'e göre, tamamen çökmüş devlet, meşruiyetini kaybetmiş, az sayıda işler kuruluşu sahiptir. Halkına temel hizmetlerini ya sağlayamaz ya da çok az sağlayabilir. Ülke içindeki grupları da kontrol altına alamaz.²⁸³

Başarısız devletler, temel meşruiyetlerine karşı artan saldırılarla karşılaşır.²⁸⁴ Devletin meşruiyeti, izlediği etnik grup politikaları ile yakından bağlantılıdır.²⁸⁵ Bir devletin kapasitesi zayıfladıkça ve yöneticileri kendi adlarına çalıştıkça, etkili çıkar grupların devlete olan bağlılıkları gittikçe azalır. Halkın siyasal topluluğa duyarlılığı yok olur ve vatandaşlar kendi görüşlerine değer verilmediği hissine kapılır ve marjinalleşirler. Bunların sonunda, vatandaşları merkezi yapıya bağlayan sosyal sözleşme (toplumsal sözleşme) ortadan kalkar. Belki de önceden grup farklılıkları nedeniyle bölünmüş olan halk bağlılığını, grup liderlerine aktarır ve ülkede anarşi yayılır. Terörist grupların artması daha olası hale gelir.²⁸⁶

Toplumsal sözleşmenin ortadan kalktığı bir başka durum ise, otonomisini kaybeden başarısız devletin bir grubu diğer gruplara karşı

---

²⁸² Sarıbay, a.g.e., s.122.

²⁸³ Pauline H. Baker and John A. Ausink, "State Collapse and Ethnic Violence: Toward a Predictive Model", **Parameters**, Spring, 1996.

²⁸⁴ Rotberg, a.g.m., s.120.

²⁸⁵ Nirvikar Singh, "Cultural Conflict in India: Punjab and Kashmir", **The Myth of Ethnic Conflict**, ed. Ronnie Lipschutz and Beverly Crawford, Cerkeley, CA University of Berkeley Pres, 1999, s.352-360'dan naklen Carment, a.g.m., s.414.

²⁸⁶ Rotberg, a.g.m., s.120.

kayırmasıdır. Bu durumda, diğer gruplar toplumsal sözleşmenin bozulduğuna inanırlar. Güvenliğin sağlanması için üçüncü bir tarafın minimum güvence garantisini vermesi gerekir. Aksi takdirde toplumsal sözleşme oluşturulamaz. Üçüncü bir tarafın garantör olmaması halinde dezavantajlı olan grup çatışmacı bir tutum izler ve devlete karşı harekete geçer.²⁸⁷

Başarısız devletler, sadece kaynak yetersizliğinden dolayı değil, aynı zamanda güçlü, kabiliyetli kuruluşlara sahip olamadıkları için küresel ekonominin getirdiği avantajlardan yararlanamamaktadırlar.²⁸⁸ Bu da onları hem içte, hem de dışta bölgesel ve küresel anlamda ekonomik açıdan güçsüz kılmaktadır.

B. Başarısız Devletleri Meydana Getiren Nedenler

Devletlerin başarısız olmasında başlıca etken, devletin egemen gücünü kullanamamasıdır. Egemenlik, iki asırdan fazla bir süre, istikrarın kaynağı olmuştur. İçinde bulunduğumuz XXI. yüzyılda ise, dışarıdan ve içeriden tehditlerle karşı karşıya gelmiştir. Başarısız devletler, meşru otoriteyi kullanabilmek için mücadele vermektedirler. Dünyanın her yerinde, birçok hükümet sözde egemenliklerini etkili yönetişime çevirmek için gerekli meşruiyet ve kapasiteden yoksundurlar. Bazı başarısız devletler, yönetimin olmadığı bölgelerde hakimiyet kurmaya çalışan isyancılarla karşı karşıyadırlar. Komşu devletler ise, bu isyancı ya da ayrılıkçı hareketleri kışkırtabilmektedirler. Devletler, egemen güçlerini kullanamadıkları zaman,

---

²⁸⁷ Carment, a.g.m., s.416.

²⁸⁸ Krasner and Pascual, "Addressing ...", a.g.m., s.153, 154.

istikrarsızlığı, hatta anarşiyi davet ederler.²⁸⁹ Lübnan devleti de egemen gücünü kullanamamış, ülkede istikrarsızlık ve anarşi oluşmuştur.

Başarısız devlete giden yolda birçok işaretler ortaya çıkmaktadır. Bu işaretler, devleti başarısız kılan sebepler olarak gösterilmektedir. Ülkede sosyo-ekonomik ve güvenlik sorunlarının ortaya çıkması, kötü yönetişime bağlıdır. Aslında tüm bunlar, otorite kuramayan ve egemenlikten yoksun devletin varlığının işaretleridir.

SSCB'nin dağılması ve kapitalist sistemin dünyaya hakim olması, ekonomik sorunların devletler için oluşturduğu önemi arttırmıştır. Küreselleşme ile birlikte kapitalist sistemin olumsuz etkileri devletleri yetersiz kılmıştır. Çünkü kapitalist sistemde kaynakların dağılımı ve elde edilen gelirin bölüşümü eşit olmamaktadır. Kaynakların kullanımından meydana gelen eşitsizlik, hem küresel anlamda devletler ve bölgeler arasında, hem de ülke içinde bölgeler ve etnisite, din, kültür ve eğitim açısından farklılıklara sahip gruplar arasında gerçekleşmiştir ve aynı durum hâlâ devam etmektedir. Bunun sonucunda da, yoksullaşan kesim ile gelir dağılımının düzenlenmesinden sorumlu tutulan, otorite sahibi konumundaki devletin arasında sorunlar meydana gelmektedir.

Robert Rotberg, başarısız devletin oluşumunun, üç aşamada gerçekleştiğini belirtir. İlk aşama ekonomik açıdan meydana gelen olumsuz gelişmelerdir. Ekonomik gelirler, kayırlan ailelere, aşiretlere (klanlara) ya da küçük gruplara verildiği için yaşam standartları hızla kötüleşir. Döviz kısıtlamaları, gıda ve yakıt darlığına sebep olur ve hükümet, temel hizmet harcamalarını kısar. Bu kısıtlamaya bağlı olarak da vatandaşların eğitim ve

---

²⁸⁹ Richard N. Haass, "Sovereignty: Existing Rights, Evolving Responsibilities", January 14, 2003, U.S. Dept. Of State, <http://www.state.gov/s/p/rem/2003/16648.htm>, 25 Nisan 2003

sağlık gibi birtakım haklarının karşılanmasında azalmalar meydana gelir. Yönetici konumundakilerin, mevcut az sayıdaki kaynağın gelirlerini, izlemenin kolay olmadığı, yurtdışındaki banka hesaplarına aktarmaları, çöküntüyü büyütür.²⁹⁰ Yoksulluk ve gelir dağılımındaki eşitsizlik, iç uyuşmazlığın ekonomik nedenleridir.

Rotberg'in saptadığı ikinci safhada, siyasal açıdan, liderler ve kurumlar, mevcut demokratik normları yok ederek halkın güvenini sarsar, yasama, yürütme ve yargı üzerinde baskı uygular, sivil toplum hareketlerini engeller ve iç güvenlik kuvvetleri ile askeri savunma güçleri üzerinde kontrolü ele geçirirler. Bu kişiler çoğunlukla, etnik bir grubun, aşiretin sınıfın veya akrabalarının lideri (patronu) durumuna gelirler. Diğer gruplar ise, dışlanmış ve kendilerine karşı ayırım yapılmış hissederler.²⁹¹ Yöneticiler, belirgin bir şekilde zenginleştikçe sıradan vatandaşlar yoksullaşır. Sonunda halk, yönetim tarafından köşeye sıkıştırılmış hisseder. Halkından az para alan devlet memurları, polisler ve askerler başlarının çaresine bakarlar. En önemli siyasal fayda olan güvenlik ortadan kalkar.²⁹²

Son safhada ise, devletin meşruiyeti çöker. Haklarından yoksun kalanlar sokaklara dökülür veya etnik ya da dini çizgi boyunca hareket ederler. Çünkü küçük silahlar ve hatta daha büyük silahlar ucuz ve elde edilmesi kolaydır. Buna ilaveten, geçmişte yaşanmış, husumet içeren durumlar hatırlanmaya ya da yeni olumsuzluklar yaratılmaya hazırdır. Ayrılmanın, otoritenin veya yönetimi tamamen ele almanın getirdiği rahatlık çekici gelir, şiddet içeren çatışma potansiyeli açığa çıkarak devlet gücüyümüş gibi gelişir ve meşruiyet azalır.²⁹³

---

²⁹⁰ Rotberg, a.g.m., s.117.

²⁹¹ Rotberg, a.g.m., s.117.

²⁹² Rotberg, a.g.m., s.117.

²⁹³ Rotberg, a.g.m., s.118.

Ülke içinde yaşanan iç çatışmalar, sıcak savaşlar, başarısızlığın en önde gelen göstergesidir. Ancak, başarısızlık genellikle savaşın patlak vermesinden önce oluşur. Bu nedenle, karşılıklı düşmanlıkların kapsamı ve nasıl kullanıldığı, oluşacak başarısızlığı önemli ölçüde işaret eder. Keza, yöneticilerin azınlıklara, çalışan sınıfa ve halkın diğer zayıf veya marjinal kesimine karşı yaklaşımları da belirleyicidir.²⁹⁴ Devletlerin başarısızlıklarında önemli bir yer tutan çatışmalar günümüzde, birbirine karşı olan iki ülke arasında olmasından ziyade, toplumsal konuları içeren iç çatışmalardır. II. Dünya Savaşı öncesinde yaygın olan, dış saldırı sonucu devletlerin ortadan kalkması, 1945'den itibaren hemen hemen gerçekleşmemektedir.²⁹⁵ Günümüzde, iç çatışma ve savaşların yanı sıra, devletler ile devlet dışı aktörler arasında da savaşlar yaşanmaktadır. Devletlerarası savaşlar konvansiyonel iken, örgütlerle yapılan savaşlar farklı bir nitelik taşımaktadır. Devletler, merkezileşmeden uzak yapılanmaya sahip, yarı özerk örgütler ile savaşa hazırlıklı değildir.²⁹⁶ Bu nedenle devletler terör örgütleri ile sıcak çatışmalarda zorlanmaktadırlar. Başarısız devletler daha da zorlanmakta ve yok edilemeyen örgütler devletin otoritesini zayıflatmasına neden olmaktadır. Böylece de kısır bir döngü oluşmaktadır.

Devletlerin başarısızlıklarında bir başka etkeni de, uzun süre sömürge ülke konumunda olan devletlerin bu durumdan kurtulduktan sonra yaşadıkları sorunlar oluşturmaktadır. Sömürgeci devletlerin oluşturdukları suni sınırlar, etnik çatışmaya eğilimli entiteleri yaratmıştır. Sömürge yönetimleri, sömürge ülkelerde, ekonomik gelişimin evrimsel sürecinin tamamlanmasını engellemiştir.²⁹⁷ Siyasal gelişim sürecini de tersine çevirmiştir.²⁹⁸ Sonuçta,

---

²⁹⁴ Rotberg, a.g.m., 120.

²⁹⁵ Krasner and Pascual, "Addressing ...", a.g.m., s.155.

²⁹⁶ Carment, a.g.m., s.408.

²⁹⁷ Mohammed Ayoob, **The Third World Security Predicament**, Boulder CO.: Lynne Rienner, 1995, s.35.

²⁹⁸ Ayoob, a.g.e., s.36.

sömürgeci devletlerden kurtulan devletler çok zayıf entiteleri oluşturmuşlardır.²⁹⁹

Sömürge ülke konumundan yeni çıkan ülkelerde, kapitalist sistemin getirdiği ekonomik sorunlara, siyasal ve kültürel sorunlar da eklenmiştir. Çünkü ülkede yıllarca hüküm süren sömürgeci devletlerin, ekonomik, siyasal ve sosyolojik açıdan kalıntıları ve etkileri devam etmektedir. Sömürgeci devletlerin eski sömürge ülke içindeki işbirlikçi grupları ile bağlantıları sürmektedir. Bu durum da, tam bağımsızlık taraftarı ve eski sömürgeci devlet karşıtı gruplar ile işbirliğinden yana olan gruplar arasında çatışmalara neden olmaktadır. Tek bir etnik grup, sömürgeci devlet(ler) tarafından ulusal düzeyde, ekonomik ve siyasal süreçlere hükmetmesi için teşvik edilebilmekte ve sonuçta, diğer gruplarla karşı karşıya kalabilmektedir.³⁰⁰ Bu sorunlar, yıllarca sömürge devletler olan ve ardından bağımsız devlet konumuna getirilen Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde görülmektedir.

Bir başka neden de modernizasyonun istikrarsızlığı getiren etkileridir. Modernizasyon, sanayileşmeyi, şehirleşmeyi ve benzeri gelişmeleri içerir. Bu tür gelişmelere ait süreçler, etnik ve toplumsal gerilimleri yükseltir³⁰¹ ve böylece devletin oluşumunu engeller.³⁰²

Devletlerin başarısızlıklarının en önemli nedenlerinden biri de ekonomilerinin zayıf olmasıdır. Özellikle azgelişmiş ülkelerde görülen başarısızlıkta en önemli etken rolü kapitalizm üstlenmiştir. Küresel kapitalizm, dünyanın bir bölümüne (merkez) gelişmeyi getirirken, bir başka bölümüne de

---

²⁹⁹ George Sorensen, a.g.m., s.7.

³⁰⁰ Rene Lemarchand, "Patterns of State Collapse and Reconstruction in Central Africa: Reflections on the Crisis in the Great Lakes", **Afrika Spectrum**, s.32, 1997 (173-193)'den naklen Carment, a.g.m., s.423.

³⁰¹ Ayoob, a.g.e., s.37.

³⁰² Sorensen, a.g.m., s.7.

(çevre) az gelişmişliği getirmektedir. Sömürge konumundan kurtulan çevrede, dış sermayenin üstün pozisyonu nedeniyle kapitalizm olumsuz yönde değişikliğe uğramıştır.³⁰³

Devlet düzeninin bozulması, mevcut iş bölümü ve siyasal düzeni meşru kılan başlıca sosyal değerlerin başarısızlığından kaynaklanır. Bozulmakta olan devletler, hiyerarşik bir sosyal yapı içindeki çeşitli aktörlerin konumlarını meşru kılmak için var olan ideolojilerin başarısız olduğu geçiş evresindedir. Bu koşullar altında sonuç, sosyal ve siyasal düzenin çökmesi olur.³⁰⁴

Eğer önleyici diplomasi, çatışmanın önlenmesine ilişkin kararlar veya dış müdahaleler bu süreci önleyemezse, devlet, tamamen çökme tehlikesi ile karşı karşıya gelir. Sonunda da çöküntü, bölünme gerçekleşir veya hızla iç savaşa girilir. Devletin hükmü kalmaz ve o zaman halka sağlık hizmetleri bölgesel kuruluşlar ya da iyi niyetli veya hegemonik dış güçler tarafından sağlanır. (Örnek: Lübnan'da Suriye'nin, Tacikistan'da Rusya'nın varlığı.)³⁰⁵

C. Başarısız Devletlerin Oluşturduğu Tehditler

Başarısız Devletler, bölgesel ve küresel güvenlik ve istikrara karşı bir tehdit olarak görülmektedir.³⁰⁶ Çünkü ulusal hükümetler, düzenin başlıca temel yapısını oluşturmaktadırlar. Uluslararası güvenlik açısından, kaosa

---

³⁰³ Sorensen, a.g.m., s.13.

³⁰⁴ Carment, a.g.m., s.413.

³⁰⁵ Rotberg, a.g.m., s.118.

³⁰⁶ Winrich Kühne, Hildebrandt Ernst, **Evolving Global Governance Structures. Division of Labour and Co-operation between Regional and Global Security Arrangements**, SWP Study, 2001'den naklen Edig, a.g.m., s.173.

karşı korunmak için hem içeride hem dışarıda devlete güvenilmektedir. Sınırların ötesine ve dünyaya yayılmada anarşinin sınırlanmasında devlete sorumluluk düşmektedir. Devletler, siyasal faydaları halklarına temin etmek için mevcuttur. Görevlerini olması gerektiği şekilde yerine getirdiklerinde, uluslararası arenanın ve kendi iç ekonomik, siyasal ve sosyal gerçeklerine ait dinamik güçlerinin kısıtlamaları ile zorlamaları arasında arabuluculuk yaparlar.³⁰⁷

Başarısız devletler, kendi sınırları içinde kalan topraklarda güç kullanma ve otorite iddia etme kabiliyetinde olmadıkları için topraklarında meydana gelen idari boşluk, dünya düzeni için rahatsızlık oluşturur. Çünkü bir başka devlet, sahip olduğu yönetme kapasitesi ile bu boşluğu doldurmak isteyecektir. Başarısız devletler, istikrarsızlığın, kitle göçlerinin ve cinayetlerin nedenlerini beslemektedirler. Bu devletler aynı zamanda, terörün barındığı ve ihraç edildiği topraklara da sahip olmaktadır. Bu tür ülkelerin varlığı ve barındırdıkları istikrarsızlık, sadece kendi halklarının hayatını ve yaşantısını tehdit etmemekte, aynı zamanda, dünya barışını da tehlikeye atmaktadır.³⁰⁸ Çünkü bu ülkelerde silahlara daha kolay ulaşabilen örgütler, devlet içinde veya komşu ülkelere karşı saldırılar düzenleyebilmek için ülkede kendilerine üs teşkil edebilecek toprakların kontrolünü ele geçirebilirler. Özellikle, transnasyonal terör örgütleri, bu tür ortamlarda kök salabilir ve küresel güvenlik için bir tehlike oluştururlar.³⁰⁹

Özellikle, siyasette ve güvenlik konusunda boşluklara sahip başarısız devletler, transnasyonal terörizme katkıda bulunabilirler. Siyasi düşüncelerin barışçıl yollardan ifade edilmesinin mümkün olmaması halinde, engellenen gruplar, baskıcı rejimlere ve dış destekleyicilerine karşı şiddet eylemlerinde bulunabilirler. Benzer şekilde, sınırlarını ve topraklarını kontrol etmeyen

---

³⁰⁷ Rotberg, a.g.m., s.118.

³⁰⁸ Rotberg, a.g.m., s.117.

³⁰⁹ Krasner and Pascual, "Addressing ...", a.g.m., s.155.

devletler, terörist sızmaları ve eylemleri kolaylaştırırlar.³¹⁰ Devletin görevlerini yerine getirememesinden dolayı rahatça hareket edebilen ve kontrolü ele geçiren örgütler, devletin güvenliği için büyük tehlike oluştururlar. Bu örgütleri topraklarında barındıran başarısız devletler de ortaya çıkan anarşi açısından bir sorun olarak değerlendirilirler.³¹¹ Başarısız devletler, transnasyonel terörist örgütler için pek çok açıdan elverişli ortamlar sunduğu için çok caziptirler. Bu topraklar, teröristler için cennet niteliğinde güvenlik ve çatışma tecrübeleri, eğitim ve beyin yıkama yerleri sağlar. Sınırlardan rahatlıkla geçiş sağlanabildiği için silah ve teçhizata ulaşma imkanları fazladır. Finans kaynaklarının kendilerine ulaşımı da kolaydır. Bu topraklardan transit geçişi de rahatlıkla yapabilirler.³¹² Başarısız devletlerde, finansal işlerin, teçhizat ve personel geçişinin takibi de zordur.³¹³ Bu devletlerde, terör örgütlerinin operasyonları için hedefleri bulabilme ve vurabilme imkanları fazladır. Örgüte yeni elemanlar da rahatlıkla bulunur.³¹⁴ Çünkü devlet, ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan halkına temel hizmetleri sağlayamadığı için işsiz, aç ve sağlık, eğitim ve güvenlik hizmetlerinden yoksun halkın terör örgütlerinin ağına düşmesi çok kolaydır. Lübnan'daki terörist yapılanma bu duruma en belirgin örneği teşkil etmektedir.

Terör örgütleri, tamamen çökmüş değil de başarısız ama hala bazı hizmetlerin sunulduğu ülkeleri tercih ederler. Çünkü, örgüt faaliyetleri için birtakım hizmetlerin zor da olsa çalışıyor olması gerekir. Terör örgütleri, iletişim teknolojisi, ulaşım ve banka hizmetlerini içeren, küresel

---

³¹⁰ Steward Patrick, "Weak States and Global Threats: Fact or Fiction?", **The Washington Quarterly**, 29:2, The Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology, Spring 2006, s.36. (27-53); "Fighting Terrorism at Gleneagles", **The New York Times**, July 8, 2005, s.22.

³¹¹ Barry Posen, "The Security Dilemma and Ethnic Conflict", **Survival**, V.35, N.1, Spring 1993, s.28.

³¹² Patrick, a.g.m., s.34.

³¹³ Somalia, Countering Terrorism in a Failed State, International Crisis Group, Africa Report N.45, 23 May 2002, s.ii.

³¹⁴ Patrick, a.g.m., s.34.

ekonominin finansal ve lojistik altyapısına giriş imkanına sahip olmak isterler.³¹⁵

Başarısız devletler, uyuşturucu maddelerin üretimi, transferi ve ticareti, silah ve insan kaçakçılığı ve diğer yasa dışı maddelerin kaçakçılığını içeren transnasyonel suç organizasyonları ve bu tür faaliyetlerden elde edilen gelirlerin aklanması için uygun üs sağlamaktadırlar.³¹⁶ Bu uygun ortamda terör örgütleri, sadece silah temin etmekle kalmamakta, aynı zamanda, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı ile diğer yasadışı faaliyetler yoluyla gelir elde etmektedirler.

Devletler, temel sosyal ihtiyaçları karşılamazsa, radikal örgüt ağlarına bağlı yardım kuruluşları ve eğitim sistemi için boşluk yaratırlar. Etkin ekonomik kuruluşlardan yoksun devletler, durgun ekonomik gelişmeden dolayı sorun yaşarlar, siyasal aşırılıkları beslerler ve terörist örgütlerin finansmanını engelleyemezler.³¹⁷ Halkına iş ve gıda temin edemeyen başarısız devletler, teröristler için ideal ülkeye sahiptirler.³¹⁸

Devletler en fazla, çatışmalardan önce, sonra ve çatışmalar sırasında başarısız olma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Ülkede kaos meydana gelirse, terörizm, uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı ve diğer organize suç türleri artar. Buna örnek, 2001'de dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olan Afganistan'dır. Afganistan, ABD'de gerçekleştirilen terörist saldırılar için üs durumuna gelmiştir.³¹⁹

---

³¹⁵ Patrick, a.g.m., s.35.

³¹⁶ Patrick, a.g.m., s.38.

³¹⁷ Patrick, a.g.m., s.36.

³¹⁸ Fighting...” a.g.m., **The New York Times**, July 8, 2005, s.22.

³¹⁹ Krasner, and Pascual, “Addressing ...”, a.g.m., s.153.

Başarısız devletlerde, şiddet içeren çatışmalar ve aynı zamanda kontrol edilemeyen ve sızmaların olduğu sınırlar birbirini takip eden kısır döngü halini alır. Devlet yapısı zayıflayıp çöktükçe sınırlar daha sızılabilir hale gelir. Bu ülkeler sıklıkla, komşu ve çevre ülkelere siyasal istikrarsızlık, ekonomik bozukluk ve şiddet yayarlar. Buradaki risk, bitişik devletlerin de başarısız devletler olarak benzer özellikler taşıyor olmaları ve yeterince kontrol edilemeyen, sızmaların olduğu gevşek sınırlar ve şiddet içeren çatışmalar hususunda zayıf savunmaya sahip olmalarıdır. Kötü komşu, yönetişimi zayıflatabilir ve şiddeti teşvik edebilir. Çünkü bu devletler de başarısız devletlerdir. Bazı durumlarda, bitişik devletler, kendi siyasal amaçlarını paylaşan silahlı grupları destekleyerek diğer ülkede iç savaşı kışkırtırlar.³²⁰ Devlet yönetimini olumsuz yönde etkileyen ve şiddet içeren iç çatışmaları arttıran bir başka etken de transnasyonel ağlardır. İster etnik kimlik, ister siyasal eğilim, ister ekonomik çıkar temelli olsun, transnasyonel ağlar, yasa dışı, küçük silah, uyuşturucu veya insan ticareti yoluyla hükümetleri zayıflatır ve şiddet içeren çatışmaları alevlendirirler.³²¹

Başarısız devletler, organize suçlar için de aranılan ortamı hazırlar. Zaten günümüzde, organize suçlardaki artış, küreselleşmenin dinamikleri ile hız kazanmış durumdadır. Komünikasyonda, ulaşımda ve ticari kotaların kaldırılmasına ilişkin son gelişmeler ile finansal hizmetlerin kontrol edilememesi, kara para aklamadan uyuşturucu, silah ve insan ticaretine kadar yasa dışı faaliyetler için büyük fırsatlar yaratmıştır.³²² Kanunların olmadığı veya tam olarak uygulanmadığı, sınır kontrollerinin gevşek olduğu, sözleşme uygulamalarının olmadığı, kamu hizmetlerinin güvenilmez olduğu devletlerde suç ağları rahatlıkla yayılır. Transnasyonel suçlar, başarısız devletlerin kapasitesini azaltır. Suç grupları, çatışma alanlarında başarısız

---

³²⁰ Patrick, a.g.m., s.44.

³²¹ Patrick, a.g.m., s.44, 45.

³²² Justin Logan and Christoper Preble, "Failed States and Flawed Logic: The Case Against a Standing Nation-Building Office", **Policy Analysis**, N.560, January 11, 2006, <http://www.cato.org/pubs/pas/pa560.pdf>, 2 Şubat 2006.

devletlerin kapasitesini sömürme konusunda uzmanlaşmıştır. Böyle yerlerde siyasal otorite tartışılmaktadır ve/veya çatışma sonrasında resmi kurumlar çökmüştür.³²³ Organize suçlar arasında en yaygın olanlarından biri olan kara para aklama, özellikle küçük off shore finans merkezlerinde, zengin uluslarda veya orta gelirli ülkelerde olur. Nedeni ise çoğu başarısız devletin gerekli bankacılık sistemlerinden yoksun olmasıdır. Diğer taraftan, kara para aklamadan elde edilen kar, ya başarısız devletlerdeki faaliyetlerden elde edilir ya da bu tür devletlerden geçerek gelir.³²⁴ Lübnan'ın iç savaş öncesi ekonomik yapılanma da benzer bir durum arzemiştir.³²⁵

Başarısız devletlerin güçlendirilerek bu sınıflamadan çıkmasına yardımcı olmak amacıyla önleyici diplomasi, finansal yardım ve diğer metodlar kullanılmaktadır.³²⁶ Amerikan hükümetinin 2005 yılı Ulusal Savunma Strateji belgesinde, Amerikan ordusunun, zayıf devletleri, terörizm, yönetimi ele geçirme amaçlı ayaklanma ve organize suçlar ile mücadelesinde güçlendirmesi istenmiştir.³²⁷

Özellikle, 11 Eylül'den sonra terörizme, başta ABD olmak üzere Batı ülkeleri tarafından önem verilmesiyle topraklarında terörizmin yeşerdiği ülkeler önem kazanmıştır. Bu ülkeler, Afganistan, Burundi, Liberya, Sierra Leone, Somali ve Sudan'dır. Özellikle ABD, bu devletlere yardım çabalarını desteklemektedir.³²⁸ 2006'da Lübnan topraklarında yaşanan İsrail-Hizbullah savaşından sonra Lübnan da desteklenen ülkeler sınıfına girmiştir.

---

³²³ Patrick, a.g.m., s.38, 39.

³²⁴ Patrick, a.g.m., s.40.

³²⁵ Lübnan'da iç savaş öncesi ekonomik yapılanma, çalışmanın ikinci bölümünde "1975 İç Savaşı'nı Hazırlayan Nedenler" alt başlığında detaylı olarak yer almaktadır.

³²⁶ Rotberg, a.g.m., s.124.

³²⁷ National Defense Strategy of the United States of America, March 2005, <http://www.defenselink.mil/news/Mar2005/d20050318nds1>, 5 Mayıs 2005.

³²⁸ Rotberg, a.g.m., s.124.

Bu bölümde, tezde kullanılacak temel kavramlar incelenmiştir. Bu bağlamda, egemenlik ve egemenliğin dayanması gereken toplumsal rıza, bu bölümde üzerinde durulan öncelikli kavramları oluşturmaktadır. Egemenlik kavramı, tarihsel süreç içindeki evrimi ile geniş biçimde ele alınmış; günümüz tartışmaları ve egemenlik kavramına tipolojik yaklaşımlar, bu çalışmanın temel kavramı olan egemenliğin daha çok iç egemenlik ve Westphalia egemenliği çerçevesinde değerlendirilmesiyle bu konulara ağırlıkla değinilerek ele alınmıştır. Modern devlet anlayışında oldukça önemli bir değere sahip olan ulus ve ulus-devlet kavramları da egemenlik kavramının tartışıldığı bu bölümde tartışmanın önemli başlıkları olarak yer almıştır. Bölümün devamında, egemenliğe temel teşkil eden “otorite” tanımlaması siyasal otorite tartışmalarına yer verilmek suretiyle değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, devletin sahip olması gereken gücü, kuvvet ile toplumsal rızanın birleşmesinden elde edeceği yaklaşımı çerçevesinde bu ikisi arasındaki ilişkiler ağı analiz edilmiş, otorite ve rıza kavramları değerlendirilmiştir. Bölümün son başlığında, egemenlik ve otorite ilişkisinde doğrudan belirleyici bir rolü olduğunu savunduğumuz başarısız devletler kavramı, temel özellikleri, oluşum süreçleri ile bu süreçteki belirleyiciler ve bu devletlerin oluşturduğu tehditler çerçevesinde ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

LÜBNAN'DA MANDA DEVLETEN BAŞARISIZ DEVLETE GİDEN YOL

I. LÜBNAN'IN TOPLUMSAL YAPISI

Lübnan'ın toplumsal yapısını anlayabilmek için en önemli iki unsuru gözden geçirmekte fayda vardır. Bu iki unsurdan ilki dini yapı, ikincisi ise zaimlik müessesesidir. Lübnan toplumu, tarihinden kaynaklanan farklı dini ve etnik unsurları içermektedir. Ancak siyasi açıdan bakıldığında, Lübnan devletinin yapısında etnik yapıdan ziyade dinin çok önemli bir yeri teşkil ettiği görülmektedir. Devlet yapısında göze çarpan bir başka önemli unsur ise zaimlik müessesesinin varlığıdır. Devletin kurumsallıktan uzakta olmasının en önemli nedeni bu ikinci unsura dayanmaktadır. Devletin egemen bir güç olarak işlevini sürdürmesini engelleyen iç öğeler, din ve mezheplere dayalı siyasi sistem ile zaimlik müessesesinin toplum ve devlet üzerindeki ağırlığıdır.

A. Dini Yapı

Lübnan, farklı etnik ve dini grupların yer aldığı bir ülkedir. Bu bölgede tek tanrılı dinler olan İslamiyet ve Hıristiyanlık tarihte birbirine karşı sürekli mücadele içinde olmuştur.³²⁹ Ülkede özellikle dini açıdan farklılaşma, iktidar mücadelesinde grupların kimliği olarak ortaya çıkmış ve ülkedeki ulusal birliği, bütünleşmeyi engelleyen en önemli unsuru oluşturmuştur. Ülkedeki din ve mezhep çatışması ileri boyutlara ulaşarak iç savaşa kadar gitmiştir.

---

³²⁹ Dilip Hiro, *Lebanon – Fire and Embers*, London, Weidenfeld and Nicholson Ltd., 1993, s.1.

Lübnan'daki dini grupların kendi aralarındaki anlaşmazlık ve çatışmalar diğer devletler tarafından ülke üzerinde ve bölgede nüfuz mücadelesinde kullanılmış ve bu durum da Lübnan devletini zayıflatmıştır.

Ülkedeki farklı etnik ve dini toplulukların birbirleriyle ilişkisi ekonomik ve ticari açıdan alışveriş ile sınırlanmış, sosyal hayata yansımamıştır. Topluluklar arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler, sosyal açıdan bütünleşme için yeterli olamamıştır. Her topluluk, inançları, değerleri ve topluluk bilinci doğrultusunda kendi bağımsız sosyal sistemini oluşturmuştur. Daha da ötesi, her topluluk coğrafik açıdan ayrı yaşam bölgesine sahip olmuştur.³³⁰ Ayrı bölgelerde yaşama biçimi de ekonomi alanındaki mevcut sektörel paylaşımın keskinleşerek devamını sağlamış ve böylece etnik, dini ve mezhep farklılıklarına göre ekonomiye katılımda heterojen bir yapı elde edilememiştir. Bu durum, ekonomiden düşük pay alan kesimin durumunda iyileşme elde etme açısından önemli bir sorun teşkil etmiştir.

1932'den bu yana Lübnan'da nüfus sayımı yapılmamaktadır. Ancak, günümüzde tahmini olarak; nüfusun % 59'unu Müslümanlar (Şii, Sünni, Dürzi, İsmaili, Alevi veya Nusayri) oluşturmaktadır. Hıristiyan (Maruni Katolik, Rum Katolik, Katolik Melki, Ortodox Ermeni, Katolik Ermeni, Katolik Suriyeli, Roman Katolik, Suriye Ortodoks, Çaldin, Süryani, Kopt, Protestan) nüfusun oranı %39'dur. %1.3'lük kısmı ise geri kalanlar oluşturmaktadır.³³¹ Geri kalan grup içinde, Bahailer, Yahudiler bulunmaktadır. Ülkede az sayıda yaşayan Kürtler ise Sünni mezhebindedir.³³²

---

³³⁰ Latif Abul-Husn, **The Lebanese Conflict**, Colorado, Lynn Rienner Publishers, Inc., Boulder, 1998, s.6.

³³¹ Central Information Agency (CIA) The World Factbook 2006 – Lebanon. Bu kaynak, BM tarafından da resmi olarak kullanılmaktadır.

³³² David Gordon, **The Republic of Lebanon-Nation in Jeopardy**, Colorado, Westview Press, 1983, s.8, 9; Hiro, a.g.e., s.5.

1. Maruniler

Maruniliğin başlangıcı için iki kaynak gösterilir. Bu kaynakların biri, M.S. IV. yüzyılın sonları ile V. yüzyılın başlarında yaşamış olan Suriyeli keşiş St. Maron'dur. Diğeri de Marunilerin başlangıcı olarak M.S. 685-707 yıllarında Antakya Patrikliği yapmış olan St. John Maron'dur. St. John Maron, Marunilerin babası sayılır. Maruniler tek tanrıya inandıkları için, Bizans İmparatoru II. Justinianus (685-711) zamanında çeşitli işkencelere maruz kalmışlar, papazları idam edilmiş ve Antakya yakınlarındaki manastır ve kiliseleri yakılıp yıkılmıştır. Bu olayların sonucu olarak Marunilerin büyük bir kısmı Lübnan dağlarının kuzeyine çekilmiştir.³³³ 1095-1099 yılları arasında gerçekleşen Birinci Haçlı Seferi'nin sonucunda kazanılan başarı ile Latin Kudüs Krallığı kurulmuş ve kurulan bu krallık sınırlarını Sayda, Beyrut, Jubayl ve Trablus'a kadar genişletmiştir. Maruniler Hıristiyanların hüküm sürdüğü bu bölgenin bir parçası olmuşlardır.³³⁴

Maruniler yoğun olarak, Lübnan dağlarının batı eteklerinde, Trablusşam'ın kuzeyinde denize dökülen Nahr-al-Barid ile Beyrut'un kuzeyinde denize dökülen Nahr-al-Kelb arasında, güneyde de, Şuf bölgesindeki Dayr-al-Kamar ve Cezzin kesimlerinde bulunmaktadır.³³⁵ Bunun dışında, dağınık olarak Bekaa vadisinde ve Akkar tepelerinde de yaşamaktadırlar.³³⁶ Maruniler, inançları bakımından, Katolik kilisesine bağlıdırlar.³³⁷

---

³³³ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003, s.266.

³³⁴ Hiro, a.g.e., s.1.

³³⁵ A. Haluk Ülman, **1860 – 1861 Suriye Buhranı**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No.211-193, 1965 (Ankara, Dış Münasebetler Enstitüsü Yayınları, No.18, 1965. s.6.

³³⁶ William W. Harris, **Faces of Lebanon**, Princeton, Markus Wiener Publishers, 1997, s.71.

³³⁷ Ülman, a.g.e., s.6.

Maruniler, geçmiş tarihte kentten uzak, izole edilmiş bir şekilde köylerde yaşarken, IX. yüzyılda Batı tarzı iktisadi sistemin ülkeye girmesiyle Marunilerin bir kısmı ticaret ile uğraşmaya başladı. Böylece Beyrut'ta güçlü bir mevcudiyete sahip oldular.³³⁸ XVI. ve XVII. yüzyılda Lübnan'da sayısal açıdan en fazla nüfusa sahip mezhep Marunilerdi. Ancak sayıca fazla olmalarına rağmen ülkede etkinliğe sahip değillerdi.³³⁹ XIX. yüzyılın ortalarına kadar Dürzi hegemonyası altında uyum içinde yaşadılar.³⁴⁰ Ancak zamanla Dürzilerin üstünlüğü azalmaya başladı. Dürzi aileler arasındaki kanlı mücadele Dürzilerin gücünü azalttı. Ayrıca, önde gelen Dürzi ailelerden olan Şihab ve Abdullam ailelerinde zamanla kopmalar olması, bir kısmının Hıristiyanlığı benimsemesi de Dürzilerin gücünü azalttı.³⁴¹ Osmanlı döneminde de daha zayıf olan Maruniler, XX. yüzyıla yaklaştıkça gerek ekonomik gerek siyasal açıdan güçlenerek Lübnan'da en etkili mezhep grubu konumunu aldı.³⁴²

Orta Doğu ile Avrupa arasındaki ipek ticaretinin Lübnan üzerinden geçen kısmı Marunilerin kontrolü altındaydı. Bu da Marunilere ekonomik açıdan önemli bir avantaj sağlamaktaydı.³⁴³ 1584'de Roma'da açılan Maruni Koleji Lübnan'dan gelen Maruni çocuklara eğitim vererek Lübnan'a misyoner ve reformcu olarak göndermesi, Marunilerin Batı ile ilişkilerini arttırmasında etkili oldu. Nüfus olarak artmaları ve güçlenmeleri Dürzilerin yerini almalarını sağladı. Ayrıca, Manda yönetimi döneminde de Fransa ile ilişkilerini geliştirdiler, Vatikan ile de sıkı ilişki içindeydiler.³⁴⁴ Bu dönemde tanınan ekonomik ayrıcalıklar sayesinde Lübnan'ın en zengin topluluğu oldular. Lübnan'ın bağımsızlığının ilanından sonra Hıristiyan işadamları, ticaret ve

---

³³⁸ Harris, a.g.e., s.70, 71.

³³⁹ İrfan C. Acar, **Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s.1.

³⁴⁰ Abul-Husn, a.g.e., s.33.

³⁴¹ Acar, a.g.e., s.8.

³⁴² Acar, a.g.e., s.1.

³⁴³ Acar, a.g.e., s.8.

³⁴⁴ Abul-Husn, a.g.e., s.33.

endüstrinin büyük bir kısmına hakim durumdaydılar.³⁴⁵ 1920’de modern Lübnan’ın kurulmasından itibaren siyasal ve ekonomik gücü elinde bulunduran Marunilerin³⁴⁶ ülke içindeki ayrıcalıklı ve üstün konumu, 1943 Ulusal Paktı ile daha belirgin hale geldi. Cumhurbaşkanlığının yanı sıra üst düzey resmi görevlerin büyük bir kısmına sahip oldular. Maruniler, Araplara karşı siyasal otonomi ve otoritelerini korumaya yönelik olarak 1936’da Falanjist Parti (Kataib Parti)’yi kurdular. Bu örgütlenme, silahlı milis gücüne de sahipti.³⁴⁷ Statükocu yapılarıyla iç savaşta reformcu sol hareketi teşkil eden Lübnan Ulusal Hareketi (LUH)’ne karşı diğer Hıristiyanlar ile birlikte Lübnan Cephesi içinde yer aldılar. İç savaş sonrası Taif Anlaşması’yla kurulan yeni düzende siyasal gücü Müslümanlarla birlikte eşit bir şekilde paylaşmaya başladılar. Artık nüfus olarak da Müslümanlardan daha az bir nüfusa sahiptiler. 1990 verilerine göre Lübnan halkının yaklaşık %21’ini Maruniler oluşturmaktaydı.³⁴⁸

2. Sünniler

Sunni mezhebine dahil olan Müslümanlar, İslam inancı içindeki en geniş grubu oluşturmaktadırlar. Sünnilik, Hz. Peygamber ile ashabın dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyenler anlamında tabir edilen Ehl-i sünnet³⁴⁹ geleneğini takip etme, Sünni kavramı da Hz.Muhammed’in sünnetini takip eden anlamında kullanılmaktadır. Burada gelenekten kasıt,

---

³⁴⁵ David Gilmour, **Lebanon- The Fractured Country**, Oxford, Martin Robertson revize edilmiş ve güncelleştirilmiş baskı, 1987, s.75.

³⁴⁶ Walid Khalidi, **Conflict and Violence in Lebanon: Confrontation in the Middle East**, Cambridge, Center for International Affairs, Harvard University, Fourth Printing, 1984, s.14.

³⁴⁷ Acar, a.g.e., s.30.

³⁴⁸ Harris, a.g.e., s.70.

³⁴⁹ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.10, İstanbul, 1994, s.525.

H.z.Muhammed'in "Sünnet" denilen söz, fiill, zımni tasdik veya herhangi bir suretle konulmuş bir kanun hakkındaki hadisleridir.³⁵⁰

Sünniller, ilk üç halife (H.z.Ebu Bekir, H.z.Ömer ve H.z.Osman) ve H.z.Ali'ye güvenip kabul ederler. Sünnilerde halife, seçimle ya da ataları tarafından aday gösterilmek suretiyle belirlenmektedir.³⁵¹ Sünni Müslümanlar, bütün müslümanların Allah'ın itaat eden kulları olarak yasalar önünde eşit olduğuna inanırlar. Sünnilerde, İslamiyeti yorumlayacak yetkili bir makam ya da heyetin varlığı söz konusu değildir.³⁵²

Lübnan'daki Sünni varlığı, 634-639 yılları arasında bölgenin Müslüman Arap ordusunun istilasına uğraması ile açıklanmaktadır.³⁵³ Osmanlı devrinde Sünniler, aynı mezhebi paylaştıkları için ayrıcalıklı ve avantajlı bir konuma sahipti.³⁵⁴ Bu dönemde resmi devlet dinine bağlı olmaları nedeniyle Sünniler, Osmanlıların özel koruması altındaydı. Sünniler, Memlükler ve Osmanlılar döneminde yönetici sınıfı içinde yer aldıkları için diğer topluluklarla ilişkilerinde güçlü bir konumdaydı.³⁵⁵ Bu nedenle de kendilerini devlet yapısı ve merkezi otorite ile özdeşleştirdiler.³⁵⁶ Ancak, modern Lübnan devletinin kurulmasıyla birlikte siyasal statüleri zayıfladı ve devlet otoritesi içindeki konumlarını kaybettiler. Lübnan iç savaşında, LUH içinde aktif rol aldılar. Filistin Direniş Hareketi ile yakın ilişki kurdular ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nün Lübnan'dan çıkarılışı sırasında FKÖ saflarında çarpıştılar.³⁵⁷

---

³⁵⁰ İslam Ansiklopedisi, C.11, İstanbul Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1970, 242.

³⁵¹ Ignaz Goldziher, **Introduction to Islamic Theology and Law**, Princeton University Press, Princeton, 1981, s.183.

³⁵² George Makdisi, **The Rise of Humanism in Classical Islam and Christian West with Special Reference to Scholasticism**, Edinburg, Edinburg University Press, 1990, s.85.

³⁵³ Mohammad Ali Mekki, **Lubnan: Min al-Fath al-Arabi ila al Fath al-Osmani (Lebanon: From Arab conquest to Ottoman conquest)**, Beirut, An-Nahar Publishing House, 1977'den naklen Abul-Husn, a.g.e., s.39.

³⁵⁴ Acar, a.g.e., s.8.

³⁵⁵ Abul-Husn, a.g.e., s.40.

³⁵⁶ Abul-Husn, a.g.e., s.36.

³⁵⁷ Abul-Husn, a.g.e., s.40, 41.

Sünni nüfusun büyük bir kısmı Marunilerin ve Dürzilerin yerleşim alanı olan Dağlık Lübnan³⁵⁸,ın dışında yaşamışlardır. Halen de yoğun olarak ülkenin kıyı bölgesinde bulunan şehir ve kasabalarda bulunmaktadır.³⁵⁹

3. Şiiler

Şiilik, Şia kelimesinden türemiştir. Şia da, birisine uyanlar, aynı gruptan olanlar anlamına gelen Arapça bir kelimedir.³⁶⁰ Bir başka deyişle yandaş, taraf anlamına gelmektedir.³⁶¹ Şia, Hz. Muhammed'in ölümünün ardından Hz. Ali'nin meşru halife olarak kabul edilmesi hususunu başlangıç noktası olarak alan, birbirinden çok farklı İslami mezheplerin büyük bir zümresinin ortak adı olarak kullanılmıştır.³⁶² Şii kelimesi, Ali'nin taraftarları, Ali'nin Şia'sından türemiştir. Şiiler, İslamiyet'te, Hz. Muhammed'in ardından halifeliğin Hz. Muhammed'in amcasının oğlu Ali ile onun eşi ve peygamberin kızı Fatma'dan olan oğullarının halifelik hakkına sahip olduğuna inanmaktadırlar. Şiilikte iki büyük mezhep vardır: Onikiler ve Zaidiler. Lübnan'da yaşayan mezhep, Oniki İmamlar olup günümüzde çoğunluk olarak yaşadıkları ülke İran'dır. Bu mezhepteki Şiiler, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve gelen diğer imamların ardından son olarak onikinci imamın Mehdi olarak İslamiyetin altın çağını kurmak üzere geleceğine inanırlar. Diğer

---

³⁵⁸ Dağlık Lübnan terimi, çoğunluk olarak Maruni ve Dürzilerin yaşadığı Lübnan Dağları'nın orta kısmını isimlendirmek için ilk defa Osmanlı döneminde kullanılmıştır. Thomas Collelo, **Lebanon**, Ed. Thomas Collelo, Washington, U.S. Library of Congress, Federal Research Division, 1989, s.264.

³⁵⁹ Abul-Husn, a.g.e., s.6.

³⁶⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, **Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik**, İstanbul, Der Yayınları, 1987, s.21.

³⁶¹ Lindholm, a.g.e., s.283.

³⁶² A. Adıvar, v.d., İslam Ansiklopedisi, C.11, Eskişehir, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, 2001, s.502.

mezhepler ise, İsmailiye grubu, Dürziler, Aleviler, Ahlihak grubudur. Hariciler ve Yezidiler ise ne Sünni ne de Şii'dir.³⁶³

XI. yüzyılda Şiiler, Dağlık Lübnan'ın güney kısmındaki tepelerde, Bekaa vadisinde ve daha sonra Marunilerin ve Dürzilerin hakimiyet kurdukları Dağlık Lübnan'ın orta kısmının büyük bir bölümünde asıl nüfusu oluşturmaktaydı.³⁶⁴ Mütevaliler olarak da anılan Şii Müslümanlar, Suriye³⁶⁵ kıyılarının güneyine, Sayda ve Sur şehirleri arasındaki topraklara yerleşmişlerdi.³⁶⁶ Osmanlı döneminde Lübnan'ın güneyinin yanı sıra Bekaa Vadisi ve Baalbek civarında da yaşayan Şiilerin Sünniler kadar gücü yoktu. Bunun nedeni Osmanlıların Sünni mezhebinden olmasıydı.³⁶⁷ Bu nedenle, XVI. yüzyılda Şiiler, Sünni Osmanlılara karşı İran'ı desteklemişlerdi.³⁶⁸ Günümüzde Şiiler, Beyrut'un batısında, Beyrut'un güney varoşlarında, Bekaa vadisinde, Baalbek'te ve Lübnan'ın güney bölgesinde yaşamaktadırlar.

1920'ye kadar Şiiler, ülkenin siyasal sistemi içinde tam anlamıyla fiili olarak yer almadılar. Yaşam tarzı ve siyasal kültürü ile marjinal bir görüntü sergileyen Şiileri merkezi yönetim de ihmal etmişti. Feodal yapı içinde düşük seviyede sosyal hareketliliğe sahip köylü topluluk olan Şiiler, siyasal açıdan tam olarak temsil edilememe özelliği taşımaktadırlar.³⁶⁹ XIX. yüzyıl boyunca Şiiler, toplumun diğer kesimlerine nazaran eğitim ve gelir açısından daha düşük seviyede bulunmaktaydı.³⁷⁰ Hatta, Lübnan halkı içinde en az eğitim görmüş topluluğuydu. Ancak, XX. yüzyılda güney ve doğuya ani İsrail

---

³⁶³ Sir Reader Bullard, **The Middle East-A Political and Economic Survey**, London, Oxford University Press, Third Edition, 1958, s.44.

³⁶⁴ Harris, a.g.e., s.73.

³⁶⁵ O dönemde Lübnan toprakları Suriye vilayeti sınırları içinde yer almaktaydı.

³⁶⁶ Ülman, a.g.e. s.7, 8.

³⁶⁷ Acar, a.g.e., s.8.

³⁶⁸ Harris, a.g.e., s.73.

³⁶⁹ Abul-Husn, a.g.e., s.37.

³⁷⁰ Collelo, a.g.e., s.265.

saldırıları ve modern kentleşme yaşamı, geleneksel tarzlarını değiştirdi ve birçoğunun Beyrut'a göç etmesine neden oldu.

1926 yılındaki Fransız Kararnamesi'yle Caferi fıkhına uygun olarak Şiilerin dini özerkliği resmîlik kazandı. Böylece Şiiler, Osmanlılardan bu yana ilk defa cemaat haline geldiler ve Şii mahkemeleri de meşruluk kazandı.³⁷¹ Ancak, Şiilerin Osmanlı'dan beri, devlet otoritesine karşı ısrarla devam eden ilgisizliği 1960'lı yılların sonuna kadar devam etti.³⁷² Ulusal Pakt, Marunilerin çoğunluk olduğu dönemde yapıldığı için Şiilere ülke yönetiminde önemli pozisyon ve etkin görevler verilmemişti.³⁷³ Güneyden Beyrut'a göç ederek, siyasal erkin sahibi ve aynı zamanda ekonomik ve sosyal açıdan toplumun en üst seviyesinde yer alan Marunilerle yanyana yaşayan Şiiler bilinçlenerek daha fazla eğitim imkanı, parlamentoda daha fazla temsil ve yönetim kademesinde daha etkin pozisyon talebinde bulundular.³⁷⁴ Nüfuslarının iç savaştan sonra hızla artarak Marunilerin nüfusunu geride bırakması da önemli bir etkendi. Musa el-Sadr, özellikle Beyrut'un gecekondu semtlerinde yaşayan yoksul ve eğitim düzeyi düşük Şiilerin lideri konumunu aldı.³⁷⁵ Diğer bölgedeki Şiilerin çoğunluğunun desteğiyle 1974 yılında Musa el-Sadr'ın Emel örgütünü kurmasıyla Şii terörist hareketinin temelleri atıldı. 1979 İran İslam Devrimi'nin gerçekleşmesi ile güç kazanan Şiiler, örgütlenmeye islami fundamentalist yapıya sahip Hizbullah örgütü ile devam etti.

Günümüzde, Lübnan'da bulunan mezhepler içinde en fazla nüfusa sahip Şiiilerdir.³⁷⁶ 1968'de Şiilerin ülke nüfusuna oranının %18 olduğu

---

³⁷¹ Faik Bulut, **İslamcı Örgütler-2**, Ankara, Doruk Yayıncılık, Genişletilmiş 3. Basım, 1997, s.6.

³⁷² Abul-Husn, a.g.e., s.38.

³⁷³ Michael Johnson, **Class and Client in Beirut - The Sunni Muslim Community and the Lebanese State, 1840-1985**, London, Ithaca Press, 1986, s.5.

³⁷⁴ Johnson, a.g.e., s.170.

³⁷⁵ Johnson, a.g.e., s.170-171.

³⁷⁶ Johnson, a.g.e., s.5.

belirtilmektedir.³⁷⁷ 1990 verilerine göre ise, Lübnan nüfusunun yaklaşık %35'ini teşkil etmektedirler.³⁷⁸ Bu verilerden ülkede Şiilerin nüfus artış hızının yüksek olduğu görülmektedir.

4. Dürziler

Dürziler, Fatımilerin altıncı halifesi el-Hakim bin Emrullah'ın veziri Hamza bin Ali'nin kurduğu mezhebin üyeleridir. Hamza bin Ali'nin öğretisi, İsmaili fikrini³⁷⁹ daha da ileriye götürerek Allah'ın kendisini insanoğluna sunduğunu ve sonunda Fatımi halifesi el-Hakim'in bedeninde cisimleşeceğini iddia etmektedir.³⁸⁰ Fatımi halifesi el-Hakim, 1017 yılında, kendini Tanrı olarak ilan etmiş ve esrarlı bir şekilde ortadan kaybolmuştur. Ancak, Fatımi halifesi el-Hakim'in ölmediğine ve günün birinde Mehdi olarak ortaya çıkacağına inanırlar. Bu inançları, el-Hakim'den sonra gelen Fatımi halifeleri tarafından cezalandırılmalarına neden olmuştur. Bu cezalandırılmadan kurtulmak için de Darazi isminde bir din hocası önderliğinde Suriye'ye göçmüşlerdir.³⁸¹ Darazi (Anuş Tegin ad-Derezi) Hamza bin Ali'nin yakınıdır ve daha sonra da Müslümanlıktan çıktığı için mürted olarak sayılmıştır. Dürzi ismi de Darazi'nin yoğun propagandalarından dolayı gelmektedir.³⁸² Bir söylentiye göre de, XII. yüzyılda Suriye'de kalıp yurtlarına dönmeyen haçlılar

³⁷⁷ Farzana Shaiki, **İslam and Islamic Groups: A Worldwide Reference Guide**, Essex, Longman, 1992, s.140.

³⁷⁸ Harris, a.g.e., s.72. Charles Lindholm de Lübnan nüfusunun üçte birini Şiilerin oluşturduğunu belirtmektedir. Lindholm, a.g.e., s.283.

³⁷⁹ İsmaili fikrine göre imamlar, Tek Allah'tan gelen Akıllar'ın cisimleşmiş halleridir. Albert Hourani, **A History of the Arab Peoples**, Harvard University Pres, 1991, s.185. İslamiyette, Müslüman toplumun başına geçme şeklinin Hz. Muhammed'in kızı Fatıma'nın soyundan olduğu görüşünü benimseyen Fatımilerden altıncı Fatımi imamı Cafer el-Sadık'ın 765'de ölmesinin ardından taraftarları iki gruba ayrıldı ve oğulları Musa ve İsmail'in imamlık haklarını desteklediler. İsmailiye olarak adlandırılan grup, İsmail'in imamlık iddiasını desteklemektedirler. Bernard Lewis, **Ortadoğu**, çev. Selen Y. Kölay, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 3. Baskı, 1995, s.93, 94.

³⁸⁰ Hourani, a.g.e., s.185.

³⁸¹ M.C. Şihabetin Tekindağ, **İslam Ansiklopedisi**, C. III, s.665-672.

³⁸² **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, s.40.

Müslümanların baskısında kalınca, Comte de Dreux'ün önderliğinde dağlara çekilmiştir. Burada Hıristiyanlar bölgenin yerlileriyle evlenerek kendi topluluklarını kurmuşlardır. Dürzi ismi de, Dreux adının bozulmasıyla bu topluluğun adı olmuştur.³⁸³

Dürziler, iman ve amelle ilgili olarak dört ana esasa sahiptir. Bu esaslardan birincisi; Hakim bin Emrullah'ın ilah olduğuna inanmak, ikincisi; Hamza Hakim'in peygamberi olduğu için Hamza bin Ali'yi mahlukatın en şerefli olarak tanımak, üçüncüsü; İlahi emirleri talim ve telkin eden hudud ve vezieleri tanımak, dördüncüsü; yedi esası bilmek ve yerine getirmektir.³⁸⁴ Kişisel davranışlarda yerine getirilmesi gereken yedi esas ise; doğru sözlülük, din kardeşlerini korumak, varolmayana ibadetten vazgeçmek, iblisler ve azgınlardan uzaklaşmak, Hakim bin Emrullah'ı her devirde tek ilah olarak tanımak, Hakim'in hüküm ve fiiline rıza göstermek ve her durumda Hakim'in hükmüne boyun eğmektir.³⁸⁵ Dürziler, islamın beş şartı olan kelime-i şهادet, namaz, oruç, hac ve zekat'ın yerine yedi esası yerine getirmektedirler.³⁸⁶

Dürzi cemaatini Şiilere yaklaştıran en önemli husus "velayet" konusudur. İslam dininin velayet kuralıyla tamamlanabileceğine inanırlar. Bir başka deyişle, Hz. Muhammedin damadı Hz. Ali'nin ilahi buyrukla vasi tayin edildiğini ve onun Allah'ın velisi olduğuna inanırlar. Bu inanca Sünniler sahip değildir. Ezan okunurken de "Muhammed Allah'ın resulüdür" ibaresine "Ali Allah'ın velisidir" ibaresini eklerler. Dürziler bu yönden Şiilerle yakınlaşmasına karşın bu konuda ayırıcı önemli bir özelliğe sahiptirler O da, velayet makamını dini çerçeveye sınırlamak, bunu dünyevi işlere karıştırmamaktır.³⁸⁷ Burada Dürzilerin önemli bir özelliği ortaya çıkmaktadır.; Dürzilerin Şariat'ı

³⁸³ M.C. Şihabettin Tekindağ, **İslam Ansiklopedisi**, C. III, 466.

³⁸⁴ **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, s.40.

³⁸⁵ **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, s.43, 44.

³⁸⁶ **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, s.43.

³⁸⁷ Faik Bulut, **Ortadoğu'nun Solan Renkleri**, İstanbul, Berfin Yayınları, Şubat 2002, s.106, 107.

kabul etmedikleri ve laik bir dünya düzeni benimsedikleri anlaşılmaktadır. Dürzilerde Hz. Ali övgüsü (tevela) olmasına rağmen, ilk üç halife olan Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ı yerme (teberra) Alevi ve Şiilerdeki kadar belirgin değildir.³⁸⁸

Dürzilerin 1017 yılında Lübnan'da buldukları bölge, Güney Lübnan'da Hermon Dağı yakınlarındaki Vadi al-Taym'dı.³⁸⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü dönemde Beyrut'un doğusu ile güneydoğusu arasında bulunan ve "Şuf" olarak nitelendirilen dağlık bölgede,³⁹⁰ ülke bağımsız olduğu tarihlerde ise Dağlık Lübnan bölgesinin güneyinde yoğun olarak yaşamaktaydılar.³⁹¹ Günümüzde Dürziler, Şuf dağlarının yanı sıra, Batı Beyrut, el-Metn, Hasbaya ve Rashayya'da yaşamaktadır.³⁹²

Tanzimat'a kadar, o dönemde Suriye toprakları içinde yer alan Lübnan'daki Dürziler arasında feodal beylik sistemi egemendi. Prensin yerini alan "emir"ler aynı topraklarda beraber yaşadıkları Maruniler ile nüfuz mücadelesi verdiler. Tanzimat, emirlik sistemini kaldırınca, emirlerin yerini aristokrat aileler aldı.³⁹³ Osmanlı döneminde güçlü ve egemen olduğu görülen Dürzi ailelerin arasında sürekli bir çekişme mevcuttu. Bu çekişme, XVI. yüzyılda Kaysit ve Yemenit olarak adlandırılan iki kabile arasında geçmiş ve Kaysit kabilesinin üstünlüğü ile sonuçlanmıştı. Daha sonra da Canpolat, Şihab, Aslan, Talhuk, Abullam ve Abdulmalik aileleri arasında güç çekişmesi yaşanmıştır. Osmanlı döneminde Şihab ailesi, Dürziler arasında

---

³⁸⁸ Bulut, **Ortadoğu'nun...** a.g.e. s.107.

³⁸⁹ Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2002, s.150.

³⁹⁰ Acar, a.g.e., s.7.

³⁹¹ Hourani, a.g.e., s.429.

³⁹² Collelo, a.g.e., s.263.

³⁹³ Bulut, **Ortadoğu'nun...** a.g.e., s.113.

en güçlü olanıydı. Daha sonra liderlik Canpolat ailesine geçmiştir.³⁹⁴ Dürziler arasındaki bu çekişme, özellikle silahlı mücadeleye dönüştüğü zamanlarda Dürzileri yıpratmış ve Hıristiyanları daha güçlü bir konuma getirmiştir.³⁹⁵

Dürzilerin lideri olarak çıkan Kemal Canpolat, 1949 yılında İlerici Sosyalist Parti (İSP)'yi kurarak Hıristiyanlar ile mücadeleye girdi. Lübnan Parlamentosu'nda Şuf milletvekili olarak görev yapan Kemal Canpolat, İSP'yi kurmasının ardından Arap ulusal birliğini savunarak Nasır'ın Arap Milliyetçiliği düşüncesini destekledi. Tevhid'i tedrisat kanununun çıkarılması, cemaat esasına göre bölünme ortaya çıkmasına karşı mevcut anayasanın laiklik ilkesi doğrultusunda değiştirilmesi, yabancı kuruluşların millileştirilmesi gibi siyasal reformlar önerdi. Canpolat, ekonomik ve siyasal açıdan üstün konumda olan Hıristiyanlara karşı anayasanın yeniden düzenlenmesini savunarak siyasetin dini ve etnik temeller üzerine kurulmuş olmasına eleştiri getirdi.³⁹⁶ Kemal Canpolat, 1969 yılında, Hıristiyanların statükocu cephesine karşı kurulan ve İSP'nin de dahil olduğu LUH'nin lideri oldu. İç savaştan itibaren Hıristiyanlara karşı, oluşturduğu militer kuvvet ile silahlı mücadele verdi. 1977 yılında uğradığı suikast sonucu ölen Kemal Canpolat'ın yerine oğlu Velid Canpolat geçerek aynı çizgiyi devam ettirmektedir.

B. Sosyal Yapı: Zaimlik müessesesi

Arapların çoğunluk olarak yaşadıkları Orta Doğu'da genel olarak aile ve mezhep bağlılığı gibi birincil toplumsal bağların çok güçlü olduğu görülmektedir.³⁹⁷ İbn-i Haldun'un "asabiyet (asabiyya)"³⁹⁸ olarak adlandırdığı

³⁹⁴ Acar, a.g.e., s.7.

³⁹⁵ Acar, a.g.e., s.9.

³⁹⁶ Bulut, **Ortadoğu'nun...** a.g.e.,s. 143.

³⁹⁷ Oral Sander, **Siyasi Tarih - 1918-1994**, Ankara,İmge Kitabevi, 5. Baskı 1994, S.73.

bu bağlar, bölgedeki diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi Lübnan'da da mevcuttur. Bu bağların siyasal ve ekonomik çıkar üzerine yapılanması, ülkede zaimlik müessesesini oluşturmuştur.

Lübnan'da zaimlik müessesesi, feodal yapının yıkılmasından sonra ortaya çıkmıştır. 1841'de Maruniler ile Dürziler arasında ekonomik ve sosyal nedenlerden kaynaklanan uyuşmazlık³⁹⁹ çatışmaya dönüşünce, Osmanlı, Lübnan idaresinde gerekli değişikliği yapmak üzere Hariciye vekili Şekip Efendi'yi Beyrut'a göndermişti. Şekip Efendi'nin Lübnan'ın yönetiminde yaptığı düzenlemeyle; Lübnan'ın idaresini bir kanun ve nizama bağladı ve feodal beylerin haklarına bir sınır getirildi.⁴⁰⁰ Dürziler ile Marunilerin çatışmasını önlemek amacıyla görevden alınan III. Beşir'in yerine getirilen Ömer Paşa döneminde, Dağlık Lübnan'ın güneyindeki Dürzi bölgesine Dürzi kaymakam, kuzeyindeki Maruni bölgesine de Maruni kaymakam getirilerek iki kaymakamlık dönemi başlatılmıştı. Şekip Efendi, yaptığı düzenlemede bu idare şeklini teyid etti.⁴⁰¹ Ayrıca kaymakamların tayinini de Sayda valisinden alarak Babıaliye verdi. Böylece mahalli etkilerin kaymakam tayini konusunda rol oynaması engellenmiş oldu. Bunun yanı sıra, her din ve mezhepten halkın mahalli idareye katılmasını sağlamak amacıyla yönelik her kaymakamlıkta bir karma meclis kurmuştu. Her topluluk bu mecliste iki üye ile temsil edilecek ancak, Şiilerin bir üyesi olacaktı. Meclis aynı zamanda yargılama yapacağı

---

³⁹⁸ Arapça'da "asabiyet (asabiyya)", akrabalık grupları içinde, bireylerin birbirlerine kan bağları ile bağlandıkları aile, klan ve kabile gibi birimlerden oluşan önemli bir dayanışma odağı yaratmasıdır. Asabiyetin en büyük özelliği, kabile ve cemaati teşkil eden fertler arasında kuvvetli bir birlik, sağlam bir dayanışma, sürekli bir yardımlaşma ve tabiatın gelen bir koruma hissi, şuru ve inancıdır. Haldun, a.g.e., s.95, 96.

³⁹⁹ II. Beşir Emirliği döneminde Dürzilerden alınan topraklar Hıristiyanlara verilmişti. Ayrıca Dürzilerden birçok lider sürgüne gönderilmiş, mallarına da el konmuştu. Böylece, ekonomik yönden, Dürziler aleyhine ve Maruniler lehine bir eşitsizlik olmuştu. II. Beşir Emirliği'nin son bularak 1840 yılında Osmanlıların III. Beşir'i Emir olarak tayin etmesinin ardından Dürziler kendilerinden alınan toprakları geri talep etti ancak, Hıristiyanlar vermek istemedi. Daha sonra Maruni Patrik bir bildiri yayımlayarak Dürzi feodal topraklarında yaşayan Marunilerin Dürzi reislerin hukuki tasarrufuna uymamalarını istedi. Bu bildiri, Dürziler ile Marunilerin arasında iyice gererek önemli bir sorun teşkil etti. Acar, a.g.e., s.12.

⁴⁰⁰ Ülman, a.g.e., s.19.

⁴⁰¹ Acar, a.g.e., s.14-15.

için her topluluğun iki üyesinden biri kanun adamları arasından seçilerek kadı adını alacak, diğerleri de müsteşar ünvanını alacaktı. Meclisin idari yetkileri sınırlıydı ve kaymakamın göndermediği işlere bakamayacaktı.⁴⁰² Bu düzen, yerli idarecilerin bağımsızlığına, böylece de feodal haklara bir sınır getirdiği ve halkı karma meclisler yoluyla mahalli idarede söz sahibi yaptığı için toprak sahiplerinin yüzyıllardır Lübnan'da sürdürdükleri nüfuzunu kökünden sarsmıştı.⁴⁰³ Bu durum, Lübnan'daki sosyal ve ekonomik gelişmeyi hızlandırdı. Ancak bu gelişme Dürzilerden çok Maruniler üzerinde oldu. Çünkü, geleneklere bağlı, kapalı bir toplum olan Dürziler şeyh ve emirlerine bağlı kalmaya devam ettiler. Büyük bir çoğunluğu tarımla uğraşmadıkları için toprağın sahibi olma gayretleri olmadı. Çalıştıkları toprağı kendi mülkiyetine geçirme çabası Maruni köylüler için önem arzemiştir.⁴⁰⁴ Feodaliteden yana olan ve Dürzileri destekleyen İngiltere ile nüfuz mücadelesi içinde olan Fransa'nın kışkırtmasıyla, 1958'de Maruni köylüler feodal yapıyı değiştirmek ve toprak sahibi olmak için Maruni ve Dürzi feodal soylulara karşı ayaklandılar. Dürzi köylüler dindaşlarının yanında yer aldığı için bu ayaklanma kısa sürede din temelli bir iç savaşa dönüştü.⁴⁰⁵ Bu durum, 9 Haziran 1861'de Osmanlı Devleti tarafından oluşturulan "Lübnan Nizamnamesi" ile son buldu. Lübnan Nizamnamesi ile feodal haklar kalkmış ve herkes kanun önünde eşit olmuştu.⁴⁰⁶ Ancak bu sefer de yarı feodal bir özellik gösteren zaimlik müessesesi ortaya çıkarak toplumsal yapıyı belirlemiştir.

Lübnan'da, yarı feodal, bölgesel ve dini liderler olan "Zaimler", politik yaşamın en önemli aktörleridir. Kurdukları düzen de "Zaimlik müessesesi" olarak geçer. Çıkarlarını ön planda tutan zaimler, tuttıkları kimseleri

---

⁴⁰² Ülman, a.g.e., s.19-21.

⁴⁰³ Ülman, a.g.e., s.25.

⁴⁰⁴ Adel İsmail, **Histoire du Liban du XVIIème siècle a nos jours**, Vol. IV: Redressement et Déclin du Féodalisme libanais, 1840-1861, Beirut, 1958'den naklen Ülman, a.g.e., s.26.

⁴⁰⁵ Oral Sander, "Lübnan'daki Bunalımın Tarihsel ve Toplumsal Nedenleri", **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 37, S. 3-4, 1982, s.223.

⁴⁰⁶ Ülman, a.g.e., s.121.

kayıracak modernizasyon yanlılarını cezalandıran bir politika izlemişlerdir.⁴⁰⁷ Bunun sebebi de, kendilerinin baş aktörü olduğu bu sistemin değişmemesi, kendi iktidarlarının devamının sağlanması arzularıdır. Zaimlik müessesesi, Lübnan'ın kırsal kesiminde görülmekteydi. Ancak, Fransız Mandası döneminde göç eden Şiiler tarafından şehre taşınmıştır. Güney Lübnan'daki köylüler, yarı feodal liderlerini zaim olarak isimlendiriyorlardı. 1960 ve 1970'lerde zaimler kentlerden ziyade kırsal alanların liderleriydi. Bu zaimlerin büyük bir kısmı, toprak sahibi eski feodal ailelerin soylarından gelmekteydi. Güney Lübnan'da As'ads ve Bekaa vadisinin kuzeyinde bulunan Hamadas isimli Şii aileler, Dağlık Lübnan'ın Şuf bölgesinde yaşayan Dürzi Canpolat ve Lübnan'ın kuzeyinde bulunan Zgharta'da yerleşik Maruni Franjiye aileleri bu feodal ailelerine örnektir.⁴⁰⁸

Lübnan'da cemaatler devletin içinde bağımsız olarak kalmış, liderleri olan zaimler de devletin iktidarını ve kurumlarını, devletin kendi yasal haklarını tanıdığı sürece kabul etmişlerdir. Böylece zaimler devletin meşruiyetini kendi cemaatlerinin önüne geçirmemişlerdir.⁴⁰⁹ Lübnan'da, hakimiyeti elinde bulunduran zaimlerin oluşturduğu yapı, ülkenin siyasal sistemine kişisel özelliklerini sokmuştur. Aile, kendi cemaatinin üyelerine iş, güvenlik, siyasal etki gibi ödül niteliğinde ayrıcalıklar vermesi karşılığında cemaatinden kişisel bağlılık elde etmektedir. Ülkedeki siyasal partiler din ve mezhep temelli olmalarının yanı sıra, zaimlere göre de yapılanmaktadır. Siyasal görüş ayrılıkları, belirli bir ideolojiden ziyade aile ve din bağlılığına dayanmaktadır.⁴¹⁰ Zaimler, bakan ya da milletvekili olmadıkları dönemde, sadece milletvekili grupları üzerinde değil, aynı zamanda hükümetteki bakanlar üzerinde de kontrol sağlayabilecek güce sahip siyasal liderlerdi.

---

⁴⁰⁷ Marianne Heiberg, "Lübnan Sorunu ve Gelecekteki Savaşlar İçin Uyarılar", çev. Zeynep B. Bagana, C.XI, S.1, Ankara, **Dış Politika, Dış Politika Enstitüsü**, Şubat 1984, s.34.

⁴⁰⁸ Johnson, a.g.e., s.47.

⁴⁰⁹ Kais Firro, "Suriye, Lübnan ve İsrail'deki Dürziler", **Orta Doğu'da Etnisite, Çoğulculuk ve Devlet**, Der. Milton J. Esman and Itamar Rabinovich, Çev. Zafer Avşar, İstanbul, Avesta Ltd. Şti., 2004, s.267.

⁴¹⁰ Sander, a.g.m., s.222, 223.

Kendilerine bağı grubun üzerinde sahip oldukları güç de hükümetten daha fazlaydı. Ancak her zaim belli bölge üzerinde güce sahipti. Örneğin, Raşid Karami, Trablus'da en güçlü zaim iken, Beyrut'ta, başbakan olmadığı dönemde desteğe sahip değildi. Beyrut'ta Saib Selam güç sahibiydi. Edde ailesinin güç bölgesi Byblos, Franjiyelerin ise, Zghorta'daydı. Özellikle 1958 isyanı ve iç savaş dönemlerinde hükümet zaimlerin güç bölgeleri üzerinde hiçbir kontrole olamamıştır. Nitekim 1958 ayaklanmasında, Trablus, Karami tarafından, Şuf bölgesi, güneydoğu Beyrut ise Canpolat tarafından, Basta; Beyrut'un üçte birini kaplayan bölge, Saib Selam tarafından yönetilmekteydi. Bu bölgelerde hükümetin hiçbir kontrolü yoktu. Hatta, ayaklanmayı yönlendiren Saib Selam'ın kendi silahlı kuvvetleri ile koruduğu evine saldırması için hükümetten gelen emiri ordu komutanı yerine getirmeyi reddetmişti.⁴¹¹

Kendi otoritesini devletin otoritesinin üstünde tutan Lübnan'daki aileler, yüzyıllar boyunca kendi aralarında da güç mücadelesi içinde olmuşlardır. Bu ailelerin en bilinenleri Hıristiyanlardan; Cemayel, Chamoun, Huri, Edde, Müslümanlardan; Selam, Karami, Sulh, Berri ve Dürzi Canpolat'tır. Çıkarlar ve dengeler, bu ailelerin zaman zaman karışık biçimde biraraya gelerek ittifak kurmalarına sebep olmuştur.⁴¹² Ailelerin liderliği babadan oğula geçmiştir. Raşid Karami, babasının Trablus'taki, Saib Selam da yine babasının Beyrut'taki Sünniler üzerindeki gücünü devraldı. Emile Edde'nin ölümünden sonra oğlu Raymond, babasından neredeyse tamamen farklı fikirlere sahip olmasına rağmen Ulusal Blok'un lideri oldu. Dürzi lider Kemal Canpolat'ın 1977 yılında uğradığı suikast sonucu ölmesinin ardından 28 yaşındaki oğlu Velid Canpolat, sadece babasının pozisyonunu devralmadı, aynı zamanda sol ittifakın da lideri oldu. Velid Canpolat, siyasi deneyime sahip olmamasına rağmen, muhalefet olmaksızın İSP başkanlığına seçildi. Bir başka örnek, Myrna Bustani'nin milletvekili seçilmesidir. Maruni zaim Emile Bustani'nin

⁴¹¹ Gilmour, a.g.e., s.34-37.

⁴¹² Acar, a.g.e., s.3.

öldürülmesinin ardından Bustani ailesi, kızı Myrna Bustani'nin babasının yerine geçmesi kararı almakla kalmadı, aynı zamanda muhalefet olmaksızın seçilmesini de sağladı. Pierre Cemayel ve Camille Chamoun soy avantajına sahip olmadan kendi güçlerini yaratan iki önemli zaimdi. 1976'nın ortalarından itibaren Cemayel'in Falanjist Parti'sinin milisleri, oğlu Beşir Cemayel, Chamoun'un Ulusal Liberal Parti (ULP)'sinin milisleri de, yine oğlu Danny Chamoun tarafından komuta edildi.⁴¹³

Lübnan'ın bağımsızlığından 1975 tarihinde başlayan iç savaşa kadarki dönemde Sünni Beyrut'ta beş önemli zaim bulunmaktaydı. Bunlardan ikisi; Özellikle 1940 ve 1950'lerde Sünni politikalarda üstünlüğe sahip olan Sulhlar, Sami as-Sulh ve Sulh ailesinin küçük bir kolundan gelen, Sami'nin evinde yetişen ve onun erkek yeğeni olarak bilinen Raşid'dir. Diğer önemli zaimler; Abdullah el-Yafi, Saib Salam ve Uthman ad-Dana'dır. Uthman ad-Dana hariç, diğer zaimlerin hepsi çeşitli dönemlerde başbakanlık ve birçok bakanlık görevlerinde bulunmuşlardı. Uthman ad-Dana da birçok bakanlık görevini yürütmüştü.⁴¹⁴ Maruni zaimler; Pierre Cemayel, Raymond Edde ve Camille Chamoun, Şii zaimler; Kemal Asaad, Sabri Hamadeh ve Imam Musa Sadr'dır.⁴¹⁵

II OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE LÜBNAN

A. Lübnan'ın Özel Statü Kazanmasından Önceki Durumu

---

⁴¹³ Gilmour, a.g.e., s.36.

⁴¹⁴ Johnson, a.g.e., s.47-49.

⁴¹⁵ Gilmour, a.g.e., s.36.

Günümüzdeki Lübnan, geçmişte, siyasi sınırların belirlenmesi ile oluşturulan bir toprak parçasını oluşturmakta, coğrafi bir kavram niteliği taşımamaktadır. Hititler, Aramiler, Fenikeliler zamanında da olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu döneminde de, Yavuz Sultan Selim 1516'de Suriye topraklarını fethettiğinde, Lübnan, Suriye toprakları ve Suriye kavramı içinde yer almış, ayrı bir toprak parçası olarak nitelendirilmemişti.⁴¹⁶ “Büyük Suriye” olarak adlandırılan bu bölgede, Suriye ve Lübnan'ın yanı sıra bugünkü Irak'ın bir kısmı ve Filistin de yer almaktaydı.⁴¹⁷

Arapların Şam olarak nitelendirdikleri eski Suriye, geniş bir ülkeyi ifade etmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu ülkeyi, Halep, Şam, Sayda (bugünkü Sidon) ve Bağdat olmak üzere dört eyalete bölmüştü. Bölgenin en eski halkı olan Araplara, Süryanilere ve Fenikelilere sonradan Romalılar, Hıristiyanlar ve Türkler karıştı.⁴¹⁸ Suriye halkı çeşitli din ve mezhepten oluşmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun burayı fethetmesine kadar ortak dile sahip olamayan halk, fetihten sonra Arapça'yı ortak dil olarak kullanmaya başladı. Dini yapı olarak, İslamın esas mezheplerinin yanı sıra Dürziler bulunmaktaydı. Hıristiyanlar arasında ise, Katoliklerden Maruniler önemli bir topluluk olarak yer tutmaktaydı. Bunların yanı sıra, Rum (Katolik ve Ortodoks), Ermeniler (Kotolik, Protestan ve Gregoriyen), Süryani-Latin ve Protestanlar diğer din ve mezhepleri teşkil etmekteydi. XIX. yüzyılda Suriye'de din ve mezhepler “milliyet” kavramına eşitti. Bu nedenle de din ve mezhepler arasında sürekli çekişmeler, anlaşmazlıklar ve çatışmalar oluyordu.⁴¹⁹

---

⁴¹⁶ Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994, s.490.

⁴¹⁷ Ülman, a.g.e., s.3, 4.

⁴¹⁸ Ülman, a.g.e., s.6.

⁴¹⁹ Armaoğlu, **19. Yüzyıl ...**, a.g.e., s.266; Ülman, a.g.e., s.6.

Suriye, XIX. yüzyılda Avrupa devletlerinin sömürgeci yayılma politikaları açısından önemli bir hedef teşkil etmişti. 1878 Berlin Antlaşması'na kadar Osmanlı Devleti'nin "Toprak bütünlüğü" ilkesi, İngiltere'nin de Orta Doğu'da izlediği politikanın temelini oluşturmuştu.⁴²⁰ İngiltere ve Fransa arasında da bölge üzerinde nüfuz kurma mücadeleleri yaşanmıştı. Osmanlı Devleti'nin hakimiyet kurduğu topraklar üzerindeki ilk Katolik misyonerler, Fransız papazlar olmuştu. Bu papazlar, Suriye'de ve Lübnan'da halkın çeşitli din ve mezhebin üyesi olması nedeniyle, çok elverişli bir çalışma olanağı bulmuşlardı. İngiltere ise, bölgede özellikle Dürziler üzerinde etkili olmak istemişler, bunun için de ilk olarak kültürel açıdan yakınlaşma çalışmaları başlatılmıştı. İngiltere'nin, Dürziler arasında öğretim kampanyası açması ve Dürzilerin ileri gelen şeyhlerinden Numan Canpolat'ın kardeşine İngiltere'de eğitim aldırma çalışmaları, Dürziler ile yakın ilişkiler kurarak onlar üzerinde etki sağlama amacına yönelikti.⁴²¹

1856'da Padişah Abdülmecid tarafından yayınlanan Islahat Fermanı, Suriye'deki din ve mezhepler arasındaki anlaşmazlıkların artmasına neden oldu. Islahat Fermanı ile, Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında eşitlik sağlanması amaçlanmıştı. Ferman, Hıristiyanlara yeni haklar tanıyarak onları Müslümanların seviyesine getiriyordu.⁴²² Müslümanlar ile Hıristiyanların kavgasına İngiliz ve Fransız Konsolosları da karıştı. Bunun sonucunda İngiltere ve Fransa savaş gemilerini bölgeye göndererek fiili müdahalede bulundu. Müslüman halk arasında da büyük bir tepkiye yol açan bu olay, Uluslararası Hukuk açısından da Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahale olarak değerlendirilmekteydi. Hukuki yönden Müslümanlar ile eşit duruma gelen Maruniler teşkilatlanmaya önem vermişlerdi. Eşitlik, Fransız himayesi

---

⁴²⁰ Ülman, a.g.e., s.8-11, 12.

⁴²¹ Ülman, a.g.e., s.9.

⁴²² Islahat Fermanı'nın tam metni için bakınız: J.C. Hurewitz, **The Middle East and North Africa in World Politics-A Documentary Record**, Vol.I: 1535 – 1914, New Haven, Yale University Pres, Second Edition, 1975, s.315-318.

ile birleşince Müslümanları tedigin etmişti. Bunun karşısında Dürziler de daha çok silahlanmaya başladılar.⁴²³

1860'lara gelirken, bölgede, Avrupa ile ithalat ve ihracat gelişmeye başladı. İhracat ve ithalat yapan tüccarlar aynı zamanda üretimin örgütlenmesinde de önemli bir rol oynamaya başlamıştı. Tüccarlar, toprak sahiplerine sermaye sağlıyor, üretilmesi gereken ürünün cinsine karar veriyor, ürünü işliyor ve satıyordu. Bunları yapanların büyük bir kısmı Avrupalı, geri kalanları da bölgenin Hıristiyan ve Yahudi tüccarlarıydı. Bölgedeki bu gelişmeler, ekonominin canlanmasını sağlamıştır. İslam dünyası ise bu gelişmeleri bir tehdit olarak algıladı. Tüm bu gelişmelerin sonucunda da bölgede Hıristiyanlara karşı şiddet hareketi başladı. Lübnan'ın dağlık vadilerinde bulunan Maruniler, Hıristiyanlar ve Dürziler, ortak çıkarlar ve resmi ilişkiler çerçevesi içinde ortak bir yaşam sürdürüyorlardı. Bu dini cemaatlere ait toprak sahiplerinin oluşturduğu bir hiyerarşi vardı ve Osmanlı Devleti tarafından baş vergi mültezimi adıyla kabul edilen Şıhab'ın bir üyesi bu hiyerarşinin başında bulunmaktaydı. Ancak, 1830'lardan itibaren, nüfus ve yerel iktidardaki değişiklikler, köylülerin toprak ağalarından duyduğu memnuniyetsizlik, Osmanlı Devleti'nin doğrudan denetim sağlamaya yönelik merkezîyetçi politikaları ve İngiltere ile Fransa'nın bölgeye müdahaleleri yüzünden bu düzen bozulmaya başladı. Bu gelişmeler sonucu, Lübnan'da ortak yaşam bozuldu ve Dürziler ile Maruniler arasında bir iç savaş oldu. Bu iç savaş, İslahat Fermanı ile Osmanlı Devleti'nin getirdiği reformlara ve Avrupalıların bu reformlarla oluşan çıkarlarına muhalefetin bir tepkisiydi. Bu durum, Avrupalı güçlerin müdahalesine meydan vererek Lübnan'ın özel bir statü kazandığı "Lübnan Nizamnamesi" 'nin imzalanmasına neden oldu.⁴²⁴

---

⁴²³ Ülman, a.g.e., s.35.

⁴²⁴ Hourani, a.g.e., s.276, 277.

Fransa'nın Kuzey Afrika'daki girişimleri İslam politikasının tek hareketi değildi. 1860'da Lübnan'da Maruniler ve Dürziler arasındaki sürtüşme başlayınca Fransa Hıristiyan Marunileri, İngiltere ise Dürzileri tutmuştur. Zira Doğu'da hemen her zaman azınlıklar, Avrupa politikasının merkezinde yer almıştır. Büyük devletlerin her biri kendine göre azınlıklardan birini seçiyor ve onları koruduğunu iddia ederek "çıkarlarını" teminat altına alıyorlardı.⁴²⁵

B. Lübnan Nizamnamesi

Osmanlı Devleti, başarılı bir politika izleyerek oluşturduğu Lübnan Nizamnamesi ile Suriye'nin yarı-bağımsız bir statü almasını engellemiştir. Hint yolunun güvenliğini, güçlü bir yönetim altında olan yarı-bağımsız bir düzenin sağlayacağı düşüncesinde olan İngiltere, Osmanlı Devleti'nin Fransa'nın bölgedeki kuvvetlerini kendilerine karşı koz olarak kullanması sonucu, Suriye konusundaki taleplerini geri çekmişti. Osmanlı Devleti, Suriye'ye yarı-bağımsızlık statüsü vermemiş ancak, Lübnan Nizamnamesinde açıkça belirtildiği gibi, Lübnan'a Milletlerarası bir statü verilmesini engelleyememiştir. 9 Haziran 1861'de İstanbul'da imzalanan 17 maddelik Lübnan Nizamnamesi, Milletlerarası bir antlaşma niteliğini taşıyordu.⁴²⁶

Lübnan Nizamnamesi'nin ana hatları şunlardır:⁴²⁷

- Lübnan, İstanbul'dan atanacak bir Hıristiyan mutasarrıf tarafından yönetilecektir. Mutasarrıfın atanmasından önce, büyük devletlerin elçilerinin görüşleri alınacaktır. Mutasarrıf, yürütme yetki ve görevini

⁴²⁵ Edward Said, **Oryantalizm**, çev. Nezih Uzel, İstanbul, İrfan Yayıncılık, Mart 1998, s.264.

⁴²⁶ Ülman, a.g.e., s.125-127.

⁴²⁷ Hurewitz, a.g.e., s.346-349.

elinde bulunduracak, zabıta vasıtasıyla kamu güvenliği ve düzenini sağlayacaktır. Lübnan halkını oluşturan topluluklardan her biri, mutasarrıfın yanında birer milletvekili bulunduracaktır.

- Feodal haklar kalkacak, herkes kanun karşısında eşit olacaktır.
- Lübnan'da Maruni, Dürzi, Katolik Rum, Ortodoks Rum, Şii ve Sünnilerden ikişer üyeden oluşan merkezi bir yönetim meclisi kurulacaktır. Bu meclis, vergilerin dağıtılması ve gelirlerin ve harcamaların denetimi ile meşgul olacaktır. Ayrıca Mutasarrıf'a da danışmanlık görevini yerine getirecektir.
- Lübnan, altı ilçeye bölünecek ve her ilçede hangi topluluk çoğunluk olarak yaşıyorsa, o çoğunluk içinden Mutasarrıf tarafından seçilecek bir müdür o ilçenin yönetiminden sorumlu olacaktır. Bunun yanı sıra, her ilçede, o ilçedeki dini cemaatlerin temsilcilerinden meydana gelen bir mahalli yönetim meclisi kurulacaktır. İlçeler, kendi içlerinde bucaklara ayrılacaktır.
- Her ilçede Asliye Mahkemesi, merkezde de Yüksek Yargı Kurulu bulunacaktır.

Lübnan Nizamnamesi'nin ardından ilk Lübnan Mutasarrıfı bir Katolik Ermeni olan Telgraf Müdürü Davit Efendi olmuştur.⁴²⁸

---

⁴²⁸ Armaoğlu, **19. Yüzyıl...**, a.g.e., s.266.

Lübnan Nizamnamesi ile Lübnan'da, tüm dini grupların dahil edildiği, din ve mezhep esasına göre siyasi yönetime katılımı öngören idari bir yapılanma oluşturulmuştu. Bu tarihten sonra, Lübnan'da iç çatışma ve sorunlar azalmış, ekonomik gelişme sağlanmıştı. Tarım, inşaat ve ticaret sektörlerinde gelişmeler kaydedilmiş, A.B.D. ile ekonomik ilişkiler de geliştirilmişti. Ancak, tüm bu iyi yöndeki gelişmelerin yanı sıra, dini çeşitlilikten doğan sorunlar da bulunmaktaydı. Yeni idare türünden Maruniler hiçbir zaman hoşnut olmamışlar, mutasarrıflarla ilişkilerinde mesafeli olmuşlardı. Bu arada da Hıristiyan Maruni milliyetçiliğini geliştirmişler, kendilerinin dostu olan ve koruyuculuğunu yapan Fransa'nın da bu milliyetçilik hareketinde desteğini almışlardı.⁴²⁹

Lübnan Nizamnamesine kadar Osmanlı yönetimindeki, Halep, Şam, Sayda ve Bağdat olmak üzere dört eyalete bölünen Suriye sınırları içinde yer alan Lübnan toprakları, Lübnan Nizamnamesi ile ayrı bir kaymakamlık haline getirilmiş ve bir Hıristiyan mutasarrıfın yönetimine verilmiştir.⁴³⁰

III. OSMANLI DEVLETİ SONRASI LÜBNAN'IN FRANSIZ YÖNETİMİ ALTINDAKİ DÖNEMİ

A. Kral Faysal'ın Fransızlara Karşı Yenilgisi

Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Arap halkını Osmanlı Devletine karşı kışkırtarak Mekke Şerifi Hüseyin ile Arap İmparatorluğu veya bir Arap Devletleri Federasyonu kurulmasına dair garanti vermek suretiyle

⁴²⁹ Acar, a.g.e., s.19.

⁴³⁰ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.490.

Sykes-Picot Anlaşması yapmıştı.⁴³¹ Bu arada, 1916 yılında Rusya, Fransa ile yaptığı anlaşmalarla Orta Doğu bölgesinin kendisi ile Fransa arasında paylaşılmasını garanti altına alma çalışmalarını yürüttü. Ancak, 1917 yılında Çarlık Rusyası'nın devrilmesi ve Bolşeviklerin iktidara gelmesi ile, İngiltere'nin hesapları ortaya çıktı. Zira, Bolşevikler, Çarlık Rusyası'nın yaptığı, Sykes-Picot da dahil olmak üzere tüm gizli anlaşmaları açıkladılar.⁴³² Bunun üzerine, A.B.D. bu gizli anlaşmaları tanımayacağını açıklayınca, baskı altında kalan İngiltere ve Fransa, 7 Kasım 1918 tarihinde Orta Doğu hakkında bir ortak deklarasyon yayınladılar.⁴³³ “Uzun zamandan beri Türklerin zulmü altında yaşayan halkların kurtuluşu için” savaştıkları söylemini öne süren bu iki devlet, Orta Doğu'da halkların serbest seçimlerine dayanan milli hükümet ve idareler kuracaklarını bildirdiler. Ancak, bu iki ülkenin Orta Doğu hakkındaki gerçek politikasının, bu deklarasyon ile tam aksi yönde olduğu, Paris Barış Konferansı'nda ortaya çıktı. Hicaz Kralı Hüseyin, oğlu Faysal'ı Paris Barış Konferansı'na gönderdi. Bu konferansta Faysal, Arap halklarının bağımsızlığını savunmuş olmasına karşın, İngiltere ve Fransa, Hüseyin'in Suriye üzerindeki monarşisini tanımakla birlikte, Arap memleketlerinde manda rejimi kurulmasına karar verdiler. 1920 Nisanında toplanan San Remo Konferansı'nda bu iki ülke, konferansa Amerika'nın da katılmasından yararlanarak Orta Doğu'daki manda rejimlerini aralarında paylaştılar. 24 Nisan 1920'de San Remo Konferansı ile, Suriye ve Lübnan⁴³⁴ Fransız, Irak, Ürdün ve Filistin de İngiliz mandalarına verildi.⁴³⁵ Bu Konferans ile, 1918 yılında fiilen başlayan Lübnan topraklarının işgali 1920 tarihinde

⁴³¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918'e)**, Ankara, İmge Kitabevi, 5. Baskı, 1997, s.277, 278.

⁴³² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914 – 1995**, C. 1-2, Ankara, Alkım Yayınevi, 1995, s.197.

⁴³³ Deklarasyonun Metni: Great Britain and Palestine, 1915-1945, London, Oxford University Press, (Royal Institute of International Affairs), 1946, 149-150; Frank P. Chambers, Christina Phelps Harris, Charles C. Bayley, **This Age of Conflict: A Contemporary World History, 1914 to the Present day**, New York, Harcourt, Brace, 1950, Appendices Section, XII, XIII; J. C. Hurewitz, **Diplomacy in the Near and Middle East**, Vol. II: 1914-1956 New Jersey, Princeton, D. Van Nostrand Co. Inc., 1956, s.30' dan naklen Armaoğlu, **20. Yüzyıl ...**, a.g.e., s.197.

⁴³⁴ San Remo Konferansı'nda, Lübnan deyimini geçmemiş, Suriye deyimini yer almıştı. Çünkü, o tarihte Suriye, Lübnan topraklarını da içine alan bir bölgeydi.

⁴³⁵ Armaoğlu, **20. Yüzyıl**,... a.g.e., s.198.

resmiyet kazanmıştır. Çünkü, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya'nın idaresi altında olan toprakların bağımsızlığa hazır olmadığı gerekçesi ile bir geçiş dönemi olarak manda rejimi altına alınması prensip olarak kabul edilmiş,⁴³⁶ San Remo ile de paylaşım gerçekleştirilmiştir.

San Remo Konferansı'ndan bir ay önce, 1920 Martında Şam'da bir eşraf kongresi toplanarak Filistin ve Lübnan'ı da içine alan büyük Suriye krallığını ilan etmiş ve krallığa da Hicaz Kralı Hüseyin'in oğlu Faysal'ı getirmişti. Ancak, San Remo Konferansı'nda bu tanınmadı ve Filistin, Suriye'den ayrılarak İngiliz mandasına verildi.⁴³⁷ Bundan sonra Suriye'de Faysal, bağımsız bir devlet kurma girişiminde bulundu ancak bu girişim, Fransızlar tarafından bastırıldı. Böylece Suriye ve 1861'de Lübnan Nizamnamesi ile oluşturulan imtiyazlı bölgenin uzantısı olarak Lübnan olmak üzere iki siyasal varlık oluşturulmuştu.⁴³⁸ Bu gelişmelerin ardından ayaklanma çıktı. Fransa bu ayaklanmayı bastırabilmek için bölgeye askeri kuvvet sevk etmek zorunda kalarak Şam'a girdi ve Faysal'ı tahtından indirdi. Bu olaydan sonra Fransa, Suriye'yi sıkı askeri idare altında tutmaya başladı.⁴³⁹

B. Büyük Suriye'nin Bölünmesi - Lübnan'ın Suriye'den Ayrılması

Fransa, Suriye'yi elde etme mücadelesinin ardından, ülkede kendine olan muhalefetin bütünlüğünü parçalayarak zayıflatmak amacıyla Suriye'yi bölme planını gerçekleştirdi. Bu amaçla, Fransız Yüksek Komiseri General

---

⁴³⁶ Acar, a.g.e., s.24.

⁴³⁷ Armaoğlu, **20. Yüzyıl**,...a.g.e., s.198.

⁴³⁸ Hourani, a.g.e., s.355.

⁴³⁹ Armaoğlu, **20. Yüzyıl**,...a.g.e., s.198.

Gouraud, 31 Ağustos 1920'de bir tamim yayınlayarak Fransa'ya daha sadık olan ve Fransa ile tarihi bağları bulunan, Beyrut, Bekaa, Trablusşam, Sayda ve Sur'u kapsayan Lübnan topraklarını Suriye'den ayırarak Lübnan devletini kurdu.⁴⁴⁰ Böylece Fransız mandası tarafından sınırları cetvelle çizilmek suretiyle Lübnan devleti tarihsel süreçten geçmeden bir günde yaratılmış oldu. Lübnan'ın Fransa tarafından kuruluşu, hem Lübnan'ın devlet olması hem de Lübnan ulusunun oluşmasındaki engellerin başlangıcını teşkil etmektedir. Fransa, daha büyük Lübnan'ın ilanını, politik müttefiklerinden onay, Marunilerden de destek alarak gerçekleştirmişti. Yeni ülkenin toprakları, Dürzilerin ve Marunilerin atalarından kalma Dağlık Lübnan temelli olup, Müslümanların çoğunluk olarak yaşadığı ve aynı zamanda da Rum Ortodokslarının da bulunduğu kıyı şehirlerini içine alan kuzeyde Trablus (Tripoli)'dan güneyde Sur (Tyre) ve Şii Müslümanların yine çoğunluk olarak yaşadıkları güney Sayda (Sidon) ve Bekaa Vadisini içine almaktaydı.⁴⁴¹ Bu toprakları içine alan bölgede bugünkü Lübnan (Grand Liban) devleti oluşturulacaktı. Fransa'nın beklentisi, bu yeni devletin Marunilerin yönetiminde ve Müslüman Arap Orta Doğu bölgesinde sürekli olarak Fransa'ya bağımlı olmasıydı. Bu durum, Müslümanlarda büyük rahatsızlık yaratacaktı. Müslümanlar, bin yıllık yönetici çoğunluk konumundan azınlık konumuna düşecekler ve sadece Fransızlara değil, hamiliğini Fransa'nın yaptığı Marunilere tabi olacaklardı. Bunun yanı sıra, Lübnan'ın yeni bir devlet olarak kuruluşu ile daha önce de varolan Hıristiyan-Müslüman ayrımı iyice belirginleştirilmiş olacaktı.⁴⁴² Fransa'nın Suriye'den ayırdığı Lübnan toprakları, Osmanlı İmparatorluğu zamanındakinin iki misli idi. Gouraud, geri kalan Suriye topraklarını da eyaletlere ayırarak bir federal sistem kurdu.⁴⁴³ Amaç, Fransa'ya karşı oluşan muhalefetin birliğini ve gücünü zayıflatmaktı.⁴⁴⁴ General Gouraud, Lübnan'ın kuruluşunu açıkladığı tarihte, Lübnan'ın

⁴⁴⁰ Armaoğlu, **20. Yüzyıl**,...a.g.e., s.198; Acar, a.g.e., s.24.

⁴⁴¹ Robert G. Rabil, **Embattled Neighbors – Syria, Israel and Lebanon**, Colarado, U.S.A., Lynne Rienner Publishers Inc. 2003, s.46; Heiberg, a.g.m., s.33.

⁴⁴² Khalidi, a.g.e., s.34-35.

⁴⁴³ Armaoğlu, **20. Yüzyıl**,...a.g.e., s.198.

⁴⁴⁴ Acar, a.g.e., s.25.

geleceğine ilişkin farklı görüşe sahip iki siyasal eğilim bulunmaktaydı: Kiyanizm ve Suriye birlikçiliği. Bunlardan Kiyanistler, Lübnan'ın Suriye'den ayrılarak daha büyük bir Lübnan'ın kurulmasını talep etmekteydiler. Kiyanistler, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından önce, amaçlarını gerçekleştirme arzusundaydılar. I.DS'nin sona ermesi ile 1919'da Paris Barış Konferansı sırasında, Yukarı Lübnan'ın (Lübnan Dağı) İdari Konsey Başkanı Daud Ammun, Müttefikler Yüksek Konseyi'ne de bu taleplerini sunmuştu. Kiyanistler'in bu talepleri üç nedene dayanmaktaydı: Birincisi, bu toprakların geçmişte Lübnan'a ait olması ve Osmanlı Devleti tarafından parçalanarak ayrılmasıydı.⁴⁴⁵ İkincisi, bu topraklar, varolabilmeleri için yaşamsal derecede önem taşımaktaydı. Bu topraklar olmadan ticaret ve tarım yapmaları mümkün olmayacak ve göç etmek zorunda kalacaklar ya da açlık tehlikesi ile karşı karşıya kalacaklardı.⁴⁴⁶ Üçüncüsü ise, yeni toprakların Lübnan'a dahil edilmesi, self-determinasyon ilkesine uyacaktır. Çünkü, bu topraklarda yaşayan halkın büyük bir kısmı, Lübnan'ın kurulabilmesi için Fransız hükümetini istiyorlardı. Kiyanistlerin, Fransız mandasını istemelerinin nedeni, Fransa'nın, Lübnan'ın komşularına karşı ülkeyi korumasıydı. Çünkü Fransa, Suriye birlikçilerine, Pan-İslamizm'e, Arap milliyetçiliğine ve diğer benzeri akımlara karşı Lübnan'ın özgürlüğünü garanti altına almaktaydı. Kiyanist seçkinler arasında, Emil Edde, Şeyh Bishara Huri, Clarlars Debbas, Eyüp Tabet gibi isimler bulunmaktaydı. Bu seçkin grup, I.DS öncesinde de Beyrut'un Lübnanlılar Derneği'nde (Jam'iyyat Beirut al-lubnanniya – the Lebanese Society of Beirut) aktif olarak faaliyet göstermekteydiler.⁴⁴⁷

Lübnan'ın kuruluşunun ardından, Gouraud, Fransız Yüksek Komiseri'nin altında, çeşitli mezheplerin temsilcilerinden oluşan 17 kişilik bir "Danışma Konseyi" kurdu. Gouraud, 8 Mart 1922 tarihinde, demokratik

---

⁴⁴⁵ Raghid Solh, "The Attitude of the Arab Nationalists towards Greater Lebanon during the 1930s", **Lebanon: a History of Conflict and Consensus**, ed. Nadim Shehadi and Dana Haffar Mills, London, The Center for Lebanese Studies, 1988, s.150.

⁴⁴⁶ Y. Mizhir, **Tarikh lubnan al-'amm**, Vol. II (n.d.), 889-898'den naklen Solh, a.g.m., s.150.

⁴⁴⁷ Solh, a.g.m., s.150-152.

Lübnan devletine bir adım daha yaklaşarak, ülkedeki bütün din ve mezheplerin temsil edildiği ve erkek seçmenler tarafından seçilen bir “Temsilciler Meclisi” kurdu. Ancak, bu Meclis, 1925 yılında, zamanın Fransız Yüksek Komiseri General Maurice Sarrail tarafından feshedildi.⁴⁴⁸ Bu Temsilciler Meclisi, sözde bir meclisti. Çünkü Fransız mandası, seçime müdahalelerde bulundu. Suriye ile birleşmeyi amaçlayan Suriye birlikçilerine ve Arap milliyetçilerine seçimden geri çekilmeleri için doğrudan baskı yaptı. Meclisin üçte biri devlet başkanı tarafından atanmaktaydı. Fransız mandasının politikası, Suriye birlikçilerini ve Arap milliyetçilerini siyasal sürecin dışında tutmaktı. Buna karşı, aralarında Ömer Beyhum, Abdülhamit Karami, Riyad Solh, Abdullah Yafi ve Sobhi Haydar’ın olduğu Suriye birlikçileri, sadece konferans düzenlemekle yetinmişlerdir.⁴⁴⁹

C. Bağımsızlığa Giden Yol: İlk Anayasa

Suriye’de Arapların ve Dürzilerin Fransız manda rejimine karşı isyan başlatmaları karşısında, Lübnan’daki Hıristiyanlar, Dürziler ve Müslümanlar Fransız manda idaresi ile işbirliği içinde oldular. Amaçları daha fazla otonomiye sahip olmaktı. Fransız Yüksek Komiseri De Jouvenel, bu işbirliğine karşılık da Anayasa taahhüdünde bulunmuştu. De Jouvenel, Suriye’deki isyanı bastırmasının ardından, feshedilen Meclisi yeniden toplayarak bir Anayasa hazırlaması konusunda yetki verdi ve Meclis içerisinde kurulan Anayasa Hazırlama Komisyonu tarafından hazırlanan Anayasa, 23 Mayıs 1926 tarihinde Mecliste kabul edildi.⁴⁵⁰

---

⁴⁴⁸ Acar, a.g.e., s.25.

⁴⁴⁹ Solh, a.g.m., s.153.

⁴⁵⁰ Acar, a.g.e., s.25.

De Jouvenel, Meclis üyelerini milletvekili olarak tanıdı ve 16 kişilik Senato oluşturdu. Meclis ve Senato, Grek-Ortodoks Charles Debbas'ı ilk Cumhurbaşkanlığı görevine getirdi. Ancak, önemli bir pürüz, üst düzey görevlilerin hangi din ve mezhepten olacağı konusu idi. Anayasada üst düzey görevlerin adil bir şekilde verilmesi belirtilmekteydi ancak, net bir çözüm yoktu. Uygulamada da genellikle Fransız ve Roma Katolik okullarında yetişen Maruni Hıristiyanlar bu görevlere gelmekteydiler.⁴⁵¹ Böylece, Marunilerin siyasal hegemonyası da belirginleşmiş oldu.

Etnik ve dini farklılıklara sahip olan bu gruplardan oluşan bir Büyük Lübnan – Grand Liban – Devletini oluşturmayı amaçlayan Fransa, farklı dinlerin dengesine dayalı bir yönetim sistemini oluşturmuştur. Bu sisteme göre, merkezi hükümetteki, yasama kurumundaki ve devlet bürokrasisindeki görevler nüfusun dağılımına göre dengeli bir şekilde paylaşılacaktı. Maruni Hıristiyanlarının üst düzey görevlere getirilmesinin gerekçesi olarak da sonuçları tartışılan 1922 nüfus sayımı gösterilmiştir.⁴⁵² Bu düzenlemeyle, Fransa, kendisine yakın Maruni Hıristiyanları aracılığıyla, Lübnan üzerindeki etkisini sürdürmeye devam edecekti.

Anayasaya göre, Lübnan içişlerinde serbestti ancak, dış ilişkilerinde ise Fransız Yüksek Komiseri yetkiliydi. Yüksek Komiser ayrıca, kanunları veto etme, Meclis'i feshetme ve Anayasa'yı askıya alma yetkilerine sahipti.⁴⁵³ Bu, Lübnan için tam egemenlik anlamını taşımamakla birlikte bağımsızlığa giden yolda önemli bir adımdı.

“Büyük Lübnan-Grand Liban” olarak adlandırılan toprakların genişletilerek Fransız Mandası'na katılmasıyla oluşturulan Lübnan'da

---

⁴⁵¹ Acar, a.g.e., s.26.

⁴⁵² Heiberg, a.g.m., s.34.

⁴⁵³ Acar, a.g.e., s.26.

özellikle güney sahillerinde Sur ve Bekaa vadisinde çoğunluk olarak yaşayan Müslümanlar, Hıristiyanların yönetimi altında, Arap dünyasından kopmuş bir şekilde yaşamak istemiyorlardı. Sünniler, Dürziler ve Grek-Ortodokslar, Sünnilerin çoğunluk olarak yaşadıkları Suriye'ye bağlanma düşüncesindeydiler. Sünniler zaten 1920'lerin başından itibaren Lübnan'daki Hıristiyanlarla ilişkilerinde soğuk davranmakta, buna karşın Suriye'deki etkin kişi ve gruplarla temaslarını sürdürmekteydiler. Şiiilerin büyük bir kısmı ise, Suriye'de azınlık olarak yaşamaktansa Lübnan'da söz sahibi olan bir topluluk olarak yaşamayı tercih etmekteydiler. Bu durumun ülkede sorun yaratacak şekilde belirginleşmesini önlemeye yönelik olarak Fransa da, 1926 ve 1929'da Cumhurbaşkanı olarak Grek-Ortodoks Charles Dabbas'ı seçti. Başbakanlık ise, Anayasa'nın kabulünden sonraki dönemlerde Hıristiyanların elinde kalmıştı. 1927-1929 döneminde Bishara Huri, 1929-1932 döneminde ise, Emile Edde Başbakan oldu. Emile Edde ve Bishara Huri arasında nüfuz çekişmesi yaşanmaktaydı. Edde, Fransa yanlısı tutum izlemekte ve Fransa'nın desteğine dayanarak Arap dünyasından tamamen ayrı bir politika izlenmesini savunmaktaydı. Ayrıca, Müslümanlara da sempati ile bakmıyordu. Huri ise, ülkedeki Müslüman ve Dürziler ile işbirliği yapma taraftarıydı. Lübnan'ın coğrafi ve kültürel yapısını dikkate alarak Suriye ile birleşmesi ve Arap Milliyetçiliği tehditlerine karşı, Hıristiyanların Müslümanlara yaklaşarak bazı tavizler vermesi ve iki grubun işbirliği yapması gerektiğini savunuyordu.⁴⁵⁴

Huri'nin işaret ettiği politika kısa sürede işlerlik kazandı ve Hıristiyan Cumhurbaşkanı Dabbas, Meclis Başkanlığı'na Muhammed El-Cisr'i getirdi. Müslümanlar arasında da Arap Milliyetçiliği ve Suriye ile birleşme tezini savunmayan grup ağırlık kazanarak Hıristiyanlar ile işbirliği yapma

---

⁴⁵⁴ Acar, a.g.e., s.26-27.

görüşünde birleştiler. Bu görüşe sahip olan Sünni aileler arasında Karami ve Beyrut sakinlerinden Selam'lar bulunmaktaydı.⁴⁵⁵

1930'lu yıllarda Edde ile Huri arasındaki çekişme devam etti ve 1932 yılı başlarında ikisi de Cumhurbaşkanlığı adaylıklarını geri çekti. Bunun üzerine Muhammed Cisir'in Cumhurbaşkanlığı'na aday olması Fransa'yı endişelendirdi ve Fransa Yüksek Komiseri 9 Mayıs 1932'de Anayasa'yı askıya aldığını ve Lübnan Meclisi'ni feshettiğini açıkladı. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı seçimini de süresiz olarak erteleyerek Dabbas'ın Cumhurbaşkanlığı'nı sürdürmesini istedi. Bu durum Hıristiyanların, özellikle de Huri taraftarlarının tepkilerine yol açtı. 1933 yılı başında Dabbas'ın istifa etmesi sonucu yerine Habib Paşa atandı. Bu dönemde, meclisin görevlerini, Müslüman Abdullah Bayhum başkanlığındaki bir Konsey yürütüyordu. Anayasa'nın askıya alınmasına ülkedeki çeşitli mezhep ve liderlerden gelen tepki üzerine Fransa Anayasa'yı kısmen yürürlüğe koyduğunu ilan etti ve 1934 yılında Meclisin seçileceğini açıkladı. Ancak, 1937'ye kadar seçim yapılmadı ve yürütme görevini Müslüman Abdullah Bayhum başkanlığındaki bir Konsey yürüttü. Bu arada, 1932 yılında Grek-Ortodoks Antun Sada'nın başkanlığında ve Hıristiyan, Müslüman ve Dürzi üyeleri olan Suriye Ulusal Partisi kuruldu. Bu parti, ülkede Arap Milliyetçiliği'ni savunuyordu. Ancak, bu arada ülkede çıkan ayaklanmaların sorumlusu olarak görüldü ve yöneticileri tutuklanarak parti kapatıldı. Bu arada 1935 yılı sonunda Fransa'nın Cumhurbaşkanlığı seçimi ilanının ardından yapılan seçimi Edde kazandı ancak, Huri'nin bağımsız Lübnan için mücadelesi de devam etti. Ülkedeki Arap milliyetçiliğinin örgütlenmesine karşılık, 1936 Kasım'ında Pierre Cemayel başkanlığında Falanjist Parti (Kataib Parti) kuruldu. Partiye bağlı bir de milis örgütü kuruldu.⁴⁵⁶ Falanjist Parti'nin programı, Müslüman Araplara karşı Marunilerin siyasal otonomisini ve otoritesini korumaya dayanıyordu.⁴⁵⁷

---

⁴⁵⁵ Acar, a.g.e., s.28.

⁴⁵⁶ Acar, a.g.e., s.28-30.

⁴⁵⁷ Rabil, a.g.e., s.46.

Bu partiye Müslümanlar tepki gösterdi ve “Najjida” isimli bir askeri örgüt ile ülkedeki Müslümanların haklarını savunacak “Müslüman Dayanışma Konseyi” kurdu. Böylece Edde’nin Cumhurbaşkanlığı’ını yaptığı dönemde, yüzyıllar boyu aralarında anlaşmazlıklar da yaşamalarına rağmen birarada yaşayan farklı etnik ve dini kökene sahip topluluk siyasi ve askeri bir örgütlenme ile bölünmeye başlamış oldu.⁴⁵⁸ Lübnan’daki bu durum, Weber’in şiddet araçlarının denetimi ve kullanımı üzerindeki meşru tekelinin devlete ait olduğu görüşüne ters düşmektedir. Bu da devletin, gücünün temelini oluşturan unsurlardan biri olan kuvvet tekeline sahip olunamaması anlamını taşımaktadır.⁴⁵⁹

1942 yılının Şubat ayında İngiltere, Lübnan’ın bağımsızlığını destekleyeceğini bildiren bir açıklamada bulundu. Bu açıklama, bölgede nüfuz mücadelesi yapan Fransa ile ilişkilerin gerginleşmesine yol açtı. Bu gerginlik, Lübnan’ın iç politikasına da yansdı. Emil Edde ve taraftarları Hıristiyanlar, Fransa’nın yanında yer alırken Müslümanlar, Kamil Chamoun, Bishara Huri ve taraftarları ile İngiltere’yi desteklediler.⁴⁶⁰

D. Ulusal Pakt

Lübnan’da ilk anayasanın oluşturulmasının ardından ülkede din ve mezhep esasına göre oluşan siyasal gruplar Batı, Arap ve İslam Dünyası arasında bölünmüş durumdaydı. Maruniler, Batı’dan destek alıyorlar, Dürziler ise, İslam Dünyasından destek alıyorlardı. Osmanlı Devleti döneminde yönetici çoğunluk durumunda olan Sünniler ise Marunilerin idaresi altında

---

⁴⁵⁸ Acar, a.g.e., s.28-30.

⁴⁵⁹ Bu konu, çalışmanın birinci bölümünün “Siyasal Otorite ve Toplumsal Rıza” alt başlıklı kısmında detaylı olarak ele alınmıştır.

⁴⁶⁰ Acar, a.g.e., s.32.

azınlık durumuna düşmüşler ve buna karşı büyük rahatsızlık içindeydiler. Sünniler sonuç olarak Arap Milliyetçiliğini benimseyerek Suriye'ye açıldılar, Rum Ortodoksları da Sünnilerin Suriye ile birleşme arayışlarına katılmışlardı.⁴⁶¹

Ülkedeki bölünmeyi ortadan kaldırmak amacıyla, 1943'de Marunilerin ve Sünnilerin liderliğindeki dini gruplar, ülkedeki politik gücü aralarında paylaştıran bir Ulusal Pakt (National Pact) yaptılar. Bu anlaşmada altı çizilen konu, Parlamentodaki temsil oranının Hıristiyanlar lehine olmasıydı. Çünkü ülkedeki Hıristiyan nüfusu diğerlerine oranla daha fazlaydı. Bu nedenle, anlaşmaya göre, Cumhurbaşkanı Hıristiyan Maruni, Başbakan, Sünni Müslüman, Meclis Başkanı da Şii Müslüman olacaktı. Müslüman Dürzilerin nüfusu az olduğu için politik bir ayrıcalık elde edememiştir. Oluşturulan bu yeni düzenleme, Lübnan'ın meşhur çoğulcu siyasi sistemi (confessional system) dir.⁴⁶² Bu anlaşmaya göre, hükümet ve yönetim kademeleri, farklı dinsel cemaatler arasında paylaştırılmış oluyordu ancak, fiili iktidar gücü daima Hıristiyanların elinde kalacak şekilde paylaştırılacaktı.⁴⁶³ Lübnan'da oluşturulan bu yönetim yapısı, ülkedeki din ve mezheplerin nüfus içindeki yoğunluk oranına göre belirlenmiştir.⁴⁶⁴ Bu oranlama, Bakanlar Kurulu'nun yapısına ve sivil hizmetlerdeki atamalara da yansımıştır.⁴⁶⁵

Anlaşmanın özünü, Hıristiyanların Batı (Fransa) korumacılığı (Hıristiyanların metropolitan complexi)ndan vazgeçmesinin karşılığında Müslümanların Arap birliği amacından (Müslümanların enosis complex)

---

⁴⁶¹ Heiberg, a.g.m., s.34.

⁴⁶² Rabil, a.g.e., s.46.

⁴⁶³ Hourani, a.g.e., s.429.

⁴⁶⁴ Nüfus sayımına dayanmayan 1942-1943 yıllarında yapılan istatistiklere göre Lübnan'ın nüfusu 585.443'ü Hıristiyan, 507.547'si Müslüman olmak üzere toplam 1.104.669 olarak belirtilmiştir.P. Rondot, **Les Institutions Politiques du Liban**, Paris: 1947, s.29'dan naklen Khalidi, a.g.e., s.162.

⁴⁶⁵ Bullard, a.g.e., s. 350.

vazgeçmesi oluşturmaktaydı.⁴⁶⁶ II.D.S., geleneksel Avrupalı sömürge güçlerini zayıflatmış ve bu nedenle sömürgelerinin ulusal bağımsızlıklarını elde etmek için yaptıkları devrimleri kontrol etmelerinde çok zorlanmışlardı.⁴⁶⁷ Bu durum Fransa için de geçerli olmuş ve II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın düşmesi Orta Doğu'da etkisinin azalmasına, dolayısıyla Lübnan ile daha yakından ilgilenememesine yol açmıştı. Sömürge ülkelerin bağımsızlıklarını elde etmeleri sürecine Lübnan da Ulusal Paktın yapılması ile dahil olmuştu.

Ulusal Pakt, başlıca iki uzlaşma konusunu içermektedir. Bunlardan ilki, Marunilerin ülkenin bağımsızlığını kabullenmelerine karşılık, demografik unsurlar dikkate alınmaksızın 6/5'lik bir Hıristiyan çoğunluk sisteminin Fransa tarafından garanti edilmesi, ikincisi ise, Lübnan'ın Hıristiyan Batı ile İslam dünyası arasındaki anlaşmazlıklarda tarafsız kalmasının sağlanmasıdır.⁴⁶⁸ Bu durum, Anayasa'nın tekrar gözden geçirilerek yasamanın ve yürütmenin adil bir şekilde dağılımıydı. Hıristiyanların lehine olan 6/5 oranı, nüfus dağılımındaki dini oranı yansıtmıyordu tam olarak belli değildi. Ancak burada, Müslüman çoğunluğun bulunduğu Orta Doğu bölgesinde, azınlık olarak yaşayan Hıristiyanların Müslüman çoğunluğun içinde kaybolma korkularını yatıştırmak için demografik gerçekler dikkate alınmaksızın Müslümanların, Hıristiyanların lehine olan bir sisteme razı olmaları amaçlanmıştı.⁴⁶⁹

Ulusal Pakt ile sözü geçmeye başlayan ulus kavramı, Lübnan'da Avrupa devletlerindeki anlamını taşımaktan uzak olmuştur. XIX ve XX. yüzyıldaki ulus kavramının etnik ve dini yapıdan uzak bir anlayışı içermesine

---

⁴⁶⁶ Khalidi, a.g.e., s.36.

⁴⁶⁷ B.J. Odeh, **Lebanon: Dynamics of Conflict-A Modern Political History**, London, Zed Books Ltd.,1985, s.3.

⁴⁶⁸ Heiberg, a.g.m., s.34.

⁴⁶⁹ Khalidi, a.g.e., s.36.

paradoksal bir yaklaşımla Lübnan'da oluşturulan Ulusal Pakt ile din ve mezhep ayrımı temeline dayalı bir siyasal sistem getirilmiştir.

IV. LÜBNAN DEVLETİNİN KURULUŞUNDAN İÇ SAVAŞA KADAR OLAN DÖNEM (1943 – 1975 DÖNEMİ)

Lübnan'da 1975'de ortaya çıkan iç çatışma, Orta Doğu'daki başlıca siyasal güçleri, İsrail, Arap devletleri, FKÖ, Batı Avrupa devletleri ve süper güçlerin bir şekilde, bu karışık ortama dahil olmasına neden olmuştu. Çatışmanın nedeni, ülkedeki siyasal sistemin Lübnan halkı içinde sorgulanmasında aranmalıdır. Lübnan, 1940'larda bağımsız olduğunda, farklı toplum yapısı ve hükümet geleneklerine sahip bir ülkeydi: Kuzeyinde Marunilerin, güneyinde Dürzilerin ve diğer Hıristiyanların yaşadığı Lübnan Dağı bölgesi, Osmanlılardan önce kendi hükümdarları altında yaşamış, fetih ile birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nun imtiyazlı bir bölgesi olmuştu. Müslüman ve Hıristiyanların oturduğu kıyı kentleri ile Şiiilerin yaşadığı Lübnan Dağı'nın doğusunda ve güneyinde kalan kırsal bölgeler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde imparatorluğun parçası olmuş, daha sonra da Fransız manda yönetimi tarafından Lübnan ile bütünleştirilmişti.⁴⁷⁰

Ulusal Pakt ile oluşturulan yönetim sistemi, 1943'den 1958'e kadar dini farklılığın getirdiği sorunların çatışmaya dönüşmesini engelledi. Ancak bu dönem içinde önemli bir değişiklik meydana gelmeye başladı. Bu değişiklik, Müslüman nüfusun Hıristiyan nüfusundan daha fazla olmaya başlamasıydı. Bu demografik değişiklik, önemli bir tehlikeyi de beraberinde getiriyordu. Çünkü Parlamentodaki temsil oranı Hıristiyanların lehine olmaktan çıkıyor, Müslümanların lehine olmaya başlıyordu. 1970'lerde Sünniler, Şiiiler ve

---

⁴⁷⁰ Hourani, a.g.e., s.429.

Dürzilerden oluşan Müslüman topluluğun sayısının Hıristiyanların sayısından daha fazla olduğu kabul edilmekteydi.⁴⁷¹

Müslüman topluluğun liderleri, bu demografik yapı değişikliği karşısında, Cumhurbaşkanlığını ve iktidarı elinde bulunduran Hıristiyanların sayısının Müslümanlara kıyasla daha az olması nedeniyle, bu durumu kabul etmek istemedi. Ülkede, demografik yapı değişikliğinin yanı sıra, ekonomik açıdan da değişiklik meydana gelmişti. Bölgede ve ülkede meydana gelen hızlı ekonomik değişiklikler sonucu ülke nüfusunun yarısı Beyrut'ta yaşıyor ve bu nüfusun da ancak yarısı çalışıyordu. Sünnilerin ve Şiiilerin büyük bir kısmı, nüfusun yoksul kesimini oluşturuyordu ve zenginler ile yoksulların arasındaki gelir farkı çok yükselmişti. Gelir dağılımında, vergilendirme yoluyla yeniden ve adil bir düzenleme yapılması ve yoksul Müslümanların sosyal hizmetlerden daha fazla yararlanmasının sağlanması gerekmektedir.⁴⁷² Bu düzenlemeler de güçlü ve etkin bir yönetime ihtiyaç duymaktaydı. Müslüman grupların liderleri, Hıristiyan topluluğun elinde bulundurduğu mevcut iktidarın böyle bir güce sahip olmadığı görüşündeydiler. Artık ülke nüfusunun ve yoksul nüfusun çoğunluğunu Müslümanlar oluşturuyordu. Müslümanlar lehine siyasal ve ekonomik açıdan yeni düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Ülkedeki din ve mezhep grupları arasında oluşan sosyal ve ekonomik eşitsizlik ve dengesizlikler de, 1975 iç savaşının önemli nedenlerinden birini oluşturmuştur.⁴⁷³ Bir başka deyişle; Lübnan'da devletin, ekonomik alanda halkın taleplerini karşılayamaması, Bodin'in, Aristotle'nun ve günümüz egemenlik yaklaşımlarının vurguladığı; halkın ekonomik refahını sağlama ve korumanın devletin temel görevlerinden biri olduğu görüşüne ters düşmektedir. Devletin halka sunacağı hizmetler doğrultusunda halkın memnuniyetini ve desteğini, dolayısıyla da rızasını elde etmesi söz konudur.

---

⁴⁷¹ Hourani, a.g.e., s.429.

⁴⁷² Hourani, a.g.e., s.429.

⁴⁷³ İç savaş öncesindeki ekonomik eşitsizlik ve dengesizlikler, çalışmanın "1975 İç Savaşını Hazırlayan Nedenler" ve bölümünde anlatılmaktadır.

Lübnan devleti bunu başaramayarak otoritenin ihtiyaç duyduğu toplumsal rızayı elde etmeden uzak olmuştur.

A. 1958 Krizi Öncesi Dönem:

1. Bishara Huri Yönetimi: 1943-1952

1943 yılı sonunda yeniden iktidara gelen Bishara Huri hükümeti, Arap Birliği sayesinde Arap ülkeleri ile ilişkileri geliştirmişti. Arap Birliği'nin temeli, 8 Kasım 1944'de Suriye, Mısır, Irak ve Ürdün arasında imzalanan İskenderiye Protokolü ile atılmış ve bu ülkeler, Lübnan'ın izlediği genel politikanın tasvip ettiklerini ve bağımsız Lübnan'a saygı göstereceklerini teyit etmişlerdir.⁴⁷⁴ Lübnan, 1945'de kurulan Birleşmiş Milletler'in yanı sıra, Arap Birliği'ne de kurucu üye oldu.⁴⁷⁵ Arap Birliği, gevşek, konfedere bir yapıya sahip ve kararların oybirliği ile alınma prensibine sahip bir örgüttü.⁴⁷⁶ Arap Birliği'ne üye ülkeler, başta Filistin olmak üzere birçok konuda farklı görüş ve politikaya sahiptiler. Bu farklı politikaların menfaat çatışmasına dönüştüğü de görülmektedir. Siyonist çevreler ile ilişkisini devam ettiren Ürdün Kralı Abdullah, diğer Arap ülkelerinin tepkisini çekmekteydi.⁴⁷⁷ Kral Abdullah, Filistin topraklarının Yahudiler ile Araplar arasında paylaşılması söz konusu olduğunda Filistin'in Arap kısmını Ürdün'e katmayı planlıyordu.⁴⁷⁸ Suriye ve Suudi Arabistan bu görüşe karşı çıkıyorlardı. Dolayısıyla, Filistin'in bağımsızlığı Ürdün'ün politikalarına ters düşmekteydi. Ürdün Kralının, Suriye,

⁴⁷⁴ Albert Hourani, *Syria and Lebanon*, London, 1954, 303'den naklen Khalidi, a.g.e., s.162.

⁴⁷⁵ Gordon, a.g.e., s.20-22.

⁴⁷⁶ Khalidi, a.g.e., s.36.

⁴⁷⁷ Michael J. Cohen, **Palestine and Great Powers, 1945-1948**, Princeton, N.J., Princeton University Press:1982, s.194'den naklen Armaoğlu, **Filistin Meselesi ...**, a.g.e., s. 70.

⁴⁷⁸ Cohen, a.g.e., s.331-334'den naklen Armaoğlu, **Filistin Meselesi ...**, a.g.e., s.70-71.

Lübnan ve Filistin'i Ürdün toprakları ile birleştirerek "Büyük Suriye" projesine karşılık Irak başbakanı Nuri Said Paşa da Suriye, Irak, Lübnan, Ürdün ve Filistin topraklarını içine alan "Bereketli Hilal" projesine sahipti. Bu nedenle, Arap Birliği, Araplar arasında birleşmeyi sağlamaktan ziyade, Ürdün ve Irak'ın tasarılarını engelleyerek durumun daha kötüye gitmesini önlemeye yönelik bir amaç gütmekteydi.⁴⁷⁹

Arap ülkeleri ile ilişkilerini düzene koyan Huri hükümeti, ülke içinde de bazı düzenlemeleri gerçekleştirdi. Üst düzey kamu görevlerine Müslümanların da atanmasını sağlamanın yanı sıra, Fransa ile ilişkileri yeniden düzeltme gayretiyle Ordu Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü gibi kilit mevkilere Hıristiyanların atanmasına devam etti. Ülkede bulunan büyük ailelerin arasındaki nüfuz ve ekonomik menfaat çekişmeleri devam ediyordu. Her grup, devlet kadrolarına, kendisine yakın olan kişi veya akrabaları getiriyordu. Bu mücadele, zaman zaman Beyrut'ta Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında sokak çatışmalarına da dönüşecek kadar büyük boyutlara ulaşıyordu. Bu durumun sürmesi, Huri hükümetini yıpratmaktaydı. Grupların kendilerine yakın kişileri devlet kadrolarına yerleştirmeleri, düzenin korunması için gerekli olan adalet anlayışını zedelemekteydi. Nitekim bu anlayış çerçevesi içinde tüm bireylerin ve grupların temel hak ve çıkarlarının eşit bir şekilde tanınması ve aralarında bir uyum sağlanması gerekmektedir. Toplumsal sözleşmecî görüş ile konuya yaklaşıldığında; Lübnan devletinin gruplar arasında eşitlikçi bir anlayış ve politikaya sahip olmadığı görülmekte ve bu da devletin başarısızlığını ortaya koymaktadır.

Ülkede 1947 yılındaki genel seçimin ardından Meclisin, Huri'nin bir kez daha Cumhurbaşkanı olmasını sağlayacak şekilde yeni düzenlemeler yapması, Huri'nin muhaliflerinin ve geleceğin Cumhurbaşkanı adayı Kamil

---

⁴⁷⁹ Nadav Safran, **From War to War-The Arab-Israeli Confrontation, 1948-1967**, New York, Pegasus, 1969, s.64-65'den naklen Armaoğlu, **Filistin Meselesi ...**, a.g.e., s.71.

Chamoun'un etkin bir şekilde muhalefet yapmasına neden oldu.⁴⁸⁰ Diğer taraftan Huri, Müslüman grup ile Hıristiyan grup arasında denge sağlamaya yönelik dış politikalar izlemekteydi. Bu politikalardan biri, 150.000 Filistinli mülteciyi kabul ederek 1948 Arap-İsrail savaşına müdahil olması, diğeri ise, Fransız mandasının bir kalıntısı olan, Lübnan'ın Suriye ile olan ekonomik birliğine 1950 yılında son vermesidir. Huri'nin izlediği politikalardan İlki, Müslümanları, diğeri ise Hıristiyanları memnun etmeye yönelikti. Suriye ile ekonomik birliğin sona erdirilmesinin ardından, laissez-faire ve hizmet sektörü ağırlıklı ekonomi ön plana çıktı. 1948 Arap-İsrail savaşı ile oldukça fazla miktarda Filistin burjuvazisinin yetenek ve serveti Lübnan'a akmişti. Bunun yanında, İsrail'in kurulması nedeniyle Hayfa'dan Beyrut'a bölgesel trafik geçişinden dolayı da ekonomik gelir akışı sağlanmıştı. Ancak, ülkenin bağımsızlığı ve dini gruplar arasında dengenin sağlanması amacıyla yönelik iç ve dış politikalar, Huri'nin karşısında dini grup liderlerinin biraraya gelerek güçlü bir koalisyon oluşturmasını engelleyememişti. Ülkede mevki sahiplerinin hıssım ve akrabalarını kayırması, rüşvet, yolsuzluk gibi kanun dışı işlerin yayılması ile oluşan bozuk düzen, Huri yönetiminin sonunu hazırladı. Huri'nin istifasını talep eden ulusal grev ilan edildiğinde Huri, Ordu Komutanı Maruni General Fuad Chehab'ın duruma müdahale etmesi için çağrıda bulundu ancak, Chehab Huri'yi reddetti ve bunun ardından da Huri istifa etti.⁴⁸¹ Huri yönetimi döneminde, dini gruplar arasındaki çatışmalar ve ekonomik dengesiz ve eşitsizliklerin getirdiği bozuk düzen, devlet otoritesinin zayıflığını ortaya koyarak başarısız bir Lübnan devleti tablosu sergilemiştir.⁴⁸²

2. Camille Chamoun Yönetimi: 1952-1958

---

⁴⁸⁰ Acar, a.g.e., s.34-35.

⁴⁸¹ Khalidi, a.g.e., s.37-38.

⁴⁸² Bu konu, çalışmanın birinci bölümünün "Başarısız Devletlerin Temel Özellikleri" alt başlığında ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Bishara Huri'nin istifa etmesinin ardından Parlamento, Camille Chamoun'u iktidara getirdi. Chamoun, Hıristiyanlar lehine yaptığı uygulamalar nedeniyle Müslümanlar tarafından eleştirildi. Müslümanlar, Hıristiyanların devlet kademelerinde en yüksek seviyedeki görevlere getirildiği, memuriyet kadroların orantısız bir şekilde Hıristiyanlar tarafından doldurulduğu eleştirilerini getirdi. Müslümanlar, nüfus sayımının yapılmasını talep etmekte ve Müslümanların nüfusunun Hıristiyanların nüfusundan daha fazla olduğunun bu sayımla ortaya çıkacağını iddia ettiler. Buna karşılık ise, Hıristiyanlar, Lübnan'dan göç eden Hıristiyanların da nüfus sayımına dahil edilmemesi halinde böyle bir sayımı reddedeceklerini ve ayrıca da vergi gelirlerinin %80'inin Hıristiyanlardan sağlandığını da belirttiler.⁴⁸³ Chamoun yönetiminde de toplumsal mutabakat sağlanabilmesi için gerekli eşitlikçi politikalar uygulanmamış ve Lübnan devletinin otorite sağlayamayan başarısız devlet olma özelliği devam ettirilmiştir.

3. 1958 Krizi Öncesi Orta Doğu'da Meydana Gelen Önemli Gelişmeler

Lübnan'da 1956-1958 yılları arasında Orta Doğu'da üç önemli uluslararası gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmeler bölge ülkelerinin iç ve dış ilişkilerinde etkili olmuştur. Önce 1956 yılında ortaya çıkan Süveyş Krizi, ardından 1957 yılında ABD'nin bölgeye yönelik politikasını ortaya koyan Eisenhower Doctrini ve son olarak da 1958 yılında Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulması bölgede meydana gelen önemli gelişmelerdir. Bu gelişmeler, Chamoun yönetiminin içeride ve dışarıda muhtemel tehlikeli oluşumları dikkate alarak hassas politika izlemesini gerektirmiştir.⁴⁸⁴

---

⁴⁸³ Afaf Sabeah McGowan, "Historical Setting of Lebanon", **Lebanon**, Ed. Thomas Collelo, Washington, U.S. Library of Congress, Federal Research Division, 1989, s.22.

⁴⁸⁴ Charles Winslow, **Lebanon – War and Politics in a Fragmented Society**, London, Routledge, 1996, s.107.

a. Süveyş Kanalı Krizi

1956-1958 yılları arasında Lübnan üzerinde baskı oluşturan olaylardan birincisi, Süveyş krizidir. Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı işleten İngiliz-Fransız şirketini millileştirme teşebbüsü önce krize, ardından da savaşa neden olmuştur. Mısır ile Batı devletleri arasındaki gerginlik, Mısır'ın, 1955 yılında Çekoslovakya'dan silah satın alması ve Nil Nehri üzerinde Asvan Barajı'nın kurulmasına ilişkin projenin finansmanının Dünya Bankası kanalıyla ABD'den karşılanmasının Senato'nun engeli sonucu gerçekleştirilememesi ile başlamıştı. Senato'nun finansman kararını engellemesinin nedeni ise, Mısır'ın Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanınması ve diplomatik ilişkiler kurmasıydı. Kanalı işleten şirketin millileştirilmesi İngiltere ve Fransa için hem ekonomik hem de siyasi bir kayıptı. Ayrıca Mısır, Bağdat Paketi'ne de olumsuz yaklaşmakta, "İslam Kongresi" adı altında bir birlik kurmaya çalışarak Arap ülkelerinin ayrı bir örgütlenme içinde olmasını sağlamaya çalışıyordu. Bunun gerçekleşmesi halinde de bu örgütlenmenin başında Mısır ve dolayısıyla Nasır olacaktı. Mısır'ın, Batı'nın çıkarları ile çatışan bu politikası sonucu oluşan büyük gerginlik, Süveyş Kanalı krizi ile en üst seviyesine gelmiş ve Nasır'ın devrilmesi için harekete geçilmesini sağlamıştır.⁴⁸⁵

Süveyş krizi nedeniyle İngiltere, Fransa ve İsrail tarafından Mısır'a düzenlenen saldırının başta Rusya olmak üzere ABD ve Arap ülkeleri tarafından karşı çıkılmasıyla BM tarafından engellenerek başarısızlığa uğraması, Lübnan'da siyasi mücadelenin iki alanda olmasına neden olmuştur. Bu alanlardan ilki, ülke içindeki etnik ve dini grupların siyasi liderleri ve destekleticileri arasındaki mücadeledir. İkincisi ise, Lübnan milliyetçiliği ve geliştirmekte olan Pan-Arabizm arasındaki ideolojik mücadeledir. Süveyş

---

⁴⁸⁵ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, ... a.g.e., s.497-500.

krizinden sonra, Mısır lideri Cemal Abdül Nasır, Pan-Arabizmin sembolü olmuştur.⁴⁸⁶

b. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Kurulması

Süveyş krizinin Nasır'ın zaferiyle sonuçlanmasının ardından, 1958 yılında Nasır'ın girişimiyle Mısır ve Suriye birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurdu. Ancak, Mısır'ın Suriye'yi hükmü altına alarak idare etmek istemesi üzerine iki ülkenin arası açıldı ve 1961 yılının Eylül ayında Suriye'de askerler ile muhafazakar kesimin yaptığı darbeden sonra BAC (Birleşik Arap Cumhuriyeti) sona erdi.⁴⁸⁷

XX. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu içinde gelişen Türk milliyetçiliği akımı, İmparatorluk içindeki Müslüman Araplarda tavır değişikliğine yol açtı. Suriye ve Lübnan Müslümanları, Türklük akımına karşı Arap milliyetçiliği fikrini oluşturdular. Hıristiyanlar da laik temele dayanan Arap Milliyetçiliğini⁴⁸⁸ benimsediler. Ancak Hıristiyanların, Araplar ile Müslümanlığı birbirinden ayırdetmeleri de mümkün değildi. Nitekim ülkede Lübnan Müslümanlarının öncülüğünde gelişen ve Müslüman milliyetçiliği görüntüsü kazanan Arap milliyetçiliği, Lübnan Hıristiyanlarını tedirgin etmişti. Bu tedirginlik karşı tavır almaya kadar gitti.⁴⁸⁹ Hıristiyanların çoğu Arap Milliyetçiliğini, Müslüman hakimiyeti için yalnızca bir kamufraj olacağını düşünmekteydiler. Bu nedenle de Arap milliyetçiliğine karşı Fransa ile işbirliği

---

⁴⁸⁶ McGowan, a.g.m., s.22.

⁴⁸⁷ Armaoğlu, **20. Yüzyıl**,...a.g.e., s.510.

⁴⁸⁸ Arap milliyetçiliği hakkında detaylı bilgi için bakınız: Bessam Tibi, **Arap Milliyetçiliği**, Çev. Taşkın Temiz, İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1998; Adid Davişa, **Arap Milliyetçiliği**, çev. Lütfi Yalçın, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2004, s.39.

⁴⁸⁹ Acar, a.g.e., s.21.

yaptılar.⁴⁹⁰ Hıristiyanların Arap milliyetçiliğine karşı duruşları, Ulusal Pakt'tan sonraki dönemde de devam etti. Devlet sorumluluklarını dinsel cemaatler arasında paylaşımı ile oluşturulan Ulusal Pakt, din ve mezhepler arasında hassas bir dengeyi sağlamaktaydı. Arap milliyetçiliğinin yükselişi bu kırılgan dengeye zarar verdi. Hıristiyanlar, Arap milliyetçiliğinin nihai hedefi olan Arap birliğinin kendi farklı kimliklerini ve siyasal bağımsızlıklarını kaybetmelerine yol açacağını düşündüler. Bu nedenle, BAC'nin ilanına Müslümanlardan farklı tepki gösterdiler. Genel olarak Müslümanların çoğu ise BAC'ı çok olumlu karşıladılar. Hatta, hükümetin yasaklamasına rağmen BAC'a destek gösterileri düzenlediler.⁴⁹¹ Mısır ile Suriye'nin geçici olarak birleşmesini temsil eden BAC Hıristiyanlar tarafından bir tehdit olarak algılandı.⁴⁹² Nasır'ın, Lübnan'daki Müslümanlar üzerinde büyük tesiri vardı. Bu nedenle Lübnan'daki Hıristiyan yöneticiler, ülkenin otonomisinin korunması ve Batı ile işbirliği yapılması üzerinde ısrarla durmaktaydılar. Batı ile dostane ilişkileri Lübnan'ın bağımsızlığı için tek garanti olarak görüyorlardı.⁴⁹³ Lübnan'ın bölgede tek Hıristiyan ülke olarak korunması için devlet örgütleri geliştirildi. Ordusunun kendisine sadık kalmaması halinde Hıristiyan Lübnan'ı koruyabilmek için birçok askeri örgüt kuruldu.⁴⁹⁴ BAC, Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında keskin çizgilerin oluşmasında rol oynadı. Chamoun'un Pan-Arap hareketin baskısını reddetmesi aynı zamanda, Nasır'a ve Pan-Arab harekete sadakat duyan Sünni liderlerin karşısında pozisyon alması anlamına gelmekteydi.⁴⁹⁵

Lübnan'ın Suriye ve Mısır'dan daha fazla Batı yanlısı dış politika izlemesinin nedenleri, birçok faktörün biraraya gelmesine dayanmaktaydı. Bu faktörlerden ilki, Marunilerin ve diğer Katoliklerin Roma ile bağlantı içinde

---

⁴⁹⁰ Davişa, a.g.e., s.39.

⁴⁹¹ Davişa, a.g.e., s., 186.

⁴⁹² Gordon, a.g.e., s.11.

⁴⁹³ McGowan, a.g.m., s.23.

⁴⁹⁴ Winslow, a.g.e., s.107.

⁴⁹⁵ McGowan, a.g.m., s.23.

olmaları ve yüzyıllarca Fransa'nın desteğini almış olmalarıydı. Diğer bir faktör de, Lübnan dışına göç eden Lübnanlıların ülkeye sağladığı maddi kaynaktı. Lübnan ailelerinden büyük bir kısmının, Amerika'ya ve Batı Afrika'ya göç etmiş akrabaları bulunmaktaydı. Bu akrabaların yaptıkları para havaleleri, bütçede görünmez bir kalem olmasına rağmen önemli bir destek olmuştu ve Lübnan'ın ödemeler dengesine ek gelir sağladığı görülmekteydi. Bir başka faktör de, Beyrut'un antrepo ticaretinin gelişmesiydi. I.DS'nin yarattığı ortamda gelişen dış temaslar çeşitli çıkarların oluşmasına neden olmuş ve bu çıkarlar doğrultusunda da Beyrut'ta antrepo ticareti gelişmiş durumdaydı.⁴⁹⁶ Lübnan'ın, tarihinde Batı yanlısı politika izlediğine ilişkin en belirgin örneklerinden biri Eisenhower Doktrini'ni kabul etmesi ve 1958 krizinde ABD'yi yardıma çağırmasıdır.

c. Eisenhower Doktrini

Eisenhower Doktrini, ABD tarafından, Orta Doğu ülkelerini Sovyetler Birliği'nin etkisinden uzaklaştırmak ve SSCB'nin tehdidine karşı bölge ülkelerini koruyabilme amacını taşımaktaydı. Eisenhower Doktrini öncesi mevcut durum, Amerika açısından oldukça tedirgin ediciydi. Süveyş Kanalı krizi ile, SSCB'nin bölgede prestij kazanmış olması ve buna karşı da İngiltere'nin etkili olamaması, SSCB'nin bölge üzerindeki nüfuzunun yayılarak güçlenmesi konusunda ABD'nin endişelerinin artmasına neden olmuştu. 1953 yılında Stalin'in ölümünden sonra, "Barış içinde birarada yaşama" politikasını uygulayan SSCB, İngiltere, Amerika ve Fransa'nın Orta Doğu'dan çıkması için komünist olup olmadığına bakmaksızın her türlü "ilerici" hareketi desteklemeye başlamıştı. Bölgede İngiltere'nin etkisizliği ile oluşan boşlukta, önemli bir sorun olan Arap-İsrail anlaşmazlığına SSCB'nin müdahil olma olasılığı da ABD'yi rahatsız etmişti. Bu gelişmeler ışığında ABD tarafından

---

⁴⁹⁶ Bullard, a.g.e., s.352.

oluşturulan Eisenhower Doktrini, Truman Doktrini'nin Orta Doğu'nun tamamına yayılan bir uzantısı olma niteliğini taşımaktaydı. Bir başka deyişle, Amerika'nın Orta Doğu ile siyasi ilgisini bölgenin kuzeyinden tamamına olmak üzere perçinliyordu. Ancak, Truman Doktrini'nden farklı olarak ABD, tek yanlı olarak hareket ederek İngiltere ve Fransa'dan bağımsız bir politika izlemiş, İngiltere ve Fransa'nın bölgede bıraktığı boşluğu doldurarak bölgede Rusya'nın karşısına dengeleyici bir güç olarak çıkmıştır.⁴⁹⁷

Amerikan Kongresi'nin 9 Mart 1957'de kabul ettiği, Eisenhower Doktrini olarak anılacak olan programa göre:⁴⁹⁸

1. Orta Doğu ülkelerinin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü, ABD'nin ulusal çıkarları ve dünya barışı için hayati derecede önem taşımaktadır. Bağımsızlığını koruma amacıyla ekonomik kalkınma çabasında olan Orta Doğu ülkelerine ekonomik yardım yapılması öngörülmektedir.

2. Komünizm tarafından desteklenen herhangi bir ülkeden gelecek saldırıya karşılık yardım talep eden devletin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak için askeri kuvvetlerin kullanılması da dahil olmak üzere, yardım ve işbirliği yapma yetkisi Amerikan Başkanı'na verilmiştir.

3. Bu yardım ve işbirliği için üç yıl süre ile her yıl Başkanın kullanımına 200 milyon dolarlık ödenek ayrılmıştır.

---

⁴⁹⁷ Sander, **Siyasi Tarih - 1918-1994**, a.g.e., s.274-276; Armaoğlu, **Filistin Meselesi ...**, a.g.e., s.202-203.

⁴⁹⁸ Eisenhower Doktrini'nin tam metni için bakınız: Documents on American Foreign Relations, 1957, s.195-204.

Eisenhower Doktrini'nin en önemli sonucu, soğuk savaşın yeniden hızlanmasına neden olmasıdır. Doktrini kabul eden Lübnan, Libya ve destekleyen Türkiye, İran ve Irak sayesinde Amerika'nın Orta Doğu'ya müdahale olanaklarını artırmış ve bölgedeki müttefiklerinden hava üsleri istemesine zemin oluşturmuştur.⁴⁹⁹

Süveyş krizinden sonra Nasır ve Suriye'deki Komünistlerin tarafında olmak istemeyen Lübnan hükümeti için Amerika'nın global stratejik planında rol almasının karşılığında ülkenin korunması mümkün olabilecekti. Irak ve İran bunu Bağdat Paktı ile gerçekleştirmişti.⁵⁰⁰ ABD'nin soğuk savaş döneminde oluşturduğu çevreleme politikasının bir parçası olması açısından Bağdat Paktı'nın önemi büyüktü. Nitekim Kasım 1956'da ABD Dışişleri Bakanlığı bir bildiri yayımlayarak Bağdat Paktı üye devletlerinin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlıklarına karşı girişilecek bir saldırının ABD tarafından "düşmanca bir hareket" olarak kabul edileceğini açıklamıştı.⁵⁰¹ Bağdat Paktına katılmadan Amerika'nın korumasından yararlanmak için, Sovyetlerin tehdidine karşı bölgedeki devletlere askeri yardımı öngören Eisenhower Doktrini, Chamoun'un aradığı kalkan olmuştu.⁵⁰²

B. 1958 Krizi ve ABD'nin Lübnan'a Müdahalesi

1957'de ülkedeki sorunlara, Chamoun'un tekrar seçilmesi meselesi de eklendi. Chamoun, tekrar seçilmesi için Anayasa'da değişiklik yapılması ve bu değişiklik için de Parlamentoda üçte iki çoğunluk gerekmektedir. Mayıs-Haziran 1957 seçimlerinde, Chamoun'u destekleyenler çoğunluğu sağladılar.

---

⁴⁹⁹ Sander, **Siyasi Tarih - 1918-1994**,... a.g.e., s.275-276.

⁵⁰⁰ Winslow, a.g.e., s.109, 110.

⁵⁰¹ Sander, **Siyasi Tarih - 1918-1994**,... a.g.e., s.275.

⁵⁰² Winslow, a.g.e., s.110.

Bu seçimde Hıristiyan olmayan, Pan-Arap sempatzanı olan liderler seçilemedi ve seçime hile karıştırıldığını iddia ettiler. Siyasal düşüncelerini ifade edecek meşru platformdan uzaklaşan bu liderler bir isyan hareketi başlattılar. Chamoun ve Pan-Arabizmi destekleyenler arasındaki anlaşmazlık, Mısır ve Suriye'nin birleştiği dönemde daha da bir yoğunluk kazandı. Günlük gazete At Talagraph'ın sözünü esirgememesiyle dikkatleri çeken Maruni editörü ve Chamoun karşıtı Nassib Matni'nin bir suikast ile öldürülmesi ile huzursuzluk daha da arttı.⁵⁰³ Nasır'cılar gazeteciye hükümetin öldürdüğünü öne sürerek Beyrut ve Trablus'ta grevler düzenlediler. Bu grevler daha sonra Batı aleyhtarı ayaklanmalara dönüştü.⁵⁰⁴ Ayaklanmalar daha sonra, Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında hemen hemen dini bir anlaşmazlık halini aldı.⁵⁰⁵ Devlet ise bu ayaklanmayı bastırabilecek güçten yoksundu. General Fuad Shihab da ordusunu iç çatışmaya müdahale edecek şekilde düzenlememişti. Ayaklananlar da Suriye tarafından silahlandırılmışlardı.⁵⁰⁶

Lübnan Müslümanlarının Nasır'ı desteklemeleri, Suriye ile Mısır'ın BAC'ı kurlmaları ve Sovyet yanlısı politika izleyen Suriye'nin Lübnan Müslümanlarının yanında yer alması, ülkenin Hıristiyan Cumhurbaşkanı Chamoun'u tedirgin etmişti.⁵⁰⁷ Eisenhower Doktrini'nin kabul edilmesinden sonra Kahire ile ilişkileri bozulan Chamoun, Lübnan'daki olayları BAC'ın kışkırttığını öne sürmekteydi.⁵⁰⁸ Dışişleri Bakanı Charles Malik, hükümet karşıtı güçlere büyük miktarda silah temin edildiğini ve Suriye'de eğitim verildiğini, BAC uyrukluların ülkeye gelerek hükümet karşıtı güçlerin yanında mücadele ettiğini ve hükümete karşı basın ve radyo kampanyası

---

⁵⁰³ McGowan, a.g.m., s.23.

⁵⁰⁴ Armaoğlu, **20. Yüzyıl**,...a.g.e., s.510-511.

⁵⁰⁵ McGowan, a.g.m., s.23.

⁵⁰⁶ Johnson, a.g.e., s.134.

⁵⁰⁷ Sander, **Siyasi Tarih - 1918-1994**,... a.g.e., s.278.

⁵⁰⁸ Ömer Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1972, s.124.

düzenlendiğini iddia etti.⁵⁰⁹ Hatta “Suriye’den kitleler halinde sızmalar olduğu” gerekçesiyle 22 Mayıs 1958’de BM Güvenlik Konseyi’ne başvurmuş, ancak BM Güvenlik Konseyi’nde bir sonuç alamamıştı.⁵¹⁰ Malik’in asıl amacı, BAC hareketini Komünizm ile ilişkilendirerek ABD ve onun müttefikleri ile Bağdat Paktı üyelerine çağrıda bulunmaktı.⁵¹¹

Chamoun, 14 Haziran’da Washington’a bir mektup göndererek 48 saat içinde ABD’nin 8 Mayıs’ta başlayan ayaklanmalara müdahale etmesini talep ederek aksi takdirde Batı yanlısı iktidarının devrilebileceğini belirtti. Bu talebin üzerine ABD, 15 Temmuz 1958’de 6. Filosunu göndererek 15.000 askeri ile Lübnan’a çıkarma yaptı.⁵¹² Amerika’nın müdahalesi daha geç olabilirdi ancak, Irak’ta askeri bir darbe ile Kral Faysal ve Başbakan Nuri Sait Paşa’nın öldürülerek Abdülkerim Kasım’ın devrimci bir hükümet kurması, ABD’nin, aynı akıbetin diğer Arap devletlerinin başına gelmesinden endişelenmesine neden olmuştu. Bu nedenle Amerika, vakit geçirmeden Lübnan’a asker gönderdi.⁵¹³

Amerika’nın müdahalesi, emperyalizmin bölgede oluşan yeni durum olarak tamamen farklı anlaşıldığını göstermekteydi. Bağdat Paktı dağılmıştı. Amerika, Arap milliyetçiliği ile mücadele etmek yerine Lübnan’da Batı yanlısı politikacıların iktidarda olması sağlanmak suretiyle bu dönemde Lübnan’a fiili olarak müdahale etmiştir.⁵¹⁴ Bu müdahale ile ABD, Lübnan tarihinde ilk defa Hıristiyan egemenliğindeki Lübnan yönetimine yardım için asker göndermiş oluyordu.⁵¹⁵ Aslında amaç, yalnızca Lübnan’daki mevcut Hıristiyan hükümete yardımda bulunmak değildi. Talep gelmesi halinde Irak’a da müdahale

⁵⁰⁹ Davişa, a.g.e., s.187.

⁵¹⁰ Keesing’s, Contemporary Archives, 1957-1958, 16294-16296’dan naklen Ömer Kürkçüoğlu, a.g.e., s.124.

⁵¹¹ Davişa, a.g.e., s.187.

⁵¹² Acar, a.g.e., s.38.

⁵¹³ Sander, **Siyasi Tarih - 1918-1994**, ...a.g.e., s.278.

⁵¹⁴ Odeh, a.g.e., s.6.

⁵¹⁵ Acar, a.g.e., s.38.

edebilme imkan ve kapasitesine sahip olmaktı. Çünkü Lübnan'a deniz piyadelerinin çıkmasının yanı sıra, Batı Avrupa'dan Hava Saldırı Grubu Adana'ya getirilmiş ve Ürdün Kralı'nın daveti üzerine İngiliz paraşütçü birlikleri de Amman'a inmişti.⁵¹⁶ Ülkedeki ayaklanmayı bastıramayan Lübnan devletinin güvenliği temin etmedeki başarısızlığı ve ABD'nin Lübnan'a müdahalesi, otoriteyi tesis edemeyen devletin egemenliğini tesis edememesine en belirgin örneği teşkil etmektedir. Bir başka deyişle, Lübnan devleti; kuvvet ve toplumsal rızadan yoksun olması sonucu otorite kuramayan ve dolayısıyla ülke içinde egemenliği sağlayamayan başarısız bir devlet portresi çizmiştir.

ABD, Lübnan'a girdikten sonra, isyancıların dış dünya ile irtibatını kesti ve gelen yardımları engelledi. Bu durum, ayaklanmayı sona erdirmese de Hıristiyanların biraz rahatlamasına neden oldu. Lübnan'daki ABD varlığı, yeniden seçilme şansı olmayan Camille Chamoun'un da görev süresinin bitim tarihi olan 22 Eylül'e kadar görevinin başında olacağına dair açıklama yapmasını sağladı. ABD Başkanı Eisenhower tarafından Lübnan özel temsilcisi olarak görevlendirilen Dışişleri Genel Sekreteri Robert Murphy, Cumhurbaşkanlığı sorununu çözmek için Lübnan'da hem hükümet yetkilileri ile hem de muhalefet ile görüşerek uzlaşmaya varılması için çalıştı. Sonunda da Meclis, Ordu Komutanı Fuad Chehab'ı 22 Eylül'de görevi devralmak üzere Cumhurbaşkanı seçti.⁵¹⁷ Bu gelişmelerin ardından, 8 Mayıs'ta başlayan ayaklanmalar Eylül ayının sonunda yatıştı ve 1958 krizi atlatılmış oldu.

C. Fuad Chehab Yönetimi : 1958-1964

⁵¹⁶ Sander, **Siyasi Tarih - 1918-1994**,... a.g.e., s.278.

⁵¹⁷ Michael Hudson, **The Precarious Republic, Political Modernization in Lebanon**, New York, Random House, 1968, s.108-116 'dan naklen Acar, a.g.e., s.38.

1958 yılında iktidara gelen Chehab, ülkede siyasi ve adli reformlar yaptı. Müslümanlara iktidarda daha fazla pay vererek orduyu daha tarafsız hale getirmeye çalıştı. Bu yönetim anlayışına, elinden birtakım hak ve ayrıcalıkları alınan Hıristiyanlar tepki gösterdi.⁵¹⁸ Chehab, seçim sisteminde reform yaptı ve Parlamentodaki milletvekili sayısını altmışaltıdan doksandokuzaya çıkardı. Bu reformu yapmasındaki amaç, iç savaşa dahil olan çeşitli grupların liderlerinin Parlamento üyesi olarak aktif faaliyet göstermesini sağlamaktı. Ulusal Pakt'a riayet etmeye özen gösterirken hükümetin Hıristiyan ve Müslüman gruplara eşit olarak hizmet vermesini sağlamaya çalıştı.⁵¹⁹ Chehab, bu düzenlemeleri yapması ile Hıristiyanlar ve Müslümanlar kendi aralarında sorunlar yaşamaya başladılar. Hıristiyanlar içinde Maruniler, Grek-Ortodoks ve Grek-Katolikler ile karşılaştırıldığında, Hıristiyanlara ayrılan mevkilerin çoğunu elinde tutmaktaydı. Müslümanlarda ise, daha fazla siyasi ve mali güce sahip olan Sünni ve Dürziler, sayıca gittikçe artan fakat ekonomik açıdan zayıf olan Şiilere nazaran yönetimde daha avantajlı konuma sahip olmuştu.⁵²⁰ Chehab, yürütme ve bürokrasinin rolünü güçlendirdi. Bunu yaparken, Lübnan'da büyük bir sosyo-politik öneme sahip zaimlik müessesesini karşısına almış oluyordu. Chehab'ın getirdiği bu modernleşme politikası Chehabism (Shihabism) olarak adlandırılmıştır.⁵²¹ Modernleşme, Ulusal Pakt ile oluşturulan siyasi sisteme dayanan Lübnan devletinin varlığına karşı bir tehdit olarak algılanmaktaydı. Chehab, Lübnan'ın Ulusal Pakt ile oluşturulan siyasi sistemini değiştirerek devlet yapısında yeniden bir yapılanmayı düşünmemesine rağmen, getirdiği modernleşme politikası ile ülkenin siyasi sistemi ve zaimler ile karşı karşıya kalmıştı.⁵²² Başbakan Sünni lider Rasit Karami ile Dürzi lider Kemal Canbolat'ın desteği ise Chehab'a güven ve cesaret vermişti.⁵²³

---

⁵¹⁸ Acar, a.g.e., s.40.

⁵¹⁹ McGowan, a.g.m., s.24

⁵²⁰ Acar, a.g.e., s.41.

⁵²¹ McGowan, a.g.m., s.24.

⁵²² Odeh, a.g.e., s.7, 8.

⁵²³ Khalidi, a.g.e., s.39.

Chehab, siyasi açıdan getirdiği yeniliklerin yanı sıra Lübnan'ın altyapısının geliştirilmesine de önem verdi. Bu doğruda, geniş bir karayolu ağı oluşturulmasına, uzak köylere kullanılabilir su ve elektrik sağlanmasına, personel temininde zorluk yaşanmasına karşın kırsal kesimde hastane ve dispanserlerin kurulmasına çalıştı.⁵²⁴ Chehab, uyguladığı ekonomik sistemde, daha eşit para dağılımı, sosyal hizmetten yoksun yerlere sosyal hizmet götürmeyi teşvik etmek için hükümetin geniş kontrolünü ve yol göstermesini sağladı. Hükümetin kamu sektöründeki yatırımı, 1959'dan önce toplam bütçenin sadece %15'i iken, Chehab döneminde ikiye katlanarak %30'a çıktı. Bu dönemde, daha fazla kamu işçisi istihdam edildi. Ordunun mevcudiyeti 10.000'den 15.000'e çıkarıldı. 1964'de, Merkez Bankası (Banque du Liban) kurularak para basma yetkisi, Fransız bankası Banque de Syrie et du Liban'dan alındı.⁵²⁵ Bu banka, Lübnan ile Fransız Manda yönetimi arasında 1924'de yapılan anlaşma gereği merkez bankası olarak faaliyet gösteren özel bir Fransız bankasıydı. 1964'e kadar Lübnan'daki bankalar, özel parasal düzenlemelere tabi değil, ticaret hukukuna tabiydi. Chehab, 1964'de bankalar için özel kanun çıkardı.⁵²⁶ Aynı yıl Sosyal Güvenlik Sistemi kuruldu. Chehab, kamu yönetimine ilişkin birçok kurum oluşturarak halk ile daha fazla diyaloga önem vermeye çalıştı. Ancak geleneksel liderler, bu kurumlar vasıtasıyla halkın kendi himayelerinden sıyrılarak hükümet ile doğrudan kontakt sağlayabildiği için siyasal güçlerini kaybettikleri kaygısına kapıldılar.⁵²⁷ Ülkede Müslümanların durumunu iyileştirmeye yönelik sosyo-ekonomik reformların yapılması konusunda yetkiyi, güvenilir bir Maruni teknokrat olan Elias Sarkis'e verdi. Burada asıl amaç, Müslüman nüfusun, Pan-Arap milliyetçiliğine karşı olarak Lübnan milliyetçiliği kavramından yana olmasını sağlamaktı.⁵²⁸

---

⁵²⁴ McGowan, a.g.m., s.24.

⁵²⁵ Gordon, a.g.e., s.66-69.

⁵²⁶ Toufic K. Gaspard, **A Political Economy of Lebanon, 1948-2002**, The Netherlands Koninklijke Brill NV, Leiden, 2004, s.193.

⁵²⁷ Gordon, a.g.e., s.66-69.

⁵²⁸ Khalidi, a.g.e., s.39.

Chehab'ın getirdiği reform sistemi, beraberinde yüksek enflasyonu getirdi. Müslümanlar lehine yaptığı reformlar gelir ve işgücü dağılımında din ve mezhepler arasındaki eşitsizliği ortadan kaldıramadı.⁵²⁹ Sistemin çalışmaması ve yönetimdeki yolsuzluğun yayılması Chehab'ı zor durumda bıraktı. Bunun üzerine Chehab, etkin bir şekilde kendi kontrolü altında olan Deuxieme Büro (Ordunun Askeri İstihbarat Örgütü-Deuxieme Bureau-Military Intelligence Branch of the Army) 'ya başvurdu. Bu örgüte ilk defa önemli siyasal bir rol verilmekteydi.⁵³⁰

Dış politikada ise Chehab'ın ilk işi, ABD'nin silahlı kuvvetlerini 27 Eylül 1958'den itibaren Ekim 1958'in sonuna kadar tamamen çekmesini istemek oldu. Batı ile olduğu kadar Arap ülkeleri ile de iyi ilişkiler içinde olmayı amaçlayan tarafsız bir dış politika izlemeyi hedeflemişti. Çoğu gözlemci, Chehab'ın uyguladığı rejimin ülkeye istikrar ve ekonomik kalkınma getirdiği ve Lübnan siyasal sisteminin çalışabilmesi için uzlaşma gerektiğini belirtmiştir.⁵³¹

Chehab'ın görev süresi 1964 yılında sona erdi ve 18 Ağustos 1964'de Charles Helou Cumhurbaşkanı seçildi. Helou, gazeteci, hakim ve diplomat kimliğiyle entelektüel bir kişiliğe sahipti.⁵³² Cumhurbaşkanlığı ile Sünni lider Rasit Karami, Dürzi lider Kemal Canbolat ve Falanjist Parti arasında uyum sağlanmak suretiyle Sünni ailelerden Beyrut sakini Saib Selam dışlanmış oldu.⁵³³ Chehab'ın mirasçısı olan Helou iktidarı döneminde Chehabismi devam ettirdi. Ancak Helou döneminde Chehabizm, Chehab döneminde olduğundan daha zayıftı.⁵³⁴

---

⁵²⁹ 1960'lardaki ekonomik duruma, çalışmanın sonraki bölümlerinde daha detaylı olarak değinilmektedir.

⁵³⁰ Khalidi, a.g.e., s.17, 39.

⁵³¹ McGowan, a.g.m., s.24, 25.

⁵³² McGowan, a.g.m., s.25.

⁵³³ Khalidi, a.g.e., s.40.

⁵³⁴ Odeh, a.g.e., s.8.

D. 1967 Arap İsrail Savaşı ve Sonuçlarının Lübnan'a Yansımaları

Lübnan'da, ne Bizans İmparatorluğu devirlerinde, ne de Osmanlı İmparatorluğu ve Fransız mandası döneminde savaş yaşanmadı. Bunun nedeni, o zamanki konjonktürdeki politik önemsizliğiydi. Lübnan'ın stratejik önemsizliğinin yanı sıra Batı'nın yazılı olmasa da verdiği garantileri de bölgedeki çatışmaların dışında kalmasında etken olmuştu. Bu durum, 1967'deki Arap-İsrail Savaşı'nın sonunda değişti.⁵³⁵

Altı gün savaşları diye de anılan 1967'deki Arap-İsrail savaşında Mısır, Ürdün ve Suriye'nin aksine Lübnan, Irak ve Suudi Arabistan ile birlikte doğrudan veya dolaylı olarak yer almadı.⁵³⁶ Bunun karşılığını da savaş sonunda İsrail ile sınırı olup toprak kaybetmeyen tek ülke olarak aldı.⁵³⁷ Ancak bu savaş, Lübnan'a siyasal açıdan zarar getirdi. Ayrıca, ekonomik kayıplara yol açtı. Savaşın dışında kalmasına rağmen, Lübnan'ın turizm gelirlerinde yaklaşık %26'lık bir düşüş olmuştu.⁵³⁸

1967 Arap-İsrail savaşının Lübnan için en önemli siyasal sonucu, Filistinli mülteci ve militanların ülkeye girmesiydi. Nitekim savaşın ardından Filistinli komandoların bir kısmı, Suriye hükümetinin teşvikiyle Suriye sınırından Lübnan'a sızmaya başladılar. Filistinli gerillalar, ilerideki yıllarda başta Maruniler olmak üzere Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında fikir ayrılığı ve kutuplaşmaya neden olacaktıdır.⁵³⁹ Bu dönemde Lübnan devleti,

---

⁵³⁵ Heiberg, a.g.m., s.35.

⁵³⁶ William R. Polk, **The Arab World**, U.S.A., Harvard University Pres, 1980, s.219.

⁵³⁷ Winslow, a.g.e., s.156.

⁵³⁸ Polk, a.g.e., s.221.

⁵³⁹ Khalidi, a.g.e., s.40.

sınır geçişlerini kontrol edememiştir. Kontrolün bir süreliğine de olsa kaybı, otorite zafiyeti anlamını taşımaktadır. Bu da iç egemenliğin sağlanamadığının göstergesidir.⁵⁴⁰ 1967 savaşı sonrasında ülkeye giren Filistinli gerillaların Lübnan topraklarından İsrail'e saldırıları ile Lübnan'ın Arap-İsrail Anlaşmazlığı'na müdahil edilmesini ve ülkede yıllarca çözümü sağlanamayacak büyük sorunların oluşmasına yol açacaktır.⁵⁴¹ Savaşın bir başka önemli sonucu ise, Suriye'ye ait Golan Tepeleri'nin İsrail tarafından işgal edilmesiydi.⁵⁴²

1967 savaşından sonra, Georges Habbash kendisine bağlı milislerle yeni bir örgütlenmeye yönelerek karargahını Ürdün'e taşıdı. Filistin'in Kurtuluşu İçin Halk Cephesi (FKHC) ve bu örgütün yan kuruluşları olan Filistin'in Kurtuluşu İçin Demokratik Cephe (FKDC) ve FKHC-Genel Komutanlığı (FKHC-GK) Filistin direnişinde en radikal kanadı oluşturmuştur.⁵⁴³ Bu savaşın bir diğer sonucu ise, 1969 Şubat'ında Yaser Arafat'ın FKÖ'nün başına geçmesi olmuştur. 1964'de kurulan FKÖ'nün başında, önce örgütün lideri pozisyonundaki Ahmed Şukeysi, ondan sonra da Arafat'a kadar Yahya Hamuda bulunmuştu. Bu iki lider, örgüte yeterli derecede dinamizm ve canlılık katamamasına rağmen Arafat, örgütü oldukça aktif bir hale getirmiştir.⁵⁴⁴ Bu faaliyetlerin, otorite boşluğu oluşmasına neden olan başarısız Lübnan devletinin topraklarında olması, Lübnan'ın İsrail tarafından işgaline varacak kadar ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur.

Filistinliler açısından 1967 savaşının bir sonucu da Arap devletleri Pan-Arabizm'den ayrı olarak Filistin milliyetçiliği üzerinde yoğunlaşmaları

⁵⁴⁰ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgiye, çalışmanın birinci bölümünün "İç Egemenlik" alt başlığında yer verilmiştir.

⁵⁴¹ 1967 savaşı sonrasında Lübnan'ın Arap-İsrail Anlaşmazlığı'na müdahil edilmesi, ülkeye giren Filistinli gerillaların Lübnan topraklarından İsrail'e saldırıları sonucu oluşan sorunlar, çalışmanın ilerideki bölümlerinde detaylı olarak anlatılmaktadır.

⁵⁴² Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.256.

⁵⁴³ Gilmour, a.g.e., s.91, 92.

⁵⁴⁴ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.505.

olmuştur. Arap devletleri başarısız olmuşlardı ancak Filistinli örgütler başarılı olabilirdi.⁵⁴⁵

Başta Mısır olmak üzere Arap ülkelerinin 1967 savaşını kaybetmeleri Arap milliyetçiliğinin de yenilmesi anlamına geliyordu.⁵⁴⁶ Nitekim savaşın ardından Nasır istifa etti.⁵⁴⁷ Böylece Arap milliyetçiliğinin çökmesi ile radikal islamcı gruplar daha aktif olarak önemli bir konuma gelmeye başladılar.⁵⁴⁸

Böylece 1967 savaşının ardından, Orta Doğu'da, bir taraftan Filistin milliyetçiliği üzerine inşaa edilen Filistinli örgütler bulunurken, diğer taraftan da radikal islami örgütler güç ve önem kazanmaya başladılar. Bölgede faaliyetlerini artıran bu örgütler ilerideki yıllarda Lübnan'a büyük sorun teşkil edeceklerdir.

1. Lübnan'daki Filistin Varlığı

a. Filistinli Mülteciler

1948 yılında İsrail'in kurulmasıyla Arap dünyasına yeni bir politik unsur gelmişti; Filistinli mülteciler.⁵⁴⁹ Başlangıçta, 1948'de bir milyonun altında olmak üzere, Filistinli mülteci, Lübnan, Suriye, Ürdün, Irak ve Mısır'a ve nihayetinde tüm Arap ülkelerine ve dünyanın diğer yerlerine dağılmıştı. Bu

---

⁵⁴⁵ Winslow, a.g.e., s.156.

⁵⁴⁶ Davişa, a.g.e., s.39, 251.

⁵⁴⁷ Nasır'ın, yenilginin nedenleri ile birlikte istifasını açıkladığı konuşmasının tam metni için bakınız: American Foreign Policy – Current Documents, 1967, s.520-523.

⁵⁴⁸ Davişa, a.g.e., s.251.

⁵⁴⁹ Filistinli mülteciler hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Polk, a.g.e., s.231-247.

tarihte, Filistin'i terk etmeyip kalanlar, ya İsrail'in elinde tuttuğu yerlerde ya da Batı Şeria ve Gazze'de yaşamaya devam ettiler.⁵⁵⁰ 1948 savaşı sırasında Lübnan'a gelen Filistinli Mülteciler 100.000 civarında olduğu belirtilmektedir.⁵⁵¹ Yaşadıkları topraklardan başka ülkelere göç etmek zorunda kalan Filistinli mülteciler gittikleri ülkelerde yaşamak zorunda kaldıkları zor şartlar nedeniyle yardıma ihtiyaçları oldu. Bu nedenle 1950 yazında, sayıları 896.690'a ulaşan Filistinli mültecilere yardım amaçlı Birleşmiş Milletler Mültecilere Yardım Teşkilatı (United Nations Relief and Works Agency – UNRWA) oluşturuldu. Otuzbir bin Filistinli İsrail'de iken geri kalanları Lübnan, Suriye, Ürdün ve Gazze Şeridi'nde yaşamaktaydı.⁵⁵² 1956 yılına gelindiğinde Lübnan'daki Filistinlilerin nüfusu 103.000'e ulaşmıştı.⁵⁵³

BM'in 1947 yılındaki taksim planına göre İsrail'in kuzeyinde bulunan Celile bölgesi Arap ve Yahudiler arasında ikiye ayrılmıştı. Ancak, İsrail bu bölgedeki Arapları evlerinden sürdü. Buradan sürülenler de Lübnan'a, Sayda ve Sur bölgelerine gittiler. Lübnan hükümeti, İsrail'in tepki göstermemesi için, güney Lübnan'a gelen Filistinlileri, buradan alarak Bekaa vadisi, Baalbek, Beyrut, Trablus ve Anjara'ya yerleştirdi. Böylece BM Mülteciler Teşkilatı'nın yardımı ile Filistinli mülteciler 17 ayrı kampa yerleştirildiler. Filistinli mülteciler çok zor yaşam koşulları altında yıllarca yaşadılar. Lübnan hükümeti, Sünni mezhebinden olan Filistinli mültecileri vatandaşlığa almadı. Çünkü, bu durumda, ülkedeki denge Müslümanlar lehine bozulacaktı. Ancak, yabancı muamelesi de yapmadı.⁵⁵⁴

---

⁵⁵⁰ Odeh, a.g.e., s.4.

⁵⁵¹ Rabil, a.g.e., s.47.

⁵⁵² Polk, a.g.e., s.232.

⁵⁵³ UNRWA Annual Yıllık Raporu, 1 Temmuz 1955 – 30 Haziran 1956.

⁵⁵⁴ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.498.

b. Filistinli Gerillaların Lübnan'a Yerleşmesi

1967 Arap-İsrail savaşından sonra Filistinli gerillaların örgütlenmelerinde ve faaliyetlerinde artış görüldü. Arap devletlerinin desteğiyle, Gazze, Batı Şeria, Ürdün, Suriye ve Lübnan'da yaşayan Filistinlilerin örgütlenmelerinde ve İsrail'e karşı gerilla saldırılarında artış oldu. Lübnan'dan gerçekleştirilen saldırıların yoğunluk kazanmasının nedeni 1967'den sonra ülkeye gelen Filistinli gerillalardı. 1948'den itibaren Lübnan'a gelen Filistinli mültecilerden de Filistinli gerillalara yardım edilmekteydi.

1968 yılında Lübnan'daki Filistinlilerin İsrail'e karşı düzenledikleri saldırılara İsrail karşılık verdi ve bu durum ilk kez 12 Mayıs 1968'de Lübnan kuvvetleri ile İsrail kuvvetlerinin karşılıklı ateş açmalarına neden oldu. Bu durum, Filistinlilerin Kibbutz'a ateş açmasına misilleme olarak İsrail'in Hulih köyünü bombalaması sonucu ortaya çıktı.⁵⁵⁵ İsrail, Lübnan köylerini Haziran ve Ekim'de de bombalamaya devam etti. Bu saldırılar, Lübnan'ın güney bölgelerinde yaşayan sadece Filistinliler değil, Lübnan halkının da maddi ve manevi büyük zarar görmesine neden oldu. 28 Aralık 1968'de Filistinli komandoların Atina'da El Al havayollarının uçağına gerçekleştirdiği saldırıya misilleme olarak İsrail de Beyrut Uluslararası Havaalanına helikopter saldırısı düzenleyerek Lübnan'a ait 13 adet uçağı tahrip etti.⁵⁵⁶ Filistinlilerin İsrail'e gerçekleştirdikleri saldırılara karşı İsrail'in misillemeleri 1969 yılında da devam etti. Ülke içindeki düzenin ve güvenliğin korunması tüm devletlerde olduğu gibi Lübnan devletinin de hedefi olmuş ancak bu hedefe ulaşmak için gerekli kuvvet kullanma imkan ve tekeline sahip olamamıştır. Bu durum da içeride kuvvet kullanabilen örgütlenmelerin oluşmasına olanak sağlamıştır. Bir başka deyişle; Lübnan devleti, şiddet araçları üzerindeki meşru tekeline sahip çıkamamış ve ülkedeki Filistinlilerin kuvvet kullanmasını

⁵⁵⁵ Arab Report and Record, 12 May 1968'den naklen Khalidi, a.g.e., s.163.

⁵⁵⁶ Hiro, a.g.e, s.10,11; Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.283.

engelleymemiştir. Sınır güvenliğinin de sağlanamaması sonucu, Filistinlilerin İsrail'e saldırılarını engelleyemeyen Lübnan devleti, kendi topraklarına İsrail'in düzenlediği saldırılara karşı da ülkesini, vatandaşlarını koruyamamıştır. Tüm bunlar, Lübnan devletinin egemenliğini sağlayamamasından kaynaklanmıştır.

Nisan 1969'da FKÖ'nün, Lübnan, Suriye ve Ürdün'deki Filistinli gerillalarını birleşik bir komutanlık altında örgütlemesi, Lübnan'da Filistin hareketinin güçlenmesine neden oldu. Güçlenen Filistinliler ile bu hareketi sınırlamaya çalışan Lübnan ordusu arasındaki çatışmalar yoğunluk kazandı. Dürzi lider Kemal Canpolat da Filistinlileri destekleyerek bu çatışmaları protesto eden gösterilerin düzenlenmesini sağladı. Sayda kentinde güvenlik güçleri ile göstericiler arasında çıkan çatışmalarda çok sayıda Lübnanlı öldü.⁵⁵⁷ İsrail, Filistinlilerin saldırılarını, kendisinin Lübnan topraklarına yaptığı saldırılarda haklı olması açısından gerekçe olarak gösteriyordu.⁵⁵⁸ İsrail, Ağustos'ta hava saldırılarına başladı. 11 Ağustos 1969'da Hasbaya, Jouwaya, Ein Kanya'ya,⁵⁵⁹ 3 Eylül 1969'da Kfar Shouba, Kfar Hamam, Rashaya al Foukhkhar, al Habariye, Freidis, Mimas ve Snaifer'a ve Halta'ya, 6 Eylül 1969'da Khraibeh, Tell Mari, Bhassa'ya hava saldırıları düzenledi.⁵⁶⁰ Bu durum, köylerde yaşayan binlerce Şiinin köylerini terk etmesine neden oldu. İsrail'in Lübnan topraklarına gerçekleştirdiği saldırılar Lübnan yönetiminde de krize yol açtı ve Kahire Anlaşmasının yapılmasına zemin hazırladı.⁵⁶¹

1970-1971 yıllarındaki Ürdün iç savaşında, başta FKÖ ve Georges Habbash olmak üzere Filistinli örgütler Kral Hüseyin'i devirip Ürdün'ü Filistin

⁵⁵⁷ Acar, a.g.e., s.59.

⁵⁵⁸ Khalidi, a.g.e., s.163.

⁵⁵⁹ The Guardian, and L'Orient, 12 August 1969, Khalidi,a.g.e., s.163.

⁵⁶⁰ Nahar, 4, 5 and 6 September 1969'dan naklen Khalidi, a.g.e., 163.

⁵⁶¹ Khalidi, a.g.e., s.163.

yurdu yapma teşebbüsünde bulundular ancak başarısızlığa uğradılar. Bu başarısızlığın bedeli olarak da Ürdün'den çıkarılarak Suriye aracılığıyla Lübnan'a yerleştiler.⁵⁶² Lübnan'ın coğrafik açıdan İsrail'e komşu olması, FKÖ'nün yerleşmesi için uygun bir ülke olmasını sağlamıştı. Bunun yanı sıra, ülkedeki Arap Müslüman nüfus FKÖ için önemli diğer unsuru teşkil etmiştir. Lübnan'daki zayıf devlet de FKÖ'nün ülke içindeki faaliyetleri açısından oldukça elverişli bir alan olmasına neden olmuştur.⁵⁶³ Daha önce 1960'larda Beyrutta "Filistin Araştırmaları Enstitüsü", "Filistin Araştırma Merkezi" ve "Filistin için Lübnan Enformasyon Merkezi" kurulmuştu. FKÖ ve diğer Filistinli örgütler Ürdün'den çıkarılınca Beyrut'u merkez haline getirdiler.⁵⁶⁴ Lübnan'ın güneyindeki Arqub ve Kharoub, hükümet tarafından ihmal edilmiş bölgelerdi ve FKÖ tarafından özellikle İsrail'e yapılan gerilla saldırılarında kullanıldı.⁵⁶⁵

Lübnan hükümeti ve ülkedeki Maruniler, İsrail'in, Filistinli örgütleri bahane ederek Lübnan'ı Litani nehrine kadar işgal etmesi ihtimalini mümkün görerek endişelenmekteydiler. Çünkü su sıkıntısı çeken İsrail'in Arap Şeria Nehri Projesi⁵⁶⁶ nde Hasbani ırmağı için Lübnan ile anlaşmaya varamamıştı. David Ben Gurion ve Moshe Dayan, yıllardan beri Güney Lübnan'daki Litani nehrine büyük önem vermekteydi. Moshe Dayan, 1967 savaşıdan sonra İsrail'in sınırlarının hemen hemen doğal sınırlarına ulaştığı, ancak bir tek

⁵⁶² Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.508.

⁵⁶³ Rabil, a.g.e., s.47.

⁵⁶⁴ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.508.

⁵⁶⁵ Rabil, a.g.e., 47.

⁵⁶⁶ 1963 yılından beri İsrail, Şeria Nehri'nin kullanılmasını öngören "Milli Su Şebekesi (National Water Carrier)" projesini oluşturmaya başlamış ve 1964 yazına gelindiğinde de bu şebekenin işletmeye açmıştı. Bu konu, içinde bulunulan dönemde bir sorun olarak bölgeyi meşgul etmişti. Şeria Nehri'ni, Lübnan'dan çıkan Hasbani, Suriye'den çıkan Banyas, İsrail'den fakat esas itibariyle Suriye'den çıkan Dan ırmakları İsrail topraklarında birleşerek oluşturmaktadır. Bu nehir, Huleh vadisinden geçerek Teberiyeye gölüne dökülür, oradan çıkar ve Ölü Deniz'e uzanan bir nehri oluşturur. İsrail, bu nehrin 1/7'sini kullanabilirken Milli Su Şebekesi projesi ile %40'mı kullanabilir hale geldi. Bu projeye Arap dünyasından tepkiler geldi ve yapılan birinci Arap zirvesinde bir bildiri yayınlanarak İsrail'in Siyonist bir yayılmacılık izlediğini ve bunu Arap ülkelerinin güvenliğine bir saldırı olarak niteledi. Ayrıca, bu projeye karşılık "Arap Şeria Nehri Projesi" nin gerçekleştirilmesi kararını alındığı açıklandı.⁵⁶⁶ Ancak, Hasbani, Banyas, Dan ve Yarmuk ırmakları konusunda Lübnan, Suriye ve Ürdün bir anlaşmaya varamadılar. Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.232-233.

Lübnan sınırının istisna olduğunu belirtmekteydi.⁵⁶⁷ Ayrıca, İsrail'in ilk başbakanı olan Ben Gurion da İsrail'in kuruluşunun ilk yılında Lübnan hükümetini düşürmeyi planlamıştı. Ben Gurion anılarında, Lübnan'da, güney sınırı Litani nehri üzerinde yer alan Hıristiyan bir devletin olması gerektiğini belirtmekteydi.⁵⁶⁸

c. Kahire Anlaşması

Lübnan topraklarından İsrail'e karşı yapılacak askeri operasyonların organize edilmesi 1968'de başladı ve Kral Hüseyin'in FKÖ'yü 1970'de Ürdün'den çıkarmasıyla ciddi bir sorun halini aldı. Ürdün, FKÖ ile başa çıkabilecek ve Kral Hüseyin'e sadık bir orduya sahipti. Lübnan'da ise durum farklıydı. Lübnan hükümeti orduya aynı görevi rahatlıkla yaptırabilecek güçte değildi. Hükümet, kendi içinde Filistinlilere yardım edip etmeme konusunda ikiye ayrılmış durumdaydı. Filistinlilere hem büyük sempati hem de bu sempatiden daha büyük risk vardı.⁵⁶⁹

FKÖ'nün Lübnan topraklarından İsrail'e yaptığı saldırılara karşı İsrail'den misilleme yapılması nedeniyle ülke halkı ve toprakları tehlike altındaydı. Örgüt, ülkede içinde de güçlenmeye başlamıştı. FKÖ'yü durdurmak için müdahale eden Lübnan ordusu da başarısız olmuştu. Lübnan devleti ise, ülke halkını ve topraklarını koruyabilecek otoriteden yoksundu. Filistinli gerillalar konusunda ülke içinde cepheleşme oluşarak ülkede çatışmalar meydana gelmekteydi. Hem içeride hem de dışarıda zor duruma düşen Lübnan hükümeti, ülke içinde düzenin sağlanması ve İsrail'e karşı düzenlediği saldırıların durdurulması için, 1969 yılında FKÖ ile Kahire

---

⁵⁶⁷ Gilmour, a.g.e., s.92.

⁵⁶⁸ Michael Bar-Zohar, The Armed Prophet, 1967, s.139'dan akrotan Gilmour, a.g.e., s.146.

⁵⁶⁹ Winslow, a.g.e., s.156.

Anlaşması yapıldı. FKÖ'nün kontrol altına alınması hedeflenmekteydi, ancak bu anlaşma ile FKÖ'ye Lübnan toprakları üzerinde geniş haklar verildi ve Lübnan'ın güneyi FKÖ'nün müstahkem bölgesi oldu.⁵⁷⁰

Lübnan ve FKÖ arasında 3 Kasım 1969 tarihli Kahire Anlaşması⁵⁷¹ ile Filistinlilerin ve FKÖ'nün Lübnan içindeki varlığı resmi olarak kabul edilmekteydi. Bu anlaşmayla, Lübnan ile Filistinliler arasında ortak bir kader paylaşımı öngörülmekteydi.⁵⁷² Anlaşmada, daha önce yayınlanan bildiride⁵⁷³ de belirtildiği gibi kardeşlik, ortak kader ve Lübnan ile Filistin devriminin arasındaki ilişkilerin, güven, samimiyet ve olumlu yönde işbirliği içinde, Lübnan egemenliği ve güvenliği çerçevesinde yürümesi gerektiği yazılmaktaydı.⁵⁷⁴ Kahire Anlaşması, Lübnan'ın, İsrail ile Filistinlilerin arasındaki anlaşmazlıkta Filistinlilerden yana taraf olduğunu açıkça ortaya koymaktaydı. Bu anlaşma FKÖ için büyük bir başarı olmuştur. Çünkü serbest hareket edebilecek ve İsrail'e gerilla saldırılarını rahat bir şekilde gerçekleştirebilecek elverişli bir bölgeyi Lübnan devletinin yardımıyla temin etmiş oluyordu.

Anlaşmada, Arqub'a giden yolların güvenliğinin Lübnan hükümeti tarafından sağlanacağını ve bu suretle de gerilla faaliyetlerine yardım edeceği belirtilmekteydi. Ayrıca bu anlaşma ile Lübnan'daki Filistin mülteci kamplarının kontrolü de FKÖ'ye verilmekteydi.⁵⁷⁵ Lübnan Ordu Komutanı General Emile Bustani ve FKÖ lideri Yaser Arafat tarafından imzalanan anlaşmada; sivil ve askeri Lübnan otoritelerinin ülkede tüm alanlardaki yetki ve sorumluluklarını kullanmaya devam edeceği ve FKÖ'ye verilen yetki ve

---

⁵⁷⁰ Rabil, a.g.e., s.47.

⁵⁷¹ Kahire Anlaşması'nın tam metni için bakınız: Khalidi, a.g.e., s.185-187.

⁵⁷² Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.507.

⁵⁷³ Keesing's Contemporary Archives, 1969-1970, 23704'den naklen Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.506.

⁵⁷⁴ Khalidi, a.g.e., s.185.

⁵⁷⁵ Gilmour, a.g.e., s.96.

sorumlulukların Lübnan devletinin egemenlik sınırları içinde olacağı belirtilmekteyse de Lübnan devletinin otoritesine belirli bölgeler ve konularda sınırlama getirildiği, egemenliğinin ülkenin tamamında kullanılamadığı açıkça görülmektedir.

Ürdün'den çıkarılan Filistinliler Lübnan'da, ülkenin İsrail ile ilişkisini olumsuz yönde etkilemesini sağlayacak gerilla faaliyetlerinin yanı sıra, ülke içinde de siyasal sistem açısından da sorun yaratmıştır. Çünkü birçok farklı dini ve etnik topluluktan oluşan ve bu toplulukların ülke içindeki nüfusuna dayanarak oluşturulan siyasal sistemde Müslümanların nüfusunun artmasına yol açmış ve ülkede siyasal rejiminin meşruiyetine karşı tehdit unsuru olmuştur. Ancak, eğer rejim ve toplum tam bir meşruiyete sahip ve devlet de ekonomik açıdan güçlü olabilse idi rejim, mülteci dalgasının ülke içinde sorun teşkil etmesine izin vermeyecekti.⁵⁷⁶ Ülkede bulunan din ve mezhep çeşitliliğinin nüfus içindeki yoğunluğu oranına göre belirlenen siyasal sistemde Filistinlilerin nüfusu, Hıristiyanlar tarafından, Müslümanlar lehine dengeyi sarsacak nitelikte bir tehdit olarak algılanmıştı.

Kahire Anlaşması'ndan rahatsız olan Hıristiyanlar bu anlaşmadan sonra silahlanmaya başladı. Özellikle Piere Cemayel'in başında bulunduğu Kataib parti (Falanjist Parti) ve Camille Chamoun'un Milliyetçi Liberal Parti yakın gelecekte gerçekleşmesi muhtemel çatışmalar için hızla silahlanmaya başladılar. 1970'den itibaren de silahlanmanın yanı sıra, askeri eğitim kampları kurdular.⁵⁷⁷ Böylece devlet tekelinde olması gereken şiddet araçları ülke içindeki örgütlenmeler tarafından erişilebilir ve kullanılabilir olmaya artan bir hızla devam etti.

---

⁵⁷⁶ Leonore G. Martin, "Towards an Integrated Approach to National Security in the Middle East", **New Frontiers in the Middle East Security**, ed. Leonore G. Martin, London MacMillan Press Ltd., 1998, s.14, 15.

⁵⁷⁷ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.507.

V. İÇ SAVAŞ DÖNEMİ : 1975 – 1991 DÖNEMİ

A. 1975 İç Savaşını Hazırlayan Nedenler

İç savaşa kadar Lübnan, kendilerini Arap olarak görenler ile Lübnan'ı Batı Avrupa ile sıkı bağları olan ayrı bir ülke olarak gören Hıristiyanlar arasında hassas bir dengede bulunuyordu.⁵⁷⁸ 1958'de ülkedeki dengeler bozuldu ve dengenin bozulmasına neden olan koşullar var olmaya devam etti. Bunun yanı sıra, ülkedeki Filistin varlığı, ülkenin hem içeride hem de dışarıda sorun yaşamasına neden oldu. Filistinli gerilla gruplarının Suriye'den Lübnan'a sızmaları, ülkede Filistin varlığının istenip istenmediği konusunda Maruniler ve Müslümanlar arasında fikir ayrılığı oluşturmuştu.⁵⁷⁹

1969 yılında yapılan Kahire Anlaşması ile FKÖ'nün Lübnan'daki varlığı resmîyet kazanmış ve örgüt, faaliyetlerini sürdürebileceği bir bölgeye sahip olmuştu. Bu bölgeden İsrail'e gerilla saldırıları yapması kuvvetle muhtemeldi. Bu bölgeye giden yolların güvenliğinin Lübnan tarafından korunması da Lübnan'ın FKÖ'ye, İsrail'e düzenleyeceği gerilla saldırılarında fiili olarak destek vermesi anlamına gelmekteydi. Filistin kamplarının kontrolünün FKÖ'nün elinde olması da büyük bir sorundu. Bu anlaşma ile Filistinliler ülkedeki varlıklarının kalıcı olduklarını göstermekteydiler ki bu da çoğulcu siyasal sisteme sahip Lübnan'da Hıristiyanlar açısından büyük bir tehlike olarak algılanmaktaydı.

---

⁵⁷⁸ Hourani, a.g.e., s.355.

⁵⁷⁹ Heiberg, a.g.m., s.35.

1970'den sonra, El Fetih'in ve diğer gerilla örgütlerinin güçlerinin azaltılmasından sonra Güney Lübnan'daki faaliyetler önem kazanmaya başladı. Stratejik açıdan bölgenin Filistinli örgütler için önemi büyüktü. Bölgenin İsrail ile sınırı, örgütlerin serbestçe hareket edebilecekleri bir geçit niteliği taşımasına neden olmuştu. Ayrıca, sürgünde olan Filistinlilerden destek alabilecek olmaları da önem taşımaktaydı. Lübnan'ın güneyindeki Filistinli örgütler, Hıristiyanları, özellikle de Falanjistleri endişelendirmişti. Çünkü, bölgedeki Filistinli örgütlere İsrail'in büyük tepkisi vardı. İsrail'in, kendi güvenliğini sağlayabilmek için Lübnan'ın bağımsızlığını ve bütünlüğünü tehlikeye atabilecek politikalar izlemesi kuvvetle muhtemeldi. Bunun yanı sıra, bu örgütler, Hıristiyanların elinde bulundurduğu iktidar gücünün kendilerine geçmesini isteyen Müslümanlara destek sağlamaktaydı.⁵⁸⁰

Lübnan'da iç savaş öncesi dönemde ABD, bölgede barış ve istikrarın sağlanmasından yanaydı. Çünkü ancak bu şekilde çıkarları garanti altına alınmış olacaktı. Bölgede Amerikan hegemonyasının varlığı için istikrarın sağlanması önünde engel teşkil eden başlıca unsur da FKÖ olarak değerlendirilmekteydi. FKÖ'nün etkisiz hale getirilerek önünün kesilmesi halinde Filistinliler, İsrail ile barış anlaşması yapacak ve İsrail-Filistin sorunu çözülecek, ardından da Mısır ile İsrail'in barış anlaşması için masaya oturmalarının önünde bir engel kalmayacak ve bunu diğer Arap ülkeleri takip edecekti. Böylece bölgede barış ve istikrar teşkil edilmiş olacak ve yeni bir kapitalist dönem kurulacaktı.⁵⁸¹

FKÖ'ye darbe vurulacak en mantıklı yer, Filistinlilerin en güçlü olduğu ve silahlı gücünün bulunduğu Lübnan'dı. Diğer yerlerden Batı Şeria ve Gazze Şeridi zaten İsrail işgali altındaydı. Ürdün'de ise, Kara Eylül katliamı⁵⁸²

⁵⁸⁰ Hourani, a.g.e., s.430.

⁵⁸¹ Odeh, a.g.e., s.12.

⁵⁸² 1970 yılına gelindiğinde Ürdün'de bulunan Filistinli örgütler, başta Arafat'ın El Fetih'i ve George Habbaş'ın Filistin'in Kurtuluşu İçin Halk Cephesi olmak üzere ülkede bulunan Filistinli gerilla

sırasında FKÖ'yü etkili olarak sindirmişti. Öte yandan, Amerikan emperyalizmi için Lübnan'da FKÖ'ye darbe vurmak ve Arap dünyasındaki devrimci hareketi zayıflatmak için uygun başka koşullar da mevcuttu. Bunlardan ilki; Lübnanlı sağ kanat, FKÖ'ye vurulacak darbeye etkili olabilecek başlıca araç olarak kullanılacaktı. ikincisi; İsrail, özellikle Lübnan'ın güneyinde Filistin kuvvetlerine saldırılarını yoğunlaştırarak yardımcı olabilecekti. Üçüncüsü; İsrail, Lübnan sağ kanadını eğiterek, tavsiyede bulunarak ve silahlandırarak yardımda bulunabilecekti. Dördüncü ise; LUH'a da Filistinlilerle beraber darbe vurulacaktı. LUH, Lübnan siyasal sistemine karşı giderek güçlenmekte ve popülerite kazanmaktaydı. Böylece hem FKÖ hem de LUH etkisiz hale getirilecekti.⁵⁸³

1969 yılında kurulan ve Kemal Canpolat'ın lideri olduğu LUH, Lübnan'da sol kanatta çoğunluğu oluşturmaktaydı. LUH'un Filistinlilerle birleşmesi, ülkede Amerikan destekli rejim için tehlike oluşturacaktı. Lübnan'ın bütünlüğü ile ayrı ve ulusal kişiliğini savunan LUH, Lübnan devletinin İsrail'e karşı tavır alması gerektiğini savunuyordu. LUH, iç savaşta sol kanatta yer alan, ilerici radikal Müslüman birliğin en üst seviyede siyasal ve askeri karar verici örgütlenmesi olmuştur.⁵⁸⁴

1970'lerin başlarından itibaren ülke içinde Lübnan ordusu FKÖ'yü denetlemede başarısız oldu. Bu başarısızlık 1973 Mayıs'ında daha da

---

örgütleri örgütlenerek Kral Hüseyin'in karşısına ayrı ve birleşmiş bir otorite ve kuvvet olarak çıkmıştı. Mısır, Suriye ve Irak'ı arkalarına alan Filistinli örgütler, Ürdün'de Kral Hüseyin'i yıkarak Filistinlilere bir yurt yapmaya yönelik olarak gerçekleştirdiği faaliyetlerin ülkede yarattığı büyük sorun, 10 Temmuz 1970 yılında Ürdün ile yaptıkları Tripoli Zirvesi sonucunda yaptıkları anlaşma ile de çözüme kavuşmadı. Sonunda ülkede iç savaş çıktı. Ürdün ordusu olaylara müdahale etti ve FKÖ'yü ülkeden çıkardı. Bu arada da 20.000'den fazla, milis olmayan Filistinli öldü. Kalanların çoğu da Suriye ve Lübnan'a sürüldü. Ürdün'ün bu müdahalesi "Kara Eylül Katliamı" olarak anılmaktadır. Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.506, 296-298; Odeh, a.g.e., s.10.

⁵⁸³ B Odeh, a.g.e., s.12.

⁵⁸⁴ Odeh, a.g.e., s.9-13; Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.500; Khalidi, a.g.e., s.22; Acar, a.g.e., s.37.

belirginleşti.⁵⁸⁵ Nisan 1973'de İsrail'in Beyrut'a saldırarak El-Fetih'in üst kademedeki üç liderini öldürmesinin ardından çıkan büyük çaptaki hükümet aleyhtarı gösteriler Ulusal Hareket tarafından örgütlenmişti. Çıkan olaylar nedeniyle dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Faranjiye ve Başbakanı Saib Selam arasındaki anlaşmazlık, Selam'ın istifa etmesine neden oldu. Selam'ın yerine gelen Amin Hafız, FKÖ ile Melkart Şartı'nı imzaladı.⁵⁸⁶ Bu şart, mülteci kamplarının içinde ve dışında mevcudiyetine izin verilen gerillaların sayısı ve silahlanmalarının seviyesi ile ihlallerin engellenmesine ilişkin prosedüre değinmekteydi. En önemli maddesi ise, İsrail'e karşı sınırdan düzenlenen ve 1969 Kahire Anlaşması'nda üstü kapalı olarak izni verilen operasyonların geçici olarak durdurulmasıydı.⁵⁸⁷ Bu şarta tepki gösteren Sünniler, Faranjiye'nin adayı Hafız'ın istifasını istedi. Bunun üzerine de Faranjiye, Canpolat'a danışarak siyasal saygınlığa sahip Solh ailesinden Takiyuddin Solh'u Başbakan yaptı.⁵⁸⁸

1973 Temmuz'unda iktidara gelen Takiyuddin Solh hükümetine Suriye yanlısı Müslümanların dahil edilmesi, Suriye'nin Lübnan üzerindeki nüfuzunun arttığına dair belirgin bir işaretti. Nitekim, Mısır'da Nasır'ın ölmesi ve Suriye'de Esad'ın lider olması ile Lübnan'da Şam'ın etkisi fazlalaşmaya başlamıştı. Solh yönetimi ülkede gerekli reformları yapamadı. Orduyu, İsrail'in defalarca Lübnan'ın egemenliğini ihlal etmesini engelleyebilecek bir yapıya kavuşturamadı. İsrail Savunma Güçlerinin 1974 Nisanında Lübnan sınırından 80 km içeri girmesi bu ihlallerden biridir. İçeride ise devlete bağlı olmayan birçok özel milislerin yayılması ve güçlenmesi de iç güvenliği bozmaktaydı. Solh hükümeti, gasp, adam kaçırma ve cinayetlerin olağan

---

⁵⁸⁵ Itamar Rabinovich, "Arap Politik Partileri: İdeoloji ve Etnisite", **Orta Doğu'da Etnisite, Çoğulculuk ve Devlet**, der. Milton J. Esman and Itamar Rabinovich, çev. Zafer Avşar, İstanbul, Avesta Ltd. Şti., 2004, s.230.

⁵⁸⁶ Khalidi, a.g.e., s.43.

⁵⁸⁷ Khalidi, a.g.e., s.164.

⁵⁸⁸ Khalidi, a.g.e., s.43.

hale geldiği toplumsal anarşiye kayan durumu da ortadan kaldıramadı.⁵⁸⁹ Lübnan devletinin ülkede tek egemen olma özelliğini yitirmesi sonucu anarşi ortaya çıkmış ve düzen bozulmuştur.

1975 iç savaşı öncesi ülkedeki ekonomik durum, mezhepler arasındaki dengesizliği açıkça sergilemekte ve bu durum iç savaşın sosyo-ekonomik nedenlerini oluşturmaktaydı. Zira gelir dağılımı, bölgelere ve buna bağlı olarak da bu bölgelerde yaşayan farklı din ve mezhep gruplarına göre değişim göstermekte ve yoksul ile zengin sınıf arasında büyük farklılık bulunmaktaydı. Bu farklılaşma, mezhepler arasında da belirginleşmekteydi. Bankacılık, ticaret ve sanayi sektöründe ağırlığa sahip Maruniler en zengin grubu, ağırlıklı olarak tarım sektöründe çalışan Şiiler ise, en yoksul grubu oluşturmaktaydılar. Spekülasyona açık, üretime ağırlık vermeyen ve yabancı sermayeye bağımlı zayıf bir ekonominin de sosyo ekonomik açıdan mevcut sorunları çözmek bir yana, ülkeye yeni sorunlar getirmesi kuvvetle muhtemeldir. Nitekim, Altı Gün Savaşı'na doğrudan ya da dolaylı olarak katılmamasına rağmen, Lübnan bu savaşın ekonomik açıdan olumsuz yansımalarını yaşamak zorunda kalmış ve turizm geliri %26 oranında düşüş göstermiştir.⁵⁹⁰ Lübnan'da iç savaş öncesinde sosyo ekonomik açıdan dengesizliği, zayıf ekonomi ve yüksek kırılabilirlik beslemiştir. Ülkedeki sosyo-ekonomik ve güvenlik sorunlarının ortaya çıkması; Lübnan'daki kötü yönetim, dolayısıyla da otorite kuramayan, egemenlikten yoksun devletin varlığının belirgin işaretidir. Ayrıca, sosyo-ekonomik sorunlar, halkın ulus olma bilincinin önündeki önemli engellerden birini teşkil etmektedir.

Bağımsızlıktan sonra hızla ekonomik kalkınmaya yönelen Lübnan, bölgesel ve toplumsal açıdan dengesiz büyüme sağlamıştı. İhracata yönelik tarım sektörü dağlık Lübnan bölgesindeydi. Ülke içi tüketime yönelik tarım

---

⁵⁸⁹ Hiro, a.g.e., s.17, 18.

⁵⁹⁰ Polk, a.g.e., s.221.

sektörü ise, geri kalan bölgelerde yapılmaktaydı. Bu bölgelerde tarımda verim elde edilebilmesi için yeterli sulama sistemi bulunmamaktaydı. Bu nedenle de ihracata yönelik tarımın yapıldığı Dağlık Lübnan'da tarımdan elde edilen ekonomik gelire diğer bölgelerde ulaşamıyordu. Tarım sektöründe çalışan nüfusun çoğu güney ve kırsal kesimlerde yaşayan Şiiiler ve Sünnilerdi. Öte yandan, sanayisi ise ara üretime dayanmaktaydı. Hammaddeyi dışarıdan ithal ederek ihracata dönük üretim gerçekleştirilmekteydi. Sanayi de yine ağırlıklı olarak Dağlık Lübnan'daydı. Lübnan ekonomisinin dayandığı en önemli sektör ise hizmet sektörüydü. Lübnan'daki uluslararası hava limanı nedeniyle turizm ve transit ticaret gelişmiş durumdaydı. Hükümetlerin altın ticaretini teşvik etmesi ve döviz üzerinde gevşek kontrolü sağlaması ülkede bankacılık sektörünün gelişmesine neden oldu. Ancak, ulusal bankalardan ziyade yabancı bankalar yer almaktaydı ve dolayısıyla sermaye ulusal bankalarda değil, yabancı bankaların Beyrut şubelerindeydi. Bunun yanı sıra, sermaye kısa vadeli hesaplarda yoğunluk kazanmaktaydı. İç savaş öncesi ekonomik dengesizlik, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'nın ve işgücünün sektörel dağılımında açıkça görülmekteydi. %50 işgücüne sahip tarım sektörünün GSMH oranı %9'du. %20 işgücünü sahip sanayi sektörünün GSMH oranı %17 ve %30 işgücüne hizmet sektörünün ise GSMH oranı %74'tü. Buradan ekonominin, hizmet sektörü içinde yer alan bankacılık ve turizme dayalı olmasına rağmen, işgücünün tarım ağırlıklı diğer iki sektörde yoğunlaştığı görülmektedir. Öte yandan, Ülkede meydana gelebilecek istikrarsız bir ortamda, bankacılık sektöründe, yabancı bankaların elindeki sermayenin ülkeyi hemen terketmesi, ekonomik çöküntüye neden olacaktı. Bu sektörleri de elinde tutan, Marunilerdi.⁵⁹¹ Batı ülkeleriyle de iyi ilişkiler geliştirmiş olan Marunilerin ekonomik üstünlüklerini siyasal güce dönüştürmesi Ulusal Pakt'ta belirginleşmişti. Bu durum, din ve mezhep grupları arasında ekonomik açıdan farklılaşmaya yol açtı. Din ve mezhep grupları arasındaki bu farklılaşma, iç savaşın nedenleri arasında sosyo ekonomik faktörü oluşturdu. Ekonomik gelirlerin din ve mezhep grupları

---

⁵⁹¹ Odeh, a.g.e., s.53-84.

temelinde dengesiz ve eşitliksiz dağılması, yaşam standardında hızla kötüleşmeye neden olmuş ve Rotberg'in başarısız devlet oluşumu anlayışındaki ilk aşamanın gerçekleşmesini sağlamıştır.⁵⁹²

Dünyada önemli eğlence merkezlerinden biri durumuna gelen Beyrut'ta faaliyet gösteren lüks kumarhaneler özellikle yabancı turistlere hizmet vermekteydi. Beyrut'un kuzeyinde yoğunlaşan eğlence merkezleri içinde yer alan kumarhanelerden elde edilen gelir, Lübnan ekonomisinde önemli bir kalemi oluşturmaktaydı. Görünmeyen kazançlar adını alan bu gelirler, kırılabilirliği oluşturarak ekonomiyi zayıflatmaktaydı. Lübnan ekonomisinde alınan riskin de sembolü haline gelmişti.⁵⁹³ Sanayi üretimi ve ihracattaki ilerlemenin yavaş olması, ithalata yüksek derecede eğilim nedeniyle oluşan açığın hizmet sektöründen elde edilen gelir ve görünmez kazançlar yoluyla kapatılmaya çalışılması ülkeyi dış baskılara ve manipülasyona açık hale getirmekteydi. Hizmet sektöründeki başarı ve bu sektöre yönelim, pekçok Lübnanlı yatırımcıyı üretime yönelik ve istikrarlı sektörlerden kaçmasına neden olmuştu. Bu nedenle hizmet sektörünün dışındaki sektörlerde ilerleme sağlanamadı.⁵⁹⁴

Dini ve bölgesel eşitsizlikler ekonomiyi zayıflatmış durumdaydı. Ekonominin sektörel bazda din ve mezhep açısından eşitsizliklere, sektör farklılığı olmadan işgücü piyasasındaki dengesizlikler de eklenmiş durumdaydı. 1962'de serbest meslek sahipleri ve yönetici konumundaki işverenlerin %73'ü Müslüman değildi. 1960'da kişi başına düşen yıllık gelir Beyrut'ta 803 dolar iken güneyde 151 dolardı.⁵⁹⁵ Bu verilerden, Beyrut'ta yoğun olarak yaşayan Marunilerin yüksek gelire, güneyde yoğun nüfusa

---

⁵⁹² Rotberg'in başarısız devlet oluşumu anlayışı, çalışmanın birinci bölümünde, "Başarısız Devletleri Meydana Getiren Nedenler" alt başlığında detaylı olarak yer almaktadır.

⁵⁹³ Gordon, a.g.e., s.63, 64.

⁵⁹⁴ Nadim Khalaf, **Economic Implications of the Size of Nations with Special Reference to Lebanon**, Brill, Leiden, 1971'den naklen Gordon, a.g.e., s.65.

⁵⁹⁵ Gordon, a.g.e., s.66.

sahip Şii ve Sünnilerin düşük gelire sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Yine 1960'larda, finans sektöründe çalışan biri, tarım sektöründe çalışan birinden 45 kat daha fazla kazanmaktaydı.⁵⁹⁶ Finans sektörünü elinde bulunduran grup, Maruni ağırlıklı Hıristiyanlar iken tarım sektöründe çalışan Şiiler ve Sünnilerdi. 1960'larda ekonomide dinsel ve bölgesel eşitsizliklerin yanısıra enflasyon da büyük sorun haline gelmişti. Artan enflasyondan en fazla etkilenen ise yoksul ve orta sınıf halk oldu. 1961 ile 1964 arasında maaşlarda %47 artış olurken hayat pahalılığı %95 arttı. Yükselmeye devam eden enflasyonun en önemli kaynağı, 1973 petrol krizi ile dört kat artan petrol fiyatları nedeniyle petrol geliri akışını da artırdı. Ancak gelen paralar dikkat çekici lüks villalara yatırıldı ya da yine lüks yaşam için harcandı. Bu para dalgası, "birdenbire modernleşme"ye ve artan sosyal istikrarsızlığa neden olmuştur.⁵⁹⁷ Öte yandan, ekonomide büyüme hızındaki değişiklikler de istikrarsızlığı ortaya koymaktadır. Chehab'ın uyguladığı reformlar ve oluşturduğu ekonomik sistem sonucunda, 1964'de ulaşılan %12.61'lik büyüme hızı Chehab'dan sonra 1964-1971 arasındaki dönemde %2.58'e düşmüştü.⁵⁹⁸ Bu düşüş, ekonomideki duraklamanın sonucu olarak açıklanmaktadır.⁵⁹⁹

B. 1975 İç savaşı ve Suriye'nin Müdahalesi

Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki sorundan kaynaklanan şiddet içeren olaylar, iç savaş öncesi de bulunmaktaydı. Ancak sorunun iç savaşa dönüşmesi, ülkenin başına gelen en büyük felaket oldu. Lübnan devletinin

---

⁵⁹⁶ Gordon, a.g.e., s.66.

⁵⁹⁷ Michael Hudson "The Lebanese Crisis: The Limits of Consociational Democracy", **Journal of Palestine Studies**, Spring Summer, 1976, s.109-122.

⁵⁹⁸ Ghassan Dibeh, "The Political Economy of Inflation and Currency Depreciation in Lebanon, 1984-1992", **Middle Eastern Studies**, Vol. 38, N. 1, January 2002, s.36.

⁵⁹⁹ S. Makdisi, "Lebanon: Monetary Developments, Management and Performance in the Postwar period Up to 1972, Part I", **The Middle East Journal**, Vol. 29, 1975, s.83.

düzeni, kontrolü ve güvenliği sağlayamaması büyük bir otorite zafiyetine neden oldu ve devletin iç egemenliği kalmadı. Böyle bir ortamda kaçınılmaz hale gelen iç savaş, 13 Nisan 1975’de Ayn el-Rumana’da Pierre Cemayel’in bir klise açılışını yaptığı sırada bir arabadan ateş açılması ve Cemayel’in koruma görevlisi ile iki Falanjist milisin ölmesi ile başladı. Bu olayın faillerinin Filistinliler olduğunu düşünen Falanjist milisler aynı gün, Tal-el-Zatar kampına giden bir Filistin otobüsünü durdurarak içindeki tüm yolcuları öldürdüler. Ölen 28 yolcudan çoğu Filistinliydi. Bu olayların ardından da sokak çatışmaları başladı. Bu çatışmalarda top, roket atar gibi ağır silahlar kullanılmaktaydı ve evler, arabalar havaya uçuruluyordu. Bir tarafta Marunilerin Falanjist milisleri, diğer tarafta ise Filistinli militanlar ile Kemal Canpolat’ın LUH’u vardı.⁶⁰⁰ Çatışmalar, özellikle Beyrut, Trablus ve Sayda’da yoğunluk kazandı. Beyrut’un güney kesimlerindeki çıkan çatışmalarda Şiiler de Filistinlilerin yanında yer aldılar.⁶⁰¹

Birbirleriyle çatışan taraflar, Hıristiyan ve Müslüman gruplar olarak anılmasına rağmen her iki grup da daha kompleks bir yapıya sahipti. *Statüs quo*’nun korunmasından yana olan Hıristiyanlar “Lübnan Cephesi (Lebanese Front)”⁶⁰² olarak bilinmekteydi. Lübnan Cephesi, Cemayel, Chamoun ve Franjiye ailelerinin Maruni milislerinden oluşmaktaydı ve zaimlerin oğulları tarafından yönetilmekteydi. Değişimden yana olan Müslümanlar ise, LUH olarak daha gevşek bağlara ve daha zayıf örgütlenmeye sahipti. Kemal Canpolat’ın önderliğindeki örgütlenmede solcu gruplardan milisler bulunmaktaydı. İlerici Sosyalist Parti, Suriye Sosyalist Parti, Emel örgütü, Nasır yanlısı örgütler, Lübnan Komünist Partisi, Komünist Hareket Örgütü, Najjadah, Lübnan Arap Ordusu, Suriye ve Irak’taki Baas Partisi ile Filistinliler, iç savaşta Lübnan Cephesi’ne karşı mücadele ettiler. Nasır yanlısı örgütlerin

⁶⁰⁰ Acar, a.g.e., s.71; Khalidi, a.g.e., s.47.

⁶⁰¹ Hiro, a.g.e., s.31; Acar,a.g.e., s.71.

⁶⁰² Bazı kaynaklar “Lübnan Cephesi” yerine “Lübnan Kuvvetleri” tabirini kullanmaktadırlar. Ancak, Lübnan ordusu ile karıştırılmaması için çalışmada birinci tabir kullanılmıştır.

içinde birçok grup bulunmaktaydı. Bunların en büyük olanı İbrahim Kutlaylat önderliğindeki Bağımsız Nasıri Hareket (Independent Nasserite Movement) idi ve 3000 milise sahipti. Lübnan Arap Ordusu (Lebanese Arab Army) da, Lübnan Silahlı Kuvvetleri'nde subay olarak çalışan Ahmed Hatib tarafından 21 Ocak 1976'da kuruldu. Katib, kışkırtması neticesinde ayaklanan ordudan 40 tank personeli dahil 2000 asker toplayarak Lübnan Arap Ordusunu kurdu. Pan-Arap Sosyalist Baas Partisi'nin birbirine rakip kanatlarının bulunduğu Suriye ve Irak hükümetleri de Lübnan iç savaşında yerlerini almıştı. FKÖ, birçok Filistinli grubu kontrolü altında tutuyordu ve iç savaşın ilk yılında tarafsızlığını korudu. El-Saika, Arap Kurtuluş Cephesi (AKC), FKHC-GK ise aslında, Suriye, Irak ve Libya hükümetleri için çalışan örgütlerdi. İç savaş süresince silah altında bulunan Filistinlilerin sayısı 25.000 kadardı.⁶⁰³ Lübnan Cephesi'nin karşısında yer alan ve çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu LUH, *status quo*'dan memnun olmayan, devrim taraftarı bir yapıya sahipti. İlimli Müslüman liderlerden bazıları, ordunun Maruniler tarafından kontrol edilmesine kısıtlamalar getirmeyi ve Müslüman topluluğun sisteme eşit şekilde katılımını öngörecektir şekilde sistemin yeniden yapılandırılmasını talep etmekteydiler. Filistinliler ise, Lübnan'daki üslerinin korunmasından, Filistin'in Kurtuluşu için Lübnan'ı bir atlama tahtası olarak kullanmaya devam etmekten yanaydı. Radikal Filistinlilerin amaçları Lübnan ve diğer Arap ülkelerinde devrim gerçekleştirerek İsrail'e karşı mücadele etmelerini sağlamaktı. LUH ile beraber eden grupların her birinin amacı farklı olmakla birlikte Lübnan'daki *status quo*'nun değiştirilmesi ortak paydasında birleşmişlerdi. Aslında iki cepheye destek veren tüm ülke ve grupların amaçları farklıydı. Suriye'in amacı, özellikle 1976'dan sonra Lübnan'daki varlığını korumak, İsrail'in amacı ise, ülkedeki Filistin mevcudiyetini ve Filistinlilerin askeri ve siyasal kuvveti olan FKÖ'yü yok etmek ve belki de güney Lübnan'ı doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ilhak etmektir.⁶⁰⁴

---

⁶⁰³ McGowan, a.g.m., s.30, 239-243.

⁶⁰⁴ Gordon, a.g.e., s.103, 104.

İç savaş sırasında, ülkede devletin düzeni ve güvenliği temin edememesinden kaynaklanan kaos hakimdi. Hıristiyan ve Müslüman milisler arasındaki çarpışmalar öyle bir hal almıştı ki, ülkede vatandaşlar sokağa çıkamaz hale gelmişlerdi. Çünkü yoldan geçmekte olan insanlar kimliklerine ve dinlerine bakılarak öldürülmekteydiler. Kaçırılanlar da işkence görüyordu.⁶⁰⁵ Farklı din gruplarına ait olanlar iç savaş öncesinde birarada otururken, iç savaş sırasında evlerinden kaçarak kendi dini gruplarının yoğunlukta olduğu bölgelerde yaşamaya başladılar.⁶⁰⁶ Bu da ülkede nüfusun fiziksel açıdan bölünmesi ve mevcut sorunların ileride daha da karmaşık ve çözülmez hale gelecek olması anlamına gelmekteydi. Ülkenin birçok bölümünde hukuk ve düzen neredeyse tamamen çökmüş durumundaydı.⁶⁰⁷

Çatışmaların devlet tarafından acil olarak kontrol altına alınması gerekiyordu. Ancak, hükümet işlemez hale gelmişti. Toplumsal sözleşmenin kalkması ve devletin güvenliği sağlayabilecek kuvvetten yoksun olması otoriteyi kuramamasına neden olmuştu. Siyasal sistemin yetersizliği pek çok gözlemci tarafından dile getirilmekteydi. Maruniler, iktidarı ve ekonomik fırsatları Müslümanlar ile paylaşmak niyetinde değildi. Hükümet, olaylara etkin bir şekilde müdahale edememekteydi, çünkü liderler, kanlı çatışmaları durdurmak için orduyu kullanma konusunda anlaşmaya varamamaktaydı.⁶⁰⁸ Dürzilerin lideri Kemal Canpolat, LUH liderlerini toplayarak oluşan durumla ilgili karar aldı. Olaylardan Falanjist Parti'nin sorumlu olduğu gerekçesiyle Falanjist Parti'nin üyelerinin Bakanlar Kurulu'ndan çıkarılmasını talep etti ve Falanjist Parti'nin üyelerinin içinde bulunduğu hiçbir hükümeti desteklemeyeceğini açıkladı. Bu açıklama, Maruni topluluğun Falanjistlerin etrafında toplanarak kutuplaşmasına yol açtı. Maruni patrikler, manastır ve Camille Chamoun'un ULP'si Canpolat'ın vetosunu kabul edilebilir

---

⁶⁰⁵ Acar, a.g.e., s.72

⁶⁰⁶ McGowan, a.g.m., s.30.

⁶⁰⁷ Gilmour, a.g.e., s.114.

⁶⁰⁸ McGowan, a.g.m., s.29.

bulmadıklarını açıkladı. 7 Mayıs'ta, Falanjist bakanlar istifa etti ve Chamoun'un partisine geçti. Bu koşullarda, hükümetin göreve devam etmesi mümkün değildi ve bir hafta sonra başbakan Raşid Sulh istifa etti.⁶⁰⁹

1975-1976 iç savaşında, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki nüfus dengesinin Müslümanlar lehine bozulmasının rolü büyüktür. Ülkenin dini yapısına göre şekillendirilen siyasal sistemindeki denge Lübnan'ın ordusuna da yansımaktaydı. Askerlerin çoğunluğu Müslümanlardan oluşurken subayların üçte ikisi Hıristiyan idi. Bunun yanı sıra ordunun en önemli iki komutanlığı olan Lübnan Ordusu Komutanlığı ve Askeri İstihbarat Komutanlığı Hıristiyanların elindeydi. Ordu bu yapısı ile, 1958 krizinde olduğu gibi 1975 iç savaşında da olaylara etkili bir şekilde müdahale edememişti. Çünkü Ulusal Pakt uyarınca silahlı kuvvetlerin kullanılması hem Hıristiyanların hem de Müslümanların muvafakati ile mümkündü. 1975 iç savaşında ordunun bir kısmı sol Müslümanlar ile ittifak yaparken bir kısmı da sağ Hıristiyanlar ile birlikte mücadele etti.⁶¹⁰

1975'de Falanjistler ile Filistinliler arasında başlayan çatışmalar 1976 yılının sonuna kadar devam etti. Hükümet, birçok kez ateşkes ilan ettirmesine rağmen her defasında bu ateşkesler kısa sürede sona erdi. Dönemin en etkili Müslüman lideri Raşid Karami'nin başkanlığında kurulan yeni hükümet de çatışmaları durduramadı. Bu hükümette Camille Chamoun İçişleri Bakanı oldu. Ordunun komutanı İskender Ghanim da yerini Hana Said'e bıraktı.⁶¹¹ Ülkede iç savaş sırasında adli suçların yanı sıra terörizm de tırmanmaktaydı. Karami hükümeti birçok terör örgütüne mensup kişileri tutuklayıp

---

⁶⁰⁹ Gilmour, a.g.e., s.114.

⁶¹⁰ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.496.

⁶¹¹ Gordon, a.g.e., s.106.

cezalandırıyordu ancak güvenlik kuvvetlerinin yetersizliği nedeniyle ülkede terörizmin tırmanmasının önüne geçemiyordu.⁶¹²

Bu arada iç savaşın yarattığı kaos ortamı Filistinlilere daha geniş kontrol alanları sağladı. 20 Ocak 1976 tarihine gelindiğinde, Doğu Beyrut, Dağlık Lübnan'ın Hıristiyan kesimi ve kuzeydeki bir sahil şeridinin bir bölümü dışındaki tüm ülke toprakları Müslüman ve Filistin gerillaları tarafından kontrol altına alınmıştı.⁶¹³ Devlet ordusu kullanamamaktaydı ve ülkede toprak bütünlüğünü sağlayamaz duruma gelmişti. Ülkede savaşı durdurarak güvenliği sağlayabilmek için kuvvet kullanmamakta aciz konuma düşen hükümetin artık siyasal düzenlemeler yapması gerekmektedir.

1976 Şubat'ında Cumhurbaşkanı Franjiye, Suriye ile yaptığı görüşmelerden sonra 6 Şubat 1976'da, Ulusal Pakt'ın yeniden gözden geçirilerek ülkedeki tüm dini grupların parlamentoda eşit olarak temsil edilebilmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılması kararını verdi. Ancak bu arada, Lübnan Silahlı Kuvvetleri'nde Ahmed Hatib ordudan bir grup askeri toplayarak Lübnan Arap Ordusu'nu kurmuştu. Lübnan Ordusu'nun dağılması, Hıristiyanları zor durumda bıraktı. Bunun üzerine Cemayel ülkedeki bütün Hıristiyanlara çağrıda bulunarak birleşik bir sağ kanadın kurulmasını sağladı. Lübnan Cephesi çatısı altında birleşen silahlı sağ gruplar kendi bölgelerini korumaktaydılar. Lübnan Cephesi'nde, gerektiğinde 30.000-40.000'e kadar çıkabilecek 10.000 –15.000 kişilik bir kuvvetle Falanjist milisleri, Chamoun'un Milli Liberal Partisi, Tony Franjiye'nin Zhgortan Kurtuluş Ordusu, Etiyen Sakar'ın Sedraların Muhafızları ve George Advan'ın el-Tanzim bulunmaktaydı. Antoine Barakat ve Fuad Malik de daha sonra kendi gruplarıyla ordudan ayrılarak Lübnan Cephesine katıldı. Kalanların içinden bir grup da ordudan ayrılarak evine gitti. Az sayıda asker hükümete sadık

---

⁶¹² Acar, a.g.e., s.73.

⁶¹³ Acar, a.g.e., s.80.

kalmıştı. Orduda bu dağılma ve Aziz el-Ahdab'ın başarısız darbesi, Faranjiye'nin, iç savaşın durdurulması için ülkede adil bir siyasal temsilin gerçekleşmesine ilişkin aldığı kararı etkisiz hale getirdi.⁶¹⁴

Falanjistlerin müttefiki İsraililer, Filistinlilerinki ise Suriyelilerdi. Her iki grup da dışarıdan silah sağlıyor ve destek görüyordu. Başlangıçta Filistinlileri destekleyen Suriye, kaybetme tehlikesine karşı 1976 yılının sonunda Falanjistler ile yakınlaşarak bir ateşkes anlaşması yapılmasını sağladı. Suriye, çıkarları gereği, Filistinlileri fazla ileri gitmelerine izin vermeyerek durdurmayı ve onların Suriye'yi Güney Lübnan'da İsrail ile savaşa sürüklemeye siyaseti gütmelerini zorlaştıracak bir güçler dengesini korumayı amaçlıyordu. Suriye, Filistinlilerin, kendisini böyle bir savaşa çekebilecek siyasetini zorlaştırmak için, silahlı kuvvetlerini Lübnan'a gönderdi. Bu askeri kuvvet sevkiyatını da Arap devletlerinden ve ABD'den onay alarak yapmıştı. Böylece, Suriye'nin Lübnan'da uzun yıllar kalacak olan askeri varlığı başlamıştı.⁶¹⁵ *Satus quo ante bellum*'dan yana olan Lübnan Cephesi, ülkedeki Filistinlilerin sayısının azaltılmasını talep etmekteydi. 1976'da Suriye'nin Lübnan'a silahlı kuvvetlerini göndermesinin ardından bu durumu da kabul etmeyerek bu kuvvetlerin ülkeden çıkarılmasını istedi.⁶¹⁶

Lübnan ordusunun dağılması, ülkede kontrolün, Filistin gerillaları ile FKÖ'nin aşırı sol fraksiyonları ve Lübnan solunun eline geçmesine neden olmuştu. Bu da Suriye açısından, Suriye'nin Lübnan'da kontrolü elinden kaçırarak Filistinlilere kaptırması anlamına gelmekteydi.⁶¹⁷ Suriye'nin Mart 1976'da Lübnan'a askeri müdahalede bulunmasından sonra Cumhurbaşkanı Franjiye'nin Beyrut dışındaki sarayı bombalandı. Ardından da Franjiye zorlanarak Parlamento kanalıyla bir anayasa değişikliği yapması ve yeni

---

⁶¹⁴ Gordon, a.g.e., s.104, 107.

⁶¹⁵ Hourani, a.g.e., s.430.

⁶¹⁶ Gordon, a.g.e., s.103.

⁶¹⁷ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.521.

Cumhurbaşkanı seçiminin, süresinin dolmasından üç ay öncesine alması sağlandı. 8 Mayıs 1976'da Franjiye'nin 1970 seçiminde yenilgiye uğrattığı İlyas Sarkis yeni Cumhurbaşkanı olarak seçildi.⁶¹⁸

Suriye'nin müdahalesine ABD karşı çıkmamıştı. İsrail de, Amerika kanalıyla, Suriye'nin, Litani nehrinin kuzeyi olarak tahmin edilen Kırmızı Hattı geçmemesi kaydıyla Lübnan'daki varlığını zımnen kabul etmişti.⁶¹⁹ İsrail'in Kırmızı Hat olarak belirlediği güvenlik sınırı, Lübnan'ın güneyindeki Litani nehriydi. Ben Gurion döneminde İsrail'in kuzey sınırı, Lübnan'ın güneyindeki Litani nehri ve yine ülkenin güneyinde Şiilerin yaşadığı geniş bir alan olarak belirlenmişti.⁶²⁰

Öte yandan, Lübnan'da konuşlanan Filistin örgütlerinin militanları terörist eylemler gerçekleştirmeye devam ediyordu. 1976 yazında Filistinli militanlar İsrail'in El-Al Havayolları'na ait bir uçağı Uganda'ya kaçırmışlar, ardından da İstanbul Yeşilköy Havaalanı'nda El-Al Havayollarına ait bir uçağı beklemekte olan yolculara silahlı saldırıda bulunmuşlardı.⁶²¹

Ülkedeki iç savaşı durdurma amacına yönelik olarak, Suudi Arabistan, Katar, Yemen, Sudan ve Birleşik Arap Emirlikleri ise, Suudi Arabistan'ın önderliğinde 16 Ekim 1976'da yaptıkları toplantıda 30.000 kişilik Arap Caydırıcı Gücü (ACG-Arab Deterrent Force)'nün Lübnan'a gönderilmesi kararını aldı. Bu kuvvet ülkede barış ve güvenliğin yeniden kurulmasına yardımcı olacaktı. Bu toplantının yapıldığı tarihte de ülkede son kez ateşkes ilan edildi.⁶²² Suriye, Lübnan'a askeri kuvvetlerini yerleştirmesinin ardından Lübnan Cephesi ile Filistinliler üzerinde denetimi sağlamaya çalıştı. Aralık

---

⁶¹⁸ Gordon, a.g.e., s.107.

⁶¹⁹ Gordon, a.g.e., s.108.

⁶²⁰ Gilmour, a.g.e., s.146.

⁶²¹ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.542.

⁶²² Gordon, a.g.e., s.108; Acar, a.g.e., s.80, 81.

1976'da Beyrut limanı ve havaalanı yeniden düzenli olarak çalışmaya başlamıştı. Çatışmalar sadece güneyde olmaktaydı. ACG, Lübnan'ın tümüne yakın bir alanını kapsayacak şekilde tüm kontrolü ele geçirmişti ve iç savaş sona ermişti. Ancak, şiddet, terörizm ve kanlı cinayetler devam etmekteydi.⁶²³ İç savaşa neden olan unsurların ülkedeki mevcudiyeti devam etmekteydi. İç savaştan geriye kalan, 60-100 bin⁶²⁴ civarında ölü, 200 bin yaralanma ve 3 milyar dolar civarında maddi hasarı.⁶²⁵ İç savaş süresince 700 bin kişi de evlerinden tahliye edilmişti.⁶²⁶

İç savaşta Lübnan devleti, başarısız devletin en belirgin örneğini sergilemiştir. Bir taraftan sınırlarda diğer taraftan ise ülke toprakları içinde kontrolü ve iç düzeni sağlayabilmek için yeterli kuvvete sahip olamamıştır. Ülkede devletin kuruluşundan bu yana varolan din ve mezhep grupları arasındaki, siyasi ve sosyo-ekonomik nedenlerden kaynaklanan husumetler artarak şiddetli çatışmalara dönüşmüştür. Bu çatışmalar karşısında Lübnan devleti, başarısız devletlerin en karakteristik özelliği olan, vatandaşlarını şiddet, ölüm ve büyük tahribata karşı korumadaki acizliğini ortaya koymuştur.⁶²⁷

C. İç Savaş Sonrası Durum ve Yeniden Yapılanma Çalışmaları

---

⁶²³ Gordon, a.g.e., s.108.

⁶²⁴ İç savaştaki ölü sayısı farklı kaynaklarda farklı olarak belirtilmiştir. Bu rakam 60 bin ile 100 bin arasında değişmektedir.

⁶²⁵ Michael Hudson, **The Precarious Republic, Political Modernization in Lebanon**, New York, Random House, 1968, s.281'dan naklen Acar, a.g.e., s.81.

⁶²⁶ Winslow, a.g.e., s.212.

⁶²⁷ Bararısız devletlerin karakteristik özellikleri, çalışmanın birinci bölümünde detaylı olarak anlatılmaktadır.

Elias Sarkis, göreve geldiğinde Lübnan'ın egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve ulusal varlığını koruyacağına dair verdiği sözü⁶²⁸ yerine getiremeyip Suriye ordusunun yanı sıra ACG'nün de Lübnan'a girmesini kabul etmek zorunda kalmıştı.⁶²⁹ Sarkis'in ardından 9 Aralık 1976'da başbakan olan Selim Hoss barış ve düzeni sağlamaya çalıştı.⁶³⁰ Ekonomik açıdan ülkede oluşan zararların önlenmesi için yeniden yapılanma çalışmaları başlatıldı. Ekonominin tekrar işler hale getirilmesi amacıyla yönelik olarak Beyrut'taki bankalar ve işyerleri yeniden açıldı ve endüstriyel üretim savaş öncesinin üçte biri oranında yeniden başlatıldı. Fabrikaların onarılarak yeniden üretim sağlayabilecek hale gelmesine yönelik harcamalar yapıldı ve geçmişin hatalarının onarılmasına çalışıldı. Ancak ülkede barışın ve huzurun sağlanamadığı görüldü. Çünkü ekonomik açıdan yeniden yapılanma, siyasal uzlaşma olmadıkça gerçekleşemezdi. Ordunun yeniden yapılanması ve Filistinli mültecilerin yeniden yerleştirilmesi konuları siyasal uzlaşma olmadan çözüme kavuşamazdı.⁶³¹ Sarkis'in orduyu yeniden yapılandırmak istemesinin nedeni, ülkenin güneyini bu ordunun kontrolüne vererek İsrail ile çatışmaları önlemektir.⁶³² Ancak, bunu gerçekleştiremedi. Çünkü hem Lübnan Cephesi, hem de LUH, Sarkis'e destek olarak orduya katılmadı. Her iki taraf da kendi kuvvetlerini güvenlikleri açısından dayanak olarak görmekteydi. Lübnan ordusunun kurulamaması nedeniyle iç çatışmalar kontrol altına alınamamakta ve güneyde Filistin gerillalarının İsrail ile çatışmaya girmesi engellenememekteydi. Bu da, fiili bölünmüşlüğün devamı anlamına gelmekteydi.⁶³³ Öte yandan, İsrail ile güneyde yaşanan çatışmalar ülkenin toprak bütünlüğüne karşı büyük bir tehlikeyi işaret etmekteydi. Teknokratlardan oluşan Bakanlar Kurulu, siyasal manevralar

---

⁶²⁸ Başbakan Elias Sarkis'in göreve geldiği 23 Eylül 1976 tarihindeki tören konuşması'ndan naklen Khalidi, a.g.e., s.193, 194.

⁶²⁹ Gilmour, a.g.e., s.143.

⁶³⁰ Winslow, a.g.e., s.212.

⁶³¹ Gilmour, a.g.e., s.144.

⁶³² Keesing's Contemporary Archives, 1977, 28733'den naklen Armaoğlu, **Filistin Meselesi ...**, a.g.e., s.529.

⁶³³ Armaoğlu, **Filistin Meselesi ...**, a.g.e., s.529.

konusunda zayıf ve zaimlerin desteğinden de yoksundu.⁶³⁴ Böylece bu kabine ile hükümetin siyasal uzlaşma ve dolayısıyla ülkede barış ve düzeni sağlaması zordu. Nitekim bu başarısızlık, Hıristiyan milisler ile Suriye askerleri ve Filistinliler arasındaki çatışmalarda belirgin hal almıştır. 1970'lerin sonuna gelindiğinde, kadın ve erkeklerin siyasal militan olarak silahlandığı, birçok sayıda silahlı örgütlerin olduğu bir Lübnan vardı. 1978'de, ülkedeki Filistinli komandoların sayısı 12 bin, Lübnan ilerici güçlerin sayısı 5 bin ve sağcılarının da sayıları 12 bin civarındaydı.⁶³⁵ Siviller silahlanmıştı ve sayısız milis kuvveti bulunmaktaydı. Maruni milis grupların, Filistin silahlı varlığını ülkeden çıkarmak için verdiği silahlı mücadele, çok sayıda militanın hayatına neden olmuştu. Buna rağmen ülkede silahlı Filistin grupları varlığını sürdürmekteydi. Solcular ise, siyasal sistemi değiştirmek için verdiği silahlı mücadelede çok sayıda militanını kaybetmişti. Ancak, değişiklik yapılmadan mevcut siyasal sistem devam etmekteydi. Suriye ise, iç savaş öncesindeki zaimlik müessesinin yine devamından yanaydı. İç savaşın sona ermesine rağmen adam kaçıрма, aileler arasında adam öldürme, araba bombalama olayları ve düşman milislerin karşılıklı çatışmaları devam etmekteydi. Güvenliğin olmadığı böyle bir ortamı içinde barındıran ülkenin ekonomik açıdan yeniden yapılandırmayı başarı ile devam ettirmesi mümkün değildi.⁶³⁶

Lübnan'a yerleşen ACG içinde çoğunluğa sahip Suriye askerleri ile Hıristiyan birlikleri arasında çatışmalar devam etti. Hıristiyanlar, Suriye'nin başını çektiği Arap askerlerinin ülkeden çıkmasını istiyordu. İç savaşın başında Müslümanlardan yana olan Suriye, iç savaşın sonlarına doğru, Lübnan'a müdahalesinin hemen öncesinde Hıristiyanlar tarafında yer aldı. Ancak, ülkeye girmesinin ardından tekrar saf değiştirerek Müslümanlar yanında yer aldı. Hıristiyan milisler ile Suriye askerlerinin arasındaki çatışmalar daha

---

⁶³⁴ Gilmour, a.g.e., s.144.

⁶³⁵ The Middle East, 43, May 1978, 34'den naklen Johnson, a.g.e., s.194.

⁶³⁶ Johnson, a.g.e., s.194.

sonra topyekün çarpışmalara dönüştü. Bu çarpışmalar, Suriye ile Lübnan Hıristiyanları arasındaki düşmanlığın temelini atmıştır.⁶³⁷

Öte yandan, 16 Mart 1977'de LUH'in başkanı Dürzi lider Kemal Canpolat'ın suikast sonucu öldürülmesinin ardından Dürziler altmıştan fazla Hıristiyan köylüyü öldürdü. Suikast ve ardından çıkan olaylar Dürziler ile Maruniler arasında çarpışmalara dönüşerek her iki taraftan da büyük kayıplar verilmesine yol açtı. Dürzilerin lideri olarak Lübnan'da çok önemli bir konuma sahip Canpolat'ın öldürülmesinde, çoğu Dürzi Marunileri suçluyordu. Dürziler ile Hıristiyanlar adına mücadele eden Maruniler arasındaki çarpışmalar 1977 yılı boyunca devam etti.⁶³⁸ Kemal Canpolat'ın öldürülmesinin ardından yerine Velid Canpolat geçti.⁶³⁹

Lübnan'daki mücadele ve buna bağlı olarak çatışmalar, iç savaş sırasında ve ateşkesin ilanından sonra, sadece Lübnan orijinli gruplar arasında olmamıştır. Çeşitli ülke ve grupların çıkarları doğrultusunda mücadele içinde olan ve gerektiğinde de çatışmalara giren örgütler bulunmaktaydı. Arap Kurtuluş Cephesi, el-Saika, Arap Kurtuluş Cephesi, Filistin'in Kurtuluşu için Halk Cephesi-Genel Komutanlık bu örgütlerden birkaçıydı. Arap Kurtuluş Cephesi, Iraklılar ile Filistinlilerin bulunduğu bir örgüttü ve bölgesel anlamda mücadele içinde olduğu Suriye'ye karşı Irak'ın çıkarlarını gözetmekteydi. Libya tarafından finanse edilen FKHC-GK ise Yaser Arafat'ın siyasal açıdan rahat hareket etmesini engellemek amacını taşımaktaydı. El-Saika ise, Suriye yanlısı olup FKÖ'nün kontrolü altında değildi. Suriye, el-Saika'dan başka, Filistin Kurtuluş Ordusu ile de işbirliği içindeydi.⁶⁴⁰

---

⁶³⁷ Acar, a.g.e., s.82, 83.

⁶³⁸ Winslow, a.g.e., s.213; Acar, a.g.e., s.83.

⁶³⁹ Gilmour, a.g.e., s.152.

⁶⁴⁰ Winslow, a.g.e., s.214, 162.

D. İsrail'in Lübnan'ı İşgali - 1978

Canpolat'ın öldürülmesinin ardından Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında tekrar başlayan çatışmalar özellikle güneyde şiddetlenmişti. Hıristiyanları İsrail desteklemekteydi. Müslüman kuvvetleri de FKÖ ve el Saika tarafından desteklenmekteydi. Bu bölgede ACG bulunmuyordu. Bunun nedeni, İsrail'in Litani nehrini Kırmızı Hat ilan etmesi ve Suriye kuvvetlerinin bu bölgeye yerleştirilmesini istememesiydi. O dönemde BM Güvenlik Konseyi tarafından, bu bölgenin "de facto kuvvetler" in kontrolünde olduğu sıklıkla belirtilmekteydi. Bu tabir, o bölgenin bazı kuvvetler tarafından işgal edilmiş olduğu anlamına gelmekteydi. Bu çarpışmaları durdurmak amacıyla Suriye, Lübnan, FKÖ ve ACG arasında yapılan görüşmelerin ardından Chtaura Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma, Kahire Anlaşmasına tekrar işlerlik kazandırıyordu. Filistinli gerillalar, Lübnan-İsrail sınırınının 15 mil kuzeyine çekilecek, Kahire Anlaşması'na göre kendilerine ayrılan bölgelerde yaşayacak ve ağır silahlar bulundurmayacaktı.^{641 642} Bu anlaşmadan sonra güneyden FKÖ geri çekildi ve ortam biraz durgunlaştı. Mevcut Lübnan Ordusu'nun, asıl sorunun yaşandığı bu bölgeye konuşlanması bekleniyordu. 1977 yazında durgunlaşan ortam, Eylül ayında Lübnan'ın güneyinde, İsrail destekli, Hıristiyan Lübnan Ordu subayı Saad Haddad'ın FKÖ'ye saldırmasıyla çarpışmalar tekrar alevlendi. Oysa ki Lübnan ordusunun bölgeye gelerek güvenliği sağlaması ve ileride çıkacak çatışmaları önlemesi bekleniyordu.⁶⁴³ Filistinlilerin İsrail'in kuzeyindeki Galile'ye saldırılarını gerekçe göstererek İsrail, Haddad'a yardım etmek üzere 14 Mart 1978'de askeri kuvvetleri ile Lübnan'a girdi. Filistinlilerin Nahariye, Kiryat ve Shemona'ya saldırması üzerine Lübnan'daki pekçok Filistin köyünü

⁶⁴¹ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.533.

⁶⁴² Chtaura Anlaşması'nın tam metni için bakınız: Keesing's Contemporary Archives, 1977, 28735-28736'den naklen Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.533.

⁶⁴³ Gilmour, a.g.e., s.150.

bombaladı.⁶⁴⁴ Tüm bu çatışmalarda Lübnan hükümeti ne iç güvenliği, ne de sınır geçişlerinin kontrolünü sağlayabilecek kuvvete sahip olamamıştır. İsrail güçlerinin ülke topraklarına girmesini ve halkına zarar vermesini önleyemeyen Lübnan devleti, başarısız devlet örneği olarak tarihteki yerini almıştır.

İsrail'in Lübnan'a girmesinin ardından 19 Mart 1978'de BM Güvenlik Konseyi konu ile ilgili olarak iki karar aldı. 425 sayılı ilk kararda; İsrail'in askeri harekatı derhal durdurmasını ve Lübnan topraklarından tamamen çekilmesi çağrısında bulunuldu. Ayrıca, Lübnan'ın toprak bütünlüğüne, egemenliğine ve tanınmış sınırları içindeki siyasal bağımsızlığına tam anlamıyla saygı gösterme çağrısı yapıldı.⁶⁴⁵ BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı aynı tarihli ve 426 sayılı kararıyla⁶⁴⁶ da, Lübnan'ın güneyinde İsrail askerlerinin çekilmesine nezaret edecek ve uluslararası barış ve güvenliği yeniden sağlayacak ve bölgede etkili bir otoriteyi tesis etmesinde Lübnan hükümetine yardım edecek bir Birleşmiş Milletler Gücü oluşturuldu.⁶⁴⁷ Bu güç, Lübnan devletine, ülkenin güney bölgesine ordu birliklerini yerleştirerek egemenliği yeniden tesis etmesinde ve ulusal uzlaşmaya paralel olarak arzu edilen siyasal ortamı sağlamasında yardımcı olacaktı.⁶⁴⁸ İki hafta içinde Kanada, Fransa, İran, Norveç ve İsveç'in katılımıyla Birleşmiş Milletler Geçici Kuvveti (BMGK) (United Nations Interim Forces for Lebanon-UNIFIL) oluşturuldu. Nepal, Nijerya ve Senegal'in de kuvvet göndermesiyle 4000 askere çıkan BMGK, İsrail'in talebiyle 6000'e tamamlandı.⁶⁴⁹ Oluşturulan BMGM ile Filistinli gerillalar arasında çatışmalar oldu. Bu arada 7 Nisan'da askerlerini çekmeye başlayan İsrail, 12 Haziran 1978'de tamamen kendi sınırına çekildi ancak

---

⁶⁴⁴ Gordon, a.g.e., s.122.

⁶⁴⁵ UN Resolution 425 of 19 March 1978; Khalidi, a.g.e., s.203; BM Güvenlik Konseyi'nin 19 Mart 1978 tarih ve 425 sayılı kararının tam metni için bakınız: UN Documentation Center, UN Resolution 425 (1978), 19 March 1978.

⁶⁴⁶ BM Güvenlik Konseyi'nin 19 Mart 1978 tarih ve 426 sayılı kararının tam metni için bakınız: UN Documentation Center, UN Resolution 426 (1978), 19 March 1978.

⁶⁴⁷ UN Resolution 425 of 19 March 1978; Khalidi, a.g.e., s.205.

⁶⁴⁸ Khalidi, a.g.e., s.153.

⁶⁴⁹ Gilmour, a.g.e., s.151.

kendi sınırından itibaren Lübnan toprakları içinde 6 millik bir güvenlik şeridi oluşturarak bu bölgeyi Saad Haddad'ın kontrolüne bıraktı. Lübnan'da 3000 kişilik bir kuvveti ile İsrail adına çalışan ve İsrail tarafından destek gören Haddad, BMGK'yi İsrail'in güvenlik şeridi olarak belirlediği bölgeye sokmadı. BMGK, bu bölgenin kuzeyine yerleşebildi.⁶⁵⁰ Haddad, Temmuz 1979'da 6 millik bu şeridi "Hür Lübnan" olarak ilan etti. Haddad, bu bölgeye BMGK'yi sokmadığı gibi Lübnan ordusunun da girmesini engelleyerek hükümetin güney bölgesinde kontrolü sağlamasının da önüne geçmişti.⁶⁵¹ Hür Lübnan olarak ilan edilen bu bölgenin büyüklüğü 12 milkare idi.⁶⁵²

E. Ara Dönem – 1979-1982

1970'lerin sonuna gelindiğinde, Lübnan'ın büyük bir kısmı, savaşan fraksiyonlar tarafından bölünmüş durumdaydı. Beyrut'un doğusunda ve Maruni dağındaki Hıristiyanlar, Haddad tarafından Hür Lübnan'ın ilan edilmesiyle, otoritesi zayıflayan Lübnan hükümetini dikkate almamaktaydı. Suriye, güney ve doğu Beyrut'un büyük bir kısmında, aralarda Filistinli ve LUH militanlarının bulunmasına rağmen kontrolü ele almış durumdaydı.⁶⁵³ Suriye kuvvetlerinin Lübnan topraklarını terk etmesini isteyen Falanjistlerin çoğunluğunu oluşturduğu Hıristiyanlar milisler ile Suriye kuvvetleri arasında özellikle Beyrut'un doğu bölgesinde çatışmalar oluyordu.⁶⁵⁴ Trablus ve Akkar bölgelerinde Hıristiyan ve Müslüman politikacılar hükümet ile işbirliği kurma eğilimindeydiler.⁶⁵⁵ Suriye kuvvetleri Beyrut'un stratejik noktalarını elinde bulundurmakla birlikte Bekaa vadisine de tamamen hakimdi. Cuniye

---

⁶⁵⁰ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.536, 537.

⁶⁵¹ Gordon, a.g.e., s.124.

⁶⁵² Gilmour, a.g.e., s.150.

⁶⁵³ Gilmour, a.g.e., s.152.

⁶⁵⁴ Acar, a.g.e., s.90.

⁶⁵⁵ Gilmour, a.g.e., s.152.

bölgesinde ve Beyrut'un kuzeyinde Maruniler kendi özerk yönetimlerini kurmuş durumdaydılar.⁶⁵⁶ Beyrut'un batısında da Filistinlilerin hakimiyeti vardı.⁶⁵⁷ Sayda'da Müslümanlar hakimdiler. Aslında bu bölgeye hakim kuvvet Şiiilerdi. Dürzilerin hakimiyeti altında olan bölge de Şuf dağlarıydı.⁶⁵⁸ Zahrani'nin doğusu ve Sur, FKÖ'nün kontrolü altındaydı. İsrail sınırına doğru, güneyde ise BMGK, Lübnan Ordusu ile birlikte bulunmaktaydı. İsrail sınırı ile Lübnan sınırı arasında Lübnan topraklarında 6 millik bir bölgede de İsrail'in desteklediği Haddad hakimiyet kurmuştu.⁶⁵⁹ Lübnan devletinin güvenlik ve kontrolü sağlamadaki başarısızlığı sonucu meydana gelen otorite boşluğundan İsrail ve Suriye'nin yanı sıra birçok silahlı örgüt yararlanarak Lübnan topraklarını parsellemek suretiyle kendi hakimiyetini kurmuşlardır.

Öte yandan, mezhepler ve zaimler arasında da nüfuz mücadelesi bulunmaktaydı. Beyrut'un doğusundaki Hıristiyanlar arasında Mayıs ve Haziran 1979'da Cemayel ailesinin liderliğini yaptığı Falanjist milisleri ile Chamoun'un önderliğindeki Lübnan Cephesi arasında çatışmalar oldu. Yoğun olarak Ermenilerin yaşadığı Burç Hamud'da Falanjistler ile Ermeniler arasında çatışmalar yaşandı. Pierre Cemayel ve oğulları Beşir ile Emin'e bu aylarda birkaç kez başarısız suikast girişimi oldu.⁶⁶⁰

Hıristiyanlar arasındaki mücadeleye benzer bir durum Müslümanlar arasında da mevcuttu. Lübnan'ın kuzeyinde, bir tarafta ACG'ye bağlı Suriye kuvvetleri ile Hıristiyanlar adına Falanjist milisler arasındaki çatışmalar Trablus yakınlarında Zgorta şehrinde devam ederken, diğer taraftan da Trablus'ta Suriye askerleri ile birlikte hareket eden Sii milisler, Sünni örgüt

---

⁶⁵⁶ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.537.

⁶⁵⁷ Gilmour, a.g.e., s.158.

⁶⁵⁸ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.537.

⁶⁵⁹ Gilmour, a.g.e., s.152.

⁶⁶⁰ Acar, a.g.e., s.87.

“Müslüman Kardeşler” in militanları ile bölgede güç mücadelesi doğrultusunda çatışıyorlardı.⁶⁶¹

BMGK'nin Lübnan'ın güneyinde konuşlanması ile İsrail'in bölge üzerinde baskısı kalkmıştı. Bu durum Filistin gerillaları açısından bir fırsat oldu. Lübnan'ın güney bölgesine tekrar sızan Filistinli gerillalar bir taraftan Haddad kuvvetleri ile çarpışırken diğer taraftan da İsrail ile çatışmayı sürdürdü.⁶⁶² BMGK'nın kuvvet kullanma yetkisinin olmaması da, Filistin gerillalarının, Haddad'ın ve İsrail devletinin bu bölgede şiddete başvurmasına olanak sağladı. Çünkü, Lübnan devletinin yeniden yapılandırmaya çalıştığı ordusu bu bölgede güvenliği sağlayabilecek güce sahip değildi.

1980 yılının Temmuz ayında Başbakan Selim Hoss'un istifa etmesi üzerine Sarkis, Şam ile görüşmesinin ardından Vezzan'ı getirdi. Vezzan, kabinesindeki 22 bakanın dağılımını Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında eşit olarak dağıttı.⁶⁶³ Vezzan'ın Lübnan'da barışı ve huzuru sağlamaya yönelik çalışmaları sonuç vermedi. Ülkede merkezi otoritenin hakimiyet kuramaması sonucu çatışmalar devam etti.⁶⁶⁴ Ulusal egemenliğin sembolü olarak ordu, Lübnan hükümetinin otoritesini yeniden kurmasını sağlayacak tek kurum idi. Fakat bunu gerçekleştirebilmesi için ihtiyacı olduğu ekipman, güven ve destekten yoksundu ve Lübnan'ın tamamının gerçek temsilcisi olarak tanınmaya ihtiyacı vardı. 1982'de orduda üst seviyelerdeki görevlilerin % 60'ı, alt seviyelerdeki görevlilerin de %55'i Hıristiyan idi. Askerlerin çoğunluğu da Müslümandı. Müslümanlar, ordunun Hıristiyanların idaresi altında olmadığı, Hıristiyanlar da gelecekte Müslümanların idaresi altında olmayacağı konusunda ikna edilmesi gerekiyordu. Ordu da kendisini yeterli olarak değerlendirmiyordu. Bunun örneği Ayn el-Rummana'da yaşanmıştır.

---

⁶⁶¹ Acar, a.g.e., s.88.

⁶⁶² Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.537, 538.

⁶⁶³ Hiro, a.g.e., s.68.

⁶⁶⁴ Acar, a.g.e., s.91.

Ekim 1981'de, ordu Ayn el-Rummana'ya hareket ettiğinde, Kataib'in tek bir kurşun atmadan orduyu bölgeden çıkarması ve Beyrut ve civarının ordunun kontrolü altına girmesi de Kataib yanlısı bir görevlinin ordunun başına getirildiğinde gerçekleşmiştir.⁶⁶⁵

1981 yılından itibaren İsrail ile Lübnan arasındaki gerginlik artmaya başladı. Filistinli gerillaların Lübnan'ın güneyinden İsrail'e gerçekleştirdiği saldırılar artarak devam etmekteydi. Bu arada Lübnan'da da Şiiler varlıklarını örgütsel anlamda göstermeye başladılar. Filistinli gerillalar ile İsrail arasındaki çatışmalar, ülkenin güneyinde yaşayan Şiilerin zarar görmesine neden oldu. Çok sayıda Şii köyü, İsrail tarafından bombalandığı için buralarda Şiiler ülkenin iç kesimlerine kaçmış, özellikle de Beyrut'un gecekondu bölgelerine yerleşmek zorunda kalmışlardı. Güneyde kalan Şiiler de milis kuvvetleri Şii Emel (al-Amal) örgütünün çatısı altında, FKÖ önderliğindeki Filistin gerillaları ile çarpışmalara girdiler.⁶⁶⁶ Emel örgütü gerillaları ile FKÖ arasındaki çarpışmalar, Beyrut'un gecekondu bölgelerinde de sürmekteydi.⁶⁶⁷

İsrail'in 1978'de Lübnan'ı işgal etmesini takip eden dört yıllık dönemde Lübnan'da ilerleme çok az oldu. Ülkede gerginlik ve bölünmüşlük devam etti. Hükümet politik ve ekonomik açıdan yeniden yapılanma konusunda ilerleme kaydedemedi. Çünkü ülkede dağınık halde ve değişik bölgelerde çatışmalar devam etmekteydi. Devlet ara sıra, otoritesini tekrar kurma girişiminde bulundu ancak, bu girişim, Beyrut'un doğusunda ve Marunilerin bulunduğu dağlık bölgede Falanjistler, Beyrut'un batısında Filistinliler ile radikal gruplar ve güneyde de Saad Haddad'ın militanları tarafından engellendi. Bu kuvvetlerin hiçbiri, Lübnan ordusunun kendi kontrolleri altındaki bölgelerde devriye gezmesine izin vermedi. Mart 1981'de Cumhurbaşkanı Sarkis,

---

⁶⁶⁵ Gordon, a.g.e., s.138.

⁶⁶⁶ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.539.

⁶⁶⁷ Acar, a.g.e., s.92.

Şam'da Suriye devlet başkanı Esad ile yaptığı görüşmede Lübnan ordusundan bir müfrezeyi BMGK'ya katılmak üzere güneye gönderme kararı alınca, Lübnan hükümetinin, kontrolü kendi bölgesine doğru genişletmesini istemeyen Saad Haddad, bu karara tepkisini BM güçlerine saldırarak verdi. Bu saldırıda Nijeryalı üç asker öldü.⁶⁶⁸

Gruplar arasında devam eden çatışmaların yanı sıra, ülkedeki batılı yabancılara da saldırılar düzenlenmekteydi. Nisan 1982'de Beyrut'un doğusunda Filistinliler ve müttefikleri solcu gruplar Şii örgütlerle çatıştı ve Fransız Büyükelçiliğinde çalışan bir Fransız ve karısı öldürüldü. Mayıs ayında Trablus'da Suriye yanlısı Arap Demokratik Partisi ile Halkın Direniş hareketi arasında çıkan çatışmalarda elli kişi öldürüldü. Fransız Büyükelçiliğinin yanında bir arabaya bomba konulmak suretiyle meydana gelen patlamada oniki kişi öldürüldü. Batı Beyrut'ta düzeni sağlamaya çalışan solculara geleneksel Müslüman liderler karşı çıktı. Çalkantılı bu ortamda Sünni bir şeyh öldürüldü.⁶⁶⁹

F. İsrail'in Lübnan'ı İşgali (1982) ve Uluslararası Müdahale

1981 yılına gelindiğinde, İsrail ile Suriye arasında büyük gerginlik yaşandı. Bu gerginliğin arkasında Zahle krizi vardı. 1981 yılında ortaya çıkan Zahle krizinin başlangıcı, 1980 yılının Aralık ayıdır. Beyrut-Şam karayolu üzerinde, Bekaa'da bulunan Zahle şehrinin kontrolünü elinde bulunduran Suriye birliklerinin bu şehri Lübnan ordusunun kontrolüne bırakmasının ardından Falanjistler bölgeye sızdı. Suriye, bu durumun kendi güvenliğini tehlikeye sokması ihtimaline karşı, bir taraftan Hıristiyanların yaşadığı doğu

---

⁶⁶⁸ Gilmour, a.g.e., s.158.

⁶⁶⁹ Gordon, a.g.e., s.133.

Beyrut kesimine, LUH ve Müslümanların desteğiyle saldırırken, diğer taraftan da Zahle'yi kuşattı. Falanjistler, Zahle'yi Beyrut'un kuzeydoğu bölgesine birleştiren, askeri amaçlı bir yol inşa etmeye başladılar. Böylece hem Suriye'nin ablukasını baypas etmiş olacak, hem de müttefiki İsrail'e Haddad kuvvetleri aracılığıyla kuzeye geçebilme imkan sağlayacaktı.⁶⁷⁰ Falanjistlerin güneye inerek İsrail ile birleşmesi Suriye açısından çok büyük tehlike arz ediyordu. Hıristiyanlar'ın, Suriye ile İsrail'in karşı karşıya gelmesi amacı gerçekleşecek, böylece de Suriye, Hıristiyanlar ile sorunları çözme yoluna gidecekti. Suriye'nin kuşatması 30 Haziran 1981'de sona erdi. Falanjist milisler de şehri terk etti.⁶⁷¹ Ancak, Suriye Zahle'nin önemli noktalarını kontrolü altında tutmayı sürdürdü. Suriye'nin bu atağına karşı İsrail de Lübnan'ın güneyindeki Filistin gerilla kamplarına havadan ve denizden saldırdı. Bu arada Lübnan'da Suriye sınırı yakınlarında uçan iki adet Suriye helikopterini düşürdü. Bunun üzerine de Suriye, Bekaa vadisine yerden havaya fırlatılan Sovyet yapısı SAM-6 füzelerini yerleştirdi. Suriye ile İsrail arasında Zahle ile başlayan ve SAM füzeleri ile tırmanan gerginlik karşısında ABD, özellikle İsrail üzerinde baskı kurarak hava hareketi başlatmasını engelledi. Ardından da özel temsilcisi Philip Habib'i bölgeye gönderdi.⁶⁷²

Philip Habib'in, füzeler krizini çözme çalışmaları devam ederken İsrail'in Beyrut'taki Filistin kamplarına düzenlediği saldırılara Filistinli gerillalar, Suriye ve Libya'dan sağladığı silahlarla karşılık vermesi sonucu hava yine ısınmıştı. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi tekrar toplanarak 23 Temmuz tarihli ve 490 sayılı kararı aldı. Tarafların silahlı saldırılarını durdurması ve Lübnan'ın egemenlik ve toprak bütünlüğü ile tanınmış sınırlar içinde bağımsızlığını korumasına ilişkin alınan bu karar taraflarca kabul edilerek ateşkes yapıldı.⁶⁷³ Bu karar, Lübnan'ın egemenliğinin, toprak

⁶⁷⁰ Hiro, a.g.e., s.70.

⁶⁷¹ Reuven Avi-Ran, **The Syrian Involvement in Lebanon Since 1975**, translated from Hebrew by David Maisel, Colorado, Westview Press, Boulder, 1991, s.113, 114.

⁶⁷² Gilmour, a.g.e., s.159; Rabil, a.g.e., s.63.

⁶⁷³ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.541-542.

bütünlüğünün ve tanınmış sınırlar içinde bağımsızlığının korunmasına ilişkin olarak BM tarafından alınan üçüncü karardır.⁶⁷⁴ Devleti egemen kılan güvenlik ve toprak bütünlüğünün sağlanması ilkesinin Lübnan devleti tarafından yerine getirilememesi üzerine BM devletin görevini üstlenmiştir.

1982 baharına gelindiğinde İsrail'in Filistinli gerillalara ve Lübnan'daki diğer karşıt gruplara saldırıları ve ülkedeki diğer çatışmalar nispeten durağanlaşmıştı. Buna karşılık çatışmalar daha fazla parçalara ayrılmış durumdaydı. Bir başka deyişle, çeşitli gruplar arasındaki çatışmalar daha fazlaydı. Mayıs ayında Trablus'ta, Suriye Alevileri (Baasçılar) ile yerel Sünniler (Baasçılar) çatıştı. Bu, Suriye ile FKÖ arasındaki çatışmaların alt derecede olanı idi. Beyrut'un güneyinde ve batısında Emel örgütü, FKÖ destekli LUH ile birçok çatışmaya girdi. Emel örgütü, Lübnan komünistleri ile de çarpışmaya girdi. Lübnan ordusunun birlikleri Ahmed Hatib'in kurduğu Lübnan Arap Orusu ile Sayda'da çatıştı. Yine Sayda'da Mayıs ayında, FKÖ, Mustafa Saad'ın Halkın Nasırı Örgütü ile çarpıştı. Sayda'nın güneyinde bazı Şii Emel birlikleri FKÖ destekli Şii komünistlerle çarpışırken aynı anda Fetih militanları da Suriye destekli Saika militanları ile çatışıyordu. Nispeten yeni bir örgüt olan "Yabancılardan Arınmış Hür Lübnan Hareketi" ise Suriyelilere ve Filistinlilere bir dizi saldırı düzenledi. Bu saldırılardan biri de Beyrut'ta inşa edilen ve Sünnilerin gittiği bir caminin bombalanmasıydı.⁶⁷⁵

Lübnan'da çatışmalar bir türlü durmuyordu ve devletin otoriteyi yeniden kurması bir türlü mümkün olmuyordu. İsrail açısından da bu durum tehlikenin artarak devam etmesi anlamına gelmekteydi. 17 Eylül 1978'de Mısır, İsrail ve Suriye arasında imzalanan Camp David Anlaşması'na⁶⁷⁶ Arap

⁶⁷⁴ BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan daha önceki kararlar; 19 Mart 1978 tarihli 425 ve yine 19 Mart 1978 tarihli 426 sayılı kararlardır. Bu kararların alınma sebebi ve içerikleri hakkında özet bilgi, çalışmanın daha önceki bölümlerinde belirtilmektedir.

⁶⁷⁵ Winslow, a.g.e., s.230-231.

⁶⁷⁶ Camp David Anlaşması'nın tam metni için bakınız: Polk, a.g.e., s.381-385.

lkelerinden destek gelmemişti. Suudi Arabistan karşı bir tavır sergilememiş olmasına rağmen anlaşmaya katılmamış, sadece Mısır anlaşmayı imzalamıştı. Suriye, Irak ve FK, Sedat'ın bu girişimine karşı çıkmıştı. Bu durumda, Lübnan'daki FK kamplarının yok edilmesi, İsrail için büyük önem arz etmekle birlikte, zamanlama açısından da elverişli görünmekteydi. Zaten Afganistan'da saplanıp kalan Rusya da yardım edecek durumda değildi.⁶⁷⁷ Bunun yanı sıra Arap dünyası, İnan-Irak savaşı nedeniyle bölünmüş durumdaydı. Suriye ve Libya İnan'ı desteklerken Suudi Arabistan, Kuveyt ve Körfez lkeleri Irak'ın yanında yer almıştı.⁶⁷⁸

5 Haziran 1982'de İsrail hükümeti Galilee için Barış Operasyonunu başlatma kararı aldı. Yapılan açıklamaya göre bu operasyon ile ulaşılması planlanan amaç, teröristlerin Lübnan topraklarında konuşlanmış olduğu üslerini yok edilmesiydi. Bunun gerçekleştirilmesi sırasında Suriye'den saldırı gelmediği taktirde Suriye kuvvetlerine saldırılmayacağı belirtildi. Ayrıca İsrail devletinin toprak bütünlüğünün korunduğu bağımsız Lübnan'ı arzu ettiği de eklendi.⁶⁷⁹ İsrail Savunma Kuvvetleri'nin, İsrail'in kuzeyinde Galilee'de yaşayan sivil halkı koruma amaçlı Barış Operasyonundaki saldırıları ile özellikle Filistinli örgütlerin altyapısının imha edilmesi planlanmıştı.⁶⁸⁰

Zahle krizi sırasında Suriye'nin Zahle'yi kuşatması ve ardından Bekaa vadisine SAM-6 füzelerini yerleştirmesi İsrail'i Lübnan konusunda daha aktif bir politika izlemeye itmişti. Ancak, İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesi açısından tetikleyen olay, 3 Haziran 1982'de İsrail'in Londra büyükelçisinin bir oteldeki yemekten çıkarken öldürülmesi oldu. Bu terör eylemini gerçekleştirenlerin 1973 yılından el-Fetih'ten ayrılan Abu Nidal'a bağlı el-Asifa militanları olduğu

⁶⁷⁷ Winslow, a.g.e., s.232.

⁶⁷⁸ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.547.

⁶⁷⁹ Alexander M. Haig, **Caveat: Realism, Reagan, and Foreign Policy**, New York, Macmillan, 1984, s.338'den naklen Avi-Ran, a.g.e., s.126, 127.

⁶⁸⁰ Avi-Ran, a.g.e., s.126.

ortaya çıktı.⁶⁸¹ Zaten Filistin gerillaların terörist eylemleri ve sürekli Lübnan'ın güneyinde konuşlandıkları bölgeden İsrail'in kuzeyine saldırımları, İsrail'i hem güvenlik hem de Filistin politikasının başarısını tehlikeye düşürmesi ihtimali açısından yeterince endişelendiriyordu. Zahle krizi ve SAM-6 füzelerinin ardından Londra büyükelçisinin öldürülmesi, İsrail'de Şahinlerin iktidarda olduğu Menahem Begin hükümetinin 5 Haziran 1982'de aldığı kararla 6 Haziran'da Lübnan'a girmesine gerekçe teşkil etti. İsrail devletinin yaptığı açıklamaya göre İsrail'in özellikle Filistinli terörist örgütlerin altyapılarını yok etme amacıyla Lübnan'a girecekti. Ancak, Lübnan'a girmesiyle İsrail, Litani nehrinin de başını tutmuş olacaktı.⁶⁸²

İsrail, bir taraftan güneyden Lübnan'ın içlerine ilerlerken diğer taraftan da hava saldırısı düzenlemekteydi. Beyrut'un batı kesimi bombalanırken doğu kesimine bir saldırı düzenlenmemekteydi. Bunun nedeni Falanjistlerin İsrail ile işbirliği yapması ve bölgeyi İsrail kuvvetlerine açmasıydı. Bir süre sonra Beyrut'un batı kesiminde, Filistin gerillaları ile Suriye askerlerini harekettten yoksun bırakarak kuşattı. Ardından, Suriye askerleri de İsrail askerleri ile çarpışmaya girdi. Havada da devam eden çarpışmada Suriye hava kuvvetleri ağır kayba uğradı. Bu arada Bekaa vadisinde bulunan ve Suriye'ye ait SAM-6 füzeleri imha edildi.⁶⁸³

İsrail'in Lübnan'ı işgali sadece Falanjistlerin yararına olmadı. İsrail'in müttefiki Haddad da büyük avantaj elde etti. İsrail'in Lübnan'a girmesinden sonra hakimiyet alanını kuzeye doğru genişletti. Falanjistler ile Haddad'ın grubu arasındaki farklılık, Haddad'ın sahip olduğu 3000 militanının % 60'ına tekabül eden 2000 militanının Şii olmasıydı. Bir başka deyişle, ağırlıklı olarak Şii gücüne güvenmekteydi. Haddad, Şii topluluğu temsil ettiğini iddia

---

⁶⁸¹ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.543.

⁶⁸² Gordon, a.g.e., s.141. İsrail'in su konusundaki sorununun çözmek için bulunduğu girişimler ile Litani nehrinin önemine çalışmanın önceki bölümlerinde değinilmiştir.

⁶⁸³ Acar, a.g.e., s.94, 95.

etmekteydi. Bu nedenle de gereksiz bulduğu için Şii Emel örgütünün Nabatiyya'daki bürosunu kapattı. Lübnan'ın güneyindeki Şiiler, Filistinlilerin hakimiyetinden kurtuldukları için İsrail'in işgalinden memnundu. Kuzeyde ise Emel örgütü, geçmişte FKÖ ile yaşanan gerginliğe rağmen FKÖ'nün yanında mücadele etti. Dürzilerin reaksiyonu ise karışıktı. Dürzilerin muhafazakar kanadının lideri Macid Arslan İsrail'in işgalini olumlu karşıladı. Sol kanadın lideri Velid Canpolat ise tam tersi bir görüşe sahip olup İsrail ile mücadeleden yanaydı ve FKÖ'nün direnişini de onaylıyordu.⁶⁸⁴ 1975 iç savaşındaki gruplar arası düşmanlıklar İsrail'in ikinci işgalinde de devam etti. Marunilere karşı radikal Arap milliyetçileri ile Filistinliler müttefik halindeydiler. Beyrut'ta ve güneyde, İsraililere karşı FKÖ ile LUH beraber savaştılar.⁶⁸⁵

Topraklarında ülkelerin ve grupların savaş ve çatışmalara resmi olarak çözüm arayışında bulunan Lübnan hükümeti 14 Temmuz'da bir bildiri yayınlarak, çarpışmalara son verilerek tüm yabancı kuvvetlerin ülkeyi terk etmesini istedi. Ayrıca Lübnan'da asayişin sağlanması için uluslararası bir kuvvetin Beyrut'ta konuşlandırılması talebinde bulundu. Hükümetin bu bildirisi sonuçsuz kaldı. Ancak araya ABD girdi ve BM Güvenlik Konseyi 12 Ağustos 1982'de aldığı 518 sayılı kararda, bütün tarafların Beyrut da dahil olmak üzere Lübnan'daki çarpışmalara son vermesi çağrısında bulundu. Bunun üzerine de İsrail harekatı durdurdu, ateşkes sağlandı.⁶⁸⁶ İsrail ile Suriye arasında Lübnan topraklarında yaşanan savaşta İsrail'in Suriye'ye ağır kayıplar verdirmişti. İki ülke arasında yapılan ateşkes anlaşması, Suriye kuvvetlerinin Lübnan topraklarından çıkması anlamına gelmemekteydi.⁶⁸⁷ Ancak, FKÖ, İsrail ile mücadelesinde yalnız kalıyordu.

---

⁶⁸⁴ Gordon, a.g.e., s.145.

⁶⁸⁵ Gilmour, a.g.e., s.169, 170.

⁶⁸⁶ Acar, a.g.e., s.97; Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.554, 555.

⁶⁸⁷ Avi-Ran, a.g.e., s.138.

21 Ağustos 1982'ye gelindiğinde Lübnan hükümetinden de ülkeden çıkması konusunda baskı gören ve çarpışmalarda Suriye müttefikini kaybeden FKÖ, Çok Uluslu Kuvvet⁶⁸⁸ nezaretinde Beyrut'tan çıkmak zorunda kaldı. FKÖ'nün Beyrut'u terk etmesi, LUH ve pekçok Müslümanın Lübnan Cephesi ve İsrail'e karşı en güçlü müttefikini yitirmesi ve silahlı kuvvetten yoksun olması anlamına gelmekteydi.⁶⁸⁹

Görev süresi dolan Sarkis'in yerine 23 Ağustos 1982'de Pierre Cemayel'in oğlu Beşir Cemayel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi ülkede tartışma yarattı. Hıristiyanların, özellikle Marunilerin destekledikleri Beşir Cemayel'i, bazı Müslüman liderler istemiyordu. Seçimin yapılabilmesi için gerekli olan üçte iki çoğunluk 62 milletvekili ile sağlandı ve 57 oyla Beşir Cemayel Cumhurbaşkanı seçildi. Müslümanlardan da oy almıştı.⁶⁹⁰ Teknik olarak seçimi yasaldı. Ancak Müslüman liderlerin bir kısmı Beşir Cemayel'in ulusal meşruiyete sahip olmadığını iddia ediyorlardı. Çünkü seçim, İsrail'in koruması altında gerçekleşmişti.⁶⁹¹ Zaten Beşir Cemayel İsrail'in adayydı.⁶⁹² İsrail'in yanı sıra ABD ve Suudi Arabistan da destekliyordu.⁶⁹³ Kataib tarafından rüşvet verme ve gözünü korkutma taktikleri ile seçimin kazanıldığı iddia ediliyordu. Seçimden önce Müslüman liderler seçimin boykot edilmesi için çağrıda bulundu. Eski Sünni liderlerden Raşid Karami seçimi kınadı. Velid Canpolat da seçim sonuçlarına şiddetle karşı çıktı.⁶⁹⁴

Eylül ayına geldiğinde, İsrail harekatı durdurduğu için ortalık sakindi. Filistinli gerilları Lübnan'dan çıkmıştı ve Suriye askerleri de Beyrut'u terketmişti. Ancak Suriye, Lübnan'ın kuzeyinde ve Bekaa vadisinde askeri kuvvetlerini bırakmıştı.⁶⁹⁵ Çok Uluslu Kuvvet'de Lübnan'dan ayrılmıştı.⁶⁹⁶

---

⁶⁸⁸ Çok Uluslu Kuvvet, ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya askerlerinden oluşmaktaydı. Hiro, a.g.e., s.94.

⁶⁸⁹ Gordon, a.g.e., s.146.

⁶⁹⁰ Acar, a.g.e., s.97.

⁶⁹¹ Gordon, a.g.e., s.146.

⁶⁹² Gilmour, a.g.e., s.171.

⁶⁹³ Odeh, a.g.e., s.199.

⁶⁹⁴ Gordon, a.g.e., s.146, 147.

⁶⁹⁵ Gordon, a.g.e., s.147.

Ancak Beşir Cemayel'in 14 Eylül 1982'de uğradığı suikast sonucu öldürülmesi ortalığı gerginleştirdi. Beşir Cemayel'in öldürülmesi nedeniyle Suriye suçlandı. Suriye'nin, terörü, kendisine karşı gelenlere yönelik olarak bir silah olarak kullandığı belirtildi.⁶⁹⁷ 16 Eylül'de Beşir Cemayel'in yerine ılımlı olarak bilinen kardeşi Emin Cemayel seçildi. Ancak, Emin Cemayel'in göreve başladığı gün İsrail askerleri, Filistin kamplarının da bulunduğu, Beyrut'un batı kesimine girdi. İsrail hükümeti, kamplarda saklanan 2000 Filistinli gerillayı yakalamak amacıyla olduklarını açıklamıştı. 16 Eylül gecesi de Falanjistler, Sabra ve Chatilla kamplarında katliam gerçekleştirdi. Bu katliam Ariel Şaron'un bilgisi dahilinde gerçekleşmişti.⁶⁹⁸ Zaten Lübnan'da asayiş ve güvenliği sağlamak için Lübnan ordusu yeterli olmadığı için Falanjistler ile İsrail askerleri ülkede güvenliği sağlıyordu.⁶⁹⁹

Emin Cemayel göreve başladıktan sonra ülkede egemenliği kurma ve ekonomik açıdan yeniden yapılanma çalışmalarına başladı. Ülkede güvenliği sağlamak için orduya yardımcı olmaları amacıyla Amerikan, Fransız ve İtalyan askerlerinden oluşan Barış Gücü Beyrut'a geldi. Cemayel, Beyrut'un doğusu ve batısı arasındaki yeşil hattı kaldırmak amacındaydı. Ancak 1982 Ekim'inde, Beyrut'un güneydoğusunda bulunan Aley'de ve daha sonra Şuf'ta Marunilerin milis gücü Falanjistler ile Velid Canpolat'ın İSP'sine bağlı Dürzi milisler arasında başlayan çatışmalar 1983 yılında da devam etti.⁷⁰⁰

1983 Ocak'ında İsrail ile Lübnan arasında müzakerelerin başlatılması kararı alındı. 17 Mayıs 1983'de Lübnan ile İsrail arasında İsrail'in Lübnan'dan çekilmesine ilişkin anlaşma imzalandı. Anlaşmaya göre; Sınırları belirlenmiş bir güvenlik bölgesi Lübnan ordusunun kontrolüne veriliyor ancak, ancak bu

---

⁶⁹⁶ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.561.

⁶⁹⁷ Avi-Ran, a.g.e., s.150-151.

⁶⁹⁸ Gilmour, a.g.e., s.173-176.

⁶⁹⁹ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.561.

⁷⁰⁰ Acar, a.g.e., s.102, 103.

bölgenin korunmasında İsrail ile işbirliği yapılması öngörülüyordu. Bunun yanı sıra İsrail ve Lübnan, birbirlerine karşı yapılacak saldırılarda kendi topraklarını kullandırmayacaklardı.⁷⁰¹ Anlaşmanın ardından İsrail, Awali nehrine kadar geri çekildi. Zaten Güney Lübnan'ı Haddad Awali nehrine kadar kontrolü altında tutuyordu.⁷⁰² Anlaşmaya Suriye, Lübnan'ın egemenlik haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle itiraz etti.⁷⁰³ İsrail'in Lübnan'da boşaltacağı yerlere Lübnan ordusu gelecekti. Ancak, Lübnan ordusunun Hıristiyanların denetiminde olup Hıristiyanlar lehine hareket ettiği gerekçesine dayanan Dürziler de bu durumu kabul etmedi.⁷⁰⁴ İtirazlar fazlaydı ve bu anlaşma mevcut sorunları daha da belirginleştirmekte ve artırmaktaydı. Bu nedenle Lübnan anlaşmayı 1984'de feshetti.⁷⁰⁵

Güney Lübnan İsrail'in, Bekaa vadisi de Suriye'nin fiili kontrolü altındaydı. Öte yandan Lübnan hükümeti de adeta Suriye kuvvetlerinin yönetimi altındaydı.⁷⁰⁶ Lübnan, artık sadece farklı din ve mezhep grupları tarafından değil, devletler tarafından da bölünmüş durumdaydı. Bunun yanı sıra, ülkede barışı, düzeni ve güvenliği sağlayacak, halkın tamamının itimat ettiği güçlü bir yönetim ve ordu hala mevcut değildi.

Ağustos ayının sonunda Lübnan ordusu, Beyrut varoşlarında, Emel militanlarının da dahil olduğu Şii militanlarla çatışmaya girdi. İsrail'in Şuf bölgesinden çekilmesinin ardından bölgede Dürzilerle Falanjistler arasındaki çatışmalar yoğunluk kazandı. Eylül 1983'de Dürziler Bamdun'da ve Şuf'un diğer bölgelerinde Falanjistleri yenilgiye uğrattılar. Dürzilerin bu zaferi karşısında Falanjistlerin yanında yer alan Lübnan ordusu da başarılı olamadı.

---

⁷⁰¹ Anlaşmanın tam metni için bakınız: American Foreign Relations-Current Documents, 1983, 758-760.

⁷⁰² Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.566.

⁷⁰³ Gilmour, a.g.e., s.187.

⁷⁰⁴ Gilmour, a.g.e., s.193, 194.

⁷⁰⁵ Acar, a.g.e., s.122.

⁷⁰⁶ Armaoğlu, **Filistin Meselesi** ..., a.g.e., s.567.

Bu arada, Amerikan Deniz Kuvvetleri Suk el-Garb'ın yakınlarındaki Dürzi köyleri ve Dürzilere silah ve teçhizat sağlayan Suriye kuvvetlerinin bulunduğu yerleri topa tutmak suretiyle Lübnan ordusuna ve dolayısıyla Lübnan hükümetine yardım ett. Sonunda 25 Eylül'de ateşkes yapıldı ve Ulusal Uzlaştırma Komitesi kuruldu.⁷⁰⁷

G. Şiilerin Militer ve Siyasal Açından Güçlendiği Dönem

1983 yılının sonlarına gelindiğinde, üstüste gelen yenilgilerle Maruniler gücünü yitirmiş durumdaydılar. FKÖ'nün İsrail'in işgaliyle Lübnan'dan çıkması, FKÖ'ye ve Arap Ulusalçılığına güvenen Sünnilerin de gücünü azaltmıştı. İsrail'in işgalinden sonra Marunilerin ve Sünnilerin gücünün azalmasıyla, çok sayıda ölü ve yaralı vermesine, ekonomik açıdan da büyük kayıplara uğramasına rağmen politik açıdan güçlenen kesim Şiiler oldu. FKÖ, güney Lübnan'da Şiilerin yaşadığı toprakları kontrol etmekteydi. Ancak FKÖ'nün, İsrail'in işgali ile Lübnan'dan çıkması, bu bölgelerde Şii köylülere Lübnan direnişinin lideri olmalarına neden ve olanak sağladı. Güney Lübnan ve Bekaa'da çoğunluk olarak yaşayan Şiiler, güney Lübnan'ın İsrail tarafından bombalanması ve işgal edilmesi sonucu kaçarak Beyrut ve civarına yerleşmişlerdi.⁷⁰⁸ Şubat 1984'e gelindiğinde, Emel'in liderliğindeki, İran destekli Hizbullah'ın⁷⁰⁹ da dahil olduğu Şii örgütler Velid Canpolat'ın İSP'si ile birlikte, Batı Beyrut'u kontrolü altına almışlardı. Suriye'nin doğrudan bir kontrolü ve rolü kalmamıştı.⁷¹⁰

Bu arada Şiiler arasında da sorunlar ve bölünmeler yaşanmaktaydı. Sayıları artan fundamentalistler, Nebih Berri'nin karşısında olup çeşitli terör

⁷⁰⁷ Gilmour, a.g.e., s.194; Hiro, a.g.e., s.102-104.

⁷⁰⁸ Gilmour, a.g.e., s.202.

⁷⁰⁹ Hizbullah örgütü hakkında ayrıntılı bilgi daha sonraki bölümlerde yer almaktadır.

⁷¹⁰ Harris, a.g.e., s.188

olayları gerçekleştirmekteydiler. Bunlardan biri, 23 Ekim 1983'de, Beyrut havaalanına içinde bomba yüklü bir kamyon ile gerçekleştirilen intihar saldırısında BMGK'da görev yapan 241 Amerikan, 58 Fransız askerinin ölmesidir.⁷¹¹ Bir başka terör olayı ise, Ocak 1984'de Beyrut Amerikan Üniversitesi Rektörü'nün öldürülmesidir.⁷¹²

30 Mart 1984'de BM Barış Gücü'nün görevinin sona erdiği resmen açıklanmasının ardından Lübnan hükümeti, Suriye ile ilişkilerini güçlendirmek zorunda kalarak iyice Suriye'nin etkisi altına girdi. Ülkedeki siyasal kararlar artık Suriye devlet başkanı ile görüşüldükten sonra alınıp uygulanıyordu. Nitekim, 30 Nisan'da Suriye'ye yakın, Sünni lider Raşid Karami başbakan oldu. Ülkedeki etnik ve dini grupların iktidarda daha adil bir şekilde temsil edilmesi düşüncesi doğrultusunda kabinede değişiklik yaptı. Kabinede 2 Maruni, 2 Sünni, 2 Şii, 2 Grek Ortodoks, 1 Grek Katolik ve 1 Dürzi bakan vardı. Hükümette Velid Canpolat ve Emel örgütünün Musa Sadr'dan sonraki ılımlı lideri Nebih Berri de vardı. Karami, ülkede barış ve güvenliği sağlama amacına yönelik olarak Beyrut'taki milislerin yerini ordunun almasını sağladı. Orduda da yeni düzenlemeler yaptı. Doğu Beyrut ve Batı Beyrut'u birbirinden ayıran mayın ve bombaları temizlettirdi. İsrail'in Doğu Beyrut'taki irtibat bürosunu kapattı. Ancak bir süre de olsa sağlanan huzur, Doğu Beyrut'daki ABD büyükelçiliğine ikinci kez saldırılmasıyla bozuldu. Bomba yüklü bir araç ile düzenlenen intihar saldırısı, ikisi Amerikalı olmak üzere 12 kişinin ölmesine yol açtı. Bu terör eylemini, Lübnan'da daha önce birçok terör eylemini gerçekleştiren İslami Cihad örgütü⁷¹³ üstlendi.⁷¹⁴ Karami'nin sağladığı huzurun uzun sürmediği açıktı. Beyrut sokaklarında da militanlar

---

⁷¹¹ Alfred B. Prados, "Lebanon", **Congressional Research Service Issue Brief for Congress**, January 19, 2006, s.3; Armaoğlu, **20. Yüzyıl**,...a.g.e., s.23.

⁷¹² Gilmour, a.g.e., s.202, 203.

⁷¹³ İslami Cihad örgütü ile ilgili ayrıntılı bilgi daha sonraki bölümlerde yer almaktadır.

⁷¹⁴ Acar, a.g.e., s.123.

çatışmaya başladı.⁷¹⁵ Şuf dağları ve Trablusşam'da, Dürziler ile Hıristiyanlar arasındaki çarpışmalar devam ediyordu.⁷¹⁶

Karami hükümeti, İsrail'den de ülkeden çıkmasını talep etti. Zaten İsrail'de halk tarafından Lübnan'dan çıkılması konusunda baskılar vardı. Son seçimle iktidara henüz gelen İşçi Partisi Lideri ve Başbakan Şimon Peres de Lübnan'dan çekilmekten yanaydı. Ancak İsrail'in kuzeyinin güvenliği konusunda endişeleri vardı. İsrail'in Güney Lübnan'dan çıkması ile oluşacak boşluk İsrail'in güvenliğini tehdit edecekti. Bu bölgede bulunan Haddad'ın eceliyle ölmesinin ardından güvenlik sorunu oluşmuştu. Orduda görev yapmış, Hıristiyan, üst rütbeli bir subay olan Antoine Lahad'ın Haddad'ın yerini alması ile güvenlik sorunu çözülmeye çalışıldı. Güney Lübnan Ordusu (GLO) adını alan bu örgütlenmeye İsrail, silah ve teçhizat sağlayarak, eğitim vererek ve kuvvetlerinin sayısını artırarak destek verdi.⁷¹⁷

İsrail, Güney Lübnan'da güvenliği Lahad'a bıraktıktan sonra 1985'in başında, Sidon'dan çekildi. Nisan ayının sonunda da Sur'u boşalttı. Ancak bu arada sınırının kuzeyinde bir güvenlik bölgesi oluşturarak Lahad'a destek olmak üzere 1000 asker bıraktı.⁷¹⁸ Haziran geldiğinde de güneyde Lahad'ın liderliğindeki GLO'ya bin civarında asker bırakarak güney Lübnan'dan çekilmeyi tamamladı.⁷¹⁹

Hırsitiyanlarda da Mart 1985'de Samir Geagea ön plana çıkmaya başlamıştı. Cemayel, Lübnan Cephesi'nin liderliğini ele geçirmesinden korkarak Samir Geagea'yi uzaklaştırdı. Ancak bu durum, onun Falanjist milislerden bir grubu yanına alarak Cemayel'e karşı muhalefet başlatmasına

---

⁷¹⁵ Gilmour, a.g.e., s.221.

⁷¹⁶ Acar, a.g.e., s.123.

⁷¹⁷ Hiro, a.g.e., s.115; Gilmour, a.g.e., s.207; Prados, a.g.m., s.12.

⁷¹⁸ Gilmour, a.g.e., s.207, 208.

⁷¹⁹ Acar, a.g.e., s.133; Prados, a.g.m., s.12.

engel olamadı. Ancak Müslüman militanlarla yaptığı çatışmalarda başarısız oldu. Bunun ardından da Elias Hobeika, Lübnan Cephesi'nin lideri olarak Geagea'nın yerini aldı.⁷²⁰

Nisan 1985'de Emel örgütü, Beyrut'taki Filistin mülteci kamplarına saldırdı. Berri'nin bu saldırıdaki amacı, Şiiilerin yerleşim alanı olan Beyrut'un batısı ile güneyinde bulunan varoş bölge arasındaki engeli ortadan kaldırmaktı. Mayıs'ta da Sabra, Chatila ve Borj el-Barajneh'e saldırdı. Bu saldırılarında Lübnan ordusundaki Şii askerlerden yardım da almasına rağmen başarıya ulaşamadı. Bu çatışmaları durdurmak için Suriye'nin çabaları da yeterli olmadı. 1985 ve 1986 yılları çatışmalarla geçti. Ancak belirgin bir sonuç alınamadı.⁷²¹ Emel örgütü, FKÖ militanlarının Lübnan'a geri dönmekte olduğunu iddia ederek saldırılarına haklılık kazandırmaya çalışıyordu. Şiiiler ve Filistinliler arasında yapılan ateşkes anlaşmaları da uzun sürmedi. Radikal Şiiiler tarafından gerçekleştirilen terörist eylemler bu dönemde yoğunluk kazandı. Adam kaçırmalar, residanslarda arabaların patlaması ve Filistin kamplarına saldırılar devam etti.⁷²² Bu dönemde en çok sözü edilen terörist eylem, 14 Haziran 1985'de radikal Şii militanlar tarafından Atina-Roma seferini yapmakta olan TWA Amerikan yolcu uçağının kaçıırılmasıydı. Uçaktaki yolcular rehin alındı ve Lübnan'da tutuklanarak İsrail'e götürülen tutukluların serbest bırakılması istendi. Hatta bu arada uçaktaki bir Amerikalı denizci öldürüldü. Berri'nin arabuluculuk yapmasıyla İsrail 300 tutukluyu serbest bıraktı ve ondört gün sonra rehine krizi sona erdi.⁷²³ 1985 yılında artmaya başlayan şiddet olayları 1986 yılına gelindiğinde, 1985-1991 dönemi içinde en yüksek noktaya ulaşmış durumdaydı.⁷²⁴ Bunun nedeni, Radikal Şiiilerin Emel örgütünden ayrılarak Hizbullah örgütünü kurmalarıydı. Bu eylemler Hizbullah'ın varlığını iyice

⁷²⁰ Acar, a.g.e., s.123; Gilmour, a.g.e., s.208, 209.

⁷²¹ Hiro, a.g.e., s.119; Gilmour, a.g.e.,s. 210, 211.

⁷²² Gilmour, a.g.e., s.211, 212.

⁷²³ Winslow, a.g.e., s.240.

⁷²⁴ Kevin Mickey, Incidents of Violence, Indiana University'den naklen Winslow, a.g.e., s.255.

hissettirmektedir. 1986 yılında ülkede özellikle Batılılara yönelik terörist saldırılar artış gösterdi. 1985 Martı ile 1987 yılı Ocak ayı arasında Lübnan'da 6 Amerikalı, 5 Fransız, 2 İngiliz, 2 Batı Alman, 1 İtalyan, 1 Güney Koreli, 1 İrlandalı ve 1 Suudi Arabistanlı olmak üzere 19 yabancı kaçırıldı.⁷²⁵ Bu olayların ardından ABD, 1987'den Temmuz 1997'ye kadar, kaçırılma tehdidi ve iç savaş nedeniyle Lübnan'a seyahatleri yasakladı.⁷²⁶ ABD, Lübnan hükümetinin Hizbullah'ı silahsızlandırmasını istiyordu.⁷²⁷ Ancak, Suriye güdümündeki Lübnan hükümetinin bunu gerçekleştirebilecek ne siyasi iradesi, ne de askeri gücü mevcuttu.

Bu arada, ülke topraklarının *de facto* olarak gruplar arasındaki paylaşımı devam etmekteydi. Nitekim ülkede devletin egemen otoritesi yok olmuştu. Doğu Beyrut'ta, Lübnan Cephesi, kendini adeta Hıristiyan bir mini devletin lideri olarak görmektedir. Şuf dağında, Velid Canpolat'ın İSP'si, Dürzilerin özerkliği için daha etkili bir düzene sahipti. Dürziler, Batı Beyrut'ta da kendilerine rakip Şiiler ile birlikte hakimiyeti paylaşmaktaydı.⁷²⁸ Batı Beyrut'ta, etkinliği gittikçe azalmakta olan Sünniler de bulunmaktaydı.⁷²⁹

17 Şubat 1988'de, güneyde BMGK'da görev yapan Amerikalı deniz subayı Albay William Higgins, Hizbullah tarafından kaçırıldı. Bu olay Hizbullah ile Emel örgütünün arasını iyice gerdi. Zira, Hizbullah'ın Amerikalı subayı kaçıdığı bölge Emel örgütünün kontrolündeydi. İran destekli Hizbullah'ın ülkede etkisini artırması Suriye'yi rahatsız etmişti. Güneyde İsrail ile savaşı göze alamayan Suriye Emel örgütü ile Hizbullah'ı dizginlemeye çalışıyordu. Öte yandan Emel örgütü Filistinlilerle de mücadele içindeydi. 9 Aralık 1987'de Filistin'de başlayan İntifada'dan sonra da ABD ve Suriye

⁷²⁵ Keesing's Record of World Evends, 1987, 35024'den naklen Armaoğlu, **20. Yüzyıl**,...a.g.e., s.24.

⁷²⁶ Prados, a.g.m., s.12

⁷²⁷ Harris, a.g.e., s.284.

⁷²⁸ Harris, a.g.e., s.203, 204.

⁷²⁹ Winslow, a.g.e., s.251.

arasında bir yumuşama söz konusuydu. Böyle bir ortamda Nisan 1988'de Emel örgütü ile Hizbullah arasında çatışmalar başladı. Chatilla ve Burj el Barajina'da konuşlanan Filistinli gerillalar Hizbullah'ın yanında Emel'e karşı çarpıştılar. Suriye, askerlerini Batı Beyrut'un güneyindeki varoş bölgelere göndermeye karar verdi. Emel ile Hizbullah arasındaki çatışmalarda Hizbullah, Emel'i varoş bölgelerin kuzeyinden çıkarmayı başardı. Suriye'nin araya girmesiyle 26 Mayıs 1988'de taraflar arasında beş maddelik bir anlaşma yapılarak çarpışmalara son verildi. Bu anlaşmaya göre: Suriye, birliklerini Güney Beyrut'un varoş bölgeleri boyunca yayacaktı; Sokaklarda silahlanma görüntüsüne son verilecekti. Milis kuvvetlerinin büroları siyasi büro haline getirilecekti. Hizbullah'ın silahlı olarak kalmasına ve militanlarının Hay el Madi'de konuşlanmasına izin verildi. Bunun yanı sıra Hizbullah militanlarının Doğu Beyrut ile Yeşil Hat boyunca kalmasına da müsaade edildi. Birkaç hafta içinde Suriye askerlerinin büyük kısmı da, yerini Lübnan iç güvenlik birimlerine bırakmak suretiyle çekilecekti. Emel ile Hizbullah arasında hakemlik yapmak suretiyle yoğun çarpışmaların sona ermesini sağlayan Suriye, hem İran'ı incitmeden güneydeki Şii varoş bölgesindeki otoritesini artırmış oldu hem de Şiiiler arasında şiddeti durdurmadaki başarısı ile Batı'nın, özellikle ABD'nin ilgisini çekmiş oldu.⁷³⁰

H. Taif Anlaşması

1987 yılının en önemli olayı, başbakan Raşid Karami'nin 1 Haziran 1987'de düzenlenen suikast sonucu öldürülmesiydi. Trablus'daki evinden Beyrut'a gitmek için bindiği helikopter havada infilak etti. Suikastin sorumluluğunu Tevhid ile bağlantılı olduğu ileri sürülen Lübnan Gizli Ordusu,

---

⁷³⁰ Hiro, a.g.e., s.130-134.

İslam Şehitlerinin İntikam Örgütü ve İslami İntikam Örgütü üstlendi.⁷³¹ Cumhurbaşkanı Emin Cemayel, Karami'nin yerine, Sünnilerin içinde etkisi azalmakta olan lider ailenin oğlu Selim Hoss'u başbakan vekili olarak göreve getirdi.⁷³² Görev süresi 22 Eylül 1988'de dolan Emin Cemayel, bu tarihten önce başbakanı atamak istedi ve Ağustos başında, Lübnan ordusunun komutanı General Michel Aoun'u başbakan olarak atadı.⁷³³ Bu atama, 1943'den bu yana uygulanan Ulusal Pakt'a aykırıydı. Çünkü Ulusal Pakt'a göre başbakanın Sünni Müslüman olması gerekiyordu. Aoun'un başbakan olarak atanması, Müslümanlar ve Suriye tarafından kabul edilmedi. Suriye hatta, Michel Aoun'u istenmeyen adam (*persona non grata*) ilan etti.⁷³⁴ Başbakanlık konusunda ülke ikiye bölünmüş oldu. Suriye ve ülkedeki Müslümanlar Raşid Karami'nin yerini alan Selim Hoss'u, Hıristiyanlar da Michel Aoun'u başbakan olarak tanıdılar. Bir başka deyişle, Doğu Beyrut'ta Michel Aoun'un başbakanlığında Hıristiyan hükümeti, Batı Beyrut'ta ise Selim Hoss'un başbakan olduğu Müslüman hükümeti vardı. Aoun, meşruiyetini Cumhurbaşkanı'nın atama kararına dayandırılmaktaydı. Hoss ise 1943'ten beri uygulanan usul'ün ve anayasal gerekliliklerin çiğnendiğini iddia ediyordu.⁷³⁵

Doğu Beyrut'ta Aoun, Hıristiyanlar üzerinde tam kontrolü sağlamak için Lübnan ordusu ile Samir Geagea liderliğindeki Lübnan Cephesi'ne 15 Şubat 1989'da saldırdı. Lübnan Cephesi'nin gelirlerini önleme amacıyla da Beyrut limanını kapattı.⁷³⁶ Lübnan Cephesi'ne karşı saldırısı, ordunun kısa sürede azalan otoritesinin yeniden sağlanmasına yardımcı oldu. Ancak Aoun istediği zaferi kazanamadı. Aoun, otoritesini yayma amacıyla, Suriye'ye karşı silahlı mücadele başlattı. Suriye kuvvetlerinin ülkeden çıkarılması gerektiğini ve

⁷³¹ Keesing's Record of World Events, 1987, 35436-35437'den naklen Armaoğlu, **20. Yüzyıl**,...a.g.e., s.23.

⁷³² Hiro, a.g.e., s.128.

⁷³³ Avi-Ran, a.g.e., s.217.

⁷³⁴ Hiro, a.g.e., s.135.

⁷³⁵ Harris, a.g.e., s.231.

⁷³⁶ Avi-Ran, a.g.e., s.218.

bunun için de “kurtuluş savaşı” başlattığını ilan ediyordu. Önce Batı ve Güney Beyrut’taki gayri kanuni limanları denizden abluka altına aldı. Bunun üzerine Hoss hükümeti de benzer bir durumu Doğu Beyrut’ta Hıristiyanların kontrolü altındaki limanlar için gerçekleştirdi. Lübnan Cephesi aralarındaki hasımlığa rağmen Aoun’un yanında yer almıştı. Karşı cephede de Reformist militanlar Suriye’ye yardım ediyorlardı. Fransa, Vatikan ve BM çatışmaları durdurmaya çalıştı ancak başarılı olamadı. Arap Ligi’nin çalışmaları etkili oldu. Cezayir, Ürdün, Sudan, Tunus ve Birleşik Arap Emirlikleri’nden oluşan altı üyeli komite, mutabakat belgesi hazırlaması için bir alt komite oluşturdu. Üçlü Komite’de Suudi Arabistan ve Fas kralı ile Cezayir devlet başkanı vardı. Sonunda komite, taraflara ateşkes çağrısı yapan, limanlardaki ablukaların kaldırılmasını, Beyrut havaalanının açılmasını ve örgütlere silah temininin engellenmesi için ambargo uygulanmasını içeren bir barış planı hazırlandı ve taraflarca kabul edildi.⁷³⁷ Ayrıca, 30 Eylül’de Suudi Arabistan’ın Taif şehrinde toplanarak Üçlü Komite tarafından hazırlanan “Ulusal Uyum Belgesi” nin tartışılarak sonuca bağlanmasına da karar verilmişti.⁷³⁸

Taif Konferasında yapılan görüşmeler ve tartışmaların sonucunda 22 Ekim 1989’da Taif Anlaşması⁷³⁹ (Taif Accord) ortaya çıktı. Bu anlaşma ile, Cumhurbaşkanının bazı icrai yetkileri bakanlar kuruluna devredildi ve bakanlıkların sayısı eşit olarak Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında paylaştırıldı. Şiilerde olan meclis başkanlığının görev süresi de iki yıldan dört yıla çıkarıldı. Parlamentodaki sandalye sayısı 99’dan 128’e çıkarılarak 6/5 oranı kaldırılarak Müslümanlar ile Hıristiyanların eşit sayıda temsil edilmesi esası kabul edildi. Sünni başbakanın gücü de artırıldı. Başbakan’a, bakanlar

⁷³⁷ Abul-Husn, a.g.e., s.108, 109.

⁷³⁸ Avi-Ran, a.g.e., s.219. Soğuk Savaş döneminde Amerika ve Sovyetler Birliği’nin bölgede güç hakimiyeti konusunda çekişmeleri nedeniyle Lübnan sorununa uluslararası çözüm getirme olasılığı olanaksızlaşmıştı. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla tek süper güç olarak kalan ABD, bölgedeki müttefiki Suudi Arabistan vasıtasıyla soruna çözüm konusunda etkili olmuştur. Joseph Maila, “The Taif Accord: An Evaluation”, **Peace for Lebanon?**, ed. Deirdre Collings Boulder, Colorado, Lynne Rienner Publishers, 1994, s.33, (31-44).

⁷³⁹ Taif Anlaşması’nın tam metni için bakınız: Hiro, a.g.e., s.231-245.

kurulunu toplantıya çağırma yetkisi verildi. Cumhurbaşkanı, oy verme yetkisi olmaksızın kabine toplantılarına katılabilecekti. Cumhurbaşkanı, uluslararası anlaşmaları onaylaması veya kabinedeki bir bakanı görevden alabilmesi için kabinenin onayını alması gerekliliği getirildi. Hükümette alt seviyelerdeki memuriyetlerde, orduda, yargıda ve kamu iktisadi teşebbüslerinde uygulanan mezhep ayrılıkları sistemi kaldırıldı. Belgede, Lübnan'ın ulusal kimliği olarak, açık bir ifadeyle Lübnan'ın bir Arap ülkesi olduğu belirtildi.⁷⁴⁰

İsrail'in işgali altındaki güney Lübnan ve militanların kontrolü altındaki bölgeler, devletin egemenliğinin sorgulanmasına zemin teşkil etmekteydi. BM Güvenlik Konseyi'nin Mart 1978'de aldığı 425 sayılı kararı⁷⁴¹ ve İsrail'in güney Lübnan'dan çekilmesi için alınan diğer kararların uygulanması talep ediliyordu.⁷⁴² Ancak, Lübnan devletinin, İsrail işgali altındaki topraklarını egemenliği altına alacak gerekli güçten yoksun olması, bu kararların yaptırım gücünü siyasal açıdan zayıflatmaktaydı.

Ülkenin iç güvenliğine ilişkin hazırlanan güvenlik planında, yeni Cumhurbaşkanı'nın seçilmesinin, yeni hükümetin kurulmasının ve siyasal reformların parlamento tarafından onaylanmasının ardından altı ay içinde tüm militan grupların dağıtılması öngörülmekteydi. Suriye birlikleri, reformların onaylanmasından sonra iki yıl boyunca ülkede hükümetin hukuk ve düzeni sağlayabilmesinde yardımcı olmak için kalacaktı. Bu sürenin dolmasının ardından da Doğu Lübnan'da Bekaa vadisi ve gerekli olması halinde bitişik alanlarda konuşlanacaktı. Suriye'nin askeri varlığının büyüklüğü ve kalış süresi ve Lübnan otoriteleri ile genel ilişkileri, Lübnan ve Suriye hükümetleri

---

⁷⁴⁰ Abul-Husn, a.g.e., s.109, 110.

⁷⁴¹ UN Resolution 425 of 19 March 1978. Bu karara, "İsrail'in Lübnan'ı İşgali – 1978" başlıklı bölümde detaylı olarak değinilmiştir. UN Resolution 425 of 19 March 1978.

⁷⁴² Abul-Husn, a.g.e., s.110.

tarafından belirlenecekti.⁷⁴³ Bu anlaşma, Suriye kuvvetlerine, Lübnan'daki yeri, süresi ve fonksiyonu konusunda kısıtlama getirdiği için Suriye'nin taviz verdiği görüntüsünü yaratmaktaydı. Ancak, Taif Anlaşması, Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığına meşruiyet kazandırmaktaydı.⁷⁴⁴ Zira, Lübnan hükümeti Suriye'nin askeri varlığını tanımakta ve ülkede kalış süresini de tek taraflı belirleme yetkisine de sahip olmamaktaydı. Lübnan hükümetinin düzeni sağlamasında yardımcı olma görevinin Suriye'ye verilmiş olması da elde edilen başka bir avantajdı. Bu durum, Suriye'nin gelecekte daha rahat hareket etmesini sağlayacaktır.

Emel örgütünün ideri Nebih Berri, İSP'nin lideri Velid Canpolat ve Hizbullah liderleri Taif Anlaşması ile Şam tarafından baskı altına alındılar. Canpolat, Taif Anlaşması ile belirlenen ordunun rolü, büyüklüğü ve siyasal hedefini eleştirmektedir. Şii cephesinde Suriye destekli Emel de anlaşmadan memnun değildir. Çünkü Şiiler 3.6 milyon Lübnan nüfusu içinde 1.1 milyon bir çoğunluğa sahip olmasına rağmen hükümet tarafından gözardı edilerek 900 bin nüfusa sahip Maruniler ve 750 bin nüfusa sahip Sünnilerin⁷⁴⁵ hükmü altına girmişlerdi. Hizbullah ise, yeni sistemin, eski düzenin devamı olduğunu ve örgütün nihai hedefi olan Lübnan'da bir İslam cumhuriyeti kurma konusunda engel teşkil ettiğini düşünmekteydi. Dürzilerin ve Şiilerin bu anlaşmadan memnuniyetsizlik duymalarının diğer nedeni ise, yeni hükümetin kurularak göreve başlamasından itibaren altı ay içinde milis kuvvetlerinin feshedilcek olmasıydı⁷⁴⁶

Dürzi ve Şiilerin yanı sıra, Michel Aoun da Taif Anlaşması'nı reddetmekteydi. Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesini istemekte ve bu anlaşmanın Suriye'nin varlığını daha da sağlamlaştırdığını belirtmekteydi.

⁷⁴³ Abul-Husn, a.g.e., s.110.

⁷⁴⁴ Maila, a.g.m., s.34.

⁷⁴⁵ Independent, May 17, 1989'den naklen Hiro, a.g.e., s.135, 257, 258.

⁷⁴⁶ Hiro, a.g.e., s.166.

Aoun, ülkede Suriye karşıtı Hıristiyanların lideri durumuna gelmişti. Suriye, Taif Anlaşması'nın ardından, askeri ve diplomatik çabalarının sonunda, Michel Aoun'u izole ederek 5 Kasım'da Rene Muawad'ı Cumhurbaşkanı olarak seçti. Ancak, iki hafta sonra Muawad uğradığı suikast sonucu ölünce yerine Elias Hrawi seçildi. Elias Hrawi de Suriye ile iyi ilişkiler içindeydi. Suriye bu kez istediği kişiyi Cumhurbaşkanı seçtirmişti. Elias Hrawi, Selim Hoss'u başbakanlık görevine getirerek ülkede iki ayrı hükümet sorununu çözdü. Anlaşmaya rağmen ülkede barış sağlanamamıştı. Michel Aoun ve yandaşları ile Lübnan Cephesi arasında çatışmalar oldu. Her iki taraf da Hıristiyan kanadın üzerinde hakimiyet kurma amacını taşımaktaydı. Aoun, ayrıca Suriye kuvvetleri ile de çarpıştı. Başta ABD olmak üzere uluslararası alanda destek göremeyen Aoun karşısında Suriye kuvvetleri başarılı oldu. İsrail, intidafanın yoğunlaştığı bu dönemde Aoun'a destek vermedi. Aoun'un Suriye karşısında ABD'den destek görememesinin nedeni, içinde bulunulan Körfez krizi döneminde Suriye'nin, Irak'ın karşı cephesinde yer alan önemli bir Arap ülkesi olmasıydı.⁷⁴⁷

Suriye'nin Körfez Krizi'nde Irak'ın karşısında Batı cephesinde yer alması Suriye'ye prestij kazandırmıştı. Soğuk savaşın sona ermesinin ardından ABD, Suriye'yi yeni düzen içine almak istemekteydi. ABD, bölgede barış ve istikrarlıktan yanaydı ve Lübnan'da barış ve istikrarı bozan Michel Aoun ve Hizbullahtı.⁷⁴⁸ Amerika'nın sunduğu bu fırsatı iyi değerlendiren Suriye, Lübnan üzerindeki nüfuzunu arttırarak 22 Mayıs 1991'de Lübnan ile Dostluk, İşbirliği ve Koordinasyon Anlaşması⁷⁴⁹ imzaladı. Bu anlaşma ile Suriye'nin Lübnan üzerindeki etkisi pekişmiş oluyordu.

---

⁷⁴⁷ Avi-Ran, a.g.e., s.220-222.

⁷⁴⁸ Harris, a.g.e., s.237.

⁷⁴⁹ The Treaty of Brotherhood, Co-operation and Co-ordination between Lebanon and Syria (1991). Anlaşmanın tam metni için bakınız: Hiro, a.g.e., s.241-245.

Taif Anlaşması'nın ardından, siyasal alandaki gelişmeleri ordunun toparlanarak kontrolü ele alması izledi. Ordu, önce Beyrut, daha sonra da ülkenin diğer bölgelerinde kontrolü ele geçirmeye başladı. Ancak, ülkede hala Suriye, İsrail, Filistin'in ve Hizbullah vasıtasıyla da İran'ın kontrol ettiği bölgeler mevcuttu.⁷⁵⁰ Dolayısıyla devlet, ülke topraklarının tamamında otoritesini tesis edebilmiş değildi. Lübnan hükümetinin asıl hedefi, Lübnan Cephesi ile Dürzi milis kuvvetlerinin yanı sıra Sidon'daki Filistinlilerdi. Bu dönemde hükümet, devlet otoritesini yaymaya ve mezhepçiliği azaltmaya yönelik politikalar izlemeye başladı.⁷⁵¹

Bekaa vadisinde ve güney Lübnan'da Emel ve Hizbullah üslere sahipti. Dönem dönem birbiriyle çatışmaya giren iki örgüt, Beyrut'un güneyindeki varoş bölgelerinde de çarpışmıştı. Taif Anlaşması'nın ardından iki örgüt arasında ateşkes yapılması gerekiyordu. Suriye ve İran'ın baskısıyla 5 Kasım 1990'da Emel ve Hizbullah'ın liderleri görüşerek baltaları gömmeye karar verdiler.⁷⁵²

Taif Anlaşması'nda belirlenen örgütlerin silahsızlandırılması maddesi gereğince, Nisan 1991'de Emel örgütü, Dürzilerin hakimiyetindeki İSP, Arap Demokratik Parti ve Süleyman Franjiye'nin partisi silahlarını Suriye ordusuna teslim etti. Ancak silahlarını vermeyen tek örgüt Hizbullah'tı. İran ve Suriye'nin yakın ilişki içinde olmaları nedeniyle İran'ın isteği üzerine Hizbullah silahlarını teslim etmedi.⁷⁵³ Kuvvet kullanma meşru tekeline devamlı surette sahip olamayan Lübnan devleti, Hizbullah'ın Taif Anlaşması'na uymaması nedeniyle egemenliğini tesis edememiştir. Suriye'nin ve İsrail'in de ülke içindeki varlığı devam etmekteydi. Silahını bırakmayan Hizbullah, Golan Tepeleri'ni elinde bulunduran İsrail'e karşı Suriye tarafından baskı ve tehdit

---

⁷⁵⁰ Winslow, a.g.e., s.281.

⁷⁵¹ Harris, a.g.e., s.280.

⁷⁵² Hiro, a.g.e., s.183.

⁷⁵³ Hiro, a.g.e., s.191.

unsuru olarak kullanılmaktaydı. Beyrut'un silahsızlandırılması aşamasında Hizbullah, militanlarını ve silahlarını Bekaa vadisinin güneyine ve dağlık bölgedeki mağaralara kaydırıldı. Hizbullah'ın konuşlandığı yer, Hıristiyanların çoğunluk olarak yaşadığı Jezzine'nin ve İsrail tarafından güvenli bölge olarak ilan edilen, 1000 İsrail askeri ve 3000 GLO milisinin bulunduğu alanın bitişiğindedi. Yerleştiği alanı iyi kullanan Hizbullah, buradan İsrail kuvvetlerine ve GLO'na saldırılarını arttırdı.⁷⁵⁴ Bekaa'da Hizbullah'ın lojistik altyapısı, Şam kanalıyla İran'dan gelen malzemeler ile destekleniyordu. İran'dan Hizbullah'a gelen malzemeleri Suriye ordusu gizleyerek Hizbullah'a yardım ediyordu.⁷⁵⁵

VI. 1992 SONRASI YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ

1992 yılına gelindiğinde, 1972'den bu yana Lübnan'da ilk defa parlamento seçimleri yapıldı. Suriye'nin askeri kuvvetlerinin ülkeden çekilmemiş olması ve seçimlerin Suriye'nin etkisi altında yapılıyor olması nedeniyle Maruni partiler seçimi boykot etti. Suriye askeri kuvvetlerinin varlığı altında yapılan seçimden, Suriye yanlısı bir parlamentonun çıkacağına inanıyorlardı.⁷⁵⁶ Taif Anlaşması'nda belirtilen iki yıllık sürenin dolmasına rağmen Suriye, Lübnan'dan çekilmemişti. Lübnan hükümetinin de, ülke üzerinde otoritesini kurabilmesi için bir süre daha Suriye'nin kalması yönünde talebi vardı. Suriye yetkilileri ise, çekilme tartışmalarının başlamasından önce, Lübnan hükümetinin orduyu ve polis gücünü yeniden kurması ve ülkenin güvenlik sorumluluğunu üzerine almasını beklemekteydi.⁷⁵⁷

---

⁷⁵⁴ Hiro, a.g.e., s.195.

⁷⁵⁵ Harris, a.g.e., s.313.

⁷⁵⁶ Norton and Schwedler, a.g.m., s 53, 54.

⁷⁵⁷ Prados, a.g.m., s.10.

1992 seçiminin sonucunda Parlamentoda, 27 Sünni, 27 Şii, 2 Alevi, 8 Dürzi, 34 Maruni, 6 Ermeni, 14 Grek Ortodoks, 6 Grek Katolik ve 4 diğer Hıristiyanlar olmak üzere 128 sandalye eşit olarak Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında paylaşıldı.⁷⁵⁸ Seçimde Hizbullah'ın, Zahli, Bekaa, Baalbek, Beyrut ve Baabda ve güney'den aday gösterdiği 8 üyesi milletvekili olarak Parlamenteoya girdi. Emel örgütü ise sol partilerin listesinden seçime girerek üç üyesinin Parlamenteoya girmesini sağladı.⁷⁵⁹ Hizbullah'ın seçimde oy almasında, sosyo-ekonomik açıdan uyguladığı stratejik program önemli derecede etkili olmuştu.⁷⁶⁰

1992 seçimi ile, Ilyas el-Hirawi Cumhurbaşkanı, Refik el-Hariri başbakan, Nebih Berri de meclis başkanı oldu. Refik el-Hariri, Suudi Arabistan ve Batı ile yakın ilişkileri nedeniyle dış yardım ve borç sağlanması, yabancı sermayenin ülkeye getirilmesi ve böylece Lübnan'ın ekonomik açıdan yeniden yapılandırılması için önemli bir şahsiyetti.⁷⁶¹ Lübnan'ın ekonomik altyapısı İsrail'in ülkeyi işgal etmesiyle ağır darbe almış durmdaydı.⁷⁶² 1960'ların başlarından itibaren 1970'lerin başlarına kadar Beyrut, Orta Doğu'nun finans merkezi konumundaydı. Arap dünyasındaki yabancı bankaların temsilciliklerinin büyük bir kısmı Beyrut'taydı. Beyrut, aynı zamanda birçok uluslararası şirketlerin bölgesel merkezi durumundaydı.⁷⁶³ 1980'lere kadar ülkede bankacılık piyasasına yabancı bankalar hakimdi. 1974'de, en büyük on bankanın en alttan üçü mevduat açısından Lübnan tarafından kontrol edilmekteydi. İç savaş öncesi, 1970'lerde yabancı

---

⁷⁵⁸ Augustus Richard Norton and Jillian Schwedler, "Swiss Soldiers, Taif Clocks, and Early Elections: Toward a Happy Ending?", **Peace for Lebanon?**, ed. Deirdre Collings, Boulder, Colorado, Lynne Rienner Publishers, 1994, 52.

⁷⁵⁹ Judith Palmer Harik, "Between Islam and System: Sources and Implications of Popular Support for Lebanon's Hizballah", **The Journal of Conflict Resolution**, V. 40, N. 1, March 1996, s.42.

⁷⁶⁰ Norton and Schwedler, a.g.m., s.55. Hizbullah'ın uyguladığı programa daha sonraki bölümde detaylı olarak yer verilmektedir.

⁷⁶¹ Harris, a.g.e., s.281.

⁷⁶² Hiro, a.g.e., s.198.

⁷⁶³ Ali Salman Saleh, Charles Harvie, "An Analysis of Public Sector Deficits and Debt in Lebanon: 1970-2000", **The Middle East Review of International Affairs**, Vol. 9, No:4, 2005, s.1.

bankaların %40'ı Lübnanlı ortağa sahipti.⁷⁶⁴ İç savaş nedeniyle 1975'den sonra, Beyrut, yabancı finansal ve ticari faaliyetler için artan derecede çekiciliğini kaybetmişti. Ülkedeki kaos ortamı, geleceğin tehlike içinde olduğunu göstermekteydi.⁷⁶⁵ İç savaş nedeniyle ekonomide esaslı değişiklikler olmuştu. Altyapı ve endüstriyel olanaklar tahrip edilmişti. Ülke bölündüğü için mal ve üretim faktörlerinin akışı engellenmişti.⁷⁶⁶ İsrail'in ülkeyi işgali ile finans sektörü açısından ülkeye güven kalmamış ve 1980'lerin ortalarından itibaren yabancı bankalar kapanmış veya etkin bir şekilde faaliyetlerini azaltmışlardı.⁷⁶⁷ İç savaş öncesinde, Kuveyt ve Bahreyn, Lübnan ile rekabet edecek durumda imkanlarını geliştirmişlerdi. Bu dönemde yabancı bürolar, Kuveyt ve Bahreyn gibi başka yerlere taşınmışlardı. Petrol gelirlerinin mevduatları da Lübnan'daki bankalardan İsviçre ve başka yerlerdeki bankalara kaymıştı.⁷⁶⁸

1992'ye gelindiğinde ülkede yüksek enflasyon hakimdi. 1983'de %6.6 olan enflasyon oranı, 1992'de %120 olmuştu. Döviz kurunda da büyük çöküş yaşanmıştı. 1984'de 1 dolar 4.53 Lübnan poundu iken, 1992'ye gelindiğinde 1838 Lübnan poundu olmuştu. Lübnan'da meydana gelen para krizinin nedenleri arasında iç savaş ve devletin enflasyona dayalı finans uygulamaları önemli bir yer almaktaydı.⁷⁶⁹ İç savaş nedeniyle, devlet, kurumlarını çökmekten kurtarmak için ekonomiye devlet müdahalesi daha bir önem kazanmıştı. İç savaşta, 1983'den sonraki dönemde devlet, yüksek askeri harcamalar nedeniyle geniş çaplı müdahalelerde bulunmak zorunda kalmıştı. Bu durum da devlete büyük mali sorumluluklar yüklemişti. Hükümet, bütçe açığını kapatmak için vergi koymak veya vatandaşların vergilerini ödemeleri için zorlamaya gitmesi gerekmekteydi. Fakat iktidar bunu gerçekleştirebilecek

---

⁷⁶⁴ Gaspard, a.g.e., s.194.

⁷⁶⁵ Gordon, a.g.e., s.66.

⁷⁶⁶ Saleh and Harvie, a.g.e., s.1,2.

⁷⁶⁷ Gaspard, a.g.e., s.194.

⁷⁶⁸ Gordon, a.g.e., s.66.

⁷⁶⁹ Dibeh, a.g.m., s.33.

yönetim yeteneğinden veya siyasi iradeden yoksundu. Bu nedenle devlet, borç yükümlülüğünü azaltmak için enflasyona dayalı finansa başvurmuştu.⁷⁷⁰ Bir başka deyişle, kamu finansmanındaki bozulma, önemli ölçüde, merkezi hükümet otoritesinin eksikliğinden, dolayısıyla, minimum kamu hizmetlerinin sağlanması ihtiyacı ile bir araya gelen zayıf ve etkisiz vergi sisteminden kaynaklanmıştı. Ortaya çıkan mali açık, öncelikle bankacılık sistemi vasıtasıyla finanse edildi. Ekonomik aktivite ile mukayeseli olarak ortaya çıkan likiditedeki hızlı gelişme ve özel sektöre olan güvenin azalması, yabancı döviz piyasalarında Lübnan pounduna baskı oluşmasını sağladı, enflasyon baskıyı yükseltti ve sonuç olarak para ikamesini yükseltti. İç savaş sona erdiğinde, gelir kaynakları üzerinde yeterli hükümet kontrolünün olmaması ve gevşek vergi sistemi nedeniyle az gelir toplanmış durumdaydı. İç savaş öncesinde olduğu gibi dolaylı vergilere bağlanılmıştı. Bunların yanı sıra, iç faiz ödemelerinden dolayı artan bir yük vardı. Bütçe açığı, 1976'da, Toplam İç Hasıla'nın %12'sini oluştururken bu oran 1990'da %30'a çıkmış durumdaydı.⁷⁷¹ 1989-1991 yılları arasında hükümetin, harcamaların finansmanı için hükümetin iç borçlanmaya başvurması, enflasyon oranlarını arttırmıştı. Enflasyon oranı, 1989'da %400 ile ülke tarihinde en yüksek seviyeye ulaşmıştı. 1990'da %100 olan enflasyon oranı, 1991'de %50 olmuştu.⁷⁷²

İç savaş, işgaller ve müdahalelerle geçen senelerin getirdiği bozuk ekonominin düzeltilmesi gerekmektedir. Gelir dağılımındaki dengesizlik nedeniyle halkın en az yarısı yoksulluk içinde yaşamaktaydı. Gelir dağılımı, eğitim ve kültürel faaliyetler bakımından kırsal kesim ile kent arasındaki

---

⁷⁷⁰ Dibeh, a.g.m., s.38.

⁷⁷¹ Saleh and Harvie, a.g.e., s.2, 3.

⁷⁷² Banque Du Liban (BDL), Lebanese Ministry of Finance, International Monetary Finance (IMF)'den naklen Simon Neaime, "Sustainable of Budgeted Deficit and Public Debt in Lebanon: A Stationary and Co-integration Analysis", **Review of Middle East Economist Finance**, April 2004, Vol.2, N.1, 45.

büyük uçurum iyice açığa çıkmıştı.⁷⁷³ Bu durum da devlet otoritesinin tesisi için gerekli olan toplumsal rızanın oluşması önünde önemli bir engeldi. Nitekim devletin hizmetlerini halkın destekleyebilmesi için gelirin toplumun her katmanında eşit ve dengeli bir şekilde dağıtılması suretiyle ekonomik refahın sağlanması gerekmekteydi. Başbakan Hariri, uyguladığı ekonomi politikasıyla parada istikrar sağladı, 10 yıllık yeniden yapılanma planı başlattı. Diaspora, Körfez ülkeleri ve Batı'nın yatırımlarını çekti. Ancak bu çalışmaların olumlu sonuçları sadece üst sınıfta yer alan Lübnanlılara yansdı. Ücretlerde artış olmadı ve Lübnan halkının büyük bir kısmının hayat standardı geriledi. Gelir dağılımında düzelme olmadı. Bu durumdan ise en çok etkilenen, ülkenin yoksul kesimini oluşturan Şii ağırlıklı Müslümanlardı. Yapılan tüm reformlara rağmen eşitliğe dayalı, dengeli bir ekonomi oluşturulamamıştı. Hariri'nin önem verdiği konularda önceliği güvenlik almıştı. Bu nedenle Hariri, iç güvenlik birimindeki güçlerin sayısını iki katına çıkardı.⁷⁷⁴ Hariri, Lübnan'ın 1975 öncesinde olduğu gibi ticaret, finans ve turizm merkezi olmasını amaçlamaktaydı. Ancak, eğitim ile sanayi ve tarım gibi üretime yönelik sektörleri ihmal etti. Beyrut dışındaki bölgeler de ekonomik kalkınma dışında kaldı. Pekçok köyde su, yol, elektrik, okul ve sağlık ocağı yoktu. Köylere yapılacak yatırım kredileri de etkili kişilere ve yandaşlarına gitti.⁷⁷⁵

Günümüzde, Lübnan finans piyasası hala gelişmemiş durumdadır. Mevcut harcamaların finansmanı ve dış borçların geri ödemeleri için içeriden ve uluslararası piyasalardan borçlanma sadece hükümet kanalıyla gerçekleştirilmektedir. Lübnan, bütçe açığını kapatmak için borçlanma yolunu seçmesi, faiz ve enflasyon oranları ile döviz kurlarında yükselmeye neden olmuştur.⁷⁷⁶ Lübnan ekonomisinde, bütçe açığı, önemli sorunu teşkil etmektedir. 2000'li yılların başlarında bütçe açığını kapatmak için Katma

---

⁷⁷³ Gaspard, a.g.e., s.223.

⁷⁷⁴ Harris, a.g.e., s.282.

⁷⁷⁵ Harris, a.g.e., s.286, 287.

⁷⁷⁶ Neaime, a.g.m., s.44.

Değer Vergisi (KDV) konuldu. Eski vergilendirme sistemi reforme edildi ve hükümetin vergi gelirlerini toplamasında iyileştirme yapıldı. Özelleştirme yoluyla yapısal değişikliğe gidildi.⁷⁷⁷ Ancak, özelleştirmeden elde edilen gelir planlandığı kadar olmadı.⁷⁷⁸ Kamu sektörü ağırlıklı Lübnan ekonomisinin mali ve finansal yapısında gerçekleştirilen reformlar, Lübnan'ın gerek mali, gerek finans politikasının güçsüzlüğünü giderememiş, sosyal ve ekonomik istikrar sağlanamamıştır.

Lübnan hükümeti, ekonomi alanının yanı sıra, güvenlik konusunda da hedefine ulaşamamıştır. 1992 yılı boyunca, güney Lübnan'da Hizbullah ile GLO arasında çatışmalar devam etti. Hizbullah'ın amacı, İsrail'in bıraktığı az sayıdaki adamını ve GLO'yu güneyden çıkararak kontrolü tamamen ele geçirmektir. Şubat 1992'de Hizbullah Genel Sekreteri Abbas Musavi İsrail tarafından öldürüldü. Musavi'nin yerine Hassan Nasrallah getirildi. İsrail, Musavi'nin ölümünden sonra Bekaa vadisindeki Hizbullah üslerini ve Şii köylerine hava saldırıları düzenledi. Masghara ve Tuffah'taki halk kaçmak zorunda kaldı. Hizbullah da kuzey İsrail'e roket saldırıları gerçekleştirdi. Haziran-Temmuz 1993'de FKHC-GK ile İsrail'e karşı gerçekleştirdikleri saldırı operasyonlarını koordine etti. Hizbullah, bu saldırılarında Katyuşa füzeleri kullandı. İsrail de karşılık olarak Güney Lübnan'daki Şii köy ve kasabalarına, sivil yaşamı tamamen yıkmaya yönelik saldırılar gerçekleştirdi. İsrail'in amacı, halkın bu saldırılardan dolayı Hizbullah'a karşı cephe almasını sağlamak ve Suriye'yi, islami direnişi durdurmaya zorlamaktır. Nitekim bu saldırılar nedeniyle 300.000 kişi Beyrut'a kaçmış ve 128 ölü kaydedilmişti.⁷⁷⁹ Eylül 1993'de Lübnan ordusu, Beyrut'un güneyindeki varoş kesimlerde Hizbullah'a ateş açtı. Güvenlik konusunda, Suriye, hükümete karşı Hizbullah'ı destekledi. Bu dönemde ülkenin güvenliğini sağlamaya çalışan hükümet, Lübnan Cephesi ile de mücadeleye girdi. Hizbullah'a karşı başarı sağlayamayan

---

⁷⁷⁷ Neaime, a.g.m., s.43, 44.

⁷⁷⁸ Neaime, a.g.m., s.59.

⁷⁷⁹ Harris, a.g.e., s.315-317.

ordu, ancak Geagea'nın liderliğindeki Lübnan Cephesini dağıtabildi.⁷⁸⁰ Ülkenin güvenlik konusunda atağa geçmesinin nedeni ABD'den gelen baskıydı. 1993 Eylül ayında İsrail ile Filistin arasında yapılan Oslo Anlaşması'nın geleceği, bölgede barışın korunmasına bağlıydı. Lübnan hükümeti de ülkede güvenliği tesis etme teşebbüsünde bulundu ama başarılı olamadı. Hizbullah, GLO ile çatışmaya, İsrail ile de karşılıklı olarak bombardımanlara devam etti. Bu saldırılardan biri de 11 Nisan 1996'da İsrail'in düzenlediği "Gazap Üzümleri Operasyonu"ydü. Bu operasyonda İsrail, Güney Lübnan'da, Beyrut'un güneyindeki kesimlerde ve Bekaa'da bulunan Hizbullah üslerini bombaladı, bu arada da 105 Filistinli mülteci hayatını kaybetti.⁷⁸¹

VII. 2000-2006 DÖNEMİNDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER

A. İsrail'in Lübnan'dan Çıkması

İsrail kuvvetleri, Haziran 1985'de Lübnan'dan çekilmiş görülmekteydi. Ancak, Güney Lübnan'da 9 millik bir güvenlik alanı oluşturmuştu. Bu alanda Haddad'a bağlı ve İsrail tarafından büyük destek alan, 2000-3000 militanı olan GLO bulunmaktaydı. Temmuz 1995'de, İsrail, GLO'nun, Haddad'dan veya kendisinden izin almadan Şii köylerini bombalamasının ardından GLO üzerinde doğrudan otorite kurmaktaydı.⁷⁸² Bu kuvvetlere ilaveten İsrail 1000 kadar askerini 9 millik bu güvenlik alanında bırakmıştı. Ancak, bu arada, Güney Lübnan'daki Filistinli ve Şii örgütlere karşı kara ve hava saldırılarına

---

⁷⁸⁰ Harris, a.g.e., s.283.

⁷⁸¹ Harris, a.g.e., s.318.

⁷⁸² Harris, a.g.e., s.317.

devam etmekteydi. İsrail, Lübnan'dan çekilmiş olarak telafuz edilmesine rağmen fiili olarak bir miktar askeri gücüyle güney Lübnan'da hala varlığını sürdürmekteydi. Ancak, güney Lübnan'da varlığını sürdüren İsrail kuvvetleri için ülke içinde halktan baskı oluşmuştu. Hizbullah'ın bitmek bilmeyen saldırıları hem halkı hem de hükümeti iyice bunaltmıştı. Ehud Barak'ın da seçimlerde, İsrail Savunma Kuvvetlerini güney Lübnan'dan ülkeye döndürme vaadi vardı. GLO'nda yaşanan çöküntüler ve bunun karşısında Hizbullah'ın bu bölgede gücünü artırması, İsrail için büyük bir sorun teşkil etmeye başlamıştı. Böyle bir ortamda, İsrail hükümeti, Nisan ayında aldığı bir kararla, 24 Mayıs 2000'de askerlerinin tamamını güney Lübnan'dan da çekti. 9 Ağustos'ta 1000 kadar Lübnan askeri ve polisi Lübnan-İsrail sınırının çok yakınına konuşlandı. Lübnan kuvvetlerinin bulunduğu bölge ile İsrail askerlerinin bulunduğu sınırın arasındaki kalan bölgede BMGK ve Hizbullah mevcuttu.⁷⁸³ İsrail, Lübnan'dan çekilerek Suriye'nin Lübnan'dan çıkması ve Hizbullah'ın silahsızlandırılması konusunda baskı oluşturmak amacındaydı. Hizbullah ise, İsrail'in Lübnan'dan çıkmasını sağladığı için zafer kazandığını ilan etmekteydi. İsrail'in Lübnan'dan tamamen çekilmesinin ardından 25 Mayıs, "Direniş ve Kurtuluş" günü ilan edildi.

İsrail, Lübnan ve Suriye sınırının hemen yanındaki Şebaa Çiftlikleri olarak adlandırılan 10 milkarelik alandan çekilmemişti. Su kaynakları açısından zengin bir bölge olan Şebaa Çiftlikleri, İsrail, Suriye ve Lübnan arasında tartışmalı bir bölgeydi. Zira İsrail, işgali altındaki Golan Tepeleri sınırları içinde yer aldığı görüşünü ileri sürmekteydi. 2000 yılının Mayıs ayından itibaren Şebaa Çiftlikleri'ndeki İsrail kuvvetleri Hizbullah'ın hedefi oldu.⁷⁸⁴ Lübnan, Şebaa Çiftlikleri'nden çıkmaması nedeniyle İsrail'in Lübnan'dan tamamen çekildiğini kabul etmemekteydi. Bu konuda ABD'nin

---

⁷⁸³ Laura Zittrain Eisenberg, "Do Good Fences Make Good Neighbors?: Israel and Lebanon after the Withdrawal", **The Middle East Review of International Affairs**, Vol. 4, No.3, September 2000, s.1.

⁷⁸⁴ Prados, a.g.m., s.12.

görüşleri de İsrail'ininki ile aynıydı.⁷⁸⁵ BM sınır müfettişlerinin bölgede yaptıkları çalışma sonucu oluşturulan haritada, Şebaa Çiftlikleri, Suriye toprakları olarak belirlendi. Bu nedenle de İsrail'in Lübnan'dan çıkması konusunda bir pürüz oluşturmamaktaydı.⁷⁸⁶ 16 Haziran 2000'de, BM Genel Sekreterliği de, İsrail'in 425 sayılı karara uygun olarak Lübnan'dan tamamen çekildiğini bildirdi.⁷⁸⁷ BM sınır müfettişleri tarafından hazırlanan harita, BM'de, İsrail'in Lübnan'dan tamamen çıktığına dair kararın çıkmasına zemin oluşturmuştur.

İsrail'in Lübnan'dan çıkmasıyla, bu durumu kesinleştirmek için BM, Lübnan'ın uluslararası tanınmış sınırlarına uyarak "Mavi Hat" oluşturdu. Lübnan otoriteleri İsrail tarafından boşaltılan bazı alanların kontrolünü alırken BMGK da güneye doğru hareket etti ve Mavi Hat boyunca konuşlandı. Aynı zamanda da Hizbullah militanları Mavi Hattın Lübnan tarafı boyunca *de facto* kontrolü kullanarak bu alana girdiler.⁷⁸⁸ İsrail'in Lübnan'dan çekilmesi, Güney Lübnan'da devletin otoritesini tesis etmesi anlamına gelmemekteydi. Zira Hizbullah'ın bu bölgedeki varlığı Lübnan devletinin önünde bir engeldi. Bu bölgede devletten gayrı/üstün, şiddet araçlarını kullanma tekeli devlet elinden alan bir otorite olarak Hizbullah örgütü mevcuttu.

B. Anayasa Değişikliği

2004 yılının Eylül ayında, Lübnan'da cumhurbaşkanlığı süresine bağlı olarak Anayasa değişikliği konusu gündeme geldi. Suriye, 2004 yılının Kasım ayında görev süresi dolacak olan Cumhurbaşkanı Emile Lahoud'un görev

---

⁷⁸⁵ Carol Migdalovitz, "Israel: Background and Relations with the United States", **Congressional Research Service Issue Brief for Congress**, January 13, 2006, s.8.

⁷⁸⁶ Nicholas Blanford, "Larsen's Loophole May Be Solution to Shebaa", The Daily Star, May 27, 2000. www.dailystar.com.lb/, 20 Temmuz 2002.

⁷⁸⁷ Prados, a.g.m., s.12.

⁷⁸⁸ United Nations Interim Force In Lebanon, Fact Sheet, Peace and Security Section of the UN Department of Public Information.

süresinin uzatılmasını amaçlamaktaydı. Bunun nedeni, Emile Lahoud'un Maruni olmasına rağmen Suriye yanlısı bir politika izlemesiydi. Bu nedenle kendisine Suriye'nin kuklası gözüyle bakılıyordu. Suriye hükümeti, Emile Lahoud'un görev süresini uzatmak amacıyla Anayasa değişikliği yapılması için Lübnan parlamentosu üzerinde baskı yaptı. 3 Eylül'de Parlamento, Emile Lahoud'un görev süresini 3 yıl daha uzatmak için Anayasa'nın 49. maddesinde bir kereliğe mahsus olmak üzere özel bir değişik yapan yasa tasarısını oyladı. Bu madde, Cumhurbaşkanı'nın 6 yıldan fazla görev yapmasını engellemekteydi. Yapılan oylamada, 128 sandalyeden 96'sı değişiklikten yana oy kullanarak Anayasa değişikliği için gerekli olan üçte iki çoğunluk sağladı. Suriye Devlet Başkanı Beşir Esad, Parlamento'nun, Suriye'nin etkisi altında daha az kalabilecek bir Cumhurbaşkanı seçmesi riskine karşı halktan tepki toplayabilecek bir karar almıştı. Başbakan Refik Hariri, çalışmalarını kilitleyerek kendisine sorun yaratan Emile Lahoud'un görev süresinin uzatılmasından yana değildi. Bu nedenle Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin uzatılması konusunda Suriye'ye karşı direndi. Parlatonun Dürzi üyesi Velid Canpolat da Anayasa değişikliğine karşıydı. Protesto amacıyla 3 Eylül'de Demokratik Birleşik Blok'tan 3 bakan istifa etti. Bu bakanlardan Marvan Hamadeh, birkaç gün sonra uğradığı bir suikast denemesi sonucunda ağır şekilde yaralandı. Suriye'nin, Lübnan'ın içişleri üzerindeki bu etkisi hükümetin çalışmasını haftalarca engelledi ve sonunda 20 Ekim 2004'de Refik Hariri istifa etti. Yerine, Suriye ile yakın ilişkiler içinde olan, bir önceki dönemin başbakanı Ömer Karami getirildi. Karami, 26 Ocak'ta Suriye yanlısı bir kabine kurarak göreve başladı. Bu gelişmeler, Suriye karşıtı Marunilerin seslerini daha da yükseltmesine neden oldu. Maruniler Mayıs 2000'de Lübnan'dan çekilen İsrail'in ardından Suriye'nin de ülkeden çekilmesini talep etmekteydiler. Anayasa değişikliğine ve dolayısıyla Suriye'nin Lübnan'daki varlığına karşı koyanlar artmaya başladı. Canpolat'ın İSP'si, Demokratik Forum ve Demokratik Solcu Hareket,⁷⁸⁹ yasaklanan

---

⁷⁸⁹ Demokratik Forum ve Demokratik Solcu Hareket'in başkanları, daha önce kurulan ve kapatılan Lübnan Komünist Partisi'nin üyeleridir. Julia Choucair, "Lebanon's New Political Moment",

Hıristiyan Lübnan Kuvvetleri (Lübnan Cephesi-sağ kanat Hıristiyan Falanjist Parti), sürgündeki Michel Aoun'un Hür Yurtsever Cephesi üyeleri ve Hariri'nin grubundaki bazı üyeler karşı cephede yer aldı. Bu konuda, Sünniler, Dürziler ve Hıristiyanlar aynı görüşü paylaşmaktaydılar. Nebih Berri başkanlığındaki Emel Hareketi ve Hizbullah bu grubun içine dahil olmadı. Karşı cephede yer alanların Aralık 2004'de yaptıkları toplantının ardından, Bristol Deklarasyonu olarak adlandırılan bir bildiri yayınlandı. Bu bildiri, Lahoud'un görev süresini uzatan Anayasa değişikliği kınanmakta, dürüst ve adil bir seçim yasası ile Mayıs 2005'deki seçimleri kontrol edecek tarafsız bir hükümet çağrısı yapılmaktaydı. 2005 yılı Şubat ayının başında tekrar toplanan karşı cephe, Lübnan'ın bütün askerlerinin tamamen Lübnan'dan çekilmesini istedi. İki toplantıya da Emel ve Hizbullah katılmadı.⁷⁹⁰ Emel ve Hizbullah, Suriye'ye ve Emile Lahoud'a karşı bir tavır sergilemekten kaçındılar. Daha ötesi, Hizbullah lideri Nasrallah, Suriye'ye minnettarlığını belirtmekte ve halktan da dış etkileri (Batılı ülkelerin baskılarını) ve BM'in 1559 sayılı kararını protesto etmesini talep etmekteydi. Ayrıca silahlarını bırakmayacaklarını da açık bir şekilde ifade etmekteydi. Hizbullah, İsrail'e karşı gösterdiği silahlı direniş ve sağladığı sosyal hizmetler nedeniyle halkın sempatisini kazanmış durumdaydı.⁷⁹¹

Suriye'nin Lübnan'daki varlığına ülke dışından da tepkiler gelmekteydi. ABD ve Fransa'nın Suriye'nin çekilmesi konusundaki çalışmaları sonucu 2 Eylül 2004'de BM tarafından 1559 sayılı karar çıkarıldı. Kararın çıkarılması, Hariri ile Lübnan hükümetinin arasında gerginliğe sebep oldu. ABD ve Fransa ile iyi ilişkilere sahip olan Hariri, Lübnan hükümeti tarafından, BM'de 1559 sayılı kararın çıkarılmasının arkasında olmakla suçlandı.⁷⁹² Bu kararda, silahlı grupların varlığının, Lübnan hükümetinin tüm ülke toprakları üzerinde

---

Carnegie Endowment, March 2005, s.2.

⁷⁹⁰ Choucair, a.g.m., s.2.

⁷⁹¹ **Radikal**, 7 Mart 2005; Choucair, a.g.m., s.4.

⁷⁹² Choucair, a.g.m., s.2.

tam egemenliğini kullanmasını engellediği açıkça belirtilmekteydi. Kararda, bu duruma bağlı olarak; Lübnanlı ve Lübnanlı olmayan tüm silahlı grupların dağılması ve silahsızlandırılması çağrısında bulunmaktaydı. Değınilen bir başka önemli konu da Suriye'nin adı geçmemekle birlikte, tüm yabancı kuvvetlerin Lübnan'dan çekilmesi idi. Gelecekteki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin, hür ve adil bir seçim süreci içinde, yabancı müdahalesi ve etkisi olmadan Lübnan Anayasası'na göre yapılması konusunda da destek çağrısında bulunulmaktaydı.⁷⁹³ BM'in aldığı 1559 sayılı kararda, Suriye'nin ülkeden çekilmesinin sağlanması ve Hizbullah'ın silahsızlandırılması en belirgin hususlardı. Bu kararda amaç, Hizbullah sorununun çözümü için konuyu bölgeselleştirmeden uluslararasılaştırmaydı. Ancak, bu konuda başarıya erişilemedi. Çünkü öncelikli olarak içeride Taif anlaşmasının getirdiği düzende bir diyalog ve anlaşmanın temini ve ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması açısından Lübnan'ın yeniden yapılandırılması konularına değinilmeliydi.⁷⁹⁴

C. Refik Hariri'nin Öldürülmesi

Suriye karşıtı ve yanlısı şeklinde belirgin bölünmelerin yaşandığı bu dönemde önemli bir olay ülkeyi sarstı. Refik Hariri, 14 Şubat 2005 günü uğradığı suikast sonucunda öldü. Hariri'nin öldürülmesi, halkın Lübnan hükümetine güvenini sarstı. Lübnan halkı, Suriye'nin ülkeden çıkması için büyük baskı oluşturdu. Ülkede özgürlük, egemenlik ve bağımsızlık sesleri çıkmaya başladı.⁷⁹⁵ Hariri'nin öldürülmesi, Şam ile bağlantıılmaktaydı. Bu nedenle, ülkede yüzbinlerin katıldığı, Suriye yanlısı ve karşıtı gösteriler

⁷⁹³ BM Güvenlik Konseyi'nin 2 Eylül 2004 tarih ve 1559 sayılı kararının tam metni için bakınız: UN Documentation Center, UN Resolution 1559 (2004), 2 September 2004.

⁷⁹⁴ Israel/Palestine/Lebanon: Climbing Out of The Abyss, International Crisis Group, Middle East Report, N. 57, 25 July 2006.

⁷⁹⁵ Choucair, a.g.m., s.3.

yapıldı.⁷⁹⁶ Hariri'nin öldürülmesinin ardından Emile Lahoud, Suriye yanlısı Ömer Karami'yi başbakan olarak atadı. Ömer Karami hükümeti, gerek halktan, gerekse muhalefetten gelen yoğun baskılar sonucu 28 Şubat 2005'de istifa etti. Ancak, Karami, 10 Mart'ta Emile Lahoud tarafından başbakan olarak tekrar atandı. Hükümet kuramayıp ikinci kez istifa eden Karami'nin ardından, Lahoud, yine Suriye yanlısı fakat daha ılımlı olan Necip Mikati'yi başbakan olarak atadı. Hariri'nin öldürülmesi, ülkeyi güvenlik ve siyasal açıdan istikrarsız bir duruma sokmuştu. 23 Mart'ta Beyrut'un kuzeyindeki Hıristiyan mahallesi Kaslik'te bir alışveriş merkezinde meydana gelen bomba patlamasında 2 kişi öldü.⁷⁹⁷ Bir başka patlama da Lübnanlı bir Ermeni'nin arabasına konan bomba ile gerçekleştirildi.⁷⁹⁸ Ülkede ardarda meydana gelen bomba olayları halkta güvensizlik duygusunu artırmaktaydı.

Öte yandan, Hariri suikastının araştırılması için BM tarafından bir komisyon kuruldu. Suikast konusunda Suriye şüpheleri üzerinde toplamaktaydı. Refik Hariri, Anayasa değişikliği ile Emile Lahoud'un görev süresinin uzaması konusunda Suriye ile ciddi sorunlar yaşamıştı. Hariri, Suriye yanlısı bir yönetim çizgisi izleyen Emile Lahoud ile sorunlar yaşadığı için görev süresinin uzatılması taraftarı değildi. Ancak, Suriye 2004 yılında Anayasa değişikliğinin Parlamentodan çıkmasını sağlayarak kendi politikasını uygulayan Emile Lahoud'un görev süresini 3 yıl uzatmıştı.

D. Suriye'nin Lübnan'dan Çıkması

---

⁷⁹⁶ Associated Press, March 19, 2005.

⁷⁹⁷ Nathaniel Harrison, "Two Killed as New Blast Rocks Nervous Lebanon", **Middle East Times**, March 23, 2005.

⁷⁹⁸ Associated Press, March 19, 2005.

1975’de başlayan iç savaş döneminde, 1976’da Lübnan’ın çağrısı ile güvenlik konusunda yardım amacıyla Lübnan’a giren Suriye, ülkede güvenlik, siyaset ve ekonomi alanında büyük etkisi olmasının ötesinde, Lübnan devletinin otorite kurmasını büyük ölçüde engelleyici role sahip konuma gelmişti. Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento seçimlerinde, hükümetin kurulması dahil ülkenin siyasal sürecinde kontrolü elinde bulundurmaktaydı. Bir başka deyişle, ülkenin siyasal ve ekonomik hayatının tüm yönlerine etki etmişti.⁷⁹⁹ Suriye, 1980’lerde 35.000-40.000 civarında olan asker sayısını, 2005 yılına gelindiğinde yaklaşık 14.000’e indirmişti. Suriye’nin askeri varlığının yanı sıra, Lübnan’ın iç ve bölgesel politikaları üzerindeki kontrolü ile ülke içindeki istihbarat birimlerinin etkinliği sürmekteydi.⁸⁰⁰ Güvenliğin yanı sıra, Suriye ile Lübnan arasında ekonomik bağımlılık da mevcuttu. İki ülke arasındaki ekonomik bağımlılığın en belirgin unsuru Lübnan’da çalışan Suriyeli işçilerdi. Ağırlıklı olarak tarım sektöründe çalışan işçiler⁸⁰¹ ülkedeki işsizlik oranının artmasında rol oynuyorlardı. Şiilerin elinde bulunan tarım sektöründe çalışmaları ise, Şiiler için ayrı bir sorun teşkil etmekteydi. 2000 yılına gelindiğinde, Suriye’de iş bulamayan ve Lübnan’da çalışan Suriyeli işçi sayısı 500 bin civarındaydı. Bu işçiler kazandıklarının büyük bir kısmını Suriye’ye gönderiyorlardı. Ayrıca, Lübnan’daki Suriyeli askerlerin ve istihbarat görevlilerin içinde mafyalaşan gruplar oluşmuştu. Bu gruplar, Suriye’ye para aktarımı yapıyorlardı. Lübnan açısından ise, Suriyeli işçiler ucuz işgücünü oluşturuyorlardı.⁸⁰² Bunun yanı sıra, Suriye’de devlet bütün bankalara hakim olduğu için gizlilik ve güvence olmaması nedeniyle Suriyeli zenginler, ABD’nin uygulayabileceği ekonomik ambargodan korkarak paralarını Avrupa’ya göndermeyip Lübnan bankalarında tutmaktaydılar.⁸⁰³

---

⁷⁹⁹ Gaspard, a.g.e., s.230.

⁸⁰⁰ Prados, a.g.m., s.10.

⁸⁰¹ 1967 yılında 75.000 Suriyeli işçinin 30.000’i tarım sektöründe çalışmaktaydı. Gaspard, a.g.e., s.241.

⁸⁰² Hasan Cemal, “Lübnan’da Demokrasi Rüzgarı”, **Milliyet**, 6 Nisan 2005.

⁸⁰³ Cemal, “Lübnan’da Demokrasi Rüzgarı”, **Milliyet**, 3 Nisan 2005.

2004 yılında Lübnan'da Anayasa değişikliği yapılmak suretiyle Suriye yanlısı Emile Lahoud'un Cumhurbaşkanlığı görev süresinin uzatılmasını sağlayan Suriye, ülke içinden ve ülke dışından özellikle ABD ve Fransa tarafından büyük tepki toplamıştı. 14 Şubat'ta Başbakan Refik Hariri'nin suikast sonucu öldürülmesinin ardından ülke içinde ve başta ABD ve Fransa olmak üzere ülke dışında, BM'in 1559 sayılı kararı gereği Suriye'nin Lübnan'dan tamamen çekilmesi yönünde yoğun baskılar oluştu. Suriye'nin Lübnan'da daha fazla söz sahibi olmaması için, Mayıs ayında yapılacak olan seçimlerden önce ülkeden çıkması isteniyordu. Yoğun baskılar sonucu, Lübnan'dan çekilmeyi kabul eden Suriye, 17 Mart 2005'de, yaklaşık 4000 askerini Lübnan'dan geri çekti. Geri kalan askerlerini ve istihbarat memurlarını Bekaa vadisinin doğusuna taşıdı.⁸⁰⁴ 23 Nisan 2005'de bu bölgedeki kuvvetleri de çeken Suriye, 24 Nisan 2005'de bir sınır noktasının denetimini de törenle Lübnan ordusuna devrederek 26 Nisan'da Lübnan'dan çekilmesini tamamladı. Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesi, Suriye'nin ülke üzerindeki rolünü sona erdirmemişti. Askeri gücünü tamamen çekmesine rağmen, Suriye'nin Lübnan'daki yirmidokuz yıllık varlığı, ülkede nüfuzunun devamı için kendisiyle işbirliği yapan siyasi müttefikler ve yapılar oluşturmuştu.⁸⁰⁵

E. Mayıs 2005 Seçimleri

Refik Hariri'nin öldürülmesinin ardından içeride ve uluslararası kamuoyunda oluşan baskılar ile Suriye'nin Lübnan'dan çıkması ile Batı'ya dönük demokratik bir Lübnan yaratma yolundaki girişimlerin 2005 seçimlerinde başarısız olduğu görüldü. 1972'den bu yana, Suriye'nin doğrudan müdahalesi olmadan, 29 Mayıs ile 5 Temmuz arasında

⁸⁰⁴ Associated Press, March 17, 2005.

⁸⁰⁵ Choucair, a.g.m., s.5.

gerçekleştirilen Parlamento seçimlerinde, Refik Hariri'nin oğlu Saad Hariri, grubuyla birlikte, 128 sandalyenin 72'sini kazandı. Bu seçimde, Hizbullah ve Emel'in ortak listesi 33 sandalye, Mayıs ayında Lübnan'a dönen Michel Aoun'u destekleyen Hıristiyanları temsil eden Değişim ve Reform Birliği 21, bağımsızlar ise 2 sandalye kazandı. Suriye karşıtı Hariri'yi destekleyen ve önceki dönemde Finans Bakanı olan Fuad Sinyora başbakan oldu.⁸⁰⁶ Bu seçimlerde Hizbullah, Parlamento'ya 23 üyesinin girmesini sağladı. 23 sandalyenin 6'sını güneyden, rakipleri olmayan bölgeden kazandı. Kazandığı sandalyelerden biri de Beyrut'tandı.⁸⁰⁷ Hizbullah üyesi Muhammed Fneiş, Enerji ve Su Kaynakları Bakanlığına getirildi. Bu durum, Lübnan tarihinde ilk olması açısından büyük önem arz etmekteydi. BM'in 1559 sayılı kararına göre silahsızlanması talep edilen bir örgütün silahlarını bırakmaması ve Parlamento'ya girmesinin ötesinde bir de bakanlık almaktaydı. Bu duruma özellikle ABD ve İsrail'den tepki geldi.⁸⁰⁸

2005 Mayıs seçimlerinde Hizbullah, azımsanmayacak sayıda sandalye kazanmış ve bir de bakanlık elde etmişti. Ancak, bu gelişme, ülkede büyük değişimlerin gerçekleşmekte olduğu anlamını taşımamalıydı. Hizbullah, parlamento'ya girmesine rağmen Lübnan ordusundan ayrı bir silahlı yapılanmaya sahip olmaya devam etti. Bunun yanı sıra, seçimlere giren milletvekili adayları, demokratik, yeni bir dalganın temsilcileri değil, ülkede yıllardır hüküm süren zaimlik müessesesini oluşturan ve iç savaşta rol oynayan ailelerin üyeleri idi.⁸⁰⁹

---

⁸⁰⁶ Prados, a.g.m., s.9.

⁸⁰⁷ John Kifner, "Hezbollah and Ally Win All 23 Seats in Lebanese Region Vote", **The New York Times**, June 6, 2005.

⁸⁰⁸ Prados, a.g.m., s.9.

⁸⁰⁹ James Philips, "Lebanon's Elections: The Beginning of the Struggle for a Stable Democracy", **The Heritage Foundation**, June 1, 2005, [www.heritage.org/Research/Middle East/wm752.cfm](http://www.heritage.org/Research/Middle%20East/wm752.cfm), 7 Temmuz 2005.

İsrail ve Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesine ve seçime gidilerek yeni bir Parlamento oluşturulmasına rağmen, ülkede güvenlik sağlanamaması nedeniyle terör olayları devam etti. Bunlardan biri, Lübnan Komünist Partisi eski başkanı George Hawi'nin arabasına bomba konulmak suretiyle öldürülmesidir. Dikkat çeken bir başka terör olayı ise, yine arabasına konulan bombanın patlatılması suretiyle ünlü gazeteci Samir Kassir'in öldürülmesidir.⁸¹⁰

2006 yazına gelindiğinde, ülkede siyasi cepheleşme iki kampa ayrılmış durumdaydı. Bunlardan biri; Hizbullah'ın önderliğinde olan kanat, diğeri ise; Refik Hariri'nin oğlu Saad Hariri ve Velid Canpolat'ın başını çektiği gruptur. Hizbullah'ın önderliğindeki grupta Nebih Berri'nin liderliğindeki Emel örgütü, Marunilerin yarısından fazlasını temsil eden Michael Aoun, Sünnilerden Hariri'nin de rakibi olan Selim Hoss ve diğer sol ve demokrat gruplar bulunmaktadır. Küçük bir grubu arkasında bulundurmakla birlikte Velid Canpolat'ın rakibi olan Talal Arslan da bu gruptandır. Hariri ve Canpolat'ın koalisyon kurarak oluşturdukları cepheye ise Marunilerin liderlerinden Süleyman Faranjiye katılmış durumdadır. Başbakan Fuad Sinyora da bu cephenin temsilcisidir. Şiilerin neredeyse tamamı Hizbullah'ın grubunda yer alırken Hıristiyanların ve Sünnilerin bölünmüş olması dikkati çekmektedir. Bu ayrılmanın nedeni, Refik Hariri'nin, ABD'nin Genişletilmiş Orta Doğu Projesi (GOP)'nin Lübnan ayağı olmasını istemesidir. Refik Hariri, ABD, Fransa, Suudi Arabistan ve Suriye ile yakın ilişkileri olan, siyasal liderlikten ziyade işadamı özelliği ile dikkat çeken bir başbakandı. Hariri, Lübnan'ın bu sayede, zamanla Suriye'nin etkisinden kurtulacağı, uluslararası sermaye ile güçlenerek yine zaman içinde Hizbullah'ın etkisizleşeceği ve iç savaş öncesindeki durumuna kavuşacağı düşüncesindeydi. Hariri'nin öldürülmesiyle, projenin Lübnan ayağı gerçekleştirilemedi ancak, siyasal şekillenmede önemli bir mesafe alınmıştı. Hariri'nin öldürülmesinden sonra

---

⁸¹⁰ John Kifner, "Car Bomb Kills Another Anti-Syria Politician in Beirut", **The New York Times**, June 22, 2005.

Sedir Devrimi yapılarak Batı'ya dönük ve GOP'un bir ayağını oluşturacak Lübnan yaratılmaya çalışıldı ancak başarılı olunamadı ve konu donduruldu.⁸¹¹ Hariri'nin öldürülmesinden sonra siyasal hayata katılımı artan Hizbullah, seçimlerden başarı ile çıktı.⁸¹² Hariri'nin projesini destekleyenler Saad Hariri ve Canpolat ile bir tarafta yer alırken, karşı çıkanlar da Hizbullah tarafında oldular.

F. Lübnan'da İsrail-Hizbullah Savaşı – 2006

12 Temmuz 2006'da, Güney Lübnan'da hakimiyetini sürdüren Hizbullah'ın, İsrail'in iki askerini kaçırması gerekçesiyle İsrail, ülkede Hizbullah'ın ve örgütü destekleyen Şiilerin yerleşim bölgesi olan Güney Lübnan'a, Beyrut'un batı ve güneyine yoğun hava saldırısı başlattı. Ancak, Hizbullah'dan önce, Ocak 2006 Filistin seçimleri ile iktidara gelen Hamas, bir İsrail askerini kaçırmıştı. Hamas'a destek amacıyla Hizbullah'ın gerçekleştirdiği olay, Lübnan topraklarında İsrail-Hizbullah savaşını başlattı. Aslında, Hizbullah'ın İsrail askerlerini kaçırması İsrail'in Lübnan'a girerek Hizbullah'ı etkisiz hale getirmesi için bir fırsattı. Çünkü Hizbullah, yıllardır Güney Lübnan'da oluşturduğu ayrı bir yapılanma ile ve İsrail'e düzenlediği saldırılarla büyük bir tehlike oluşturmaktaydı. Bu nedenle İsrail Hizbullah için bir süredir hazırlık yapmakta ve saldırı için fırsat kollamaktaydı. Hizbullah da askerleri kaçırmakla İsrail'e bu fırsatı vermiş oldu. Hizbullah, iki İsrailli askerin iadesi için İsrail'de tutuklu bulunan Lübnanlı mahkumların salıverilmesi şartını koşmaktaydı. Bu şartı kabul etmeyen İsrail, ABD'den de onay aldıktan sonra Güney Lübnan'a saldırdı.⁸¹³ İsrail, hava saldırısında Hizbullah'ın füze ve rampalarının yanı sıra yolları, ulaşım ağı ile komuta ve kontrol kabiliyetini

⁸¹¹ Nuray Mert, "Nuray Mert Beyrut'u Yazdı (2)", **Radikal**, 4 Eylül 2006.

⁸¹² Naim Kassim ile yapılan röportaj, **The Associated Press**, March 11, 2005.

⁸¹³ Seymour M. Hersh, "Watching Lebanon", **The New Yorker**, August 21, 2006.

kapsayan altyapısını hasara uğrattı.⁸¹⁴ Lübnan'da Hizbullah'ın bulunduğu bölgelere düzenlenen saldırıların merkezinde Dahya bölgesi bulunmaktaydı. Çünkü Hizbullah'ın siyasi karargahı Dahya'daydı. Buradaki Şiiler topyekun olarak Hizbullah'ı desteklemekteydi.⁸¹⁵ Hizbullah'ın kalesi olarak tanımlanan Bint Cibeyl de İsrail'in yoğun saldırılarının hedefi haline geldi. Beyrut'un batısı ve güneyi de yoğun hava saldırılarına maruz kaldı. Bu bölgelerde Müslüman ve ağırlıklı olarak Şii nüfusu bulunmaktaydı. Hıristiyanların yaşadığı Beyrut'un doğusu ve kuzeyi ise saldırıya uğramadı. Hizbullah da İsrail'in kuzeyine roket saldırıları ile cevap verdi. Hizbullah'ın vurduğu yerler İsrail'in kuzey bölgesiydi. Örgütün saldırdığı yerleşim birimlerinin başlıcaları Hayfa, Yukarı Celile, Akko ve Nahariye'ydi. İsrail, Lübnan'a havadan, denizden ve karadan tüm giriş-çıkış yollarını keserek Hizbullah'a silah ve lojistik destek gelmesini engellemeye çalıştı. Ancak, Suriye-Lübnan sınırı yeterince korunamaktaydı. İsrail, Suriye sınırından gelen silah ve mühimmatın örgüte ulaşmasını engellemek için köprü ve yolları bombalayarak tahrip etti. Bu arada ülkenin özellikle güneyindeki sivil altyapı tahrip edilmiş oldu. Hava saldırılarının ardından da kara harekâtına başladı. Başta Kana'ya yapılan saldırılar olmak üzere İsrail'in saldırılarında çok sayıda sivil öldü.

İsrail, hava savaşında kimyasal silahlar da dahil olmak üzere orantısız güç kullanmasına rağmen kara savaşında askeri açıdan başarıya ulaşamadı. Hizbullah militanları çok iyi silahlanmış ve eğitilmişti. Ayrıca bölgeyi çok iyi tanıyorlardı. Amerika ile İsrail, çokuluslu bir gücün Güney Lübnan'a konuşlanması ve Lübnan ordusu ile birlikte çalışarak Hizbullah'ın İsrail'den uzaklaştırılması üzerine odaklanmıştı.⁸¹⁶

---

⁸¹⁴ Steven Erlanger, "Israel Finding a Difficult Foe in Hezbollah", **The New York Times**, July 26, 2006.

⁸¹⁵ Nuray Mert, "Nuray Mert Beyrut'u Yazdı (1)", **Radikal**, 3 Eylül 2006.

⁸¹⁶ Cooper and Smith, "In Surprise, Rice's Trip to Mideast Begins in Beirut", **The New York Times**, July 24, 2006.

ABD, İsrail'i hem silah ve teçhizat yardımı sağlamak suretiyle askeri alanda, hem de uluslararası alanda destekledi. ABD'nin bölgedeki müttefikleri Mısır, Suudi Arabistan ve Ürdün de, bölgede İran'ın etki alanının genişlemesi istemedikleri için İsrail'den yana tavır aldılar. Bu nedenle, Arap Birliği toplantısında, Orta Doğu Barış Süreci'nin başarısız olduğu ve İsrail-Hizbullah savaşına BM'in müdahale etmesi gerektiği kararı çıktı.⁸¹⁷ İngiltere de zaten ABD-İsrail ikilisinin yanındaydı. G8 Zirvesi'nden de İsrail lehine destek geldi. G8'ler, İsrail saldırılarının sona ermesi için, kaçırılan askerlerin serbest bırakılması ve İsrail'e yönelik Hizbullah saldırılarının durdurulması gerektiğini açıkladılar.⁸¹⁸ BM de ateşkes kararı için uzun süre bekledi. ABD, İsrail'in saldırılarına devam ederek başarı kazanmasını beklemekteydi. Ancak, uzun süren savaşlarda büyük askeri gücün zayıf güce karşı savaşı kaybetme olasılığı artmaktadır. Böyle bir durumda, güçlü taraf uluslararası kamuoyundan olumsuz yönde tepki çekmekte, moral açıdan zayıflamakta, içeride oluşan destek azalmakta ve askeri harcamalar da artmaktadır. Tüm bunlar da kaybı getirmektedir.⁸¹⁹ İsrail de Hizbullah ile giriştiği bu savaşta aynı durumla karşılaştı ve sonunda, 11 Ağustos 2006'da BM Güvenlik Konseyi tarafından, İsrail ile Hizbullah arasındaki çatışmaların durdurulmasına ilişkin 1701 sayılı karar alındı. Bu kararda özetle, Lübnan'ın uluslararası toplum tarafından kabul edilen sınırlarıyla birlikte toprak bütünlüğüne, egemenliğine ve siyasal bağımsızlığına tam destek verilmesi vurgulanmaktaydı. Tam egemenliğin sağlanması için BM 1559 ve 1680 sayılı kararları ve Taif Anlaşması uyarınca Lübnan toprakları üzerinde Lübnan hükümetinin kontrolünün genişletilmesinin önemi üzerinde durulmaktaydı. Hizbullah ile İsrail arasındaki düşmanlığa ve şiddete son verilmesi, her iki tarafın da saldırılarını durdurması çağrısında bulunularak Lübnan Hükümeti'nin 7 Ağustos'da aldığı kararla Güney Lübnan'da konuşlandıracağı 15.000 askerine ek olarak 15.000 BMGK takviyesi yapılması kararı alındı. Bu

---

⁸¹⁷ Hassan M. Fattah, "Militia Rebuked by Some Arab Countries", **The New York Times**, July 17, 2006.

⁸¹⁸ **Hürriyet**, 16 Temmuz 2006.

⁸¹⁹ Wallerstein, "Five Reasons Why Great Powers lose Wars", **Agence Global**, August 15, 2006.

kararda, BMGK'nın, Lübnan devletinin, ülke topraklarının tümünde otorite kurmasına yardımcı olacağı belirtilmekteydi. Kararda, İsraili askerlerin derhal koşulsuz olarak serbest bırakılması ve İsrail'de tutuklu bulunan Lübnanlı mahkûmlarla ilgili sorunun çözülmesi yer almaktaydı. Taif Anlaşması'na atıf yapılmış ve daha önce imzalanan anlaşmalara uyularak Lübnan'daki silahlı tüm grupların silahsızlanmaları ve böylece Lübnan devletinin otoritesinin sağlanması çağrısında bulunulmaktaydı. Kararda, Lübnan'ın uluslararası sınırının belirlenebilmesi için Şebaa Çiftlikleri de dahil olmak üzere sınır anlaşmazlıklarına ilişkin önerilerin otuz gün içinde BM Güvenlik Konseyi'ne sunulması da öngörülmektedir. Hizbullah'ın İran ve Suriye'den aldığı desteği kesme amacıyla, ülkeye silah ve teçhizatın girmesinin engellenmesi hususu da vurgulanmaktaydı.⁸²⁰ Lübnan'a gelecek BMGK'nin yardımı ile Hizbullah'ın silahsızlandırılması ve Güney Lübnan'da güvenli bölgenin oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Böylece İsrail'in güvenliğine yönelik Lübnan'dan gelebilecek tehlike de ortadan kalkacaktır. Ayrıca, silahsızlandırılmış Hizbullah örgütünün Filistinlilere sağladığı askeri desteği de oldukça azalmış olacaktır. BM Güvenlik Konseyi'nin 1701 sayılı kararından sonra Lübnan'da artık *status quo ante bellum*'a dönüşün mümkün olmadığı açıktır.

Kurulduğu günden bu yana İsrail ile güneyde çatışan Hizbullah'a karşı İsrail'in başlattığı yoğun saldırı ile örgütün yok edilmesi, bunun gerçekleştirilememesi halinde ise örgütün büyük ölçüde zayıflatılması ve saldırılarından korunmak için Lübnan'ın güneyinde bir güvenlik şeridinin oluşturulması planlanmıştı. Çünkü İsrail'in 2000'de Güney Lübnan'dan çekilmesinden sonra Hizbullah güçlenerek büyümüştü. Bu bölgede devlet otoritesinin olmayışı, Hizbullah'ın bu boşluğu doldurmasına olanak sağlamıştı. İsrail, anayollar, yakıt depoları, havaalanı ve köprüler dahil ülkenin altyapısını hedef alarak yaptığı saldırılarla Lübnan'da yaşayan Hıristiyanları ve Sünnileri içine alan geniş kitleleri Hizbullah'ın aleyhine

---

⁸²⁰ BM Güvenlik Konseyi'nin 11 Ağustos 2006 tarih ve 1701 sayılı kararının tam metni için bakınız: UN Documentation Center, UN Resolution 1701 (2006), 11 August 2006.

döndürmeyi planlamıştı.⁸²¹ Bu operasyon ile, İsrail'in, bölgede Hamas'ın yanı sıra varlığına en büyük tehdidi oluşturan Hizbullah'a askeri, siyasi ve ekonomik açıdan destek sağlayan İran ve Suriye'nin bölgedeki gücünün zayıflatılması amaçlanmıştır. 2005 yılında Lübnan'dan çıkan Suriye, Hizbullah kanalıyla Lübnan'daki otoritesini devam ettirme ve İran'ı bölgede destekleme politikaları ile ABD ve İsrail'in hedefi haline gelmiştir. ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesine İran ile birlikte karşı çıkarak ülkedeki ABD karşıtı grupları destekleyen Suriye de, gerek ABD'nin gerekse İsrail'in hedefi durumundadır. 11 Eylül saldırılarının ardından dünyada terörizm ile mücadele başlatan ABD, Afganistan'ın ardından Irak'a da operasyon düzenleyerek ülkeye "demokrasi getirme" söylemi altında ülkenin etnik ve dini açıdan bölünmesini sağlamıştır.

İsrail ve müttefiki ABD, bu savaşta, ülkedeki Hıristiyanların ve Şii olmayan Müslümanların Hizbullah'a karşı cephe alacakları yönündeki hesapları tutmamıştır. Planladıkları gibi de Şii-Sünni ayrımı ciddi bir kamplaşmaya dönüşmemiştir. Aksine, Müslüman halk, büyük bir Hıristiyan kesimi de içine alarak kenetlenmiştir. İsrail saldırıları nedeniyle çok zor koşullarda yaşamak zorunda kalan Şiilere Hizbullah tarafından yardım edilmemesi halinde bu toplumun Hizbullah karşı cephe alabileceği ihtimali de bulunmaktaydı.⁸²² Saldırıları nedeniyle ülkenin güneyi ile Beyrut'un güney ve batı kesiminde çok can kaybı olması, evlerin büyük hasar görmesi ve yüzbincerce insanın yerleşim bölgelerinden kuzeye kaçması nedeniyle Hizbullah'a karşı tepki oluşmamış, aksine, Hizbullah bu durumu önemli bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Evleri yıkılan ailelerin çoğu, yeni eşyalarını bedeli ya da, Hizbullah'ın adamları evlerini yeniden inşaa ederken oturdukları evlerin kirası için aile başına olmak üzere 12.000 dolar (6.300 Euro) aldılar ya da almaktadırlar. Para nakit olarak ödenmektedir. Lübnan'da 15.000 aileye

---

⁸²¹ Hersh, a.g.m.

⁸²² John Kifner and Robert Worth, "Lebanon Sends National Army to Patrol South", **The New York Times**, August 17, 2006.

verilecek yardım toplam 180 milyon doları bulacak. Bu rakam, yeniden yapılanma ve diğer tazminatlarla artması beklenmektedir. Bunun dışında Hizbullah, kayıplarının detayları için yüzbinlerce Şii aileyi ziyaret etti. Yıkılan evlerin yeniden inşası Hizbullah tarafından yapılacaktır. Hizbullah'ın ekonomik ve siyasal kanadı, Beyrut ve Güney Lübnan'daki evlerin yapımı için onbinlerce işçi çalıştıracaktır.⁸²³ Bu durum da işçilere gelir sağlayacağı için Hizbullah açısından ayrı bir avantaj teşkil etmektedir. Şii halkın kayıpları için yapılan ödemeler ve inşaat harcamalarının çok büyük bir kısmının İran'dan geldiği açıktır. Hizbullah'ın, halkın zararını gidermeye yönelik programına karşılık Lübnan hükümeti de yeniden yapılanma ve tazminat harcamalarına ilişkin olarak 2.5 milyar dolara varan ödeme programı oluşturdu. Lübnan hükümetinin kaynağını Arap teminatları ve uluslararası yardımlar oluşturmaktadır.⁸²⁴

Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan'ın İsrail'e yakın olarak tavır alması halinde, İsrail ve ABD'nin, Sünni Arap dünyasının İsrail'e destek vereceği planı da gerçekleşmemiştir. Zira, bu ülkelerin yönetimleri halktan kopuk oldukları için halkların düşünce ve tavırlarını yansıtmamaktadırlar. Bu savaşta şimdiye kadar Hizbullah, İsrail'e karşı halk adına direniş hareketi gösteren örgüt imajını pekiştirmiş ve halk desteğini arttırmıştır. Bundan da, Suriye'den ziyade, Hizbullah'ın arkasında olan İran yararlanmışır. İslam dünyasında yükselişe geçen İran'ın uygulamaya koyduğu nükleer programa ilişkin dikkatler de bu savaşa çevrilmiştir.

Bu bölümde, Lübnan'ın tarihi gelişimi konuya uygun bir dönemlemeyle geniş biçimde ele alınmıştır. Bu noktada ortaya koymak istediğimiz, Lübnan'ın manda altına alınması ile başlayan süreçte ortaya çıkan dinamikler

---

⁸²³ Robert Fisk, "Hizbollah's Reconstruction of Lebanon Is Winning the Loyalty of Disaffected Shia", **The Independent**, August 24, 2006.

⁸²⁴ "Post-war Lebanese Politics", The International Institute for Strategic Studies, V.12, N.7.

ve bu dinamiklerin Lübnan'ın bugün başarısız devlet olarak değerlendirilmesindeki belirleyiciliğidir. Lübnan'daki bu sürecin Lübnan toplumsal yapısı çözümlenmeden anlaşılması zordur. Bu nedenle bu bölüme ilk olarak, toplumsal yapıyı oluşturan mezhepler ile zaimlik müessesesi anlatılarak başlanmıştır. Lübnan'ın Osmanlı dönemi ve sonrasındaki statüsüne değinilerek Lübnan devletinin kuruluşu ve ülkenin bugün de hala devam etmekte olan sorunlu siyasal sisteminin ortaya çıkışının tarihçesi nedenleriyle ortaya konulmuştur.

Lübnan'ın bölge sorunlarına dahil olmasında çok önemli bir dönemeci teşkil eden 1967 yılındaki Arap-İsrail savaşından önceki ve sonraki dönemde gerek ülke içinde gerekse bölgedeki gelişmelere yer verilerek iç ve dış dinamiklerin ülkeye etkisi ve bu etkinin nedensel bağlantıları açıklığa kavuşturulmuştur. 1975 yılında başlayan iç savaş ile ülkenin toplumsal yapısının parçalanarak siyasal açıdan kamplaşmaya ve silahlı çatışmalara nasıl dönüştüğü anlatılmıştır. İç savaş döneminde Lübnan devletinin güvenlik hizmeti ve ekonomik refahın topluma sunulması konusundaki başarısızlığına detaylarıyla bu bölümde yer verilmiştir. Devletin bu başarısızlığı İsrail'in ülkeyi 1978 ve 1982 yıllarında işgali, Suriye'nin Lübnan'ın güvenliğini sağlamak üzere ülkede yapılanması çok sayıda silahlı grupların ve terör örgütlerinin ülkede varlıklarını sürdürmelerine yol açmıştır. Bu gelişmeler Lübnan'da oluşumunu tamamlamış başarısız devletin portresini ortaya çıkarmıştır.

Ülkede, iç savaş sonrası yeniden yapılanma sürecinin başarısızlığının nedenleri ve İsrail ile Suriye'nin ülkeden çıkmasının ülke üzerindeki etkileri ortaya konmuştur. Bu bölümde; iç savaş döneminde kurulan Hizbullah'ın Lübnan'da devletin alternatifi olarak ortaya çıkması ve İsrail ile silahlı mücadelesi, son olarak da 2006 yılında İsrail ile yaptığı savaş, detayları ile anlatılarak devletin güvenliği sağlama konusundaki başarısızlığı gözler önüne serilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LÜBNAN'DA TERÖRİST YAPILANMA

I. DİNİ SÖYLEMLE MEŞRULAŞTIRILMIŞ TERÖRİZM

Global düzeydeki konjonktürel gelişmeler, büyük devletlerin bölgedeki politikalarında etkili olmuştur. Büyük devletlerin bu gelişmeler karşısında oluşturdukları politikalar, bölgede farklı yapılaşmaların meydana gelmesini sağlamıştır. Soğuk savaş döneminde ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı Yeşil Kuşak politikası sonucu bölgede gelişen ve güçlenen İslami yapılanma, modern anlamda, dini söylemle meşrulaştırılmış terörizmin ve terör örgütlerinin doğmasına zemin oluşturmuştur. Orta Doğu'nun jeopolitik açıdan önemine bölgenin tarihsel yapısından kaynaklanan sorunlar eklenince, bölgesel ve küresel güçlerin mücadelesinde dini söylemle meşrulaştırılmış terörizmin yeri büyük önem kazanmıştır.

Günümüzde din ve terör kavramları beraber kullanılmaktadır. Aslında, dinlerin özünde insan hayatının korunması temel öge olarak benimsenmiştir. Ancak, çeşitli örgüt ve gruplar, dini referans alan şiddet ve terör eylemleri uygulamaktadırlar. Bir başka deyişle, dini yönlendirmelerle, insan doğasında terör ve şiddete yönelik varolan eğilimi harekete geçirerek bu duyguları eyleme dönüştürmektedirler. Ancak, dini etkenlerin ölçüsüne ve niteliğine ilişkin dönemlere göre farklı yorumlar yapılmaktadır. Halen farklı tanım ve açıklamalarla tartışılan din motivasyonlu eylemler, günümüzde başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerde "İslami terör" olarak adlandırılmaktadır. Batılı entelektüeller tarafından geliştirilen ve ilgili kesimlerce kullanılmakta olan bu kavram, son yıllarda başta Orta Doğu ve Avrasya olmak üzere dünyanın

değişik merkezlerinde meydana gelen terör eylemlerinin tanımlanmasında kullanılmaktadır.⁸²⁵

Modern terörizm genel anlamda, “İslami faktör” ile bağdaştırılmaktadır. Ancak, gerçekleştirilen eylemlerde asıl amacın din olmadığı görülmektedir. Örgütler, gerçekleştirdikleri terör eylemlerini Müslümanlar nezdinde meşrulaştırmak amacıyla dinden yararlanmaktadır.⁸²⁶

Bu çalışmada, asıl amacın din olmaması ve yapılan eylemi meşrulaştırma amacıyla din faktörünün (günümüzde İslam dini faktörünün) kullanılması nedeniyle bu tür eylemleri tanımlanmasında “Dini söylemle meşrulaştırılmış terörizm” adlandırılması kullanılmıştır.

İslami söylemle meşrulaştırılmış terörizmin doktrin ve pratiği doğrudan İslamiyete, Kuran ve hadislere⁸²⁷ dayandırılır.⁸²⁸ Dini söylemle meşrulaştırılmış terörizmde, teröristler, bireyselliklerini cemaat kültürü içinde kolektif bir kimliğe dönüştürmekte, lider-egemen topluluğun sadık neferleri olmakta, millet vasfı ve ulusal değerlerden uzaklaşarak ümmet kavramının üstünlüğüne inanmakta ve herşeyden önemlisi, dini tek ve mutlak aidiyete dönüştürmektedir. Dolayısıyla, din dışındaki tüm aidiyetler yadsınarak din, yaşamın tek amacı, insan varlığının tek temel nedeni ve çekim merkezi olmaktadır.⁸²⁹ Dini söylemli terör örgütlerinde, örgüte katılanların kimliklerinin yok edilerek anonim bir kimliğe kavuşturulmaları, mutlak bir disiplin içinde hareket etmelerini sağlamak için verilen teorik eğitim süreci çok rahat geçmektedir. Çünkü, bu örgütlere katılanlar cemaat kültürü ile yetiştikleri ve

⁸²⁵ Veli Fatih Güven, “Terörizm Olgusunda Dinin Yeri”, **Stratejik Analiz Dergisi**, S. 50, C. 5, Haziran 2004, s.71.

⁸²⁶ Güven, a.g.m., s.74.

⁸²⁷ Peygamberin sözleri olan hadis, Şiiiler için Oniki İmam’ın deyişleridir. Amir Taheri, **Kutsal Terörün İçyüzü: Hizbullah**, çev. Hikmet Bila, İstanbul, Sel Yayıncılık, Ağustos 1990, s.199.

⁸²⁸ Taheri, a.g.e., s.19.

⁸²⁹ Ercan Çitlioğlu, **Gri Tehdit Terörizm**, Ankara, Ümit Yayıncılık, Kasım 2005, s.268, 269.

dini buyrukların yadsınmasının günah olduğu inancı ile beslendikleri için örgüt disiplinine uymaları çok daha kolay olmaktadır. Zaten örgüt içi eğitimde dini esaslara büyük yer verilmektedir. Dinin ortak payda olması, örgüte militan devşirilmesinde ve örgüt içinde birlikteliğin sağlanmasında büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Çünkü ortak dini paylaşıyor olmaları, aralarındaki etnik köken ve ideolojik ayrılıkları aşmalarında olumlu yönde etkili olmaktadır. Bu nedenle örgütlerin üye kimliği konusunda yelpaze son derece geniştir. Etnik milliyetçiliğe dayalı ayrılıkçı terör örgütünün tabanının coğrafi açıdan gösterdiği yoğunlaşmaları, dini söylemle meşrulaştırılmış terör örgütleri için geçerli değildir. Bu tür örgütler, aynı dini paylaşıyor olmanın verdiği rahatlıkla diğer terör örgütlerine kıyasla çok daha çabuk ve çok daha geniş alanlara kolaylıkla yayılabilmektedirler.⁸³⁰ Bu örgütler, din paydasından hareketle aynı tür diğer terör örgütleriyle kolaylıkla işbirliği yapabilmektedirler.

Dine, tanrıya karşı gelmenin günah olduğu inancı, örgüt üyelerinin, gücünü dinden alan ve dini konularda iyi eğitim almış olan örgüt liderlerinin otoritelerine rıza göstermeleri ve otoritelerini kabul etmeleri çok kolay olmakta ve bir sorun yaşanmamaktadır. Örgüt liderinin otoritelerinin kabul edilmesi, örgütün gücünü arttırmasında büyük ölçüde etkili olmaktadır.

Bu tür örgütlere katılanların çoğunluğu, sosyo-ekonomik düzey olarak çok fakir ve yoksul kesimlerden gelmektedir.⁸³¹ Çünkü bu örgütler, alt gelir grubundan insanlara sağladığı sosyal ve psikolojik desteğin yanı sıra ekonomik yardımlarla da onların yeni umutlarını ellerinde tutmaktadırlar. Toplum içinde fark edilerek değer verilmesi, sosyal bir çatı altında toplanılması ve maddi açıdan destek temin edilmesi, onları bu örgütlere bağlamaktadır.

---

⁸³⁰ Çitlioğlu, a.g.e., s.266, 267.

⁸³¹ Çitlioğlu, a.g.e., s.267.

A. Terörizmin Tanımı

Terör kelimesi, korkutmak, korku salmak, dehşete düşürmek anlamına gelen Latince “terrere” sözcüğünden türemiştir.⁸³² Terörizm kavramı ise, siyasal terörü ifade etmektedir. Terörizm, belirli bir siyasal hedefe ulaşmak veya siyasal bir davayı yüceltmek amacıyla ve genelde kurulu düzeni değiştirmeye veya sözkonusu siyasal davaya boyun eğmeye mecbur etmek için başvurulan şiddet içeren zorlayıcı davranışlar olarak tanımlanmaktadır.⁸³³ Terör ile (siyasal) terörizm arasındaki fark, terörizmin siyasal amaçlara ulaşmak için organize ve sistematik olarak terör kullanılmasıdır.⁸³⁴ Bir başka deyişle, siyasal hedeflere ulaşmak için gayrimeşru kuvvet kullanımınıdır.⁸³⁵

Terörizm; devlete, otoriteye, baskıya, savaşa ya da herhangi bir şeye karşı olmaya ve karşı davranmaya yöneliktir.⁸³⁶ Teröristlerin de asıl amacı, düşmanı askeri olarak yenmek ya da zayıflatmak değil, adını duyurmak ve korku salmaktır; yani psikolojik zaferdir.⁸³⁷

Siyasal terörizmde fail, siyasal bir saik ile harekete geçer. Siyasal iktidarı eline geçirmek isteyen ya da elinde bulundurduğu siyasal iktidarı muhafaza etmek isteyen failin kimliği ve saikin içeriği herhangi bir siyasi düşünceye dayanabilir. Siyasal saik ile harekete geçen fail şiddet içeren bir harekette bulunur. Şiddet, sonuca ulaşmak için kullanılan bir araçtır. Cebir

⁸³² Paul Wilkinson, **Political Terrorism**, London: Macmillan, 1974, s.9.

⁸³³ David Crystal, **The Cambridge Encyclopedia**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990, s.1197.

⁸³⁴ Sertaç Başeren, “Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm”, “**Dünyada ve Türkiye’de Terör**” Konferansı, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 20-24 Mayıs 2002, s.183.

⁸³⁵ Walter Laqueur, **The Age of Terrorism**, Boston, Little, Brown, 1987, s.7.

⁸³⁶ Galip İsen, “Terörizm: “İzm”ler Çıkarılınca Geriye Kalanlar Üzerine”, **Terörizm İncelemeleri**, der. Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000, 49.

⁸³⁷ Lewis, **İslam’ın Krizi**...a.g.e., s.126.

sonucunda ortaya çıkan ve öldürme ile örneklenen sonuç, kitleyi etkilemek açısından ortaya çıkan sonuçla karşılaştırıldığında, hareket çok küçük kalır. Sonuç ise çok büyüktür. Terörizm, bir kişiyi öldürüp milyonları korkutarak onların siyasi tercihlerini etkilemektir. Sembolik bir fiildir ancak, neticesi bakımından yarattığı etki büyüktür.⁸³⁸

Terör örgütleri içinde faaliyet gösteren insanlar, fedakarlık, kişisel cesaret, acıma ve vicdani duygulardan yoksunluk, sofistike bir kişiliğe sahip olma, ortalama bir eğitim ve genel kültür düzeyinde olması ve ortalama bir insandan daha zeki olma özelliklerine sahip olması gerekmektedir. Bu özelliklere sahip olanlar örgüt içinde lider kadrolarına yükselmekte, geri kalanlar ise eylemi bizzat gerçekleştiren tetikçi konumunda olmaktadır.⁸³⁹

B. Transnasyonel Terörizm

Devletlerin doğrudan başka devletlerin toplumlarına yönelen ilgilerinden ve toplumların doğrudan kendi aralarındaki ilişkilere transnasyonel ilişkiler denilmektedir. Hem devletler arasındaki politik ilişkilerinde hem transnasyonel ilişkilerde hem de devletlerin kendi iç siyasetlerinde terörizme başvurulabilmektedir. Uluslararası terörizm en sık transnasyonel ilişkilerde görülmektedir.

Transnasyonel ilişkilerde terörizm, iki şekilde çıkmaktadır. Devletlerin bir başka devletin içişlerine karışıp bir başka toplumda terörizmi tahrik ederek

---

⁸³⁸ Başeren, “Terörizm ve Uluslararası İlişkiler”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Ankara, Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s.51, 52.

⁸³⁹ Edgar O’Ballance, **The Language of Violence: The Blood Politics of Terrorism**, San Rafael, CA, Presidio Press, 1979, s.300.

dış politika yaptıklarını biliyoruz. Devlet destekli terörizmden bahsedilebilecek olan bu durumda terör örgütleri devletler tarafından dış politika aracı olarak kullanılmaktadır. Transnasyonal ilişkiler içinde en az sıklıkla görülen ikinci terör biçimi de terörizmin bir toplumdan diğerine bunların devletleri ile ilişkisi olmadan uzanmasıdır. Bu durumda terör örgütü uluslararası politika açısından daha ziyade bir aktör olarak sergilenmektedir.⁸⁴⁰

Uluslararası terörizm, ülkelerin, belirli ülke veya bölgelerde nüfuz oluşturarak hakimiyet kurma ve/veya etkileme amacına yönelik olarak devletlerarası ihtilaflarda politika aracı olarak kullanılmaktadır. Ülkeler, ihtilaf nedeniyle doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınmaları halinde, terörizmi bir pazarlık kartı olarak kullanabilmektedirler.⁸⁴¹ Özellikle Lübnan gibi başarısız devletlerde transnasyonal terörizmin yeşererek kök salması olağan sayılan bir durumdur.

C. Cihad

Orta Doğu'da İslamiyeti kullanarak faaliyet gösteren terör örgütleri, eylemlerini "Cihad" adı altında düzenlediklerini belirtmektedirler. Bunun iki sebebi bulunmaktadır. Birincisi; bölgedeki Müslüman halkın desteğini alarak siyasal ve askeri açıdan güçlenmektir. Halkın bu eylemlere karşı çıkmasının önlenmesi ve daha ötesi fiili desteğinin kazanılması hedeflenmektedir. İkincisi ise; örgütlerin gerçekleştirdiği tüm terör eylemlerine meşruiyet kazandırmaktır. Halktan bu desteği almasının en belirgin nedeni; Orta Doğu'daki ülkelerde ulus bilinci oluşmamış ve Avrupa'nın ulus-devlet

---

⁸⁴⁰ Başeren, "Uluslararası...", a.g.m., s.183.

⁸⁴¹ "Türkiye-Suriye İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını," İstanbul, **Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları**, 1994, s.72.

modelinin kurulamamış olmasıdır. Orta Doğu'daki devletlerin Osmanlı döneminden sonra Fransa ve İngiltere'nin belirlediği sınır çizgilerine ve devlet yapılarına sahip olması, toplumu bütünleştiren unsurun ulus olmaktan ziyade din olmasına zemin sağlamıştır. Bu bölgede tarihsel süreç, dinin devlet yapısında belirleyici unsur olarak yer etmesini gerektirmiştir.⁸⁴²

“Cihad” sözcüğü, kelime anlamıyla, cehdetmek, gayret göstermek, mücadele etmek demektir. İslamiyette ise, Allah yolunda mücadele etmektir.⁸⁴³ Bazı Müslüman din bilginleri, özellikle modern zamanlarda, “Allah yolunda ilerlemek”, görevini ahlaksal ve ruhsal anlamda ele almışlardır. Ancak, cihad, eski otoritelerin çoğunluğu tarafından Kuran ve hadislerdeki metinlere dayanılarak askeri bir terim olarak kabul edilmiştir.⁸⁴⁴ Hz. Muhammed peygamberin, egemen pagan yönetime karşı mücadele eden bir azınlığın lideri olduğu Mekke dönemi ve sonrası ilk zamanlarda cihad sözcüğü, modernist yorumcuların belirttiği gibi, ahlaki mücadeleyi ifade etmekteydi. Peygamber'in devletin ve ordunun başına geçtiği Medine dönemi ve sonraki zamanlarda askeri anlam taşımaktaydı.⁸⁴⁵

Cihad, İslam doktrinine göre, vahiy yoluyla bütün Müslümanlara Allah tarafından indirilen, imanın temel buyruklarından biri sayılmaktadır. Dışa yönelik bir saldırı savaşında cihad, İslam cemaatinin bir yükümlülüğü sayılmaktadır. Cihadın yükümlülük sayılmasının dayanağı, Müslüman vahyinin herkese yapılmış olmasıdır. Allah'ın kelamını ve iletisini almış herkes İslam'ı kabule yöneltmek, kabul etmeyenleri de İslam topluluğuna boyun eğdirmek için çaba harcamak cihad yükümlülüğüdür. Ta ki, bütün dünya İslamiyeti kabul edene kadar. Bu gerçekleşinceye kadar da dünya

---

⁸⁴² Bu konu, çalışmanın birinci bölümünün “Ulus Kavramı” isimli alt başlığında detaylı olarak anlatılmaktadır.

⁸⁴³ Lewis, **İslam'ın Siyasal Söylemi**, çev. Ünsal Oskay, İstanbul, Cep Kitapları, 1997, İkinci Basım, s.87.

⁸⁴⁴ Lewis, **Ortadoğu**, a.g.e., s.271.

⁸⁴⁵ Lewis, **İslam'ın Krizi**...a.g.e.,s.38.

ikiye ayrılmıştır.⁸⁴⁶ İslamiyetin süratle yayıldığı ilk dönemlerde, Müslümanların egemenliği altında bulunan, bir başka deyişle İslamiyeti kabul etmiş bölgeler yani “Dar-ül İslam”, İslamiyeti kabul etmeyenlerin egemenliği altında bulunan ve yine bir başka deyişle, harp halinde olunan bölgeler “Dar-ül Harb” olarak adlandırılmıştır.⁸⁴⁷ İslamiyeti Dar-ül Harb bölgelerine yaymak için Müslümanların bu bölgedekilerle yaptıkları savaşa da “Cihad” adı verilmiştir. Cihad, İslam hukukunda yasal ve kutsal bir savaştır.⁸⁴⁸

Cihad’da düşman ülkesini fethetmek ve ganimet almak yasaldır. Ancak, Kuran’da da açıkça belirtildiğine göre Cihadın ölçülü olması ve insanlara hiçbir şekilde eziyet edilmemesi, çocuk, kadın ve yaşlılara zarar verilmemesi gerekmektedir.⁸⁴⁹

İslami söylemle meşrulaştırılmış terörizm içine dahil edilen, özellikle Orta Doğu kaynaklı terör örgütleri, eylemleri cihad olarak nitelendirmektedir. Başta Hizbullah olmak üzere bu tür örgütler, Hıristiyanlığa ve Museviliğe, kapitalizme, dinsiz komünizme karşı savaş açmışlar, adına da kutsal savaş anlamında cihad demişlerdir. Eylemleri sırasında ölen örgüt mensuplarını da şehit olarak nitelendirmektedirler. Bu yolda ölünce cennete gidileceği inancı da buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü kutsal savaşta mücadele ederken, bir başka deyişle Allah yolunda savaşırken öldüklerine inanmaktadırlar.⁸⁵⁰

---

⁸⁴⁶ Lewis, **İslam’ın Siyasal...** a.g.e., s.88.

⁸⁴⁷ Ö. Nasuhi Bilmen, **Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, İstanbul, 1968, 3. Cilt, s.369’den naklen Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri, I. Kitap**, Ankara, Turhan Kitabevi, gözden geçirilmiş 6. baskı, 1997, s.44; Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, gözden geçirilmiş ikinci baskı, 1995, s.337. Dar-ül Harb ve Dar-ül İslam konusunda detali bilgi için bakınız: Lewis, **İslamın Krizi...** a.g.e., s.37-50.

⁸⁴⁸ Bilmen, a.g.e, s.368’den naklen Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri, I. Kitap**, ...a.g.e., s.44.

⁸⁴⁹ Bilmen, a.g.e, s.368’den naklen Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri, I. Kitap**, a.g.e., s.44.

⁸⁵⁰ James M. Poland, **Understanding Terrorism**, New Jersey, Pearson Education Ltd., 2004, s.271.

II. DİNİ SÖYLEMLE MEŞRULAŞTIRILMIŞ TERÖRİZMİN ORTA DOĞU'DA ORTAYA ÇIKIŞI

Orta Doğu'da dini söylemle meşrulaştırılmış terörizm, üç aşama geçirerek günümüzdeki halini aldı. İlk aşama, Haşhaşilerin uyguladıkları, siyasal hedefe uyguladıkları suikast saldırıdır. İkincisi ise, Britanya İmparatorluğu'nun son yıllarında, Britanya güçleri, Kıbrıs'ta Yunanlılar, Filistin'de Yahudiler ve Aden'de Araplar tarafından gerçekleştirilen terörist saldırılar ile karşı karşıya kaldığı saldırılardır. Ancak bu tür terörist eylemler dini değil, milliyetçi motifler taşıyordu. Üçünün de amacı, emperyal gücü bölgede kalmanın kendisine pahalıya patlayacağını ikna etmektir. Çoğunlukla askeri personel ve kuruluşlara saldırıda bulunuyorlardı. Üçüncü ve son aşama olan günümüz terör örgütleri, masum ve alakasız sivilleri hedef almaktadır. Teröristlere yapılan karşı saldırılarda da siviller zarar görüyor, bu durum da terör örgütlerini memnun etmektedir. Medyanın, özellikle televizyonun gelişerek yaygınlaşması sayesinde terör örgütleri, belli ve sınırlı düşman hedefler yerine, dünya kamuoyuna yöneldi.⁸⁵¹

Orta Doğu'da Avrupa devletlerinin hakimiyeti, Avrupa'nın etkisi ve eğitimin ilerlemesi bölgede milliyetçilik akımının ağırlık kazanmasına neden oldu. Ancak, 1967 Arap-İsrail savaşının Arap devletlerin yenilgisi ile sona ermesi, Orta Doğu'da Nasır'ın başını çektiği Arap Milliyetçiliği hareketini büyük ölçüde zayıflatarak dini kimlik ve bağlılığın üstün gelmesine ve dini yapılanmanın kuvvetlenerek ivme kazanmasına yol açtı. Başta Müslüman Kardeşler hareketi olmak üzere dini karakter taşıyan örgütlenmeler de bölgede dine dayalı sosyal ve siyasal yapılanmaya temel oluşturdu.

---

⁸⁵¹ Lewis, **İslam'ın Krizi...** a.g.e, s.125, 126.

1970'lerde, Orta Doğu'da meydana gelen krizler, Arapların İslama yönelmelerine yol açtı. Sekülerizmin başarısızlığı, hükümetlerin yanlış yönetimi ve siyasi ve ahlaki çöküntü, ekonominin yanlış yönetilmesi, modernizasyonun getirdiği olumsuzlukların yanı sıra Orta Doğu hükümetlerinin, kutsal Müslüman toprakları zorla ele geçiren İsrail'i yok etmedeki başarısızlıkları ve Batı emperyalizminin son tezahürü, Orta Doğu Müslümanlarının karşılaştıkları krizlerdi. Bu gelişmeler, Arapları endişelendirerek hızla değişen toplumda kimlikleri ve yerleri konusunda kuşku duymalarına neden oldu. İslami örgütlenme ise, dini kurumlar ve yardım kuruluşları ağıyla üyelerinin maddi ve manevi ihtiyaçlarına cevap vererek ve alternatif yönetim modeli sunarak topluma güven sundu.⁸⁵²

1970'de ve 1980'lerin başlarında, Orta Doğu'da terör örgütleri, Arap ya da Filistin ulusal davası için savaştıklarını ilan ediyorlardı⁸⁵³ ancak, bu dönemde, siyasal islamın hız kazanmasıyla, İslami karakter taşıyan gruplar da oluşmaya başladı. Çok kısa süre sonra, dini söylemle meşrulaştırılmış terör örgütleri bölgede adını duyurmaya başladı.

Hasan el-Benne'nin kurduğu Ihvan hareketi ve Seyid Kutup'un Kutupçular hareketi, XX. yüzyılın büyük ideolojiklerinin ışığında İslam'ı herşeyden önce siyasal bir sistem olarak tanımlayan yeni bir düşünce hareketini başlattılar.⁸⁵⁴ İran'da gerçekleştirilen İslam devrimi ise, Ihvan ve Kutubçu hareketin yapamadığını gerçekleştirdi. İran'daki İslam rejimi, günümüzün dini söylemle meşrulaştırılmış terörizminin varolmasındaki en büyük rolü üstlenmiş durumdadır.

---

⁸⁵² Harik, **Hezbollah: The Changing Face of Terrorism**, New York, I.B. Tauris and Co. Ltd., 2005, s.9.

⁸⁵³ Lewis, **İslam'ın Krizi...** a.g.e. s.127.

⁸⁵⁴ Oliver Roy, **Siyasal İslamın İflası**, İstanbul, Metis Yayınları, Ocak 1995, s.11.

A. Haşhaşiler

Birçok inancın takipçileri çoğu zaman din adına tek ya da toplu olarak cinayet işlemiştir. Orta Doğu'da bu cinayetleri ilk işleyenler Haşhaşiler olmuştur. Haşhaşiler, ibadet biçimleri, inançlarının düşmanı olduğunu düşündüklerini öldürmek olan fanatik dini mezheptir.⁸⁵⁵

1094 yılında Fatımi halifesi el-Mustansır öldükten sonra İsmaililer ikiye bölündü. Bir grup, el-Mustansır'ın Kahire tahtının veliahtı küçük oğlunu, diğer grup da daha önce İskenderiye'de öldürülen büyük oğlunu tanıdılar. İran İsmaililerinin başında Hasan Sabbah vardı. Bu grup, yeni Fatımi halifesini kabul etmeyip kahire ile ilişkilerini kestiler ve inanışlarına yeni bir düzenleme getirerek Selçuklu topraklarında yeni bir şiddet ve radikal muhalefet hareketine giriştiler.⁸⁵⁶ Hasan Sabbah, Şii-İsmaili mezhebinin bir eylem dini olduğu, başarılı bir siyasal dini hareketin, inceleme, propaganda, örgütlenme ve saldırı aşamalarından geçmesi gerektiğini düşüncesine, Tahran'ın Kum, ardından da Neşabur kentinde aldığı eğitim sonucunda varmıştı.⁸⁵⁷

Ekonomik açıdan sorun yaşayan halktan yandaş bulmakta zorluk çekmeyen Hasan Sabbah, Alamut Kalesi'nde oluşturduğu merkezde yandaşlarını teorik ve pratik açıdan eğitmiştir.⁸⁵⁸ Düşüncesi etrafında topladıklarını üç gruba ayırmaktaydı: Mürşidler, Dayı'lar ve Fedailer. Mürşidler, araştırma yapmak ve propaganda malzemesi hazırlamakla meşguldüler. Dayı'lar ise, propagandayı yürütmekle görevliyidiler ve bütün İslam dünyasına dağılarak din değiştirme faaliyetlerinde bulunmaktaydılar.

⁸⁵⁵ Lewis, **İslam'ın Krizi**... a.g.e. s.123.

⁸⁵⁶ Lewis, **Ortadoğu**,...e.g.e., s.105.

⁸⁵⁷ Taheri, a.g.e., s.47, 48.

⁸⁵⁸ Lewis, **Ortadoğu**,...e.g.e., s.105.

Bunlar, halkın içinde dolaşırlar ve yoksullar dahil herkesi bilgilendirirlerdi. Fedailer de, Allah için öldürmek, gerektiğinde hayatlarını feda etmekle görevliydi. Haşhaşiler kendilerine, bir dava uğruna hayatını feda etmeye hazır anlamına gelen “fedai”⁸⁵⁹ diyorlardı.⁸⁶⁰ Haçlı Seferleri sırasında Fedailer, Hıristiyan kamplarına kılık değiştirerek girip Hıristiyanları öldürdüler. Bu, Batı’nın dini söylemlerle meşrulaştırılan terörizm ile ilk karşılaşması olmuştu.⁸⁶¹ Fedailer, başlangıçta bir dizi propagandaya tabi tutulurlardı. Bölgede varolan haşhaş ve Şahdane (Kral tohumu) gibi uyuşturucular fedailere içirilmekteydi. Esrar içenler anlamında kullanılan “Haşhaşii” terimi buradan gelmektedir.⁸⁶² Bu maddeleri kullananların bilinci körelendiği için uyuşturucu sayesinde yaşadıkları sahte cennet ile öbür dünyadaki cenneti özdeşleştiriyorlar ve vaat edilen cennete inanıyorlardı.⁸⁶³

Haşhaşiler, kendi görüşleri doğrultusunda olmayan yöneticilere karşı siyasi suikast düzenliyorlardı. Haşhaşilerin hedefleri, kötülüklerin kaynağı olarak gördükleri, yüksek mevkideki siyasal, askeri ya da dini bir lider olmaktaydı. Öldürülen sadece bir kişiydi. Kullandıkları silah da sadece hançerdi. Başka tür silah kullanmıyorlardı.⁸⁶⁴ Özellikle, Sünni liderleri öldürüyorlardı. Liderlerin yanına, kılık değiştirmiş halde sokularak hançerliyorlardı.⁸⁶⁵ Suikastı işleyen kişi, kendi canına kastetmez, ancak yakalayanlar tarafından öldürülürdü.⁸⁶⁶ Haşhaşiler, eylemlerinden sağ çıkmak kaygısı taşımazlardı ancak, fiilen kendilerini öldürtme ya da eylem sırasında

---

⁸⁵⁹ Fedai ve Fedayii deyimleri kısa sürede İslami Siyaset sözlüğüne yerleşti. Taheri, a.g.e., s.47, 48. Fedai terimi, 1943 yılında İran’da İslam Fedailerini adlı siyasal ve dini söylemlerle meşrulaştırılmış terörist örgüt ile ortaya çıktı. Bu örgüt, 1955 yılında ortadan kaldırıldı. “Fedai” terimi, FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) militan kanadı ile yeniden canlandırıldı. Ancak FKÖ, bu örgütlerin içinde din söylemini eylemlerine katmayarak laik ve milliyetçi bir yapıya sahip olmuştur. Lewis, **İslam’ın Krizi**... a.g.e. s.125, 130.

⁸⁶⁰ Lewis, **İslam’ın Krizi** ... a.g.e., s.124.

⁸⁶¹ Taheri, a.g.e., s.51.

⁸⁶² Taheri, a.g.e., s.52, 53.

⁸⁶³ Taheri, a.g.e., s.48, 49.

⁸⁶⁴ Lewis, **İslam’ın Krizi**... a.g.e., s.124, 125.

⁸⁶⁵ James A. Haight, **Kutsal Dehşet**, çev. Uğur Alkapar, İstanbul, Aykırı Yayıncılık, 1999, s.28.

⁸⁶⁶ Lewis, **İslam’ın Krizi**... a.g.e., s.125.

intihar etme gayesini de taşımazlardı.⁸⁶⁷ Haşhaşiler, gerçekleştirdikleri siyasi suikastları, düşmanlarına karşı siyasi güç kazanmada önlemleri bir silah olarak kullanıyorlardı.⁸⁶⁸

XI. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar önce İran, sonra da Suriye’de etkili olan Haşhaşiler, suikast eylemlerini bir sistem ve ideoloji haline getiren ilk insanlar olmuştur. Bugün dini söylemlerle meşrulaştırılmış terörizmi uygulayan teröristlerin atası Haşhaşilerdir. Haşhaşilerin eylemleri, teknik açısından bazı farklılıklara sahip olmakla birlikte, Orta Doğu’nun birçok ülkesinde kurulan, dini söylemlerle meşrulaştırılmış terörizm uygulayan örgütler tarafından günümüze kadar ulaştırılmıştır. Uyguladıkları terörist eylemlerin geliştirilmesiyle oluşturulan ve günümüzde kullanılan çeşitli intihar saldırılarına, 1982’den bu yana Lübnan ve İsrail’de düzenledikleri eylemlerle önce Hizbullah, ardından da Hamas’ın öncülük yaptığı söylenebilir.⁸⁶⁹

B. İhvan Hareketi

Hasan el-Benne tarafından 1927-1928’de⁸⁷⁰ Mısır’ın İslamiye kentinde kurulan ve Müslüman Kardeşler Hareketi olarak da bilinen İhvan (İhvan el Muslimin), Mısır’ın yanı sıra, birçok ülkedeki köktendinci⁸⁷¹ örgütlerin başlıca

⁸⁶⁷ Lewis, **İslam’ın Krizi** ...a.g.e., s.129, 130.

⁸⁶⁸ Taheri, a.g.e., s.54.

⁸⁶⁹ Lewis, **İslam’ın Krizi**...a.g.e., s.130.

⁸⁷⁰ İhvan’ın kuruluş yılı birçok kaynakta 1927 ile 1929 arasında değişen farklı tarihler olarak verilmektedir. Faik Bulut 1927-1928, Harik, 1929, Murat Erdin ise 1927 olarak belirtmektedir. Faik Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, Ankara, Doruk Yayıncılık, Üçüncü Basım, Ağustos 1997, s.417; Harik, a.g.e., s.10; Murat Erdin, **Düşünceleri, Örgüt Yapıları ve Eylemleriyle Hizbullah ve Hamas**, İstanbul, Sarmal Yayınevi, Nisan 1999, s.83.

⁸⁷¹ “Köktendinci” terimi, Hıristiyan kaynaklı olup, İncil’e tarihsel-eleştirel açıdan yaklaşan liberal-modernist din adamlarına karşı çıkarak İncil’in Tanrısal kökenli olduğunu savunanları ifade eder. Müslümanlar arasında Kuran’ın Tanrısal kökenini tartışan modernist bir grup olmadığı için tüm Müslümanlar teknik anlamda köktendincidirler. Köktendinci denilen Müslümanların özelliği, İslam toplumunda sonradan yeralan Batı normlarının ayıklayarak Kuran, sünnet, fıkıh normlarının eski

esin kaynağı oldu. Ihvan, bir örgüt olmaktan ziyade bir hareket olma özelliğini taşımaktaydı.⁸⁷²

Ihvan, İslami esasların egemen olduğu bir ümmet toplumu için çalıştığı için siyasi bir örgütlenmedir.⁸⁷³ Arap dünyasında “Siyasal İslam” kavramını ilk kez formüleştiren de Ihvan hareketinin liderleridir.⁸⁷⁴ Ihvan, İslami ideolojiyi farz kılmaktadır. Devlet idaresinin İslami kurallara göre olması gerektiğini savunur.⁸⁷⁵ Şeriata dayalı devlet kurma ideolojisini çevresinde bulunan islam ülkelerine de ihraç etme amacındadır. Sünni bir hareket olup İslam yönetimi dışındaki tüm yönetimlerin karşısındadır ve bu yönetimleri mutlaka İslami rejim haline dönüştürmeyi hedeflemiştir.⁸⁷⁶

Ihvan hareketi kurulduğu tarihten kısa bir süre sonra sosyal hayatta birçok kuruluş ile yerini aldı. Ihvan, bir taraftan şirket, fabrika, hastane ve okul yaptırırken diğer taraftan da, sendika ve ordu dahil çeşitli kurum ve kuruluşlara sızdı.⁸⁷⁷ Enver Sedat döneminde Ihvan’ın üyeleri üniversitelerde yerel olarak toplumun şeriatçı yönde şekillenmesinde büyük rol oynadı.⁸⁷⁸

Ihvan’ın amacı, ekonomik açıdan çok zayıflayan, yönetim ile arasındaki uçurumun gitgide açıldığı yoksul halka destek çıkararak tabanın desteğini almaktı. Bu da, Ihvan’ın, zengin üyeleri aracılığıyla yoksul halka maddi destek vermesi sayesinde olmuştur.⁸⁷⁹ Ihvan hareketinin kuruluşu,

---

yerlerine iade etmek istemeleridir. Lewis, **İslam’ın Siyasal Dili**, çev. Fatih Taşar, İstanbul, Rey Yayınları: 1992, s.11.

⁸⁷² Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.417.

⁸⁷³ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.422. İslami siyasi bir örgütlenme olduğu, Ihvan’ın 1939’daki beşinci konferansında açıkça belirtilmiştir. R.P. Mitchell, **The Society of the Muslim Brothers**, Oxford, Oxford University Press, 1968, s.16.

⁸⁷⁴ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.417.

⁸⁷⁵ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.422, 423.

⁸⁷⁶ Erdin, a.g.e., s.83.

⁸⁷⁷ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.418.

⁸⁷⁸ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.430.

⁸⁷⁹ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.392-394.

dünyada yaşanan ekonomik buhran yıllarında gerçekleştirildi.⁸⁸⁰ Ekonomik buhranın toplum üzerinde yarattığı olumsuz etkiler ve alternatif arayışlar, Ihvan'ın kurulması ve yayılması için uygun ortamı oluşturdu. Tüm İslami örgütlenmelerde olduğu gibi Ihvan'da da halkın ekonomik yönden zayıflaması avantajlı bir durum olarak değerlendirildi. Böylece, gerek kendi bünyesinde, gerekse dışarıdan sağladığı maddi destek sayesinde etki alanını genişleterek sayısal desteğini çoğalttı ve gücünü arttırdı. Zaten toplumdaki ekonomik zayıflığı kullanmak suretiyle siyasal avantaj elde ederek demokrasilerde bu durumu oya dönüştürme özelliği tüm İslami örgütlerde bulunan en önemli ortak noktalardan biridir.

Ihvan hareketinin üyeleri, birçok meslek birliğinin lideri olmuş ve bu niteliklerini kullanarak siyasal olarak da ön plana çıktılar. Böylece bir başka yoldan sivil toplum içinde yer edindiler. 1980'lerden itibaren de meslek birlikleri üzerindeki hükümet nüfuzunun azaldığı, buna karşın Ihvan'ın etki alanının genişleyerek gücünün arttığı görülmektedir.⁸⁸¹

Hasan el-Benne'nin Ihvan hareketi içinde oluşturduğu stratejiye göre sadece dini fikirler temelinde faaliyet göstermekten kaçınmayı, İslam için mücadeleyi siyasi alana taşımayı öngörmekteydi.⁸⁸² Bu nedenle de yasaklanmadığı zamanlarda seçimlere katıldı.⁸⁸³ Selefî⁸⁸⁴ fikirleri benimseyen el-Benne, Hilafet rejimini canlandırmayı amaçlamaktaydı. Hasan el-Benne'ye göre hilafet, örgütsel ve siyasi bölünmelere karşı İslam birliğinin simgesiydi.

---

⁸⁸⁰ Harik, a.g.e., s.10.

⁸⁸¹ Cilca Harders, Carsten Jurgensen, Tanja Tabbara, "Sivil Toplumun Taşıyıcısı Olarak Mısır'daki Meslek Birlikleri", **Ortadoğu'da Sivil Yoplumun Sorunları**, der. Ferhad İbrahim, Heidi Wedel, Çev. Erol Özbek, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997, s.86.

⁸⁸² Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.423.

⁸⁸³ Harik, a.g.e., s.10.

⁸⁸⁴ Selefî akımı, inanç, yaşantı ve görünüşleriyle gelenekçi İslami akıma aşırı bağlı olanların oluşturduğu akımdır. Müslüman dünyanın geri kalmışlığı üzerinde düşünen Cemalattin Afgani, Muhammed Abduh ve Raşid Rıza tarafından temsil edilen selefî akımı, dine sonradan eklenen herşeyi reddeder. Selefî akımı, Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinde yaygın olmakla birlikte Mısır'da merkezi bir konumdadır. Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.446; Roy, a.g.e., s.52.

Modern anlamda parti ve çok partililik fikrine karşı çıkan el-Benne, İhvan hareketinin hedefini gerçekleştirmek için cihad yapılmasını savunmaktaydı. Mücadelede ise, hedefe adım adım yaklaşmak gerektiğini ve İslam'a uymayan tüm rejimlere karşı direnişi öngörmekteydi.⁸⁸⁵ Ancak şiddete başvurarak hükümeti yıkmaktansa toplum içinde reform yapmayı tercih etmekteydi.⁸⁸⁶ Bir başka deyişle, şiddet kullanmaktan ziyade mevcut düzeni bozmadan, içinde güçlenip öne çıkarak ve sistemi ıslah etmek suretiyle şeriata dayalı devlet düzeni kurmayı amaçlamaktaydı.⁸⁸⁷

Hasan el-Benne, Reşit Rıza'nın el-Manar grubu ve Abdülaziz İbn Su'ud'un grubunun fikirlerinden etkilenmişti. İsmailiyeli öğretmen Cemalettin'in müridlerinden Şeyh Muhammed Abduh taraftarı olan Suriye doğumlu Reşit Rıza'nın çıkardığı el-Manar adlı gazete, Hasan el-Benne'nin fikirleri üzerinde etkili oldu. Reşit Rıza'nın önderliğini yaptığı el-Manar grubu, İslam zaferinin fikir savaşlarıyla kazanılabileceğine inanmaktaydı.⁸⁸⁸

Hasan el-Benne, resmen hareketin lideri seçilmesinin ardından, "fikirler savaşı"nın yeterli olmadığı, Mısır'da gerekirse zorla İslam kurallarının kabul ettirileceği düşüncesini ortaya koydu. Gerekirse zamanı geldiğinde ülke yönetimini ele almak için alternatif bir gölge kabine kurulabileceğini, sonunda da dinsizler dinden dönenler ve sapkınlar Allah adına yargılanıp öldürülebilecekti.⁸⁸⁹

Hasan el-Benne, bir taraftan şiddete başvurarak silahlı mücadele yapılması yöntemini yedekte tutarken diğer yandan, iktidarla barışık hareket

---

⁸⁸⁵ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.423.

⁸⁸⁶ Harik, a.g.e., s.10.

⁸⁸⁷ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.419, 420.

⁸⁸⁸ Taheri, a.g.e., s.60.

⁸⁸⁹ Taheri, a.g.e., s.62.

etmeyi savunuyordu.⁸⁹⁰ Nitekim el-Benne, Mısır Krallığı ile ters düşmemek için çok çaba sarf etti. Öte yandan ise, sömürgeci İngilizler ile çatışmaktan kaçındı. Kimi zaman İngilizler, kimi zaman da Kral Faruk ile işbirliği yaptı.⁸⁹¹ Ancak, İngilizlerle işbirliği yapması Mısır Kralı'nı rahatsız etmekteydi.⁸⁹² Hareketin başlamasından on yıl sonra kutsal savaşını başlatan Ihvan, Mısır'daki en iyi örgütlenmiş güç durumuna gelmişti.⁸⁹³ 1940'larda, tehdit arz eden bir muhalefet olarak görülmekteydi.⁸⁹⁴ Kral, 1948 yılı sonunda iktidarına karşı başlatılan hareketi bastırdı ve Ihvan'ı kapatarak faaliyetlerini yasakladı.⁸⁹⁵ Hasan el-Benne de 1949'da uğradığı bir suikast sonucunda öldü.⁸⁹⁶ Kapatılmasının ardından yeraltına inen hareket, 1952 yılında Nasır (Cemal Abdülnasır)'ın önderliğinde gerçekleştirilen, Hür Subaylar Hareketi olarak da bilinen askeri devrimde Nasır'ı destekledi. Devrimin ardından yasal olarak tekrar faal hale gelen Ihvan, Nasır'a karşı mücadele başlattı.⁸⁹⁷ Ihvan, Mısır'da iktidara gelme mücadelesi veriyordu. Sovyetler Birliği, Çin ve Bağlantısızlar ekseninde yer alan Nasır yönetimine karşı CIA (Central Intelligence Agency-Amerikan Merkezi Haber Alma Örgütü) ile işbirliği yaptı.⁸⁹⁸ Ancak, 1954 yılında Abdülnasır bu mücadeleyi kazanarak Ihvan'ı yasakladı. Mısır'da faaliyetleri yasaklanan Ihvan, Filistin'in Gazze bölgesinde "Cemiyet-ül Tevhid (Tevhid Cemiyeti) adıyla faaliyet göstermeye başladı. Zaten daha önce Filistinliler ile irtibata geçen Ihvan, Hamas ile daha yakın ilişki içine girdi. Mısır'da ise, Nasır'ın ölümüne kadar Ihvan hareketinde bir ilerleme ve hareketlilik sağlanamadı.⁸⁹⁹ Nasır'ın ölümünden sonra iktidara gelen Enver Sedat, sol, ilerici ve Nasır yanlısı muhalefete karşı köktendinci hareketler ile ittifaka girdi. Bu ittifakta Mısır'da tekrar ortaya çıkan Ihvan

---

⁸⁹⁰ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.423.

⁸⁹¹ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.417, 418.

⁸⁹² Harik, a.g.e., s.10.

⁸⁹³ Taheri, e.g.e., s.62.

⁸⁹⁴ Harik, a.g.e., s.10.

⁸⁹⁵ Taheri, e.g.e., s.64.

⁸⁹⁶ Harik, a.g.e., s.10.

⁸⁹⁷ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.418, 419.

⁸⁹⁸ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.426, 427.

⁸⁹⁹ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.267, 268.

önemli bir yer tuttu.⁹⁰⁰ Sedat, hareketi, devlet sistemi içine almaya çalıştı. 1971'de Ihvan, Şeyh Ömer el-Talassani ile siyasal parti olarak yeni bir yapılanmaya gitti. Bu yapılanma ile Müslüman ülkelerde İslami hedeflere ulaşmak için şiddet kullanmayı reddetti. Enver Sedat'tan sonra Hüsnü Mübarek de Ihvan'ı siyasal sistem içinde kabul etti.⁹⁰¹

C. Kutubçu Hareket

İslami kurallara dayalı hayat ve yönetim tarzının siyasal sistem içinde yer alarak toplum içinde kurulup yaşatılması görüşüne sahip olan Müslüman Kardeşler akımının ardından gelen Kutubçu hareket, şiddet kullanmak suretiyle bu amaca ulaşılması gerektiğini iddia etmektedir.

Kutubçu akım, 1950'lerde Ihvan'a katılan ve bir yıl sonra da ayrılan Seyyid Kutub tarafından başlatıldı.⁹⁰² Nasır döneminde tutuklanan Ihvan üyeleri arasında, mevcut düzene karşı şiddet kullanıp kullanmama konusunda çıkan yoğun tartışmalar fikir ayrılığına dönüşerek Kutubçu akımın oluşmasına yol açtı.⁹⁰³ Ihvan, Kutubçu düşünceleri tehlikeli görmüştü. Çünkü yeni akım, şiddet yanlıydı.⁹⁰⁴ Mevcut düzeni bozmadan sistemin ıslah edilmesi yoluyla İslami devletin oluşumunun gerçekleştirilmesi görüşünü savunan Ihvan ile, düzen tümüyle bozulduğu için ıslahın mümkün olmadığı ve bu nedenle İslami devletin oluşturulması için şiddete başvurulması gerektiği görüşünü savunan Kutubçu akım arasında görüş ayrılığı

---

⁹⁰⁰ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.427, 428.

⁹⁰¹ Taheri, e.g.e., s.69.

⁹⁰² Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.434, 435.

⁹⁰³ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.434.

⁹⁰⁴ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.419.

vardı.⁹⁰⁵ Bir başka deyişle Kutubçu akım, mevcut düzenin tamamen yıkılarak şeriat düzeninin kurulması savını benimsemektedir. Kutupçular bu görüş ayrılığı nedeniyle daha sonra İhvan'dan ayrılmak zorunda kaldı.⁹⁰⁶

Kutubçu akım, mevcut toplumları, uçurumun kenarında görüyor ve toplumun ilerlemesini sağlayacak değerler açısından tümüyle iflas etmiş buluyordu. Alternatif olarak da yeni değerler sistemini oluşturacak köklü, gerçekçi ve yapıcı bir liderliğe ihtiyaç bulunduğunu vurgulamakta, çözüm için de gerekli alternatif değerler sisteminin İslam olduğunu savunmaktaydı.⁹⁰⁷ Uygarlığın maddi zenginlik sağlamada başarılı olmakla birlikte manevi iflas nedeniyle bir kriz noktasına geldiğini, İslamın Batı'nın maddi başarılarını Allah hakimiyeti altında ve iyi bir toplumda sürdürebileceğini savunuyordu.⁹⁰⁸ Seyyid Kutub, bilimsel gelişmelerin yanı sıra vatancılık, ulusculuk ve bölgesel birlikteliklerin sürelerini doldurup verebilecekleri bir şeyin kalmadığını ve artık sıranın İslama geldiğini iddia etmekteydi. "Ümmet" döneminin zamanın geldiğini belirten Kutub, varlığı ve görüntüsü uzun süredir kaybolmuş olan İslam Ümmeti'nin yerine insanlığın yönetimini uzun bir müddet başka anlayışlar, başka konumlar, başka milletler ele geçirmiştir. Bu nedenle de İslami dirilişin zorunlu olduğuna dikkat çekmekteydi.⁹⁰⁹

Kutub, mevcut sistemin, kulların kullara karşı büründüğü efendilik sistemi olduğunu iddia ederek bu sistemi reddetmekte ve Allah'ın egemen olduğu düzenin kurulması gerektiğini belirtmekteydi.⁹¹⁰ Allah egemenliğini gerçekleştirmek için cihadın gerektiğini iddia etmekteydi.⁹¹¹ Kutub, uzlaşmadan yana değildi. İslamiyetin Müslüman bir ülkede uzlaşmayı asla

⁹⁰⁵ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.419, 420.

⁹⁰⁶ Serkan Taflıoğlu, "İran, Silahlı İslami Hareketler ve Barış Süreci", **Avrasya Dosyası**, V, 1, İlkbahar 1999, s.39.

⁹⁰⁷ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.437.

⁹⁰⁸ Ruşen Çakır, **Derin Hizbullah**, İstanbul, Metis Yayınları, 2001, s.21.

⁹⁰⁹ Seyyid Kutub, **Yoldaki İşaretler**, çev. Mustafa Özel, İstanbul, Özgün Yayıncılık, 1999, s.9-11.

⁹¹⁰ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.437.

⁹¹¹ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.419.

kabul etmeyeceğini, uzlaşmanın İslam dininin saflığını bozabileceğini iddia ediyordu.⁹¹²

Seyyid Kutub Dar-ül İslam'ı, "üzerinde İslam devletinin kurulu bulunduğu, Allah'ın şeriatının egemen olduğu, hadlerinin uygulandığı, Müslümanların birbirlerinin velileri olduğu ülke" olarak tanımlamaktaydı. Müslümanın, Dar-ül İslam dışındakiler olarak tanımlanan Dar-ül Harb ile ilişkisinin savaş ile mümkün olacağını, Dar-ül İslam toplumu ile Dar-ül Harb toplumu arasında bir dostluk olmayacağını savunmaktaydı.⁹¹³

İslami değerlerin oluşturduğu düzen dışındaki tüm sistemlere karşı gelen Kutubçu hareket, cihadın da başta emperyalizm olmak üzere İslam dışındaki tüm sistemlere karşı yapılmasını savundu.⁹¹⁴ Kutupçu hareket, gelenekçi cihad anlayışından koparak mevcut sistemi devirmeye yönelik bir cihad anlayışı getirdi. Kutub, İslamın egemen olmadığı tüm toplumları cahiliye dönemi⁹¹⁵ toplumu olarak nitelendirdi.⁹¹⁶ Kutub'a göre; tüm dünya dinamikleri, sistemlerden kaynaklanan bir cahiliye içinde yaşamaktadır. Cahiliye, yeryüzünde Allah'ın egemenliğine, uluhiyyetine karşı ve düşmanlık üzerine kuruludur. Egemenlik üzerinde yoğunlaşan Kutub, cahiliye düzeninin egemenliği insana verdiğini ve Allah'ın izin vermediği konularda düşünce, değer, kanun ve sistem koymanın Allah'ın egemenliğine tecavüz etme anlamına geldiğini iddia etmiştir.⁹¹⁷ Kutub'a göre; egemenlik sadece Allah'a aittir. Bu nedenle de kimsenin kimseye egemenliği yoktur.⁹¹⁸ Allah'ın terbiyesinin anlamı, bütün çeşitleriyle insan egemenliğine karşı yapılan bir

---

⁹¹² Taheri, a.g.e., s.68.

⁹¹³ Kutub, a.g.e., s.153.

⁹¹⁴ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.437.

⁹¹⁵ Cahiliye dönemi, Arabistan Yarımadası'nda İslam öncesinde anarşinin var olduğu ve yozlaşmış kabile toplumunun yaşadığı dönemi ifade eder. Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.438.

⁹¹⁶ Kutub, a.g.e., s.103.

⁹¹⁷ Kutub, a.g.e., s.13.

⁹¹⁸ Kutub, a.g.e., s.32.

devrim, yeryüzünün her yerindeki beşeri otoritelere karşı bir başkaldırıdır.⁹¹⁹ İslam, Arabın, Bizanslının, İranlının ve diğer ulus ve renklerin Allah'ın bayrağı altında eşit bir konuma geldikleri inanç milliyetidir.⁹²⁰ Buradan, Kutub'un, kitlelerin beraberliğinde ümmet birlikteliğini esas almakta olduğu ve ulus kavramını kabul etmediği de açıkça görülmektedir.

İslam'ın amacı dini zorla benimsetmek değildir ancak, İslam, insanın kula kulluk kurtuluşunun genel bir ilanıdır ve bu nedenle de önce, insanın insana egemenliği temeline dayanan düzen ve hükümetleri yok etmeyi amaç edinir.⁹²¹ İnsan egemenliğinin yıkılmasının ardından insan hayatında ilahi kanuna, şeriata dayalı egemenliğin kurulması gerekmektedir.⁹²² Bu nazariyeden yola çıkan Kutub, günümüzdeki bütün toplumları savaşılmaması gereken toplumlar olarak gördü. Cahiliye toplumu olarak nitelendirdiği günümüz toplumların yönetimlerinin de ayaklanma yoluyla ele geçirmeyi planlamaktaydı.⁹²³ Cahiliye toplumuna karşı başlatılacak cihad, Müslümanlar için bir haktır.⁹²⁴ Kutub, hiçbir şekilde cahiliye toplumu ile ortak çözüme girmeyi kabul etmemekte, İslam ile cahiliyenin biraraya gelmesinin, kaynaşmasının mümkün olmayacağını belirtmekteydi.⁹²⁵ Çünkü cahiliye özelliği var iken bu toplum ile anlaşmak mümkün değildi.⁹²⁶ Seyyid Kutub'a göre, Müslüman, zalim yöneticiler ile uzlaşmaya varmaz, güçsüz olduğu durumda gerekirse göç edebilir ama bu arada güç toplayıp İslam devleti kurmak için mücadele eder.⁹²⁷ Ancak, Kutub, Müslüman toplumun ortaya çıkışının ve varoluşunun uzun bir zaman dilimine yayılması gerektiği görüşünü savunmaktaydı.⁹²⁸

---

⁹¹⁹ Kutub, a.g.e., s.71.

⁹²⁰ Kutub, a.g.e., s.32.

⁹²¹ Kutub, a.g.e., s.75.

⁹²² Kutub, a.g.e., s.77.

⁹²³ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.438.

⁹²⁴ Harik, a.g.e., s.10.

⁹²⁵ Kutub, a.g.e., s.167, 168.

⁹²⁶ Kutub, a.g.e., s.25.

⁹²⁷ Çakır, a.g.e., s.22.

⁹²⁸ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.439.

1950'li yılların sonlarından itibaren 1960'larda Nasır'ın uygulamalarına karşı radikal İslam çözümleriyle muhalefet eden Seyyid Kutub, 1966'da idam edildi.⁹²⁹ Kutub'un idamı, gençler arasında Kutubçu akımın itibarını arttırdı.⁹³⁰ Zaten, İhvan'dan ayrıldıktan sonra bu akım, içine genç kuşağı dahil etmişti. Ancak Nasır'ın İslami hareketler üzerindeki baskıları nedeniyle bir varlık gösteremedi.⁹³¹ Nasır'ın aksine, Sovyetler Birliği yerine ABD'ye yakınlaşan Enver Sedat döneminde Kutubçu akım yeniden faaliyet göstermeye başladı.⁹³²

Modern radikal İslamın babası olarak nitelendirilen Seyyid Kutub'un geliştirdiği radikal İslami düşünceler, dünyanın diğer yerlerinde bulunan, uyguladıkları terör eylemlerini dini söylemlerle meşrulaştıran örgütler için esin kaynağı oldu. Cihadın tüm Müslümanlar için İslamiyetin beş şartı gibi şart olduğu görüşü bu örgütler tarafından benimsendi.⁹³³ Sertlik yanlısı Seyyid Kutub'un fikirleri 1980'lerde kurulan terörist örgütlerin temelini oluşturdu. Kutubçu hareket, bu örgütler için model oluşturdu.⁹³⁴ Çünkü, Seyyid Kutub, şeriata dayalı İslam devletinin kurulması için silahlı mücadeleyi öngörerek şiddeti meşrulaştırmaya çalışmaktaydı.⁹³⁵

D. İran İslam Devrimi

---

⁹²⁹ Harik, a.g.e., s.10.

⁹³⁰ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.445.

⁹³¹ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.445.

⁹³² Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.419.

⁹³³ Harik, a.g.e., s.10.

⁹³⁴ Taheri, a.g.e., s.68.

⁹³⁵ Çakır, a.g.e., s.20.

Ocak 1979'da Şah'ın laik rejimi, Humeyni önderliğindeki güçler tarafından gerçekleştirilen devrimle yıkılarak yerine şeriata dayalı İslam Cumhuriyeti kuruldu. Devrim hareketi İran halkından büyük destek aldı. Bu desteğin birbiriyle ilişkili iki nedeni bulunmaktaydı. Birincisi, Şah'ın ABD ile yakın ilişkileriydi.⁹³⁶ Kuzey sınırı Sovyetler Birliği ile çevrili, petrol zengini bu ülke, Soğuk Savaş döneminde ABD için önemli bir müttefikti.⁹³⁷ Şah yönetiminin ABD ile çok yakın ilişkiler kurması, halkın, emperyalizmin zincirinin kırılıp bağımsızlığın hala kazanılamadığı hissine kapılmasına neden olmaktaydı. II. D.S. sırasında İngilizlerin ülkeye girmesi İran halkı için acı bir tecrübe olmuş ve hala unutulmamıştı.⁹³⁸

Halkın devrime destek vermesinin diğer nedeni, halkın yaşadığı ekonomik sorunlardı. Bunun nedeni de Şah'ın, ABD'nin desteği ile uyguladığı modernizasyon programının başarısızlığıydı. Bu başarısızlık, halkın Şah rejiminden desteğini çekmesine neden olmuştu.⁹³⁹ Şah yönetiminin içinde bulunduğu debdebeli yaşama karşı halk ekonomik sorunlar yaşamaktaydı. Özellikle çiftçi kökenliler, şehir dışından ve kasabaların geleneksel küçük burjuvazisinden gelen kesimler ile Tahran toplumunun alt tabakaları, rejime karşı harekete geçmek üzere patlamaya hazır dev bir potansiyeli oluşturmaktaydı.⁹⁴⁰ Bunların yanı sıra ekonomik durgunluktan etkilenen Pazar tüccarları da Şah yönetimine karşı tepki göstermekteydi. Şah, halktan gelen tepkileri bastırabilmek için, gizli polis örgütü Savak ile ülke düzenini korumaya çalışmaktaydı.

İranlı mollalar da, ülkenin gündend güne ABD'ye olan bağımlılığını doğru bulmamaktaydı. Amerika'nın laik kültürünün İran toplumu üzerindeki

---

⁹³⁶ Harik, a.g.e., s.32.

⁹³⁷ Harik, a.g.e., s.15.

⁹³⁸ Harik, a.g.e., s.32.

⁹³⁹ Harik, a.g.e., s.32.

⁹⁴⁰ Gilbert Achcar, **Kaynayan Orta Doğu**, Çev. Rida ŞİMŞEKEL, İstanbul, İthaki Yayınları, 2004, s.87.

etkisinin artmakta olduğu görüşündeydiler. Şah'ın İran'ı modernize etme çabaları, ülkede İslama ve İslami kuruluşlara ciddi bir tehdit arz etmekteydi. Mollalar, Şah'ın getirmekte olduğu hızlı değişimlerin kendi otoritelerini engelleyeceğinin farkına varmıştı.⁹⁴¹

Bu mollalardan Fransa'da sürgünde olan Ayetullah Humeyni önderliğinde ülkede başlatılan direniş hareketi başarılı oldu ve Şah yurtdışına kaçmak zorunda kaldı. Ardından da Humeyni ülkeye gelerek İslam Cumhuriyetini kurdu.⁹⁴² İktidara gelen Humeyni'nin toplumsal refah için çalışması, İslam adına yoksullara yardım etmesi, yandaşları arasındaki yoksullar için bir tür çatı oldu. Humeyni, Şii mezhebinde ezilmişleri, güçsüzleri yücelten ve sosyal adaleti sağlayan İslam devleti sunmaktaydı.⁹⁴³

Humeyni'ni Amerika ve İsrail karşısında bir politika izlemesi, özellikle Sovyetler Birliği ve Suriye ile iyi ilişkiler oluşturmasına neden oldu.⁹⁴⁴ Laik Şah rejiminin devrilmesinin ardından kurulan İslam devletinde, Şah döneminin siyaset adamları, bürokratlar ve askerler ile rejime muhalefet edenler ya öldürüldüler ya da ağır işkencelere maruz kaldılar. Öldürülenler arasında Dışişleri Bakanı Sadeh Gubzadeh de vardı.⁹⁴⁵ Özel mülkiyete büyük oranda el konuldu ve yüzbinlerce erkek ve kadın sürgün edildi. Böylece, iktidarın pekiştirilmesi için İslami rejim muhalifleri büyük ölçüde ya yok edildi ya da uygulanan şiddet karşısında sindiler.⁹⁴⁶ Rejimin devamlılığı için de "Devrim Muhafızları" adı altında askeri bir kuvvet birliği oluşturuldu.

---

⁹⁴¹ Harik, a.g.e., s.15.

⁹⁴² Harik, a.g.e., s.32.

⁹⁴³ Achcar, a.g.e., s.87.

⁹⁴⁴ Harik, a.g.e., s.32.

⁹⁴⁵ Haught, a.g.e., s.132.

⁹⁴⁶ Lewis, **Ortadoğu**, ...a.g.e., s.441.

İran'da İslam devletinin kurulmasından bir yıl sonra Eylül 1980'de Irak ile girdiği savaş, ülkedeki ekonomik sıkıntının yönetim için sorun olmasını engelledi. 1988'e kadar süren savaş, Humeyni için büyük bir kaçış olmuştu. Savaş olmasaydı, sosyo-ekonomik sorunlarla karşılaşmak zorunda kalacaktı. Bu nedenle de halkın desteğini büyük ölçüde kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya gelecekti. Savaşın neden olduğu askeri seferberlik ve ölümler işsizliği bir ölçüye kadar bertaraf etti. Savaş nedeniyle yapılan harcamalar, ülke ekonomisindeki bozukluğa meşruiyet kazandırdı ve halkın tercih ve taleplerini basitleştirdi. Düşman karşısındaki ulusal birlik, Humeyni rejimini değişiklik yapmak zorunda kalmaktan da kurtardı. Savaş sırasında, savaş kurbanlarının aileleri yararına kurulan, Yeniden Yapılanma için Cihad ve İnanç Kurbanları Vakfı gibi kuruluşlar, barınma, yiyecek ve diğer ihtiyaçları temin ettiler. Böylece, maddi yararlar siyasal ve ideolojik heyecan ve seferberlikle birleştirilerek rejimin toplum içinde daha rahat kabul edilmesi sağlandı.⁹⁴⁷

ABD'nin Orta Doğu'da en yakın müttefiki olan İran'da Şahlık rejimini, Humeyni'nin önderliğindeki bir devrim hareketinin halkın desteğini alarak rejimi yıkması ve ülkede İslam devleti kurması, bölgede ve dünyada İslam düzeni kurma amacını taşıyan hareket ve örgütler için bir model oluşturdu.⁹⁴⁸ 1979'da gerçekleştirilen İran İslam devrimi, modern, dini söylemle meşrulaştırılmış terörizmin oluşumunda çok önemli bir rol oynadı. İran kaynaklı terörist faaliyetlerin temelinde, İran'da gerçekleştirilen, İslam hukukunun⁹⁴⁹ fundamentalist yorumunun diğer Müslüman ülkelere yayılması amacı yatmaktaydı.⁹⁵⁰ Meşruiyetini İslam hukukundan alan, İran'daki İslam rejimi, kendi devrim rejimini diğer Müslüman ülkelere ihraç etmeyi resmi

⁹⁴⁷ Achcar, a.g.e., s.88.

⁹⁴⁸ Çakır, a.g.e., s.28.

⁹⁴⁹ İslam Hukuku (fıkıh), İslam şeriatının (Tanrısal vahyin) yorumlanarak sistematize edilmiş biçimini ifade etmektedir. Bir başka deyişle, ham durumdaki şeriatın yorumlanmış halidir. Abdülhamid Ahmed Ebu Suleyman, **The Islamic Theory of International Relations**, Philadelphia, University of Pennsylvania, 1973, s.16.

⁹⁵⁰ Bruce Hoffman, **Inside Terrorism**, New York, Columbia University Press, 2006, s.89.

devlet politikası olarak benimsedi. Tahran merkezli evrensel olma iddiasındaki radikal devrimci İslami çizgi, bu süreç içinde geliştirildi ve buna “Hizbullahi çizgi” denildi. Arap dünyası, Afganistan ve Pakistan’daki Şii toplulukları öncelikli hedeflerdi. Buralarda “Hizbullah” adı altında örgütler kuruldu ya da kurulu örgütlerin bazılarının adı “Hizbullah” olarak değiştirildi. Sünni topluluklardaki İslami hareketlerle de ilişkiye geçiliyor, gerekirse İran İslam rejimi yönetimi yanlısı yeni örgütlenmelerin kurulmasına destek olunuyordu. “Hizbullah” adı, Şiilik ile özdeşleştiği için Sünni örgütler bu ismi tercih etmiyorlardı ama İran yanlısı militanlar kendilerini “Hizbullahi” olarak tanımlamaktaydılar. Hizbullahilerin bir kısmı, Tahran stratejisine uygun hareket ederek Sünniliği geri plana itmiştir.⁹⁵¹

Şah rejiminin devrilmesinin ardından kurulan İslam Cumhuriyeti’nin Anayasası oluşturulurken Humeyni’nin fikirleri önem kazanmıştır. Humeyni, Peygamberin taşıdığı bütün sorumluluk ve yetkilerin Onikinci İmam’dan sonra ulemaya devredilmiş olduğunu iddia etmekteydi.⁹⁵²

XVIII. yüzyıldan itibaren Necef ve Kerbela’da, hem akrabalık ilişkilerine hem de usta-çırak ilişkilerine bağlı bir Şii ulema⁹⁵³ oluşmuştu. Buradaki ulemalar, öğrencilere icazet vermek yoluyla, İran, Irak ve Lübnan’da kolları olan uluslararası ağlar oluşturdular. Burada eğitim görenler Arap ve Fars kökenliydi. Ancak, XIX. yüzyıldan itibaren Necef ve Kerbela’daki okullarda eğitim gören ve İranlı öğrencilerin nüfusunda artış oldu.⁹⁵⁴ 1957’de Necef’teki öğrencilerin %46’sı İranlı, %20’si Arap’tı.⁹⁵⁵

⁹⁵¹ Çakır, a.g.e., s.28.

⁹⁵² Bulut, **İslamcı Örgütler-2**... a.g.e., s.60, 61.

⁹⁵³ Şii ulema, İslam kuralları ve dini metinleri anlayabilen ve yorumlayabilen bilge kişilerdir. Ulemanın statüsü, İlk İslam toplumunda halife seçimindeki etkinliğinden ve şeriatı yorumlama ve kitaplaştırma çalışmalarından kaynaklanmıştır. Şahrüh Ahavi, **İran’da Din ve Siyaset**, İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1990, s.32.

⁹⁵⁴ Roy, a.g.e., s.240, 241.

⁹⁵⁵ H. Battatu, “Shi’i Organizations in Irak”, Shi’ism and Social Protest, Ed. J. Cole and N. Keddie, U.S.A., Yale University Pres, 1986, s.189.

1922’de İngilizler, 1979’da Baas rejimi, Necef ve Kerbela’daki ulemaların muhaliflerini İran’a sürdü. Bunun sonucunda Kum kenti 1920’lerden itibaren Şiiğin ikinci merkezi oldu ve böylece dini merkezi siyasal merkeze yaklaştırdı. İran İslam Devrimi ile Şiilik davası ile İran ulusunun davasını özdeşleştirdi.⁹⁵⁶

III. LÜBNAN’DAKI TERÖRİST YAPILANMANIN TEMEL ÖRNEĞİ: HIZBULLAH ÖRGÜTÜ

A. Hizbullah’ın Kuruluşu

Lübnan’da Hizbullah örgütünün kuruluşunda Necef etkeni ile siyasal ve sosyo-ekonomik etkenlerin rol oynadığı görülmektedir.

1. Necef Etkeni

Necef’teki Şii mollaların faaliyeti, İslam dünyasındaki Şii kökenli dinsel uyanış ve devrim hareketlerinin büyük kısmında önemli bir yer tutmuş, ve günümüzde İslamın siyasal anlamda önem kazanmasına katkıda bulunmuştur. Humeyni, ondört yıl sürgün hayatı yaşadığı Necef’te kendi anlayışına uygun devrimci Şii İslam’ı formüle etti. Bunu da, 1969-1970 yıllarında İslami hükümetin yaratılışı hakkında verdiği derslerde ortaya koydu.

---

⁹⁵⁶ Roy, a.g.e., s.241.

Humeyni'nin İslami görüşü, İran'da 1979'daki İslam devrimi ile realize edildi.⁹⁵⁷

Humeyni'nin İran'da İran İslam Devrimi adı altında gerçekleştirdiği radikal hareket, Hizbullah için doğrudan ilham kaynağı ve bir model teşkil etmiştir. 1980'lerin başlarında örgüt Tahran'a bağlanmış ve Humeyni rejiminin siyasi ve ekonomik desteğini almaya başlamıştır.⁹⁵⁸

1982 yılına kadar, Lübnan'daki Şii toplumu, ülkedeki mevcut duruma karşı ilgisiz, siyasi hayattan uzak bir konumdaydı. Bunun nedenleri, Şiilerin ülkede sosyal alanda dışlanmış olması, ekonomik açıdan yoksul durumda bulunması ve siyasi alanda önemsiz sayılabilecek bir yere sahip olmasının yanı sıra, Müslümanların aleyhinde bir yapılanmanın meydana getirdiği çoğulcu siyasi sistemdi. Şiilerin tek siyasi örgütlenmesi, Musa Sadr'ın 1974 yılında kurduğu Şii Emel örgütüydü.⁹⁵⁹

Bu durum, Şiilerin Emel'den daha aktif ve daha geniş tabanlı bir siyasi hareket olan Hizbullah⁹⁶⁰ şemsiyesi altında örgütlenmesine kadar sürdü. Hizbullah hareketi, 1982 yılının Temmuz ayında Şii Emel örgütünden ayrılan bir grubun Lübnan'daki diğer radikal Şii örgütlerin oluşturduğu ağla birleşmesinden meydana geldi. Lübnanlı Davası, Müslüman Ulema Birliği ve Müslüman Öğrenciler Derneği ve benzeri birçok Şii hareket ve örgüt, 1960-1970'lerde Güney Irak'ta, en bilinen Şii kutsal kenti Necef'teki Şii din

⁹⁵⁷ Magnus Ranstorp, **Hizb'Allah in Lebanon**, London, Macmillan Press Ltd., 1997, s.26.

⁹⁵⁸ Eyal Zisser, "Silahlı Mücadele ve İç Politika Arasında: Hizbullah", der. Barry Rubin, **Radikal İslam**, Ankara, ASAM – Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2002, s.139.

⁹⁵⁹ Ranstorp, a.g.e., s.25.

⁹⁶⁰ Hizb ya da Hizb sözcü Arapça'da, "güçlü olan insan topluluğu, bir kimsenin özel askerleri veya dostları, yandaş olma, mezhep, yardımcı olma, taraf tutma, insanları kümelere ayırma" anlamına gelmektedir. Hizbullah kelimesinin anlamı da Allah(ın) Partisi'dir. Bulut, **İslamcı Örgütler-2**, a.g.e., s.24, 25.

okullarından aldıkları düşünsel edinimleri Hizbullah çatısı altında eyleme dönüştürmek için siyasal bir varlık oluşturdular.⁹⁶¹

Hizbullah'ın çekirdek kadrosu 1982-1983 yılları arasında Baalbek'te örgütlendiler. Bu örgütlenmede en büyük destek, Baalbek'te karargah kuran İran Devrim Muhafızları'ndan geldi. Bu dönemde, Hizbullah'ın askeri birimleri İran Devrim muhafızları tarafından oluşturuldu.⁹⁶² Hizbullah, Velayet-i Fakih'in İran versiyonunu Lübnan'ın politik sistemine uygulamak amacındadır.⁹⁶³ Hizbullah'ın ruhani lideri Şeyh Fadallah da Necef'te doğmuş ve 1934'ten 1960'ların başına kadar burada yaşamıştır.⁹⁶⁴

Hizbullah'a göre, İslam'da Arapların hiçbir üstünlüğü yoktur ve Arap olanlar ile olmayanlar arasında ayırım yapmak İslam ümmeti içinde ayırım yapmak anlamına gelir.⁹⁶⁵

2. Siyasal ve Sosyo-Ekonomik Etkenler

Hizbullah'ın kuruluşundaki en önemli siyasal olay, İsrail'in Haziran 1982'de Lübnan'ı işgal etmesiydi. Bu olay, Şii toplumunun güney Lübnan'daki İsrail varlığına karşı sert bir mücadeleye girmesine neden olmuştur. Bu mücadele, örgütün kurulması için önemli bir çıkış noktası oldu. Nitekim devletin halkının güvenliğini sağlayabilecek kuvvetten yoksun olması, düzeni

---

⁹⁶¹ Ranstorp, a.g.e., s.25, 26.

⁹⁶² Mehmet Atay, "Ortadoğu'da Terör Savaşı ve Barış Arayışları", **Terörizm İncelemeleri**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara: 2000, der.Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, s.211.

⁹⁶³ Atay, a.g.m.,s. 215.

⁹⁶⁴ Roy, a.g.e., s.242.

⁹⁶⁵ El-ahd (Hizbullah'ın Gizli Yayın organı), 62, 29 Ağustos 1985, 9'den naklen Atay, a.g.m., s.220.

sağlayamaması ve topraklarını dış saldırılara karşı koruyamaması, Hizbullah'ın bu topraklarda doğup yeşermesine olanak sağlamıştır.

Ülke içindeki Şii nüfusun yaşadığı iki ayrı ancak birbiriyle ilişkili sorun Hizbullah'ın kuruluşunda etkili olmuştur. Birincisi, 1980'lere gelindiğinde, Şii nüfusu, ülke içinde demografik açıdan belli ağırlığa sahip olması ve buna bağlı olarak siyasal ve ekonomik açıdan beklentilerinin karşılanamamasıdır. Taif Anlaşması öncesi ve sonrasındaki durum⁹⁶⁶ Şiilerin beklentilerinin altındaydı. Şiiler, Lübnan Parlamentosunda ve hükümetinde yeterli derecede temsil edilmediklerini ve Lübnan siyasal yaşamında gereken yerde olmadıklarını düşüncesindeydiler. Hıristiyanların yanı sıra Müslümanlardan Sünniler ve Dürziler de Şiilerden daha fazla mal ve siyasi güce sahiptiler. Nitekim 1968'de Şiilerin ülke nüfusuna oranı %18'iken⁹⁶⁷ 1990'da %35 olmuştur⁹⁶⁸ Öte yandan, ekonomik olarak yoksul sınıfını teşkil eden Şiilerin yaşam koşulları da iyi durumda değildi. Batının desteklediği Maruniler ülkedeki en zengin kesimi oluştururken Şiiler en yoksul grubu teşkil etmekteydi. Bu durum, Şiilerin ülke içinde daha iyi bir konuma gelmek, güç elde etmek için örgütlenmeleri konusunda yeterli gerekçeyi teşkil etmişti. Nitekim Bu durum, 1975 iç savaşına yol açan nedenlerden de biri olmuştur.

Şii nüfusun yaşadığı ikinci sorun ise, İsrail tarafından özellikle Güney Lübnan'daki Filistinli örgütlere düzenlenen saldırılar nedeniyle evlerini bırakıp kaçmak suretiyle ülkenin daha yukarı bölgelerine, özellikle de Beyrut ve civarına göç etmeleridir. Göç ile birlikte ekonomik durumları daha da kötüleşti. Ancak bu göçler, Şiilerin bilinçlenmesi ve örgütlenmesi için önemli

---

⁹⁶⁶ Taif Anlaşması öncesi ve sonrası siyasal durumu ve Şiilerin Lübnan parlamento ve hükümetindeki temsili konusu, çalışmanın ikinci bölümünde detaylı olarak anlatılmaktadır.

⁹⁶⁷ Shaiki, a.g.e., s.140.

⁹⁶⁸ Harris, a.g.e., s.72. Charles Lindholm de Lübnan nüfusunun üçte birini Şiilerin oluşturduğunu belirtmektedir. Lindholm, a.g.e., s.283. 1932'den sonra resmi bir nüfus sayımı yapılmadığı için aslında tam rakamlar verilmemekle beraber, Lübnan konusundaki kaynakların hemen hepsi Şii nüfusta büyük bir artış olduğunu doğrulamaktadır.

bir fırsat yaratmıştır. Güneyden Beyrut'a göç eden Şiiler ekonomik ve siyasal gücü elinde bulunduran Marunilerle yan yana yaşamaları, Şiilerin bilinçlenmesine ve daha fazla eğitim imkanı, yasama ve yürütme organlarında daha fazla ve etkin temsil hakkı talebinde bulunmalarına yol açtı.⁹⁶⁹ Şiilerin artan nüfusu, Bekaa'dan ve Güney'den Beyrut ve civarına göç etmeleri ve siyasal ve ekonomik talepleri, örgütlenmelerine zemin hazırlamıştır. Nitekim Musa el-Sadr, Beyrut'da yaşayan yoksul ve eğitim seviyesi düşük Şiilerin lideri olarak Emel örgütünü kurmuştur.⁹⁷⁰ Ayrıca göç, Şiilerde Zaimlik müessesesi içinde yer alan Şii ailelerine dayanan geleneksel liderliğin yerini Şii din adamlarının almasına yol açmıştır. Böylece Şii toplumunda geleneksel yapının yerini dini yapı almaya başlamıştır.⁹⁷¹ 1979'da gerçekleşen İran İslam Devrimi ile Şii din adamların Lübnan'daki gücü artmış ve Şiiler Hizbullah içinde örgütlenmeye başlamıştır.

Emel örgütünün kurulması, Şiilerin örgütlenmesinde önemli bir yol açıcı niteliği taşımıştır. Ülkedeki karışıklıklar ve İsrail ile FKÖ arasında çıkan çatışmalar, Şii nüfusun Şii Emel Örgütü çatısı altında siyasal ve askeri örgütlenmesine yol açmıştır.⁹⁷² 1974'de İmam Musa Sadr tarafından kurulan Emel örgütü, Lübnan'da Şii militan yapının yükselişinin başlangıcı olarak değerlendirilmekteydi. İmam Musa el-Sadr'ın asıl hedefi, Güney Lübnan'da Cebel Emil bölgesinin Şii topluluğuna tahakküm eden Kamil Esad gibi feodal güçleri ortadan kaldırmaktı.⁹⁷³

Lübnan içinde, Emel örgütünü kuran Musa el-Sadr'ın ılımlı çizgisi kabul etmeyi reddedenler bulunmaktaydı. Bu kesim, örgütün radikal dini yapı ve ideoloji taşımasını taraftarıydılar. Bu kesimin sesi, 1978'de Libya'yı ziyareti

---

⁹⁶⁹ Johnson, a.g.e., s.170.

⁹⁷⁰ Johnson, a.g.e., s.171.

⁹⁷¹ Zisser, a.g.m., s.139.

⁹⁷² Hourani, a.g.e., s.430, 431.

⁹⁷³ Atay, a.g.m., s. 210.

sırasında Musa el-Sadr'ın kaybolmasının sonrasında daha da çıkmaya başladı. İsrail'in 1978'de Lübnan'ı işgal etmesiyle iyice güçlenmeye başlayan bu kesim, 1979'da İran İslam Devrimi'nin ardından Şii toplumu içinde ve ülke çapında ağırlıklarını hissettirmeye başladılar.1983'de ulaştıkları çok önemli hedefleri, Hizbullah'ın kuruluşu oldu.⁹⁷⁴

B. Hizbullah-İran İlişkisi

Humeyni rejimi, 1979'da İran'da gerçekleştirdiği devrimin ihracı yoluyla bölgede hakimiyet kurma politikasını Lübnan üzerinde Hizbullah aracılığıyla gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Nitekim başarısız devlet olan Lübnan'da din ve mezhep temelli gruplar, bu ülke ve bölge üzerinde çıkarları olan gerek Batı gerekse bölge devletleri tarafından kullanılmıştır.

Lübnan'daki Şiiler ile İran arasındaki bağlantı, Humeyni'nin ideolojisinin ve kurallarının Lübnan'daki mollalar tarafından benimsenmesi ve Hizbullah'ın ülkedeki faaliyetleri ile ifade edilmektedir. Bu bağlantı, ruhani otorite ile Lübnan'daki militanların (askerlerin) itaati arasındaki ilişkiye dayanır. Hizbullah'ın ruhani lideri, operasyonel emirler olarak algılanan Humeyni'nin kurallarını yorumlamaktan sorumluydu. Şiiler tarafından yabancılara karşı uygulanan terör eylemlerinin meşruluğu da bu emirlere dayandırılmıştır.⁹⁷⁵

İslam devriminden sonra Lübnan'daki Şiiler de kendilerini İslam devriminin bir parçası olarak görmeye başladılar. Bunun nedeni, Lübnan'daki

---

⁹⁷⁴ Zisser, a.g.m., s.140.

⁹⁷⁵ Shaul Shay, **The Shahids**, trans. Rachel Lieberman, Herzliya, The International Policy Institute for Counter Terrorism, 2003, s.37.

Şiilerin marjinalleşmesi, devletle özdeşleşmemesiydi. Kabile ve geleneksel yapılarına bağlı kalmışlardı. Ekonomik yapının modernleşmesiyle kırsal alanlarda yaşayan Şiiler, kendilerini devlet-üstü bir kimlikte, devleti inkar eden Şiilikte buldular.⁹⁷⁶ Şiilikle İran arasında özdeşleşme de İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla anlam kazanmaya başlamıştır.⁹⁷⁷

İran devrim hareketi, milliyetçi akımları pasifleştirerek bunların yerine "Ümmet" ideolojisine dayanan İslamı ön plana çıkarmıştır. İran İslam Cumhuriyeti'nin dış politikasının ana esaslarından biri İslam ideolojisini Müslüman ülkelere yaymaktır.⁹⁷⁸

İran'da 1979 devrimi ile başlayan Şeriat yönetimi, başta ABD olmak üzere Batı devletlerinin karşısında bir politika izlediği görülmektedir. Yarattığı bu dış düşmanlar ile ülke içinde birlik ve beraberlik oluşturmak ve sürdürmek amacıyla olmuştur. Çünkü ülkede Şeriat yönetimine karşı olan muhalefetin yanı sıra farklı etnik köken grupları da iktidar için tehlike oluşturmaktadır. Dış düşmanlar ile mücadele, içerideki baskıcı rejimin devamlılığını sağlamaktadır. Bu mücadelenin bir parçasını da Lübnan sahnesinde Hizbullah aracılığıyla sürdürmektedir.

İran destekli islami kökten dinci ideoloji, Orta Doğu'da zayıflayan Arap milliyetçiliğinin yerini doldurmaya çalışan ve bölgede başka bir alternatifi bulunmayan bir güç olarak görülmektedir.⁹⁷⁹ İran yönetimi, İslam devrimi ihracı politikası, zamanla Orta Doğu'da önemli bir güç olmuştur.⁹⁸⁰

---

⁹⁷⁶ Roy, a.g.e., s.242, 243.

⁹⁷⁷ Roy, a.g.e., s.242.

⁹⁷⁸ Atay, a.g.m., s.219.

⁹⁷⁹ Atay, a.g.m., s.202.

⁹⁸⁰ Atay, a.g.m., s.219.

İran, Lübnan'a girmek için Suriye'ye ihtiyaç duydu. 1980'lerde, Esad'ın Suriye'si ve Lübnan'daki Şiiler, Arafat liderliğindeki Filistinlilere, İsraililere ve Cemayel'e birlikte karşı geldiler. Şiiler, Suriye Baascılarının, Sünnilerin Arap dünyasının geri kalan kısmının liderliğini yapmaları konusunda endişelerini paylaştıkları için aralarında işbirliği yaptılar.⁹⁸¹

Hizbullah'ın ortaya çıkışında İran karar verici bir rol oynamasına rağmen Lübnan'daki Şiilerin siyasal hareketlenmeleri, İran'daki İslam Devrimi'nin ve Haziran 1982'de radikal ve militan bir örgüt olarak çıkmasının öncesi bir dönemde başladı.⁹⁸²

Uzun vadede Hizbullah, en önemli terör örgütü olarak nitelendirilmektedir. Hizbullah, El Kaide'nin dışında diğer örgütlerle karşılaştırıldığında en iyi organize olabilen, iyi maddi kaynaklara sahip bir örgüt olarak görülmektedir. Bu da İran'ın Orta Doğu üzerindeki dış politikasında kullandığı en önemli araçlardan biri olmasından kaynaklanmaktadır.⁹⁸³

1970'lerin sonuna gelindiğinde Şii toplumu radikalleşerek harekete geçti.⁹⁸⁴ Bunun nedenleri:⁹⁸⁵

- Emel örgütünün lideri İmam Musa Sadr'ın 1978'de Libya'da ortadan kaybolması.

---

⁹⁸¹ Harris, a.g.e., s.301.

⁹⁸² Ranstorp, a.g.e., s 25.

⁹⁸³ David Auoffer, "War on Terror: Follow The Money", **Policywatch**, No.812, Special Policy Report, December 8, 2003,.

⁹⁸⁴ Atay, a.g.m., s.210.

⁹⁸⁵ Atay, a.g.m., s.211.

- İsrail'in 1978'de Lübnan'ı işgal etmesi. Daha sonra da 1982'de işgal etmesi Şii toplumunun radikalleşmesinde önemli bir etken oldu.
- 1979'da İran'da İslam Devrimi ile Şii İslam Devleti'nin kurulması, Lübnan Şiilerinin siyasal bilincinin güçlendirdi.

Zaten 1979'dan itibaren İran, Lübnan Şiileri ile çok yakın ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler çerçevesinde de Emel örgütündeki radikaller örgütten ayrılarak İran'ın hamiliğinde Hizbullah'ı kurmuşlardır.

1990'ların ortalarında Şam ile çok iyi ilişkiler içinde olan İran'da hakim olan Rafsancani grubu ile birleşmiş ulema ile yönlendirilen Hizbullah, Şiiler arasındaki tek ve en güçlü örgüt olarak kalmıştı. Silahlanması Beyrut tarafından engellenmeye çalışılsa da İsrail'e karşı direniş statüsü, otomatik olarak Hizbullah'a Bekaa ve Güney Lübnan'da rakipleri üzerinde bir üstünlük sağlamıştır.⁹⁸⁶

Hizbullah'ın İran açısından önemi, son zamanlarda daha da artmıştır. İran, yürüttüğü nükleer program nedeniyle başta ABD olmak üzere Batı'dan ve İsrail'den büyük tepkiler almaktadır. Bu programı durdurmak gibi bir düşüncesi olmayan İran için Lübnan'daki Hizbullah, Lübnan'ın tamamen Batı'nın kontrolü altına alınmasında en önemli kalesi durumundadır. Irak için de Lübnan büyük öneme haizdir.

Lübnan bir "köprü başı" olarak kontrol altına alındığında, ABD, hem İran hem de Irak konusunda daha rahat harekete edecektir. İran'a daha kolay müdahale edebilecektir. Lübnan'da savaşıyan Hizbullah, İran'ın gücünde

---

⁹⁸⁶ Harris, a.g.e., s.302.

azalma yaratacaktır. Irak'ta da sorunlarla daha kolay mücadele edebilecektir.⁹⁸⁷

Hizbullah'ın başlıca sponsoru İran'dır. Örgüt İran'dan, eğitim ve silah teminini içeren önemli bir operasyonel destek almaktadır. Bunun yanı sıra, İran, siyasi açıdan da örgütün arkasında olmuştur. 1990'larda İran örgüte, faaliyetlerini sürdürebilmesi için her yıl 60 milyon dolar para aktarmaktaydı. Lübnanlı memurlar, İran'ın örgüte yardımının yıllık 300 milyon doları bulunduğunu belirtilmişlerdir.⁹⁸⁸

İran Hizbullah'ı, Lübnan'daki Devrim Muhafızları kanalıyla silahlandırıp eğitmiştir. Örgütün kurulması aşamasında, kuvvetlerini İran'da eğitmiş ve örgütün askeri kanadına Suriye kanalıyla gelişmiş silahlar göndermiştir.⁹⁸⁹ İran, Hizbullah'a finansal ve lojistik destek sağlamaktadır. İran'ın Devrim Muhafızları Birliği de örgütün Batılıları kaçırmaması konusunda yardımcı olmuştur.⁹⁹⁰

C. Hizbullah-Suriye İlişkisi

Lübnan'a askeriyle 1976 yılında giren ve 2005 yılında ülkeden çıkan Suriye, Lübnan'daki 40.000'e yakın askeri ve istihbarat faaliyetleriyle Lübnan'ı sadece işgal etmekle kalmamış, özellikle soğuk savaş döneminde bir uydusu olarak kullanmıştır.⁹⁹¹

---

⁹⁸⁷ Osman Metin Öztürk, "Güncel Lübnan Krizi ve Türk Dış Politikası", **Jeopolsar**, C. 3, S. 7, Eylül 2006, <http://www.jeopolsar.com>, 5 Ekim 2006.

⁹⁸⁸ Yonah Alexander, **Middle East Terrorism: Selected Group Profiles**, Washington D.C.: The Institute for National Security Affairs, 1994, s.36.

⁹⁸⁹ Alexander, a.g.e., s.36, 37.

⁹⁹⁰ **Patterns of Global Terrorism, 1986**, United States Department of State, Department of State Publication, April 1987.

⁹⁹¹ Habib C. Malik, "Is There Still a Lebanon?", **Middle East Quarterly**, Volume 2, Number 1.

Suriye'deki Baas rejimi, Lübnan politikasını, ülkede din ve mezhep esasına göre bölünmeden yararlanarak diğer dış güçler gibi mezhep üzerinden yürüttü.⁹⁹² Suriye, Fransa'nın siyasal amaç gütmek şartıyla kendi topraklarından ayırarak oluşturduğu Lübnan devletini tanımamakta ve bu toprakları kendi eyaleti olarak değerlendirmektedir. Nitekim Lübnan devletinin egemenliğini tanımamakta ve ülkede elçiliği bulunmamaktadır. Bu nedenle ülkede, gerek örgütler gerekse hükümetler seviyesinde çıkarına yönelik politikaları olmuştur.

1967'den sonra Arap ülkeleri tarafından bölgede uluslararası politika aracı olarak kullanılan terörizm, Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından özellikle Suriye'nin gerek Arap-İsrail anlaşmazlığındaki çıkarları, gerekse komşuları ile ilişkileri ve ihtilafları konusunda çok daha etkin bir şekilde kullanıldı.⁹⁹³

Hizbullah, Arap-İsrail anlaşmazlığında Suriye için bir araç olmuştur.⁹⁹⁴ Suriye için Hizbullah, İsrail ile olan anlaşmazlığında Batı'dan elde edilebilecek yardım için bir kart niteliğini taşımaktaydı.⁹⁹⁵ Suriye Hizbullah'a destek vermesi sayesinde İsrail ve Lübnan içindeki diğer düşmanlarına aracı kullanarak saldırabilmektedir.⁹⁹⁶

1995'lerde, Hariri'nin hükümeti ve iç istikrar, Suriye için Hizbullah'tan daha öncelikli oldu. Fakat Hariri'nin ekonomik programı, Hizbullah'ın İsrail'e

---

⁹⁹² Atay, a.g.m., s.213.

⁹⁹³ Syria: A Country Study, Washington D.C.: Federal Research of the Division of the Library of Congress. 1988, s.41.

⁹⁹⁴ Harris, a.g.e., s.284.

⁹⁹⁵ Harris, a.g.e., s.314.

⁹⁹⁶ Alexander, a.g.e., s.37.

karşı duruşuyla sınırlandı.⁹⁹⁷ Hizbullah, İsrail'in Güney Lübnan'dan 2000'de çıkmasındaki büyük rolü ile Suriye'ye büyük katkıda bulunmuştu.⁹⁹⁸

Emel örgütü, ılımlı ve laik politikasıyla Suriye'ye Hizbullah'tan daha yakındır. Hizbullah'ın örgütlenmesi, strateji anlayışı ve rehin alma, suikast ve intihar saldırılarına kadar varan geniş bir yelpazeyi içeren terörist eylemleri, Suriye'nin politikalarını tehdit etmiştir.⁹⁹⁹

Suriye Hizbullah faaliyetlerine hem doğrudan hem de dolaylı yardım sağlamaktadır. İran ve Hizbullah arasında bir kanal hizmeti sunmasına ek olarak, Suriye kontrolündeki Beka Vadisi Hizbullah'ın eğitim alanıdır. Suriye bağlantısı İran Devrim Muhafızları'nın Hizbullah'a siyasi öğreti aşılmasına ek olarak para ve malzeme yardımı sağlamasına da hizmet etmiştir.¹⁰⁰⁰

D. Hizbullah'ın Terörist Faaliyetleri

1. Ülke İçinde ve Dışında Diğer Örgütlerle Bağlantısı

Hamas, 1992 yılının Ekim ve Kasım aylarından itibaren İsrail'e yönelik eylemlerini arttırdı. Örgüt, Aralık ayının başlarında Gazze ve El Halil'de dört İsrail askeri öldürdü. Aynı yıl Aralık ayının ortalarında HAMAS, Tel Aviv'de izin gününü değerlendiren İsraili bir sınır koruma görevlisini kaçıarak

---

⁹⁹⁷ Harris, a.g.e., s.284.

⁹⁹⁸ Atay, a.g.m., s. 215.

⁹⁹⁹ Atay, a.g.m., s. 215.

¹⁰⁰⁰ Alexander, a.g.e., s.37.

öldürdü.¹⁰⁰¹ Bunun üzerine İsrail Başbakanı İzak Rabin, büyük çoğunluğunun HAMAS'ın üyesi ve sempatzanı olduğu tahmin edilen 415'den fazla Filistinliyi sınır dışı ederek Lübnan'a gönderdi.¹⁰⁰² Lübnan'da yaklaşık on ay sürgünde kalan Hamas üyeleri, burada Hizbullah ile ilk bağlantılarını kurdular. Filistin İslami Cihadı ise, bir taraftan, Hizbullah'ın yardımı sayesinde askeri kapasitesini arttırırken diğer taraftan da İran ile ilişkilerini daha da sıkılaştırdı.¹⁰⁰³ 1992 yılının Aralık ayında 415 Filistinlinin sınır dışı edilmesi bir dönüm noktası oldu. Hamas, bu tarihten sonra, İsrail'e karşı mücadelede, araba bombalamaları ve intihar saldırıları kullanma kararı aldı. Sınırdışı edilenlerin Filistin topraklarına geri dönmesinin ardından kısa bir süre sonra da ilk intihar saldırısı gerçekleştirildi.¹⁰⁰⁴ Hamas, 1993 yılının Nisan ayında ilk bombalı saldırısı düzenledi. İsrail askerlerinin sık uğradığı bir cafenin önünde gerçekleştirdiği bombalı intihar saldırısında iki Filistinlinin ölürken sekiz İsraili de yaralandı.¹⁰⁰⁵ Hamas'ın ilk intihar saldırısı ise, 6 Nisan 1994'de gerçekleşti. Hamas, İsrail'in kuzey bölgesindeki Afula'da bir otobüsü bombalı intihar saldırısı ile havaya uçurdu. Olayda 8 kişi öldü, 34 kişi yaralandı. Bu saldırı, 25 Şubat'ta El Halil'deki İbrahim Cami'nde ibadet yapan 29 Filistinlinin öldürülmesi olayına misilleme olarak yapılmıştı. Bu saldırı, İsrail ile FKÖ arasındaki Oslo anlaşmasının uygulama sürecini baltalama amacını taşımaktaydı.¹⁰⁰⁶ Bundan sonra Hamas tarafından, bir dizi intihar saldırıları gerçekleştirildi. İntihar saldırıları gerçekleştiren bir başka Filistinli örgüt ise Filistin İslami Cihad'ıdır. Gerek Hamas, gerek İslami Cihad tarafından gerçekleştirilen intihar saldırılarında, örnek olma ve eğitim açısından Hizbullah'ın etkisi büyüktür.¹⁰⁰⁷ Hamas'ın siyasi lideri Halid Meşal,

---

¹⁰⁰¹ **Patterns of Global Terrorism – 1992**, United States Department of State, Department of State Publication, April 1993, s.16.

¹⁰⁰² Joe Stork, **Erased in a Moment: Suicide Bombing Terrorist Attacks Against Israeli Civilians**, New York, Human Rights Watch, October 2002, s.73.

¹⁰⁰³ Scot Atran, "Genesis of Suicide Terrorism", **Science**, V.299, N.5612, March 7, 2003, s.1535, Stork, a.g.e., s.73.

¹⁰⁰⁴ Shaul Mishal and Avraham Sela, **The Palestinian Hamas: Vision, Violence, and Coexistence**, New York, Columbia University Press, 2000, s.65, 66.

¹⁰⁰⁵ Murat Erdin, a.g.e., s.95, 96.

¹⁰⁰⁶ Stork, a.g.e., s.66.

¹⁰⁰⁷ Hoffman, a.g.e., s.150.

röportajında açıkça Lübnan'ın kendilerine örnek teşkil ettiğini açıkça ifade etmiştir.¹⁰⁰⁸ Hamas'ın ilk intihar saldırılarında, intihar saldırısını gerçekleştirecek adayın bulunması, psikolojik olarak hazırlanması ve görevini gerçekleştirmeden hemen önce veda mektup ve videoteyp kaydı bırakmasında Hizbullah ile aynı prosedür uygulanmış, gerçekleştirilen saldırılar, Hizbullah saldırılarının ders kitabı niteliğini taşımıştır.¹⁰⁰⁹

Hamas, 1995 yılında Yaser Arafat'ın Hamas militanlarından önemli bir kısmını tutuklatarak ve silah toplatarak örgüt üzerinde baskı kurmaya başladı.¹⁰¹⁰ Zira İsrail, Barış sürecinde Arafat'ın, terörizme karşı gerekli önlemler almasını ve bunun için de Hamas ve İslami Cihad gibi terör örgütlerinin liderlerinin tutuklayarak cezalandırılmasını talep etmekteydi. Arafat'ın bu politikasına karşılık Hamas da İran ve Suriye ile ittifak halinde alternatif bir Red Cephesi oluşturma çalışmalarını hızlandırdı. Bu çalışmalar çerçevesinde, Filistinli muhalif kesimlerle birlikte Hizbullah ile de işbirliği yaptı.¹⁰¹¹

Hizbullah, Haziran-Temmuz 1993'de FKHC-GK ile birlikte İsrail'e karşı saldırı operasyonları düzenledi. Aynı zamanda, FKHC-GK'nın başkanı Ahmed Cibril Şam'dan gelerek Lübnan'ı ziyaret etti ve Hizbullah liderleriyle görüştü. Bu görüşme ve işbirliği, Golan Tepeleri için Suriye tarafından organize edildi.¹⁰¹²

---

¹⁰⁰⁸ BBC Summary of Worl Broadcasts, July 23, 2000.

¹⁰⁰⁹ Mishal and Sela, a.g.e., s.65, 66.

¹⁰¹⁰ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.304.

¹⁰¹¹ Bulut, **İslamcı Örgütler-1**, a.g.e., s.304.

¹⁰¹² Harris, a.g.e., s.315, 316.

2. Örgütün Terörist Eylemlerinden Örnekler

1980'lerin ilk yarısında, ılımlı Emel örgütü ile Hizbullah'ın aynı çizgide olmaması, Şiiiler arasında bölünmelere neden olmuştur. Hizbullah'ın hem üyeleri ve hem de Şii toplum içinden destekleyicileri çoğalmıştı. Hizbullah, Emel örgütünün lideri Nebih Berri'nin karşısında olup çeşitli terör olayları gerçekleştirmişlerdir. Bunlardan biri, 23 Ekim 1983'de, Beyrut havaalanına içinde bomba yüklü bir kamyon ile düzenlenen intihar saldırısıdır. Bu saldırıda BMGK'da görev yapan 241 Amerikan, 58 Fransız askeri ölmüştür.¹⁰¹³

Kasım 1983'te Hizbullah'ın, Lübnan'da Fransız BMGK (Çok Uluslu Güç) karargahına karşı düzenlediği bir dizi araç bombalama eyleminde 74 kişi öldü, en az 15 kişi yaralanmıştır.¹⁰¹⁴ Ocak 1984'de gerçekleştirilen saldırıda ise Beyrut Amerikan Üniversitesi Rektörü hayatını kaybetmiştir.¹⁰¹⁵

Hizbullah'ın gerçekleştirdiği terör eylemleri, 1985 yılında artmaya başlamış ve 1986 yılında, 1985-1991 dönemi içinde en üst seviyeye ulaşmıştır.¹⁰¹⁶ Bunun nedeni, radikal Şiiilerin örgütü olan Hizbullah'ın kuruluş aşamasını tamamlamasıydı. 1986 yılında ülkede özellikle Batılılara yönelik terörist eylemler artmıştır. 1985 Martı ile 1987 yılı Ocak ayı arasında Lübnan'da altı Amerikalı, beş Fransız, iki İngiliz, iki Batı Alman, bir İtalyan, bir Güney Koreli, bir İrlandalı ve bir Suudi Arabistanlı olmak üzere 19 yabancı kaçırmıştır.¹⁰¹⁷ Lübnan devletinin Hizbullah'ı silahsızlandırmadaki yetersizliği, 1980'lerde Hizbullah bağlantılı grupların Batılıları kaçırmalarının ardından ABD'nin kısmi olarak uyguladığı boykotun devam ettirilmesini

¹⁰¹³ Prados, a.g.m., s.3; Armaoğlu, **20. Yüzyıl**,...a.g.e., s.23.

¹⁰¹⁴ Alexander, a.g.e., s.40.

¹⁰¹⁵ Gilmour, a.g.e., s.202, 203.

¹⁰¹⁶ Kevin Mickey, Incidents of Violence, Indiana University'den naklen Winslow, a.g.e., s.255.

¹⁰¹⁷ Keesing's Record of World Evends, 1987, 35024'den naklen Armaoğlu, **20. Yüzyıl**,...a.g.e., s.24.

sağladı. Amerikan hükümeti, vatandaşlarının Lübnan'a seyahat etmesini yasakladı, Orta Doğu Havayollarını Amerikan topraklarına kabul etmedi ve Lübnan'ı resmi olarak güvenlik açısından tehlikeli olarak ilan etti.¹⁰¹⁸ ABD, bu olaylardan sonra, Lübnan hükümetinin Hizbullah'ı silahsızlandırmasını istemiştir.¹⁰¹⁹

Hizbullah, Haziran 1987'de Amerikalı gazeteci Charles Glass'i Beyrut'ta kaçırmıştır. Glass, Ağustos 1987'de örgütün elinden kaçmıştır.¹⁰²⁰ 17 Şubat 1988'de, Emel örgütünün kontrolü altında bulunan güneyde, BMGK'da görev yapan Amerikalı deniz subayı Albay William Higgins'in Hizbullah tarafından kaçırılması, Hizbullah ile Emel örgütünün arasının iyice açılmasına neden olmuştur. Çünkü, İran destekli Hizbullah'ın ülkede etkisini artırması Suriye'yi rahatsız etmiştir. Emel'i destekleyen Suriye, güneyde İsrail ile bir savaşı istemiyordu ve bu nedenle de Emel örgütü ile Hizbullah'ı dizginlemeye çalışıyordu.¹⁰²¹

Ekim 1992'de Güney Lübnan'daki bir pusuda beş İsrail askeri öldürüldü, beş asker de yaralanmıştır. 25 Ekim'de bir İsrail tankında İsrail güvenlik bölgesi içinde yol kenarına konulan bir bomba ile hasar oluşturulmuş, iki gün sonra da Hizbullah, güvenlik bölgesi içine, Lübnanlı bir baba ve oğlunu öldüren roket ateşlemiştir.¹⁰²²

E. Örgütün Siyasallaşması

---

¹⁰¹⁸ Harris, a.g.e., s.284.

¹⁰¹⁹ Harris, a.g.e., s.284.

¹⁰²⁰ Alexander, a.g.e., s.42.

¹⁰²¹ Hiro, a.g.e., s.130.

¹⁰²² Alexander, a.g.e., s.43.

Lübnan devletinin başarısız yönetişimi nedeniyle güçlenen Hizbullah, 1992'deki Parlamento seçimlerine katılmak suretiyle siyasal sistem içindeki yerini aldı. Bu seçimlerde "Direnişe Bağlılık" listesinden sekiz sandalye kazandı.¹⁰²³ Hizbullah'ın 8 sandalye aldığı bölgeler; Zahli, Bekaa, Baalbek, Beyrut ve Baabda ve güney Lübnan'dır.¹⁰²⁴ Hizbullah'ın uyguladığı sosyo-ekonomik program seçimde oy almasında, stratejik açıdan önemli derecede etkili olmuştur.¹⁰²⁵

1996 ve 2000 yılında gerçekleşen Parlamento seçimlerine, 1998'deki belediye seçimlerine de katıldı. Bu seçimlerde, hükümet koalisyonuna girme amacı gütmüş ve buna ilişkin temaslarda bulunmuşlardır. Hizbullah, seçimlere girerek Lübnan devletinin varlığını kabul etmiş ve kurumları ile entegrasyon yolunda çalışmalara başlamıştır.¹⁰²⁶

1972'den bu yana, Suriye'nin doğrudan müdahalesi olmadan, 29 Mayıs ile 5 Temmuz arasında gerçekleştirilen Parlamento seçimlerinde, Hizbullah ve Emel'in ortak listesi 33 sandalye, Suriye karşıtı Hariri'yi destekleyen ve önceki dönemde Finans Bakanı olan Fuad Sinyora başbakan oldu.¹⁰²⁷ Bu seçimlerde Emel-Hizbullah ortak listesinden Parlamento'ya giren 33 üyenin 23'ü Hizbullah'a aitti. Bu 23 sandalyenin 6'sını güneyden, rakipleri olmayan bölgeden, biri de Beyrut'tandı.¹⁰²⁸ Bu seçimlerin en önemli hususu, Hizbullah üyesi Muhammed Fneiş'in seçimlerin ardından oluşturulan hükümette Enerji ve Su Kaynakları Bakanlığı görevine getirilmesidir. Böyle bir durum, Lübnan tarihinde ilkti. BM'in 1559 sayılı kararına göre silahsızlanması talep edilen bir örgüt silahlarını bırakmamakla kalmamış, seçimlerde 23

---

¹⁰²³ Zisser, a.g.m., s.142.

¹⁰²⁴ Harik, a.g.m., s.42.

¹⁰²⁵ Norton and Schwedler, a.g.m., s 55. Hizbullah'ın uyguladığı programa daha sonraki bölümde detaylı olarak yer verilmektedir.

¹⁰²⁶ Zisser, a.g.m., s.142.

¹⁰²⁷ Prados, a.g.m., s.9.

¹⁰²⁸ Kifner, "Hezbollah and ..." a.g.m.

sandalye kazanarak Parlamenteoya girmiş ve bir de bakanlık koltuğu almıştı.¹⁰²⁹

Hizbullah, parlamenteoya girmesine rağmen Lübnan ordusundan ayrı bir silahlı bir örgüt olma niteliğini devam ettirmiştir. Ayrıca, Hizbullah'ın seçimlere giren milletvekili adayları, demokratik, yeni bir dalğanın temsilcileri değil, ülkede yıllardır hüküm süren zaimlik müessesesinden ve iç savaşta etkili olan ailelerin üyeleriydiler.¹⁰³⁰

Hizbullah'ın siyasallaşması, kendi kararının ötesinde, başta Şiiler olmak üzere Lübnan'daki diğer gruplardan aldığı desteğe dayanmaktadır. Bu desteğin altında çok önemli iki neden yatmaktadır. Bu nedenler, Hizbullah'ın ülke içinde gerçekleştirdiği ve hala da sürdürdüğü faaliyetleridir. Bunlardan ilki; örgütün uygulamakta olduğu sosyal hizmetler programlarıdır. İkincisi ise; İsrail'e karşı yürüttüğü direniş hareketidir.

Hizbullah'ın Lübnan'daki Şii nüfusun desteğini almasındaki en önemli faktör, bu topluluğun içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasal izolasyondan kurtulma çabalarına dayanmaktadır.¹⁰³¹ Hizbullah, bu çabalara, sosyo-ekonomik yönde uyguladığı hizmet programları ve direniş hareketi ile destek vererek Şii topluluğun gücü konumuna gelmiştir.

1. Örgütün Siyasallaşmasındaki Sosyal Etken; Sosyal Hizmet Programları

¹⁰²⁹ Prados, a.g.m., s.9.

¹⁰³⁰ Philips, a.g.m.

¹⁰³¹ Fawaz Gerges, **Amerika ve Siyasal İslam, İstanbul**, Anka Yayınları, Mart 2001, s.222.

Lübnan'da 1992 yılında başlayan yeniden yapılanma sürecinde istenilen hedefe ulaşılamayarak ve ekonomik refah düzeyi arttırılamamıştır.¹⁰³² Bu durumdan da dış ülkelerden destek almak suretiyle ülkede faaliyetini devam ettiren Hizbullah büyük ölçüde yararlanmıştır.

Hizbullah, İran'ın finansman yardımı ile Şii toplum için sosyal hizmet programları yürütmüş olup hala da devam etmektedir. Örgüt, eğitimsel ve kültürel kurumlar ağı ve sosyal yardım servisleri oluşturdu. Hizbullah, sağlık ve sosyal yardım hizmetleri çerçevesi içinde oluşturduğu İslami bir sağlık otoritesi sayesinde eczaneler, klinikler ve hergün binlerce kişiye hizmet veren hastaneleri işletmiştir.¹⁰³³ Güney Lübnan'da, Bekaa vadisinde ve Beyrut'un güney banliyölerinde örgütün hastaneleri, bulunmaktadır.¹⁰³⁴ Hizbullah, İran'dan aldığı yardımla tüm sosyal hizmet programlarını yoksulların yararına kullanarak halkın gönlünü ve desteğini kazanmıştır.¹⁰³⁵

Örgüt, eğitime önem vermiş ve bu nedenle cami ve okul inşa edip hizmete açmıştır. Beyrut'un güney banliyölerinde, Beka vadisinde ve Güney Lübnan'da cami ve okulların ve yardım kuruluşlarının yanı sıra bir de radyo istasyonu açmıştır.¹⁰³⁶ Bunun yanı sıra, bankacılık sisteminde de yer aldığından söz edilmektedir.¹⁰³⁷ Ayrıca örgüt, yol asfaltlamakta, hatta Şii köylerine su tedarik eden bir inşaat şirketi de kurmuştur. İsrail'in Güney Lübnan'a düzenlediği saldırılarda evleri yıkılan binlerce Şii'nin evlerini yeniden inşasında büyük yardımlar yapmıştır.¹⁰³⁸

---

¹⁰³² Lübnan'a ait ekonomik veriler için bakınız: Worldbank Country Report, http://ddp-ext.worldbank.org/ext/ddpreports/ViewSharedReport?&CF=1&REPORT_ID=1336&REQUEST_TYPE=VIEWADVANCED&HF=N/I DGProfile.asp, 20 Haziran 2006.

¹⁰³³ Zisser, a.g.m., s.143.

¹⁰³⁴ Hersh, a.g.m.

¹⁰³⁵ Achcar, a.g.e., s.317.

¹⁰³⁶ Hersh, a.g.m.

¹⁰³⁷ Cemal, "Lübnan'da Demokrasi Rüzgarı", **Milliyet**, 4 Nisan 2005.

¹⁰³⁸ Zisser, a.g.m., s.143.

İsrail ile Hizbullah arasında geçen 2006 yazındaki savaşta ülkenin güneyi ile Beyrut'un güney ve Batı kesimlerindeki evler büyük hasar görmüştür. Hizbullah burada evlerini kaybedenlere yardım yapmakta ve yıkılan evleri yeniden inşa etmektedir. Bu inşaatlarda çalışacak işçiler için Hizbullah işveren konumunda yeni istihdam da yaratmış durumdadır.¹⁰³⁹

Ayrıca, Hizbullah, şehit olarak nitelendirdiği Şii ölümlerin ve yaralı ve hapiste tutuklu olan binlerce Şii militanın ailelerine kurmuş olduğu bir şehit fonu ile yardım sağlamaktadır. Lübnan'daki devlet kurumlarının rehabilitasyonu gelişme kaydettikçe, Hizbullah, eğitim, sağlık ve sosyal refaha ilişkin konularda yoğunlaştı.¹⁰⁴⁰ Örgütün amacı, bu alanları devlete bırakarak halk ile arasında kopukluk olmasını engellemek ve ülke içindeki varlıklarını sadece militer düzeye indirgememe amacı yatmaktaydı.

1989'da yapılan Taif Anlaşması¹⁰⁴¹ ile Şii toplumu dikkate alınmamış, Suriye'nin desteğiyle ülkede yeni bir Maruni-Sünni düzeni kurulmuştur.¹⁰⁴² Şii nüfusun, hem ülke nüfusu içindeki hem de Müslüman toplum içindeki çoğunluğu dikkate alınmaksızın yeni bir siyasal düzenleme getirilmiştir. Bu durum, Şii toplumunun beklentisinin siyasal arenada çözülmesinin zor olacağı ve bu nedenle Hizbullah etrafında örgütlenilmesi gerektiği düşüncesini doğurmuştur. Lübnan devleti, hem ekonomik, hem siyasi açıdan Şii topluma beklentilerini verememiştir. Bu da Şiilerin Hizbullah'ı desteklemelerinde önemli bir etken olmuştur.

---

¹⁰³⁹ "Post-war Lebanese Politics", **The International Institute for Strategic Studies**, V.12, N.7.

¹⁰⁴⁰ Zisser, a.g.m., s.143.

¹⁰⁴¹ Taif Anlaşması ve sonuçları, çalışmanın ikinci bölümünde detaylı olarak anlatılmaktadır.

¹⁰⁴² Zisser, a.g.m., s.141.

2. Örgütün Siyasallaşmasındaki Militer Etken: Direniş Hareketi

Lübnan devletinin egemen kılınmasının temelinde tüm devletlerde olduğu gibi; ülke içinde güvenliği sağlaması, dışarıdan gelen saldırılara karşı vatandaşlarını koruması ve sınırların kontrolünü temin etmesi bulunmaktadır. Ancak devletin bunları sağlayamaması sonucu ülke topraklarında oluşan otorite boşluğu, gerek Batılı devletler ile bölge devletleri gerekse silahlı örgütler tarafından doldurulmuştur. Bunlardan en önemlisini Hizbullah teşkil etmektedir.

Lübnan'daki sivil savaşın iç ve dış dinamikleri, Hizbullah'ın yükselmesi ve gelişmesinde önemli faktörlerdir. Bunun yanında, Hizbullah'ın savaş sonrası Lübnan rejiminin yardımıyla İsrail'e karşı 'cihad'a devam etmesini sağlayan, Suriye'nin Lübnan üzerinde gittikçe artan siyasi etkinliği ve savaş sonrası dönemde bu ülkede kazandığı rolüydü. Bu gelişme 'Allah'ın Partisi'ni gerçek bir Lübnan partisi olarak meşrulaştırırken İsrail ordusuna ve GLO'ya karşı mücadelesini de bir ulusal direniş görünümü altında sergilemesini sağladı. Hizbullah'ın terörist imajının gözden kaçırılmaması için öncelikle bu ince oyunun anlaşılması gerekir.¹⁰⁴³

1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgal ettikten sonra İsrail'e karşı direnen, Lübnan Komünist Partisi önderliğindeki LUH ve Hizbullah önderliğindeki İslami örgütlenmeydi. Filistin güçleri, İsrail askerleri tarafından Güney Lübnan'dan püskürtülmüştü. Filistin mülteci kamplarında kalanların kamp dışına yayılmaları Emel tarafından önlenmişti. Öte yandan, Emel örgütü direniş hareketinde kilit bir güç olmamıştı. Çünkü direniş hareketi için gerekli olan etkili gücünü Hizbullah lehine kaybetmiş ve muhafazakar bir partiye

---

¹⁰⁴³ Harik, a.g.e., s.43.

dönüşmüştü.¹⁰⁴⁴ Bu nedenle direnişten yana olan Şiiler Hizbullah'ı desteklemekteydiler.

Hizbullah, direniş hareketini tekeline alabilmek için, Komünistlere karşı saldırılar düzenlemiş, özellikle kadrolarındaki kilit konumundaki Şiileri öldürmüştür. Komünist Partisi'nin zayıf duruşu ise, Hizbullah'ın güçlenmesini sağladı. Şiiler arasındaki Lübnan solunun en militan üyeleri Hizbullah'tan etkilendi.¹⁰⁴⁵

1975'te, Lübnan iç savaşının başlangıcında, Hizbullah henüz kurulmadığı için yoktu. Güney Lübnan'daki Şii nüfus arasında ana militan güç, Komünist Parti'ydi. Ancak parti, Hizbullah'ın kuruluşundan sonra Hizbullah'ın lehine hızla tabanını kaybetmeye başladı. Hizbullah ile Komünist Parti arasında Güney Lübnan'ın militan Şii nüfusu için rekabet yaşanmaktaydı. Bu rekabette, kendi radikal programını ortaya koyamayan taraf kaybetmeye mahkumdu. Hizbullah, tek başına direniş gücü olabilmek için oldukça etkili programları uygulamaya koydu. Eylemlerinde çok cüretliydi ve şehitlerinin sözde mistik manzarasından ilham alıyorlardı. Hizbullah, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, soldan ziyade dinsel ağırlıklı esen ideolojik eğilimin güçlenmesinden de yararlandı.¹⁰⁴⁶

Hizbullah'ın, kuruluş yılı olan 1983'den bu yana İsrail'e karşı sürdürdüğü direniş hareketi, Lübnan'ın Şii nüfusu içinde destek kazanmasında büyük rol oynamıştır. Direniş hareketi, Şii toplumunun kendi içinde birbirine daha fazla yakınlaşmasını sağlamış ve örgütü güçlü kılmıştır.

---

¹⁰⁴⁴ Achcar, a.g.e., s.316.

¹⁰⁴⁵ Achcar, a.g.e., s.316.

¹⁰⁴⁶ Achcar, a.g.e., s.316, 317.

Hizbullah'ın İsrail'e karşı başlattığı direniş hareketi, örgütün diğer Lübnan güçleri ve özellikle Şii rakipleri karşısında nispi bir avantaj sağlamasına yol açmıştır.¹⁰⁴⁷ Bu durum seçimlerde oya dönüşmüş ve Şii toplumundan daha azla militan sağlamasına büyük ölçüde yardımcı olmuştur.

24 Mayıs 2000'de İsrail kuvvetlerinin Lübnan'dan çekilmesinde, Hizbullah'ın büyük katkısı vardı. Çünkü özellikle Güney Lübnan'da İsrail askerlerine karşı sürekli saldırılar düzenleyerek İsrail üzerinde baskı kurmuştu. Hizbullah, İsrail'in Lübnan'dan çıkmasını sağladığı için zafer kazandığını ilan etti ve 25 Mayıs'ı, "Direniş ve Kurtuluş" günü ilan etti. Hizbullah'ın bu başarısı, Hizbullah'ı destekleyen Şii toplum üzerinde çok olumlu etkiler yapmıştır.

Lübnan toplumunu değiştirmek için Lübnan'da nüfuz ve güç elde etmeye çalışan Hizbullah'ın Şii toplumundaki pozisyonunu güçlendiren ve Lübnan kamuoyunda ve siyasi sisteminde güçlü kılan, İsrail'e karşı yürüttüğü uzun süreli ve başarılı direniş mücadelesi olmuştur. Aynı etken, örgüte, özellikle İran ve Suriye'den olmak üzere destek sağlamıştır.¹⁰⁴⁸ Hizbullah'ın sürdürdüğü direniş, gerek ülke içinde gerekse ülke dışında örgüte meşruiyet kazandırma çabalarının dayanak noktası olmuştur. Ülkede Şiilerin büyük bir kısmının ve Müslüman toplumun bir bölümünün desteğini kazanarak siyasallaşması da direnişin getirdiği meşruiyetten kaynaklanmaktadır.

Örgütün halkın desteğini kazanmasının bir nedeni de zayıflayan Orta Doğu Barış Süreci'dir. 1991 yılında, İsrail-Filistin anlaşmazlığının çözümüne ilişkin başlatılan bu sürecin başarılı olamaması, Lübnan ile İsrail arasındaki sorunların devam etmesine neden olmaktadır. Lübnan'daki Filistinlilerin

---

¹⁰⁴⁷ Zisser, a.g.m., s.145.

¹⁰⁴⁸ Zisser, a.g.m., s.137, 138.

varlığı ve İsrail ile olan sorunları ülkeyi ve ülke halkını etkilemektedir. Bundan daha önemlisi ise, İsrail'in işgal ettiği Şebaa Çiftlikleri'dir. İsrail, 2000 yılında Lübnan'dan çekilmesine rağmen, Lübnan ve Suriye sınırının hemen yanındaki Şebaa Çiftlikleri olarak adlandırılan 10 milkarelik alandan çekilmemişti. Su kaynakları açısından zengin ve İsrail, Suriye ve Lübnan arasında tartışmalı bir bölge olan Şebaa Çiftlikler için İsrail, işgali altındaki Golan Tepeleri sınırları içinde yer aldığı görüşünü ileri sürmekteydi. 2000 yılının Mayıs ayından itibaren Hizbullah, Şebaa Çiftlikleri'ndeki İsrail kuvvetlerine saldırılar düzenledi.¹⁰⁴⁹ Lübnan, Şebaa Çiftlikleri'nden çıkmaması nedeniyle İsrail'in Lübnan'dan tamamen çekildiğini kabul etmemekteydi.¹⁰⁵⁰

Hizbullah, Lübnan'da ulusal birlik hükümeti kuruluncaya kadar, Lübnan'daki faaliyetlerindeki çizgiyi bırakmayacağını açıkça ifade etmektedir. Kurulmasını istediği Kurulmasını istediği Lübnan hükümeti ise, ülkeyi koruyabilecek ve güvenliği sağlayabilecek ve ekonomik, politik ve sosyal krizlerin üstesinden gelebilecek yetenekte olmalıdır. İstedikini elde edene kadar taviz de vermeyeceğini de eklemektedir.¹⁰⁵¹ Ancak, bir taraftan silahsızlanmayı reddederken diğer taraftan da İsrail'e karşı Lübnan topraklarında verdiği savaştan dolayı Şii nüfusun yanı sıra Müslüman diğer mezheplerden ve Hıristiyanlardan da destek kazanmış görünmektedir. Mevcut durumda ise siyasal alanda daha da yükselerek siyasal iktidarı demokratik yoldan elde ederek Şeriat devleti kurmayı hedeflemektedir.

Hizbullah, Şii toplumu içinde ve Lübnan'da köklü bir yer edindi. Örgütün Siyasi kanadını, bilgi mekanizmasını ve yaygın eğitim sistemini güçlendirdi. Hizbullah'ın bu yapılanma ile daha uzun süre ayakta kalacağı

¹⁰⁴⁹ Prados, a.g.m., s.12.

¹⁰⁵⁰ Migdalovitz, a.g.m., s.8.

¹⁰⁵¹ Hizbullah'ın Genel Sekreteri Hasan Nasrallah'ın 12 Aralık 2006 tarihinde yaptığı konuşma. <http://www.muqawama.org> (Hizbullah'ın resmi sitesi), 27 Aralık 2006.

açıktır.¹⁰⁵² Ancak önemli olan, Hizbullah'ın silah bırakıp teröre başvurmaktan vazgeçerek tam bir siyasal parti kimliğiyle ülke içinde yerini alıp almayacağıdır. Bu durumun gerçekleşmesi halinde, Hizbullah'ın halk desteği azalabilecek ve nüfus alanı da daralabilecektir. Çünkü İsrail'e karşı gerçekleştirdiği direnişin, halktan gelen destek üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır.

Hizbullah'ın Güney Lübnan'daki direniş İsrail'in ülkeden çekilmesine neden olmuştur. İsrail'in geri çekilmesinin altındaki sebep, İsrail halkının, her gün İsrail askerlerinin ölümleriyle burun buruna olmasından duydukları rahatsızlıktır. Burada, işgalin getirileri ile götürüleri arasındaki denge önem teşkil etmiştir. Golan'da İsrail'in kazandıkları, harcadıklarını geçmekteyken, Güney Lübnan'da durum bunun tam tersiydi.¹⁰⁵³ İsrail'in Lübnan'dan çekilmesi, Hizbullah'ın zaferi olarak nitelendirilmiş ve Lübnan'daki Şiiilerin yanı sıra başta diğer Müslümanlar olmak üzere halkın örgütü desteklemesinde önemli bir rol oynamıştır.

İsrail'in Mayıs 2000'de çekilmesiyle tescillenen, Hizbullah'ın direniş hareketinin başarısı, Filistin İslami fundamentalist akımları güçlendirmiş ve bu örgütlerin İkinci İntifada sonrasında sıklaşan bombalama eylemlerine ilham kaynağı olmuştur.¹⁰⁵⁴

Lübnan'daki otorite boşluğundan yararlanan Hizbullah, başta Güney Lübnan olmak üzere Bekaa vadisi ve Beyrut'un güney banliyölerinde halkın rızasına dayalı bir otorite kurmuştur. Çünkü Lübnan devleti bölgedeki Şii nüfusun güvenliğini sağlayamamış, kuvvet kullanma meşru tekeline de sahip çıkamamıştır. Kuvvet kullanmak koşuluyla bu bölgelerde güvenliği Hizbullah

¹⁰⁵² Zisser, a.g.m., s.138.

¹⁰⁵³ Achcar, a.g.e., s.313, 314.

¹⁰⁵⁴ Achcar, a.g.e., s.312.

sağlamıştır. Bu durum da devlet içinde devletvari bir oluşumun meydana gelmesine yol açmıştır.¹⁰⁵⁵

F. 2006 İsrail-Hizbullah Savaşı'nın Değerlendirilmesi

İsrail, bu savaşta, Filistinlilerden çok daha farklı, ordu gibi örgütlenmiş ve silahlanmış bir örgütle karşılaştı. Hizbullah, daha önce hiçbir örgütün sahip olmadığı silahlara ve askeri teçhizata sahipti. Kısa, orta ve uzun menzilli roketlerden ve laser güdümlü antitank füzelerinden, gelişmiş tanklara hasar verdirebilecek çok iyi tasarlanmış patlayıcı mayınlara kadar, ancak bir devletin sahip olabileceği silahları elinde bulundurmakta ve İsrail'e günde yaklaşık 100 roket fırlatmaktaydı.¹⁰⁵⁶ Hizbullah, bu savaşta, Haziran-Temmuz 1993'de İsrail'e karşı kullandığı Katyuşa füzelerinin yanı sıra bir dizi yeni füze ve rokete sahip durumdadı olduğu görüldü. Katyuşa (13000), Şahin 1, Fecr-3, Fecr-5 ve Raad-1 ve C-802 füzelerinin örgütün elinde olduğu belirtilmekteydi.¹⁰⁵⁷ Hizbullah, Tel Aviv'i vuracak menzile sahip olan C-802 füzesi ile Beyrut açıklarındaki bir İsrail savaş gemisini vurmuştu.¹⁰⁵⁸ Ayrıca, İran, Hizbullah'a, 200 km menzile sahip ve 600 kg. savaş başlığı taşıyan Zelzal-2 füzeleri vermişti. Bu füzeler, Tel Aviv ile Gazze'nin güneyini ve Beerşeba'yı vurabilecek kadar menzile sahip olduğu belirtilmekteydi.¹⁰⁵⁹ Hizbullah, hava saldırısının başlangıcında ortalama 500 adet orta menzilli

¹⁰⁵⁵ Bu konuya ilişkin detaylı teorik açıklama, çalışmanın birinci bölümünün "Kuvvet-Toplumsal Rıza İlişkisi" alt başlığında yer almaktadır.

¹⁰⁵⁶ Erlanger, a.g.m.

¹⁰⁵⁷ Katyuşa; 107/122 mm. çapında, 11/20 kilometreye kadar ulaşabilmektedir. Şahin 1; 333 mm. çapında, 13 kilometreye kadar ulaşabilen ve 190 kg. savaş başlığı taşımaktadır. Fecr-3; 230 mm. çapında 45 kilometreye kadar ulaşabilen ve 45 kg. savaş başlığı taşımaktadır. Fecr-5/Raad-1, 333 mm. çapında, 70 kilometreye kadar ulaşabilen ve 90 kg. savaş başlığı taşımaktadır. C-802 füzesi ise; 120 kilometreye kadar ulaşabilen ve 165 kg. savaş başlığı taşımaktadır. Global Security'den naklen **Milliyet**, 19 Temmuz 2006.

¹⁰⁵⁸ Global Security'den naklen **Milliyet**, 19 Temmuz 2006.

¹⁰⁵⁹ Zelzal-2 füzelerinin İran tarafından Hizbullah'a verildiğine ilişkin şüpheler mevcuttu. İranlı yetkili Muhteşemi Pur, yaptığı açıklama ile bunu doğrulamıştır. **Vatan**, 6 Ağustos 2006.

rokete (Fecr-3 ve Fecr-5), 12.000'den fazla da kısa menzilli rokete sahipti. Savaş başladıktan sonra da İsrail'e 3000'den fazla roket ateşlendi.¹⁰⁶⁰ Hizbullah, Lübnan sınırının 50 km. güneyindeki İsrail Kasabası Afula'ya gerçekleştirdiği saldırıda da Hayber-1 isimli yeni bir füze kullanmıştır.¹⁰⁶¹ Hizbullah'ın İsrail'e karşı kullandığı silah ve roketler Lübnan'a İran'dan Suriye kanalıyla gelmekteydi.¹⁰⁶² Zaten, Suriye'nin Lübnan'dan çıkmasından bu yana Lübnan-Suriye sınırında kontrol ve otorite eksikliği bulunmaktaydı. Bu sofistike silahları kullanabilmeleri için Hizbullah'ın militanları da İran tarafından İran ve Lübnan'da eğitilmişlerdi.¹⁰⁶³ Ayrıca silahların yeraltına yerleştirilmesi ve tüneller konusunda da İran'lı mühendislerden yardım almışlardı.¹⁰⁶⁴

1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesini takip eden yıllarda güneyde İsrail'e düzenlediği saldırılar ve sağladığı sosyal yardımlarla Lübnan halkında, özellikle Şii Müslümanlar arasında kazandığı sempatiyi 2000 yılında İsrail'in Lübnan'dan çıkmasından sonra artırmış olan Hizbullah, İsrail ile savaşında halktan büyük destek gördü. Hizbullah'ın ülkede siyasal ve sosyal açıdan kazandığı statü, bu savaşta manevra kabiliyetini artırdı. Hizbullah, ülkede Müslümanların yanı sıra, Hıristiyan lider Michael Aoun dahil olmak üzere Hıristiyanlardan da destek gördü. Önce 1978'de, ardından da 1982'de ülkeyi işgal eden İsrail'in 2000 yılına kadar ülkede kalması ve yaşanan savaşların halkın üzerinde yarattığı bezginlik Hizbullah'a destek olarak yansıdı. Böylece, Hizbullah savaşta, roket, silah ve askeri teçhizatlarını sivil halkın yaşadığı mahallelerde evlerin arasına ve hatta içlerine rahatlıkla yerleştirdi. Sivil halkı kalkan olarak kullanan örgüte karşı İsrail ise, sivil halkı dikkate almaksızın saldırılarını gerçekleştirdi. Bu savaş,

---

¹⁰⁶⁰ Hersh, a.g.m.

¹⁰⁶¹ Milliyet, 29 Temmuz 2006.

¹⁰⁶² Cooper and Smith, a.g.m.

¹⁰⁶³ Erlanger, a.g.m.

¹⁰⁶⁴ Hersh, a.g.m.

çok sayıda sivil halkın ölümüne ve yüzbinlerce Lübnanlının evlerinden kaçarak güvenli yerlere veya ülke dışına gitmesine neden oldu.

Hizbullah, silah bırakmayı reddederken İsrail ile ilgili şikayetlerini silah bırakma koşulları anlamında sıralamaktadır. İsrail'in Güney Lübnan'daki topraklardan tamamen çekilmediğini, (Şebaa Çiftlikleri de bu topraklar içindedir.) Lübnan hava sahası ihlallerini devam ettirdiği ve hapiste çok sayıda kişiyi tuttuğunu belirtmektedir. Hepsinden önemlisi, silah bırakma koşulları arasında Filistin'de kapsamlı bir barış yapılmasıdır.¹⁰⁶⁵ Bu koşulun gerçekleşmesi çok uzak bir ihtimal olduğu göz önüne alındığında, Hizbullah'ın dolaylı yoldan BM 1559 sayılı kararını tamamen reddederek silah bırakmayacağı açıkça görülmektedir.

ABD'nin, Orta Doğu ve Orta Asya'daki enerji kaynaklarına sahip olma politikasının karşısında Orta Doğu'da Şii egemenliği kurma politikasını güden ve bölgedeki İsrail varlığını yok etmeyi amaçlayan İran'ın uranyum zenginleştirme programına devam ederek bölgede nükleer güç olma yolunda ilerlemesi, ABD ve müttefiki İsrail'in çıkarlarına karşı en büyük tehlikeyi oluşturmaktadır. Hizbullah İran'ın bölgede, Şii egemenliğini kurma politikasının militer gücünü oluşturmaktadır. Örgüt, İran için Batı'yla yürüttüğü asimetrik savaşın stratejik araçlarından biri durumundadır ve İran'ın etkisini yakın bölge ve Ortadoğu'nun çok ötesine taşımaya imkân tanımaktadır.¹⁰⁶⁶ Dolayısıyla, Hizbullah, Lübnan'da İsrail ile, kendi çıkarlarının yanı sıra İran ve Suriye adına da savaştı. İsrail ile Hizbullah örgütünün arasında, Lübnan toprakları üzerindeki bu savaş, ABD-İsrail ikilisinin İran-Suriye ikilisi ile açık

---

¹⁰⁶⁵ Cemal, "Lübnan'da Demokrasi Rüzgarı – Şeyh Naim Kasım ile yapılan röportaj", **Milliyet**, 5 Nisan 2005.

¹⁰⁶⁶ Henri J. Barkey, "Why a Hizballah Defeat is More Important for the US than Israel", **Bitterlemons International Organization, Middle East Rountable**, edition 30 V.4, August 10, 2006, <http://www.bitterlemons-international.org/inside.php?id=591>, 30 Ağustos 2006.

bir savaşı olmamasına rağmen, ideolojik ve siyasal açıdan cepheleşmelerinin önemli ve tehlikeli bir simgesi olmuştur.

Hizbullah'ın uyguladığı yeni savaş stratejisi ve kullandığı silah ve roketlerle, uzun bir süredir hazırlık yaptığı ortaya çıkmaktadır. Hizbullah'ın, bir devlet ordusu kadar sofistike bir askeri altyapıya, modern silah ve teçhizata sahip olduğu görülmüştür.¹⁰⁶⁷ Başarı ile uyguladığı gerilla taktikleri de düzenli orduya sahip İsrail'i durdurmuştur. Bu savaşta, iyi donanımlı ve eğitilmiş bir milis gücüne sahip Hizbullah'ın çok tehlikeli bir metamorfozu temsil etmektedir. Lübnan'da başarı kazanan bu modelin dünyanın diğer bölgelerinde de uygulanabilmesi olasılığı bulunmaktadır. Irak'ta radikal Şii lider Mukteda Sadr'a bağlı Mehdi Ordusu, Filistin'de de Hamas kendilerini Hizbullah örneğine göre inşa etmeye başlamaları önemli ve tehlikeli bir gelişmedir.¹⁰⁶⁸

Hizbullah, varlığının devamını direniş hareketi olarak nitelendirilen çatışmalara borçludur. Çünkü tüm silahlı örgütler, varlıklarını sürdürebilmek için çatışmayı sürdürmeleri gerekir. Çatışma, onlara güç ve maddi ödül sağlamaktadır. Devlet otoritesini zayıflatırlar ve kendilerini kaynak dağıtıcı olarak sunarlar. Halkın ihtiyaçlarının güvenliğinde gerçek devlet aygıtlarının (organlarının) etkisizliğini işaret ederek, devlet görevlerini üstü kapalı olarak gerçekleştirdikleri iddialarını rasyonelleştirirler.¹⁰⁶⁹ Hizbullah da devlet otoritesinin zayıflığını silahlı çatışmaları ve sosyal faaliyetleri ile perçinleyerek kendisini alternatif bir otorite olarak bölge halkına sunmuştur.

---

¹⁰⁶⁷ Thom Shanker, "Hostilities in the Mideast: Strategy; Israel Finding a Difficult Foe in Hezbollah" **The New York Times**, July 26, 2006.

¹⁰⁶⁸ Barkey, a.g.m.

¹⁰⁶⁹ Abul-Husn, a.g.e. s.115.

Hizbullah'ın, gelişmiş roket ve füzeler ile diğer silahlardan oluşan bir cephaneliğe sahip olmayı başardığı ortadadır. Hizbullah militanları, hiçbir terör örgütünün şimdiye kadar elde edemediği veya hâkim olmadığı silahları kullanmak için gerekli eğitimi almış olduğu görülmüştür. Örgüt, bir İsrail donanma üssüne Çin tasarımı, İran yapımı iki Silkworm füzesi attı. Atılan füzelerden biri hedefi vurdu. Silkworm füzesi, orduların kullandığı bir silah olduğu için milis gücüne sahip Hizbullah'ın bu silahı sadece elde etmesi değil, başarıyla kullanabilmesi de ürkütücü gelmektedir. Hizbullah El-Kaide'den çok daha gelişmiş bir yapıya ve sıkı bir halk desteğine sahip durumdadır. Sivil kayıplara yol açmadan örgüt karşısında başarıya ulaşmak imkansız gözükmektedir. Bu savaşta, Hizbullah da gücünü bu durumdan almaktadır. Örgüt, verilen sivil kayıplar nedeniyle dış dünyanın, İsrail'e karşı öfke içinde olacağını iyi hesaplamıştır.¹⁰⁷⁰

Hizbullah modeli, şiddet araçlarının devletin tekelinde olduğu yönündeki kavramı tümüyle ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle kaynak transferi yapabilen bir ülkenin ortaya çıkması halinde sorunlu ülkelerin iç ve dış politikalarında ve buldukları bölgeye ilişkin nüfuz mücadelesinde rahatlıkla kullanılabilir bir modeli temsil etmektedir.¹⁰⁷¹

İslami terör örgütlerinin yöntemleri sadece terörü içermemekte, direniş faaliyetlerini de içermektedir. Günümüz direnişi de şiddeti içerdiği kadar şiddet dışı eylemleri de içermektedir. Adam kaçırma ve/veya öldürme, ayaklanma gibi eylemlerin yanı sıra iktisadi felç yaratmak için altyapıya saldırı da eylemler arasında yer almaktadır. Bunlarla beraber, sivillerin öldürülmesi ya da zulme uğramasına yol açacak şekilde aşırı tepkileri tahrik etmeye yönelik olarak askeri hedeflere yapılan saldırılar da direniş hareketleri olarak nitelendirilmektedir. Direniş; halk hareketlerini, sosyal hizmetleri, yasal

---

¹⁰⁷⁰ Barkey, a.g.m.,

¹⁰⁷¹ Barkey, a.g.m.

siyasal faaliyetleri ile iç ve dış kamuoyu için ayrı ayrı tasarlanmış propagandayı da kapsamaktadır. Özetle, artık, siyasi ve askeri eylemleri bütünleştiren gelişmiş bir strateji mevcuttur. Bu konumuyla Hizbullah, Lübnan'da paralel bir devleti oluşturmuş durumdadır. Hamas ve Hizbullah gibi örgütler, terörün yanı sıra sosyal yardım projeleri de tasarlayıp uygulamaktadırlar.¹⁰⁷² Uyguladıkları sosyal projeler, bu örgütlerin halk desteğini almalarında büyük rol oynamaktadır.

Bir eylemi terörist olarak kabul edenler, “meşruiyet”i “yasallık” ile sınırlı kalmasından veya tanımlanmasından yanadır. Meşruiyet=yasallık formülünü kabul etmeyenler ise aynı eylemi gösteri, hak savaşı, halk isyanı vb. gibi farklı bir meşruiyet düzlemi arayışının simgesine dönüştürmektedir.¹⁰⁷³ Direniş hareketleri de örgütlerin faaliyetlerini farklı bir meşruiyet düzlemi içinde değerlendirilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla da bu tür örgütlerin faaliyetlerinin terörist faaliyetler kapsamından çıkarılması amaçlanmaktadır.

İleride, halk desteğine sahip örgütlerin, halkın toplu olarak yaşadığı yerleşim bölgeleri içinde üslenerek sivil halkın hayatını tehlikeye atma pahasına saldırı eylemlerini buradan gerçekleştirebilme olasılığı çok önemli bir tehlikeyi işaret etmektedir. Böylece, karşı taraftan gelen saldırılar sonucu hayatını kaybeden sivil halk nedeniyle uluslararası kamuoyunu arkasına alarak meşruiyet kazanma olasılıkları güçlenecektir.

İleri teknoloji ve modern askeri gücün asimetrik savaşta galip gelebilmek için yeterli olmadığı bir kez daha ortaya çıkmıştır. Askeri açıdan stratejik üstünlük efsanesinin artık geçerliliğini yitirmekte olduğu görülmüştür. Devlet dışı bir güçle girişilen asimetrik savaşlar, caydırıcılık gücünü ve

---

¹⁰⁷² Andrew J. Bacevich, “No Win”, **The Boston Globe**, August 27, 2006.

¹⁰⁷³ İsen, a.g.m., s.58.

üstünlük vasfını kaybettirebilmektedir.¹⁰⁷⁴ XXI. yüzyılda artık devlet dışı örgütler askeri alanda devletten daha iyi sonuçlar alabilmektedir.¹⁰⁷⁵

Üçüncü bölümde; Lübnan'daki terörist yapılanmalar ve terörizmin meşrulaştırma temelleri incelenmiştir. Bu çerçevede öncelikle terörizmin tanımına ilişkin tartışmaya genel biçimde değinilmiş, ardından, dini söylemle meşrulaştırılan terörizm kavramı dahilinde transnasyonel terörizm ve cihad kavramları ile bu şekilde meşrulaştırılmış terörizmin Orta Doğu'daki varlığı, konuyla ilişkileri oranında açıklanmıştır. Daha sonra Hizbullah, Lübnan'daki terörist yapılanmanın temel örneği olarak analiz edilmiştir. Örgütün kuruluşundaki etkenler, çalışmanın ikinci bölümünde ele alınan Lübnan'ın tarihsel sürecindeki olaylar ve oluşumlar ile bağlantılı olarak ortaya konulmuştur. Bu noktada, transnasyonel terörizm çerçevesinde değerlendirdiğimiz Hizbullah'ın yurtdışı bağlantılarına, özellikle Suriye ve İran'la ilişkileri düzeyinde önemle dikkat edilmiştir.

---

¹⁰⁷⁴ Patrick Seale, "The Myth of Strategic Supremacy", **Agence Globe**, 29 Jul 2006.

¹⁰⁷⁵ Peter W. Singer, "Military Lessons of the Lebanon Crisis", **The Brookings Institution**, August 1, 2006.

SONUÇ

Orta Doğu'nun en sorunlu ülkelerinden biri olan Lübnan'da, transnasyonal terörizmin yıllarca süren etkisi nedeniyle, devletin egemenliği sorgulanmıştır. Bu sorgulama, egemenlik-otorite ilişkisi bağlamında ele alınmıştır. Bu bağlantıdan hareketle, çalışmanın teorik çerçevesinde, egemen devletin güvenliği sağlama görevine önem verilmiştir. Bu da sahip olduğu otorite ile mümkün olacaktır. Otoriteyi oluşturan güç, kaynağını kuvvet ile birleşen toplumsal rızadan alır. Ülke topraklarında bu şekilde otoritesini kuran egemen devlet, güvenliği oluşturur ve böylece düzeni sağlar.

Lübnan'da devletin, otoriteden yoksun olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle; toplumsal rıza ve kuvvete sahip gücü yoktur. Rıza eksikliğinin nedeni, öncelikle ülkenin toplumsal yapısında yatmaktadır. Orta Doğu'da ulus olma bilinci oluşmamıştır. Bunun nedeni de ulusun dinin alt birimi olarak değerlendirilmesidir. Avrupa devletlerinde ulus anlayışı, tarihsel oluşum sürecini tamamlayarak meydana gelmiştir. Oysa ki Orta Doğu ülkelerinde ulus anlayışı, sömürgeci devletler tarafından oluşturulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, tarihsel gelişim sürecinden geçmemiştir. Bu nedenle diğer Orta Doğu ülkelerinde olduğu gibi Lübnan'da da din ve mezhep ayrımına dayalı toplumsal yapının meydana geldiği gözlenmektedir. Fransa'nın Lübnan'ı Suriye'den ayırarak, yarattığı suni sınırlar içinde kurması nedeniyle bu dini yapının tarihten gelen bağlara dayanarak Suriye ile devamlı irtibatla olması, doğal bir sonuç olarak değerlendirilmelidir. Ülkedeki Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında karşılıklı kutuplaşmanın meydana gelmesi de toplumsal rızanın oluşmamasında bir başka faktör olmuştur. Hıristiyanlar, Fransız mandası döneminde başlayan sıkı ilişkileri sonucu başta Fransa olmak üzere Batı ile yakınlaşmıştır. Ülkeye 1958 krizi sırasında müdahale eden ABD ile de iyi ilişkiler kurmuşlardır. Buna karşılık, Müslümanlar, Suriye ve İran ile yakın ilişki kurmuş ve böylece ulus bilincinin oluşmasında büyük engeller hasıl olmuştur. Gerek Batı ile ilişkiler nedeniyle gerek siyasal iktidarı

kullanarak elde ettikleri ayrıcalıklar nedeniyle, Hıristiyanlar, özellikle de Maruniler ekonomik yönden refaha kavuşmuşlardır. Buna karşılık, Müslümanlar, özellikle de Şiiler ekonomik açıdan çok zayıf olmuşlardır. Toplumdaki bu ekonomik yetersizlikler ve eşitsizlikler, Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki husumetin önemli nedenlerinden birini oluşturmuştur.

Lübnan'da toplumsal rızanın sağlanamamasının siyasal nedeni ise; 1943 yılında getirilen ve hala da varlığını sürdüren, "çoğulcu siyasal sistemi"dir. Bu siyasal sistem, ülkenin sosyal yapısını yansıtmaktan uzak kalmaktadır. Ulusal Pakt ile getirilen siyasal sistemde, Hıristiyanlar ile Müslümanların Parlamentodaki temsil oranı; 6/5 oranlaması ile Hıristiyanlar lehine olmuştur. Hıristiyanların lehine olan bu oranın, nüfus dağılımındaki dini oranı yansıtıp yansıtmadığı tam olarak belli değildir.¹⁰⁷⁶ Bu anlaşma ile hükümet ve yönetim kademeleri, farklı dinsel cemaatler arasında paylaştırılmış ancak fiili iktidar gücü daima Hıristiyanların elinde kalmıştı.¹⁰⁷⁷ Parlamentoda temsil oranı, 1989 yılında yapılan Taif Anlaşması ile kaldırılmış, bunun yerine Müslümanlar ile Hıristiyanların eşit sayıda temsil edilmesi esası kabul edilmiştir. Ancak bu dönemde, Müslümanların nüfusu Hıristiyanların nüfusundan fazlaydı. Özellikle Şii nüfusunda büyük artış olmuştu. Şiiler, hem Parlamentoda yeterince temsil edilmeyip hem de, devlet yönetiminde etkili makamlara sahip olmadıklarını düşünmekteydiler. Ülkede genelde Müslümanların, özelde ise Şiilerin, siyasal açıdan Parlamentoda yeterli ölçüde temsil edilmedikleri için devlete ve aygıtlarına olan güvenleri ve destekleri tam değildi. Bu durum da iç savaşın çıkmasında önemli bir etken olmuştur. Nitekim ülkede 1932'den buyana nüfus sayımı yapılmamasına rağmen, araştırmalar, Müslümanların nüfusunun Hıristiyanların nüfusunu geçtiğini göstermektedir. Ülkenin toplam nüfusunun Temmuz 2006 itibarıyla 3.874.050 olduğu gösterilmektedir. Bu nüfusun % 59.7'si Müslüman, %39'u

¹⁰⁷⁶ Khalidi, a.g.e., s.36.

¹⁰⁷⁷ Hourani, a.g.e., s.429.

da Hıristiyan topluluk tarafından oluşturulmaktadır.¹⁰⁷⁸ Ancak iktidarın başında ve etkili kademelerde daima Hıristiyanlar, özellikle de Maruniler yer almıştır.

Ülkede güvenliği sağlayabilmek için gerekli askeri güç, nitelik ve nicelik bakımından çok yetersiz olmuştur. Kuvvetten yoksun devlet, ülke içinde güvenliği sağlayamamıştır. Ülkenin din ve mezhebe dayalı sosyal yapısı da, zaten zayıf ve yetersiz olan orduda bölünmelere neden olmuştur. Devletin güvenlik konusunda zafiyet göstermesi nedeniyle ülkedeki etnik ve dini gruplar kendi militanlarından oluşan güvenlik örgütlerini oluşturmuşlardır.

Böylece, ülke içinde otoritesini kuramayan Lübnan devleti, ülke içinde güvenliği sağlayamamıştır. 1958 yılında, ülkedeki ayaklanmayı bastıramayan Lübnan devleti, ABD'nin Lübnan'a müdahalesini talep ederek ABD güçleri sayesinde ülkede güvenliği geçici olarak tesis etmiştir. 1967 Arap- İsrail savaşında ülkeye Filistinli mülteciler girmiş, savaşın ardından da Filistinli komandolar Suriye sınırından Lübnan topraklarına sızmışlardır. Lübnan devleti, sınır geçişlerini kontrol edememiştir. 1967 savaşı sonrasında, Lübnan devletinin sınır geçişlerini kontrol edememesi sonucu ülkeye giren Filistinli gerillaların Lübnan topraklarından İsrail'e düzenlediği saldırılar Lübnan'ı Arap-İsrail Anlaşmazlığı'na müdahil etmiştir. FKÖ ile imzalanan Kahire Anlaşması ile, Lübnan devletinin otoritesine belirli bölgeler ve konularda sınırlamalar getirilmiştir.

İç savaşta da Lübnan ordusu ve güvenlik birimleri yetersiz kalmış ve ülke kaosa sürüklenmiştir. İç savaşta Lübnan devleti, başarısız devletin en belirgin örneğini sergilemiştir. Bir taraftan sınırlarda diğer taraftan ise ülke toprakları içinde kontrolü ve iç düzeni sağlayabilmek için yeterli kuvvete sahip olamayan Lübnan devleti, din ve mezhep grupları arasındaki siyasi ve sosyo-ekonomik nedenlerin tetiklediği şiddetli çatışmaları bastıramamıştır. Böylece,

---

¹⁰⁷⁸ The World Factbook, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/le.html>, 9 Ağustos 2006

vatandaşlarını şiddet, ölüm ve büyük tahribata karşı korumadaki acizliğini ortaya koymuştur.

Ülkeye yardım adı altında müdahale eden Suriye de Lübnan ordusuna bir dereceye kadar destek olmuş ancak devletin otoritesinin zayıflamasında büyük rol oynamıştır. İç savaş nedeniyle ülkeye müdahale eden Suriye, uzun yıllar ülkede ağırlığını hissettirmiştir. 2005 yılında Lübnan'dan çıkmasına rağmen hala ülkede etkin bir rol oynamaktadır.

Lübnan'da devlet otoritesinin yeterli askeri güçten yoksun olması nedeniyle, ülke içinde güvenliği sağlayan ya da sağlama iddiasında bulunan birçok silahlı grup ortaya çıkmış ve varlıklarını uzun yıllar sürdürmüşlerdir. Bu gruplardan en önemlisi Hizbullah'tır. Sağladığı sosyal imkanlar ve İsrail'e karşı yürüttüğü direniş hareketi, örgütün siyasallaşarak Parlamenteoya girmesini sağlamıştır. Ülkede terörist yapılanmanın temel örneğini teşkil eden Hizbullah, devletin sağlayamadığı sosyal hizmetleri sunarak özellikle Şii nüfusa sosyo-ekonomik açıdan büyük destek sağlamıştır. Lübnan devleti halkını ve topraklarını İsrail'in saldırılarına karşı koruyamamıştır. Hizbullah ise, devletin Güney Lübnan'da temin edemediği güvenliği sağlayarak halkın desteğini kazanmak suretiyle Güney Lübnan, Beka ve Beyrut'un güney banliyölerinde otoritesini kurmuştur. Hizbullah'ın, devlet otoritesinin boşluğundan yararlanarak bu bölgelerde teşkilatlanması, devlet içinde devletvari bir örgütlenmedir. Bu örgütlenmenin kaynağı da egemenliğini tesis edemeyen Lübnan devletinin oluşturduğu otorite boşluğudur.

Toplumsal rıza ve yeterli güvenlik kuvvetinden yoksun Lübnan devleti, ülkenin tamamında, otoritesini kuramarak egemenliğini tesis edememiştir. Böylece, otorite boşluğu olan ülkede terörizmin yeşermesi ve bölgede terörizm ihraç etmesi kaçınılmaz sonuç olmuştur. Bir başka deyişle; Lübnan'daki terörizm, bu ülkede egemenliğin inşa edilememesinden kaynaklandığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

ACAR, İrfan C; **Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.

ACHCAR, Gilbert; **Kaynayan Orta Doğu**, çev. Rida Şimşekel, İstanbul İthaki Yayınları, 2004.

ADIVAR, A., ARAT, R., ATEŞ, A., YAZICI, T., BULUÇ, S., İŞILTAN, F., ÇETİN, N.M., KARAHAN, A., KÖPRÜLÜ, O.F. **İslam Ansiklopedisi**, 11. C., Eskişehir, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, 2001.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali ve KÖKER, Levent; **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, Ankara, İmge Kitabevi, 3. Baskı, 2004.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali; **Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği**, Ankara, İmge Kitabevi, Şubat 2006.

Ahavi, Şahruh, **İran'da Din ve Siyaset**, İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1990.

AKAL, Cemal Bâli; **İktidarın Üç Yüzü**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, 2003.

ALEXANDER, Yonah; **Middle East Terrorism: Selected Group Profiles**, Washington D.C.: The Institute for National Security Affairs.

ARENDR, Hannah; **Geçmişle Gelecek Arasında**, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996.

ARMAOĞLU, Fahir; **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.

ARMAOĞLU, Fahir; **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994.

ARMAOĞLU, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914 – 1995**, C. 1-2, Ankara, Alkım Yayınevi, 1995.

ARON, Raymond; **Peace and War**, Malabur, Krieger Publishing, 1981.

Associated Press, March 17, 2005.

Associated Press, March 19, 2005.

ATAY, Mehmet; "Ortadoğu'da Terör Savaşı ve Barış Arayışları", **Terörizm İncelemeleri**, der. Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000.

ATRAN, Scot, "Genesis of Suicide Terrorism", **Science**, V.299, N.5612, March 7, 2003, s.1534-1539,

AUHOFFER, David; "War on Terror: Follow The Money", Special Policy Report, **Policywatch**, No.812, December 8, 2003.

AVI-RAN, Reuven; **The Syrian Involvement in Lebanon Since 1975**, translated from Hebrew by David Maisel, Colorado, Westview Press, Boulder, 1991.

AYOOB, Mohammed; **The Third World Security Predicament**, Boulder CO, Lynne Rienner, 1995.

A Contemporary Critique of Historical Materialism, C.1, London, Macmillan, 1981,

BACEVICH, Andrew J; "No Win", **The Boston Globe**, August 27, 2006.

BAKER, Pauline H. and AUSINK John A; "State Collapse and Ethnic Violence: Toward a Predictive Model", **Parameters**, Spring, 1996.

BARKEY, Henri J. "Why a Hizballah Defeat is More Important for the US than Israel", **Bitterlemons International Organization, Middle East Rountable**, August 10, 2006, edition 30 V.4, <http://www.bitterlemons-international.org/inside.php?id=591>. 30 Ağustos 2006.

BARRY, Norman P; **Modern Siyaset Teorisi**, çev. Mustafa Erdoğan, Yusuf Şahin, Ankara, Liberte Yayınları, 2003.

BAŞEREN, Sertaç; "Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm", "**Dünyada ve Türkiye'de Terör**" Konferansı, **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası**, 20-24 Mayıs 2002, s.183-206.

BAŞEREN, Sertaç; "Terörizm ve Uluslararası İlişkiler", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Ankara, Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s.51-58.

BATTATU, H; "Shi'i Organizations in Irak", Shi'ism and Social Protest, ed. J. Cole and N. Keddie, U.S.A., Yale University Press, 1986, s.173-211.

BBC Summary of Worl Broadcasts, July 23, 2000.

BLANFORD, Nicholas; "Larsen's Loophole May Be Solution to Shebaa", **The Daily Star**, May 27, 2000. www.dailystar.com.lb, 20 Temmuz 2002.

BODIN, Jean; **On Sovereignty- Four Chapters from The Six Boks of the Commonwealth**, ed. and trans. by Julian H Franklin, , Book I, Ch. 8, Cambridge, U.K, Cambridge University Press, Sixth Printing, 2003.

BOLI, John;. "Sovereignty from a World Polity Perspective", **Problematic Sovereignty – Contested Rules and Political Possibilities**, Ed. Stephan Krasner, New York, Columbia University Press, 2001, s.53-81.

BULLARD, Sir Reader; **The Middle East-A Political and Economic Survey**, Third Edition, , London, Oxford University Press, 1958.

BULUT, Faik; **İslamcı Örgütler-1**, Ankara, Doruk Yayıncılık, Üçüncü Basım, Ağustos 1997.

BULUT, Faik; **İslamcı Örgütler-2**, Ankara, Doruk Yayıncılık, Genişletilmiş 3. Basım 1997,

BULUT, Faik; **Ortadoğu'nun Solan Renkleri**, İstanbul, Berfin Yayınları, Şubat 2002.

CAPORASO, James, A; "Changes in the Westphalian Order: Territory, Public Authority, and Sovereignty", **International Studies Association**, , V. 2, I.2, Summer 2000, s.1-28.

CARMENT, David; "Assessing State Failure: Implications for Theory and Policy", **Third World Quarterly**, V.24, N.3, 2003,,s.407-427.

CEMAL, Hasan; "Lübnan'da Demokrasi Rüzgarı", **Milliyet**, 3 Nisan 2005.

CEMAL, Hasan; "Lübnan'da Demokrasi Rüzgarı", **Milliyet**, 4 Nisan 2005.

CEMAL, Hasan; "Lübnan'da Demokrasi Rüzgarı – Şeyh Naim Kasım ile yapılan ropörtaj", **Milliyet**, 5 Nisan 2005.

CEMAL, Hasan; "Lübnan'da Demokrasi Rüzgarı", **Milliyet**, 6 Nisan 2005.

Central Information Agency (CIA) The World Factbook 2006

CHAMBERS, Frank P., HARRIS, Christina Phelps, BAYLEY, Charles C; **This Age of Conflict: A Contemporary World History, 1914 to the Present day**, New York, Harcourt, Brace, 1950.

CHOMSKY, Noam; **Failed States**, New York, Metropolitan Boks, Henry Holt and Company, 2006.

CHOUCAIR, Julia; “Lebanon’s New Political Moment”, **Carnegie Endowment**, March 2005.

CLAPHAM, Christopher; **Africa and the International System**, New York, Cambridge University Press, 1996.

COLLELO, Thomas; **Lebanon**, ed. Thomas Collelo, Washington, U.S. Library of Congress, Federal Research Division, 1989.

COOPER, Helene and SMITH, Craig S; “In Surprise, Rice’s Trip to Mideast Begins in Beirut”, **The New York Times**, July 24, 2006.

CRYSTAL, David; **The Cambridge Ancylopedia**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.

ÇAKIR, Ruşen; **Derin Hizbullah**, İstanbul, Metis Yayınları:, 2001.

ÇİTLİOĞLU, Ercan; **Gri Tehdit Terörizm**, Ankara, Ümit Yayıncılık, Kasım 2005.

DAVİŞA, Adid; **Arap Milliyetçiliği**, çev. Lütfi Yalçın, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2004.

DİBEH, Ghassan; “The Political Economy of Inflation and Currency Depreciation in Lebanon, 1984-1992”, **Middle Eastern Studies**, Vol.38, N.1, January 2002, s.33-52.

Documents on American Foreign Relations, 1957

DUNN, John; “John Locke: Güvene Dayalı Siyaset”, **Siyasal Düşüncenin Temelleri**, der. Brian Redhead, çev. Mehmet Turhan, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001.

EBENSTEIN, William; **Great Political Thinkers**, New York, Holt, Rinehart and Winston, Third ed, 1960.

EDİG, Helmut Van; “Ulus İnşası: Bölgesel İstikrar ve Çatışmayı Önleyici Bir Strateji”, **Ulus İnşası**, ed. Jochen Hippler, çev. Algan Sezgintüredî, Burhan Şayli, İstanbul, Versus Kitap, Ocak 2007, s. 169-181.

EISENBERG, Laura Zittrain; “Do Good Fences Make Good Neighbors?: Israel and Lebanon after the Withdrawal”, **The Middle East Review of International Affairs**, Vol. 4, No.3, September 2000.

EMERSON, Rupert; **From Empire to Nation – The Rise to Self-Assertion of Asian and African Peoples**, Cambridge, Harvard University Press, 1962.

ERLANGER, Steven; "Israel Finding a Difficult Foe in Hezbollah", **The New York Times**, July 26, 2006.

ERDİN, Murat; **Düşünceleri, Örgüt Yapıları ve Eylemleriyle Hizbullah ve Hamas**, İstanbul, Sarmal Yayınevi, Nisan 1999.

ESTY, Daniel C., GOLDSTONE, Jack A., GURR, Ted Robert., HARFF, Barbara, LEVY, Marc, DABELKO, Geoffrey D., SURKO, Pamela T. and UNGER, Alan N; State Failure Task Force Report: Phase II Findings, **Political Instability Task Force**, 31 July, 1998.

FALK, Richard A; **Dünya Düzeni Nereye?**, çev. Neşenur Domaniç, Nusret Arhan, İstanbul, Metis Yayınları, Mart 2005

FATTAH, Hassan M; "Militia Rebuked by Some Arab Countries", **The New York Times**, July 17, 2006.

"Fighting Terrorism at Gleneagles", **The New York Times**, July 8, 2005,

FIRRO, Kais; "Suriye, Lübnan ve İsrail'deki Dürziler", **Orta Doğu'da Etnisite, Çoğulculuk ve Devlet**, der. Milton J. Esman and Itamar Rabinovich, çev. Zafer Avşar, İstanbul, Avesta Ltd. Şti., 2004.

FISK, Robert; "Hizbollah's Reconstruction of Lebanon Is Winning the Loyalty of Disaffected Shia", **The Independent**, August 24, 2006.

FORDE, Steven; "Hugo Grotious on Ethics and War" **The American Political Science Review**, V. 92, N. 3, September 1998,s. 639-648.

FOUCAULT, Michel; **Toplumu Savunmak Gerekir**, çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, Eylül 2004.

FUKUYAMA, Francis; **Devlet İnşası**, çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004.

GARFINKLE, Adam; "A Conversation With Condoleezza Rice", **The American Interest**, July 25, 2005,
http://www.amuniversal.com/ups/features/american_interest/index.htm, 20 Ağustos 2005.

GASPARD, Toufic K; **A Political Economy of Lebanon, 1948-2002**, Leiden, The Netherlands, Koninklijke Brill NV, 2004.

GERGES, Fawaz; **Amerika ve Siyasal İslam**, İstanbul, Anka Yayınları, Mart 2001.

GIDDENS, Anthony; **Ulus Devlet ve Şiddet**, çev. Cumhur Atay, İstanbul, Devin Yayıncılık, Mart 2005.

GILMOUR, David; **Lebanon- The Fractured Country**, Oxford, Martin Robertson, Revize edilmiş ve güncelleştirilmiş baskı, 1987.

GOLDZIEHER, Ignaz; **Introduction to Islamic Theology and Law**, Princeton, Princeton University Press, 1981.

GORDON, David; **The Republic of Lebanon-Nation in Jeopardy**, Westview Press, Colorado, 1983.

GÖLPINARLI, Abdülbaki; **Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiiilik**, Der Yayınları, İstanbul, 1987

GÖZE, Ayferi; **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, İstanbul, Beta Yayınları, 9. Baskı 2000.

Great Britain and Palestine, Royal Institute of International Affairs, 1915-1945, London, Oxford University Press, 1946

GUEHENNO, Jean-Marie; **The End of the Nation State**, trans. Victoria Elliott, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1995.

GÜVEN, Veli Fatih; "Terörizm Olgusunda Dinin Yeri", **Stratejik Analiz Dergisi**, S. 50, C. 5, Haziran 2004.

HAASS, Richard N; "Sovereignty: Existing Rights, Evolving Responsibilities", January 14, 2003, U.S. Dept. Of State, <http://www.state.gov/s/p/rem/2003/16648.htm>, 25 Nisan 2003.

HALDUN, İbni. **Mukaddime-1**; haz. Süleyman Uludağ İstanbul, Dergah Yayınları, Üçüncü basım, Haziran 2004.

HARDERS, Cilca, JURGENSEN, Carsten, TABBARA, Tanja; "Sivil Toplumun Taşyıcısı Olarak Mısır'daki Meslek Birlikleri", **Ortadoğu'da Sivil Yoplumun Sorunları**, der. Ferhad İbrahim, Heidi Wedel, çev. Erol Özbek, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997.

HARIK, Judith Palmer; "Between Islam and System: Sources and Implications of Popular Support for Lebanon's Hizballah", **The Journal of Conflict Resolution**, V.40, N. 1, March 1996, s. 41-67.

HARIK, Judith Palmer; **Hezbollah: The Changing Face of Terrorism**, New York, I.B. Tauris and Co. Ltd., 2005.

HARRIS, William W; **Faces of Lebanon**, Princeton, Markus Wiener Publishers, 1997.

HARRISON, Nathaniel; "Two Killed as New Blast Rocks Nervous Lebanon", **Middle East Times**, March 23, 2005.

HAUGHT, James A; **Kutsal Dehşet**, çev. Uğur Alkapar, İstanbul, Aykırı Yayıncılık, 1999.

HEIBERG, Marianne; "Lübnan Sorunu ve Gelecekteki Savaşlar İçin Uyarılar", çev. Zeynep B. Bagana, **Dış Politika**, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, C.XI, S.1, Şubat 1984, s.33-38.

HEINRICH, Wolfgang ve KULESSA, Manfred; "Yeni Devletçilik İçin Bir Fırsat Olarak Devletlerin Yıkılması? Somali ve Somaliland Örneği", **Ulus İnşası**, ed. Jochen Hippler, çev. Algan Sezgintüredi, Burhan Şayli, İstanbul, Versus Kitap, Ocak 2007, s.65-77.

HERSH, Seymour M; "Watching Lebanon", **The New Yorker**, August 21, 2006.

HILL, Jonathan; "Beyond the Other? A Postcolonial Critique of the Failed State Thesis", **African Identities**, V.3, N.2, 2005, s. 139-154.

HINSLEY, F. H; **Sovereignty**, Cambridge, Cambridge University Press, 2nd ed, 1986.

HIRO, Dilip; **Lebanon – Fire and Embers**; London, Weidenfeld and Nicholson Ltd., 1993.

Hizbullah'ın Genel Sekreteri Hasan Nasrallah'ın 12 Aralık 2006 tarihinde yaptığı konuşma. <http://www.muqawama.org> (Hizbullah'ın resmi sitesi), 27 Aralık 2006.

HOBBS, Thomas; **Leviathan**, çev. Semih LİM, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005), 5. Baskı.

HOFFMAN, Bruce; **Inside Terrorism**, New York, Columbia University Press, 2006.

HUDSON, Michael, "The Lebanese Crisis: The Limits of Consociational Democracy", **Journal of Palestine Studies**, Spring Summer, 1976, s.109-122.

HUREWITZ, J.C.; **The Middle East and North Africa in World Politics-A Documentary Record**, Vol.I, 1535 – 1914, New Haven, Yale University Press, Second Edition, 1975.

Hürriyet, 16 Temmuz 2006.

HUSN, Latif Abul; **The Lebanese Conflict**, Boulder, Colorado, Lynn Rienner Publishers, Inc., 1998.

HOLSTI, K.J.; **International Politics**, New Jersey, Third Edition, 1877.

HOURANI, Albert.; **A History of the Arab Peoples**, Harvard University Press, 1991.

İSEN, Galip; "Terörizm: "İzm"ler Çıkarılınca Geriye Kalanlar Üzerine", **Terörizm İncelemeleri**, der. Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000, s.46-87.

Israel/Palestine/Lebanon: Climbing Out of The Abyss, **International Crisis Group**, Middle East Report, N. 57, 25 July 2006.

İslam Ansiklopedisi, C.11, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1970.

JACKSON, Robert; **Quasi States: Sovereignty, International Relations, and the Third World**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.

JACKSON, Robert H. **The Global Covenant: Human Conduct in a World of States**, Oxford, Oxford University Pres, 2000.

JACKSON, Robert H., ROSBERG, Calr G.; "Sovereignty and Underdevelopment: Juridical Statehood in the African Crisis" **The Journal of Modern African Studies**, V.24, N.1, 1986a, s.1-31.

JOHNSON, Michael; **Class and Client in Beyrut - The Sunni Muslim Community and the Lebanese State, 1840-1985**, London, Ithaca Press, 1986.

KAPANİ, Münci; **Politika Bilimine Giriş**, Ankara: Bilgi Yayınları, 2001, 13. Basım.

KAPANİ, Münci; **Kamu Hürriyetleri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 7. Basım, 1993.

KEDOURIE, Elie; **Nationalism**, London, Hutchinson and Co. Ltd., 1960.

KHALIDI, Walid; **Conflict and Violence in Lebanon: Confrontation in the Middle East**, Cambridge, Center for International Affairs, Harvard University, Fourth Printing, 1984.

KIFNER, John; "Hezbollah and Ally Win All 23 Seats in Lebanese Region Vote", **The New York Times**, June 6, 2005.

KIFNER, John and WORTH. Robert; "Lebanon Sends National Army to Patrol South", **The New York Times**, August 17, 2006.

KIFNER, John; "Car Bomb Kills Another Anti-Syria Politician in Beirut", **The New York Times**, June 22, 2005.

KRASNER, Stephen D.; **Sovereignty: Organized Hypocrisy**, Ewing, NJ, USA, Princeton University Press, 1999.

KRASNER, Stephen D.; "Problematic Sovereignty", **Problematic Sovereignty – Contested Rules and Political Possibilities**, ed. Stephan Krasner, New York, Columbia University Press, 2001), s.1-23.

KRASNER, Stephen D. and PASCUAL, Carlos "Addressing State Failure", **Foreign Affairs**, V.84, I.4, July/August 2005, s.153-163.

KUTUB, Seyyid; **Yoldaki İşaretler**, çev. Mustafa Özel, İstanbul, Özgün Yayıncılık, 1999.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer; **Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1972.

LAQUEUR, Walter; **The Age of Terrorism**, Boston, Little Brown, 1987.

LEWIS, Bernard; **İslam'ın Krizi**, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Literatür Yayınları, Haziran 2003.

LEWIS, Bernard; **İslam'ın Siyasal Söylemi**, çev. Ünsal Oskay, İstanbul, Cep Kitapları, İkinci Basım, 1997.

LEWIS, Bernard. **İslam'ın Siyasal Dili**, çev. Fatih Taşar, İstanbul: Rey Yayınları, 1992.

LEWIS, Bernard; **Ortadoğu**, çev. Selen Y. Kölay, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 3. Baskı, 1995,

LINDHOLM, Charles; **İslami Ortadoğu-Tarihsel Antropoloji**, çev. Balkı Şafak, Ankara, İmge Yayınevi, 2004.

LINDSAY, A.D.; **The Modern Democratic State**, New York, Oxford University Press, 1947.

LIPSON, Leslie; **The Great Issues of Politics**, New Jersey, Prentice-Hall, Inc., 1989.

LOCKE, John; **Two Treatises Of Government**, ed. Thomas I. Cook, New York: Hafner Press Company, 1947.

LOGAN, Justin and PREBLE, Christopher; "Failed States and Flawed Logic: The Case Against a Standing Nation-Building Office", **Policy Analysis**, N.560, January 11, 2006, <http://www.cato.org/pubs/pas/pa560.pdf>, 2 Şubat 2006.

MAILA, Joseph; "The Taif Accord: An Evaluation", Peace for Lebanon?, ed. Deirdre Collings, Boulder, Colorado, Lynne Rienner Publishers, 1994, s.31-44.

MAKDISI, George; **The Rise of Humanism in Classical Islam and Christian West with Special Reference to Scholasticism**, Edinburg, Edinburg University Press, 1990.

MAKDISI, S.; "Lebanon: Monetary Developments, Management and Performance in the Postwar period Up to 1972, Part I", **The Middle East Journal**, Vol.29, 1975, s. 81-92.

MALIK, Habib C.; "Is There Still a Lebanon?", **Middle East Quarterly**, V.2, N.1.

MARTIN, Leonore G; "Towards an Integrated Approach to National Security in the Middle East", **New Frontiers in the Middle East Security**, ed. Leonore G. Martin, London, MacMillan Press Ltd., 1998, sf.3-24.

McGOWAN, Afaf Sabeh; "Historical Setting of Lebanon", **Lebanon**, ed. Thomas Collelo, Washington, U.S. Library of Congress, Federal Research Division, 1989.

MERT, Nuray; "Nuray Mert Beyrut'u Yazdı (1)", **Radikal**, 3 Eylül 2006.

MERT, Nuray; "Nuray Mert Beyrut'u Yazdı (2)", **Radikal**, 4 Eylül 2006.

MIGDAL Joel S., **Strong Societies and Weak States: States-Society Relations and State Capabilities in the Third World**, Princeton, NJ. Princeton University Pres, 1988.

MIGDALOVITZ, Carol; "Israel: Background and Relations with the United States", **Congressional Research Service Issue Brief for Congress**, January 13, 2006.

MISHAL, Shaul and SELA, Avraham; **The Palestinian Hamas: Vision, Violence, and Coexistence**, New York, Columbia University Press, 2000

Milliyet, 19 Temmuz 2006

Milliyet, 29 Temmuz 2006.

MITCHELL, R.P.; **The Society of the Muslim Brothers**, Oxford, Oxford University Press, 1968.

MORGENTHAU, Hans; **Politics Among Nations**, New York, Knopf Inc., 1960.

Naim Kassım ile yapılan röportaj, **The Associated Press**, March 11, 2005.

National Defense Strategy of the United States of America, March 2005, <http://www.defenselink.mil/news/Mar2005/d20050318nds1>, 5 Mayıs 2005.

National Security Strategy of the United States of America, September 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>, 10 Aralık 2002.

NEAIME, Simon; "Sustainable of Budgeted Deficit and Public Debt in Lebanon: A Stationary and Co-integration Analysis", **Review of Middle East Economist Finance**, Vol.2, N.1, April 2004, s. 43-61.

NORTON, Augustus Richard, SCHWEDLER Jillian; "Swiss Soldiers, Taif Clocks, and Early Elections: Toward a Happy Ending?", **Peace for Lebanon?**, ed. Deirdre Collings Boulder, Colorado, Lynne Rienner Publishers, 1994, s.45-65.

O'BALLANCE, Edgar; **The Language of Violence: The Blood Politics of Terrorism**, San Rafael, CA, Presidio Press, 1979.

ODEH, B.J.; **Lebanon: Dynamics of Conflict-A Modern Political History**, London, Zed Books Ltd., 1985.

OKANDAN, Recai G.; **Umumi Amme Hukuku – Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmesi, Unsurları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No. 2138, Hukuk Fakültesi, No. 479, 1976.

OPPENHEIMER, Franz; **Devlet**, çev. Alâeddin Şenel ve Yavuz Sabuncu, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2005.

ÖZTÜRK, Osman Metin; "Güncel Lübnan Krizi ve Türk Dış Politikası", **Jeopolsar**, C. 3, S. 7, Eylül 2006, <http://www.jeopolsar.com>, 5 Ekim 2006.

PAULY, Louis W. and GRANDE, Edgar; "Reconstituting Political Authority: Sovereignty, Effectiveness, and Legitimacy in a Transnational Order", **Complex Sovereignty: Reconstituting Political Authority in the Twenty-**

first Century, ed. by Edgar Grande and Louis W. Pauly, Canada, University of Toronto Press, 2005.

PATRICK, Steward; "Weak States and Global Threats: Fact or Fiction?", **The Washington Quarterly**, 29:2, The Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology, Spring 2006, s.27-53.

Patterns of Global Terrorism, 1986, United States Department of State, Department of State Publication, April 1987.

Patterns of Global Terrorism, 1992, United States Department of State, Department of State Publication, April 1993.

PAZARCI, Hüseyin; **Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap**, Ankara, Turhan Kitabevi, 4. Baskı, 1996.

PAZARCI, Hüseyin; **Uluslararası Hukuk Dersleri, I. Kitap**, Ankara, Turhan Kitabevi Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, 1997.

PHILIPS, James; "Lebanon's Elections: The Beginning of the Struggle for a Stable Democracy", **The Heritage Foundation**, June 1, 2005, www.heritage.org/Research/MiddleEast/wm752.cfm, 7 Temmuz 2005.

PIERSON, Christopher; **The Modern State**, New York, Routledge, Second Ed., 2004.

POGGI, Gianfranco; **Devlet - Doğası, Gelişimi ve Geleceği**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Birinci Baskı, Mart 2007.

POLAND, James M; **Understanding Terrorism**, New Jersey, Pearson Education Ltd., 2004.

POLK, William Roe; **The Arab World**, U.S.A., Harvard University Press, 1980.

POSEN, Barry; "The Security Dilemma and Ethnic Conflict", **Survival**, V.35, N.1, Spring 1993, s. 27-47.

"Post-war Lebanese Politics", **The International Institute for Strategic Studies**, V.12, N.7,

PRADOS, Alfred B.; "Lebanon", **Congressional Research Service Issue Brief for Congress**, January 19, 2006.

RABIL, Robert G.; **Embattled Neighbors – Syria, Israel and Lebanon**, Colorado, U.S.A., Lynne Rienner Publishers Inc. 2003,

RABINOVICH, Itamar; "Arap Politik Partileri: İdeoloji ve Etnisite", **Orta Doğu'da Etnisite, Çoğulculuk ve Devlet**, der. Milton J. Esman and Itamar Rabinovich, çev. Zafer Avşar, İstanbul, Avesta Ltd. Şti., 2004.

RADİKAL, 7 Mart 2005

RANSTORP, Magnus; **Hizb'allah in Lebanon**, London, Macmillan Press Ltd., 1997.

ROTBURG, Robert; "Failed States in a World of Terror", **Foreign Affairs**, V.81, I.4, July/August 2002, s. 116-126.

ROUSSEAU, Jean Jacques; **Toplum Sözleşmesi**, çev. Vedat Günyol, İstanbul, Adam Yayınları, 4. Basım, 1974.

ROY, Oliver; **Siyasal İslamın İflası**, İstanbul, Metis Yayınları, Ocak 1995.

ROWLEY, Charles; **Özgürlük ve Devlet**, çev. İbrahim Dalmış, Ankara, Liberte Yayınları, 2002.

SABINE, George; **Siyasal Düşünceler Tarihi II**, çev. Alp Öktem, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını, 1969.

SAID, Edward; **Oryantalizm**, çev. Neziha Uzel, İstanbul, İrfan Yayıncılık: Mart 1998.

SALEH, Ali Salman, HARVIE, Charles; "An Analysis of Public Sector Deficits and Debt in Lebanon: 1970-2000", **The Middle East Review of International Affairs**, Vol. 9, No:4, 2005.

SANCAR, Mithat; "Devlet Akli" Kısacasında Hukuk Devleti, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.

SANDER, Oral; "Lübnan'daki Bunalımın Tarihsel ve Toplumsal Nedenleri", **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 37, S. 3-4, 1982, s 219-228

SANDER, Oral; **Siyasi Tarih - 1918-1994**, Ankara, İmge Kitabevi, 5. Baskı, 1994.

SANDER, Oral; **Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918'e)**, Ankara, İmge Kitabevi, 5. Baskı, 1997.

SARIBAY, Ali Yaşar; **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.

SAYBAŞILI, Kemâli; **Political Theory-1-Historical Foundations**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, N. 478, 1989.

SEALE, Patrick; "The Myth of Strategic Supremacy", **Agence Globe**, 29 Jul 2006.

SENNETT, Richard; **Otorite**, çev. Kamil Durand, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2005.

SHAIKI, Farzana; **Islam and Islamic Groups: A Worldwide Reference Guide**, Essex Longman, 1992.

SHANKER, Thom; "Hostilities in the Mideast: Strategy; Israel Finding a Difficult Foe in Hezbollah" **The New York Times**, July 26, 2006.

SHAY, Shaul; **The Shahids**, trans. Rachel Lieberman, Herzliya, The International Policy Institute for Counter Terrorism, 2003.

SINGER, Peter W.; "Military Lessons of the Lebanon Crisis", **The Brookings Institution**, August 1, 2006.

SKOGSTAD, Grace; "Contested Political Authority, Risk Society, and the Transatlantic Divide in the Regulation of Genetic Engineering", **Complex Sovereignty: Reconstituting Political Authority in the Twenty-first Century**, Canada, University of Toronto Press Inc., 2005.

SMITH, Anthony; **National Identity**, London, Penguin, 1991.

SMITH, Anthony D; **Ulusların Etnik Kökeni**, çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2002.

SMITH, Wilfred Cantwell; **Islam in Modern History**, Princeton, Princeton University Press, 1957.

SOLH, Raghid; "The Attitude of the Arab Nationalists towards Greater Lebanon during the 1930s", **Lebanon: a History of Conflict and Consensus**, ed. Nadim Shehadi and Dana Haffar Mills, London, The Center for Lebanese Studies, 1988, s. 149-165.

Somalia: Countering Terrorism in a Failed State, **International Crisis Group**, Africa Report N.45, 23 May 2002,

SORENSEN, George; "War and State Making-Why Doesn't It Work in the Third World?" **Failed State Conference**, Florence, April 10-14, 2001.

SÖNMEZOĞLU, Faruk; **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, 1995.

SPANIER, John; **Games Nations Play**, New York, Praeger Publishers, Inc, Second Edition, 1976.

STOHL, Michael; "Networks of Terror, Failed States and Failing Policies After September 11", **Workshop on Failed States**, Santa Barbara, California, Strategic Outreach Program of the Army War College, September 9-11, 2002.

STOHL, Michael; "Small Arms and Failed States", **America's Defense Monitor**, October 24, 1999, <http://www.cdi.org/adm/1307/transcript.html>, 4 Temmuz 2003.

STORK, Joe; **Erased in a Moment: Suicide Bombing Terrorist Attacks Against Israeli Civilians**, New York, Human Rights Watch, October 2002.

SULEYMAN, Abdülhamid Ahmed Ebu; **The Islamic Theory of International Relations**, Philadelphia, University of Pennsylvania, 1973.

Syria: A Country Study, Washington D.C., Federal Research of the Division of the Library of Congress. 1988.

ŞENEL, Alâeddin; **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 11. Basım, 2004.

TAFLIOĞLU, Serkan; "İran, Silahlı İslami Hareketler ve Barış Süreci", **Avrasya Dosyası**, V, 1, İlkbahar 1999, s. 36-54.

TAHERİ, Amir; **Kutsal Terörün İçyüzü: Hizbullah**, çev. Hikmet BİLA, Sel Yayıncılık, İstanbul, Ağustos 1990.

TEKİNDAĞ, M.C. Şihabettin; **İslam Ansiklopedisi**, C. III,

The World Factbook,
<https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/le.html>, 9 Ağustos 2006

THOMSON, David; **Siyasi Düşünce Tarihi**, çev. Ali Yaşar AYdoğan, Hüseyin Yılmaz, İzzet Akyol, Mehmet Demirhan, Cengiz Şişman, Hasan T. Kösebalaban, Kenan Çayır, M. Süreyya Er, Süleyman Kor, İstanbul, Şule Yayınları, 2000.

TİBİ, Bessam; **Arap Milliyetçiliği**, çev. Taşkın Temiz, İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1998.

TUNÇAY, Mete; **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2002.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.10, İstanbul, 1994.

“Türkiye-Suriye İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını”, **Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları**, İstanbul, 1994.

“United Nations Interim Force In Lebanon, Fact Sheet”, **Peace and Security Section of the UN Department of Public Information**.

UN Resolution 425 (1978), 19 March 1978.

UN Resolution 426 (1978), 19 March 1978.

UN Resolution 1559 (2004), 2 September 2004.

UN Resolution 1701 (2006), 11 August 2006.

UNRWA Yıllık Raporu, 1 Temmuz 1955 – 30 Haziran 1956.

ÜLMAN, A. Haluk; **1860 – 1861 Suriye Buhranı**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No.211-193, 1965, (Ankara, Dış Münasebetler Enstitüsü Yayınları, No.18, 1965).

Vatan, 6 Ağustos 2006.

WALLERSTEIN, Immanuel; “Devletin Meşruiyetinin Çöküşü”, **Güncel Yorumlar**, çev. Veysi Atlı, Deniz Hakyemez, Barış Yeldiren, İstanbul, Aram Yayıncılık, Eylül 2001.

WALLERSTEIN, Immanuel; “Five Reasons Why Great Powers lose Wars”, **Agence Global**, August 15, 2006.

WARNER, M. Carolyn; “A Reply to A.G. Hopkins”, **Review of International Studies**, V.26, N.2, s. 321-325.

WEBER, Max; **Economy and Society**, New York, Bedminister, 1978.

WEBER, Max; **Sosyoloji Yazıları**, çev. Taha Parla, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996.

WILKINSON, Paul; **Political Terrorism**, London, Macmillan, 1974.

WINSLOW, Charles; **Lebanon – War and Politics in a Fragmented Society**, London, Routledge, 1996.

Worldbank Country Report, http://ddp-ext.worldbank.org/ext/ddpreports/ViewSharedReport?&CF=1&REPORT_ID=1336&REQUEST_TYPE=VIEWADVANCED&HF=N/IDGProfile.asp, 20 Haziran 2006.

YURDUSEV, A. Nuri; “ ‘Uluslararası İlişkiler’ Öncesi”, **Devlet, Sistem ve Kimlik**, Der. Atila ERALP, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 1997,

ZISSER, Eyal; “Silahlı Mücadele ve İç Politika Arasında: Hizbullah”, **Radikal İslam**, der. Barry Rubin, ASAM – Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2002.

ÖZET

Bu çalışmada, Lübnan'da egemen güç olarak devletin, otoritesini kuramayı başarısız olması sonucunda ülkede oluşan otorite boşluğunun transnasyonal terörizmin yeşermesine meydan vererek, ülkede devlete meydan okuyan bir başka gücün; Hizbullah örgütünün çıkmasının analizi yapılmaktadır.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü, modern devletin oluşumuyla beraber ortaya çıkan egemenlik kuramları ve egemen devletin sahip olduğu otorite kavramı üzerinde teorik çalışmaları içermektedir. Bu bölümde, egemenliğin kurucusu Jean Bodin'in yanı sıra Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau'nun egemenlik kuramlarına yer verilmiştir. Ardından, günümüz egemenlik tartışmaları ve tipolojik yaklaşımlar konu edilmiştir. Siyasal otorite ve toplumsal rıza ilişkisi güç, kuvvet ve düzen konularına değinilmiştir. Bu bölümde son olarak başarısız devletler ele alınmıştır. Devletlerin ülke içinde otorite kuramamalarının sonucunda başarısız olarak nitelendirilmeleri ve bu duruma yol açan nedenler ve sonuçta meydana gelen, tehdit niteliğinde ulusal ve uluslararası sorunlar ortaya konmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü, Osmanlı devletinin idaresinden itibaren günümüze kadar Lübnan'ın siyasi tarihini içermektedir. Bu bölümde, Lübnan'da devletin otoritesini yitirmesi sonucu meydana gelen olaylar; farklı din ve mezhep grupları tarafından kurulan silahlı örgütler ve çatışmaları, iç savaş, ülkenin *de facto* bölünmesi, Suriye'nin ülkeye askeri ve siyasi açıdan müdahale etmesi, Filistin varlığının ülkedeki özerkliği, ülkenin İsrail-Filistin anlaşmazlığına müdahil edilmesi ve bölgede ve dünyada terörizm ihraç eden ülke konumuna gelmesi ve sonunda Hizbullah'ın devlet içinde devlet pozisyonunu alması detaylı olarak anlatılmaktadır.

Üçüncü ve son bölümde ise, başarısız devlet Lübnan'da terörist yapılanma, dini söylemlerle meşrulaştırılmış terörizm ekseninde ele alınarak Hizbullah örgütünün analizi yapılmıştır. Hizbullah örgütünün kuruluşu, Suriye ve İran ile ilişkileri, siyasallaşması ve Lübnan topraklarında İsrail ile savaşması ve ülke içinde geldiği konum, Lübnan devletinin otorite zafiyeti açısından ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Uluslararası Terörizm, Egemenlik, Otorite, Lübnan, Hizbullah

ABSTRACT

In this study, It is analyzed that how the authority vacuum which emerged from failure of the state as sovereign power in Lebanon, by creating the conditions suitable for activities of transnational terrorism caused the rise of Hizbullah that challenges against the Lebanese state as an alternative force in the country.

This study is consisted of three parts. The first part includes the studies on the theories of sovereignty appeared with the rise of modern state and the concept of state authority. In this part, I give place to the sovereignty theories of Jean Bodin who was the founder of the sovereignty theory, Thomas Hobbes, John Locke and Jean Jacques Rousseau. After that, I mention those topics: contemporary discussions on sovereignty, typological perspectives, the relation between political authority and societal consent, power, force and order. Finally in this part, I discuss the failed states. I show why those states are labeled as "failed" after their failure to establish authority and the national and international problems arise from their failure as threats.

The second part of the study includes the political history of Lebanon from Ottoman rule to today. In this part, events occurred after the state have lost its authority; armed organizations established by different religious and sectarian groups and their clashes with each others; civil war, de facto partition of the country, intervention of Syria to the country militarily and politically, autonomy of Palestinian presence in the country, how it is involved in the Israel-Palestine conflict, how it is turned to a country that exports terrorism both to region and world, Hizbullah's rise of the position that can be described as "state within the state" are told in detail.

The third and the last part, terrorist structure in failed state Lebanon is discussed within the context of terrorism legitimized by religious discourse and then Hizbullah organization is analyzed. Establishment of Hizbullah organization, its relationship with Syria and Iran, its politicization process, its fight against Israel in the Lebanese territory and its new position in the country are explained in terms of the weakening authority of Lebanese state.

Key Words: International Terrorism, Sovereignty, Authority, Lebanon, Hezbollah